

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 26, februar 2018
shtevilka 137 – 138

Izdajatelj revije	Revija SRP, Ljubljana e.m. urednistvo@revijasrp.si i.a. http://www.revijasrp.si
Naslovnica	Veno Pilon: <i>Portret Margite B.</i> , 1926
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Postavitev za tisk	Revija SRP, Ljubljana
Uredništvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniški odbor	Peter Amalietti Ivo Antich Lev Detela Damir Globochnik Jolka Milich Rajko Shushtarshich
Narochila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1 p.p. 2670, 1001 Ljubljana
Izdajo omogočajo	sodelavci v reviji
ISSN	1855-8267

Vsebina

<i>Josip Cimperman</i>	Moshka chast	4
<i>Fran Serafin Cimperman</i>	Noch in zastavica	9
<i>Sonja Votolen</i>	Takratke	11
<i>Ivo Antich</i>	Pluspulz (epigramizmi)	13
<i>Sonja Votolen</i>	Razlicnost (chrtici)	17
<i>Marina Marinka Miklich</i>	Vlak odhaja	20
<i>Lev Detela</i>	Moj nenavadni stric Iki /Martin Kojc/	23
<i>Matjazh Jarc</i>	Samosprashevanje nekega zavednega Slovenca	31
<i>Andrej Lutman</i>	Matin Skrpan in Dr. Bausa	39
<i>Peter Amalietti</i>	Indija Koromandija	44
<i>Ivo Antich</i>	(Ne)varnost (horror dvogovor)	51
Prevajalnica		
<i>Pierre Loujys</i> <i>prev.: Ivo Antich</i>	Bilitisine pesmi	54
<i>Irene Navarra</i> <i>prev.: Jolka Milich</i>	Chas. Njegovi sledovi	58
<i>Béla Hamvas</i> <i>prev.: Nadja Jarc</i>	Drevesa	64
Likovna priloga		
<i>Damir Globochnik</i>	Iskalec notranjega bistva	79
<i>Veno Pilon</i>	Likovna dela /reprodukcije/	90
<i>Damir Globochnik</i>	»Giljotinski mozh« Anton Laschan vitez Moorland	99

Esejnica

<i>Peter Amalietti</i>	Prva antiteza	103
<i>Rabindranath Tagore</i>	Umetnik	108

Za zgodovinski spomin

<i>Milan Sbruc</i>	Slovenski intelektualni admiral /Anton Haus/	115
--------------------	--	-----

Iz zgodovinskega spomina

<i>Damir Globochnik</i>	Planinski fotograf Bogumil Brinshek	145
<i>Milan Sbruc</i>	Slovenski napis na negovski cheladi	151
<i>Thomas Jaritz</i>	O vechinsko vinedskem poreklu prebivalcev nemshkih dezhel	165

Vprashalnica

<i>Jolka Milich</i>	Brez filtra - seveda z vsemi usedlinami	178
---------------------	---	-----

Dokumenti

<i>Matevž Krivic</i>	»Summum ius – summa iniuria«	184
<i>Matevž Krivic</i>	»Nasciturus pro iam nato habetur«	194

Josip Cimperman

MOSHKVA CHAST

LOBANJA

Pred máno vrhu grôba lezhish,
Duhá nesmrtnega ti posóda,
Ozbiljne misli mi v dushi budish,
Ostaneek Adamovega zaróda.

Kakóvo nosilo tebe teló,
In káko si nékdaj imé nosila,
Povedati ne umeje nikdó,
Posvètna je družhba náte zabila.

Naj mármorjev spomeník ti stal,
Naj krizh lesén je na hribci grôba,
Lehkò, da vihar ga razdejal,
Lehkò, da je zgrudila ga trohnôba.

O zhitji se tvojem izgubil sled,
Na vsa vprashanja molché se smeješ;
Po volji tebi je stvarstva red,
Naj sneg te krije, naj v solnci se grejesh.

Posóda skrivnóstna, lèhko tí
Prepróstemu duhu si bila sédezh,
Chast národu lèhko svoje dní,
Ko nosil te oblasten je védezh.

Lehkò ti gospod svobode bil sín,
A lèhko tudi zatiranec suzhen,
Zatrt ubozhec, ohol bogatin,
Molchèh samotár, jezíchnik družhen.

Vse, kar ponujal ti chas in dajal,
In kakershnokoli si chast iméla,
Vse chas je zopet odvzel kakor dal,
In sáma bodesh skoro sprahnéla.

Bil davno zhe gròb je tvoje kopan,
A kmalu vsprejme zemlja she mene,
Takrat se ozdravim vseh zhgóchih ran
V naróchaji hladnem grude zelene.

JETNIKOVA TOZHBA

Krog mene jeche zid teman,
Zhivljenja blishch mi je zastrt,
Obup družník moj noch in dan,
Reshníco bi pozdravil smrt.

Kakóv sem vendar storil greh,
Da v bedi tej se pokorím?
Da sebi stid, ljudem zasmeh,
Zhigósan in preklet zhivím?

»Trpi voljnó za greh storjen!«
Nedolzhnik, ti si kazni próst?
Oj, chesto *greb* je oproshchen,
In s trnjem plati se *kerpást*.

Iskàl naj greha v vésti jaz,
Odgovora bi ne dobil,
Srcá mi ne pretresa mráz:
Mirán bi kupo smrtno pil.

A strog usódin je ukrèp:
»Razpád pochasen gledaj svoj,
Za sklèpom ti otrpni sklèp,
Po kaplji v srci kri zastoj!

Zaprl za tábo se je svét:
Drgóchi v pecku bolechin,
Doklèr v tihotnem bégu lét
Na zemlji vgasne tvoj spomin!

Kar vroche nékdaj ljubil tí,
Odtrgal tebi chas plenèch,
Pokôpal vse za zhive dní:
Slepil duha je sèn mamèch!«

Kaj tozhim tebi, gluhi zid,
 Nezgode moje trd svedok?
 Odvzel s temó si mêni vid,
 Tozhhàm se roga tvoj obok.

»Memento mori« mi glasnó
 Utríp oznanja mirnih zhil:
 Smiluj dobrotno se nebó,
 Moréchihi spasi mene sill!

Odlêti jeche mi zapah,
 Zdrobite spóne se tezhké!
 Pogòltni gròb me – njega mah
 Zagrni s truplom vse gorjé!

MOSHKÀ CHAST

Poredkoma se moja struna glási,
 Miruje v dushi pevska vsa krepóst,
 Ozbiljni so približhali se chasi,
 Izginila mi zláta je mladóst.

Kar v prsih nádej sem gojil cvetóchihi,
 Najlepshim hitro je odpadel cvét,
 Kar zhelj redil, srcé povzdigujóchihi,
 Izpolnil chas jih malo tekóm lét.

Mínulost kazhe mêni gròbe sáme,
 Pokòpal vánje sem za upóm up,
 In kaj ostalo je v teshílo záme?
 Spomin ob vseh izgubah, bridki trup!

Hrepênel sem koristiti ochini,
 Iskreno ljubil vselej národ svoj,
 Njegova srecha – zvezde luch v vishini –
 Oziral nánjo se je pògled moj.

Mladóstno vnet vresnichiti sem vzòre
 Visoke zhelel svojega srcá,
 Zhivljenje mi zaviralo napòre,
 Peruti mi zvezalo je duhá.

A duh moj, ôrlu drznemu soroden,
Ne kloni se, chetudi je potrť,
Znachaj ponosni vedno mu svoboden,
Prostóst je gêslo njemu ali – smrt!

Naj srecha níkdar ne obsije mene,
Da svojo bi prostó razvijal moč,
Tozhbé ne poshljem mile v svét nobene,
Trpína me obsénchi smrti noch!

Hudó je, kakor zhívi ogenj peche,
Zatirati si voljo in zheljé,
A pôtok nam zhivljenja v vechnost teche,
Naj struge so široke, naj tesné.

Slab mózh je res, ki strashi ga usoda,
Ko srecha solnčni mu zastré obraz:
S *solzámi* se ne priborí svoboda,
S *srbnostjo* hočem k nji prispeti jaz.

Naj tudi nimam je nikjer zaslómbe,
In strashi naj zhivljenja me vihár,
Naj gledam sreche svoje katakómbe,
Moshtvó se ne omáje mi níkdár.

Miràn v bodóchnost zrem in neoplashen,
Povzdigni ali tréshchi me v propast,
V zhivljenja vihri se borím nevstrashen,
Pròst ali suzhen moshko reshim chast!

JOSIP CIMPERMAN (1847, Ljubljana – 1893, *ibid.*), pesnik, prevajalec. Iz skromne meshchanske družine kmechkega porekla, s trafiko na Zhabjeku (Prule). Ko je z izjemnim uspehom konchal ljudsko sholo (1859), je zbolel (ohromitev nog, pozneje delno she rok). Kot invalid na vozichku se je izobrazheval le she doma; ob pomochi prijatelja gimnazijca Ivana Gornika (pozneje uradnik; Josip mu je posvetil 12 sonetov) se je uchl gimn. predmetov, antichnega, slovenskega in nemshkega slovstva, ital., franc., angl. jezika. Izdal tri zbirke: *Pesmi* (1869), *Rosen und Disteln* (1873; v nem.), *Pesmi* (1888). Prvo zbirko je posvetil dobrotniku E. H. Costi (politik, znan po uroku Levstiku »krepne naj, pes«, sam pa je »krepnil« dosti prej in mlajshi, od vech bolezni); pomagali so mu tudi Bleiweis, Voshnjak, Tavchar, Levstik idr. Iz nem. prevajal zgodovinarja P. Radicsa in A. Dimitza, za »Dramaticšno drushtvo« igre in operne tekste; bil korektor LZ in sourednik revije *Slovan*. Po materini smrti (1884) selitev na Poljane, skupaj s sestro Marico, ki je do konca skrbela zanj.

Prvi dve pesmi je objavil leta 1865; kmalu je bil znan in cenjen, *Pesmi II* je ob izidu kritika obilno hvalila, zhe moderna (Kette) pa je zavrachala »Stritarjeve epigone«, t. i. formaliste, katerih idejni vodja je bil Cimperman (Funtek, Medved, Opeka – snovali so slovensko varianto parnasovstva). Poslej je v lit. zgodovinah le bezhno omenjan, v antologijah prezrt (le neznatna trikitichnica v Menartovi *Iz roda v rod*, 1969), mlajshim rodovom znan kvechjemu po Shalamunovi *Dumi 1964* (cit. »dezhela Cimpermanov«). Vendar je njegov pomen vechji od teh »lahkotnosti«, nekako v smislu, kot ga nakazhe Ivan Grafenauer v korektnem chlanku o njem, kjer o njegovi zreli poeziji pravi: »... formalno jo oznachuje podrobna dotiranost po jeziku, metru in rimah (pravih, chistih), idejno pa trdna, nezlomljiva mozhatost, s katero je pesnik junashko prenashal trpljenje (Moshka chast), chustveno odpor proti vsakrshnemu igranju s chustvi, vsakrshni mehkuzhni solzavosti, celo proti neposrednemu izrazhanju pravega, resnichnega chustva. Zato je vzljubil v teh letih posebno obliko soneta ... (...) Ta C.-ova poezija, idejno krepka, trpka, chasih nekoliko hladna ...« (cit. SBL). Jezikovno mojstrske so tudi njegove pesmi v nemshchini (zanimiv cikel *Satyren*, v njem npr. sonet z ironijo abderitstva; tudi cikel slovenskih satirichnih sonetov *Sature*). Peter Radics ga je predstavil v zapisu *Der Musensohn im Rollstuhl* v knjigi *Anastasius Grün* (Leipzig, 1878). Kritichni pridrzki glede njegove poezije sicer niso neutemeljeni (neizvirnost, retorika), a nekaj reflektivnih pesmi v zasnovi parnasovstva (pomembna smer, z njo so startale Nobelove za lit., Sully-Prudhomme) pomeni nadchaso vno vrednost.

Izbor in opomba o avtorju Ivo Antich

Fran Serafin Cimperman

NOCH IN ZASTAVICA

POPOTNIK IN NOCH

»Zakáj si vsà temnà nocój?«
Popótnik kdaj je nôchi tózhil,
Ko se povráchal v kràj je svój,
Ker pás je zlátom si oblózhil,
»Usmíljenja ti ne poznáš,
Ker luchí pótniku ne dásh,
Ki tvoji úpal je dobróti,
Da bosh svetíla mu na póti.«

»Glèj, dalech she domóv imám,
Odpri ochí mi vendar svoje,
In skózi gózd se zdaj podám
Ponôchine nevájen hoje;
Ne bodi terdosèrchna vsáj,
Razsvétli mi neváрни kràj,
Dajál ti bodem hvalo zhívo,
Usmíli se me dobrotljívo!«

Takó prosívshi dalje gré
In v chèrni gòzd se zhé zavíje,
A nóch ne zapodí temé
In zvézd nobêna ne posíje;
Na chêlu kaplja, v pèrsih stráh,
Koráchi v gózdu tih in pláh,
In jézen pride k svoji vási
Po dólgem in nevárnem chási.

Ko v družbi hóche drugi dán
Zanicheváti nóch sovrázhno,
Kar stópi vmés nekdó prashán
In pravi mu novíco vazhno:
Da róparji so nekogá,
Ko luna je iz-zà gorá
Prishlà, to nóch pred gòzdom vbíli,
Ki so na póti ga spazíli.

ZASTAVICA

Z r ti kazhem vselej barvo razno,
 Ko prikázhe solnce se prijazno,
 S k pa v rôci óstra sem pripráva,
 Ki rastlíne mnóge pokoncháva;
 Brezi téh chárk se me tí bojísh,
 Kámorkoli prídem, mi bezhíš,
 In che se kedàj pri mēni spēchesh,
 Chárki dvé iména le izrêchesh.

Reshitev zastavice:

Rôsa, kôsa, ôsa, as.

FRAN SERAFIN CIMPERMAN (1852, Ljubljana – 1873, *ibid.*), pesnik, Josipov mlajši brat. Ljudsko sholo pri Sv. Jakobu konchal z odklikovanjem »zlate bukve« (1864), a se je pod vplivom vrstnikov bal nadaljnje sholanja, raje se je zachel učiti za tiskarja, nehal zaradi slabovidnosti (v otroštvu ochesna bolezen), nato za knjigoveza, kjer ni zdrzhal med surovimi obrtniki. Po vpisu v gimnazijo je bil kmalu med najboljšimi učeneci; dobil shtipendijo, zachel inshtruirati. Nadarjenemu osmosholcu sta vplivna kulturnika J. R. Razlag in Gregor Krek zagotovila podporo za shtudij filozofije; febr. 1873 je zbolel (»zhelodchna mrzlica«), she neozdravljen je, kljub odsvetovanjem, shel na ochetov pogreb (24. maja 1873), se tam prehladil, zato se mu je bolezen silovito ponovila in chez nekaj dni je umrl (30. maja; pogreb ob shtevilnem spremstvu v snegu in dezhu 31. maja).

Pesmi je zachel objavljati zhe kot chetrtosholec: nabozhne, domoljubne, pouchne, dozhivetja iz narave, ljubezen do svojcev, zlasti do matere; vrsta basni, tudi esej *O basni* (po Lessingu). Vech lirskoepskih pesmi; izstopa pesnitev o grshkem boju leta 1475 proti Turkom *Boj pri Lemni – Povest v verzih* (po zgledu Preshernovega *Krsta* v tercinah in stancah prepesnjena zgodba Josipine Turnograjske *Marula*, 1851; legenda z Lemnosa o junakinji slovanskega imena, ki odlochi zmago kristjanov; po pesmi Kachića-Mioshića v *Razgovor ugodni*, 1756, povzeti po G. Sagredo, *Memorie istoriche*, VE 1688, z omembo »un Amazone Verginella nomata Marula«). Tudi soneta se je uchil pri Preshernu, vzorniki so mu she Stritar, Levstik, Jenko, ljudska pesem. Zbrane pesmi, brez vechine nabozhnih, je posmrtno izdal brat Josip: *Pesni / zlozhil Franjo Ser. Cimperman*; urédil Jos. Cimperman; Ljubljana, 1874, samozalozhba; *ibid.* Jos. Cimperman: *Zhivljénje in pésní Franje Ser. Cimperman-a*; Lujíza Pesják-ova: *V spomin Fr. Ser. Cimperman-a* (elegija). Tragichna dvojica, brata »nesrechnega imena«. Che je Josip pozabljen, je Fran »neobstojech« (zabelezhen le v SBL). Nedvomen literarni talent, nagnjen k idealistichni refleksiji (nameravani shtudij filozofije), spreten jezikovni oblikovalec z bremenom deklarativnosti in neizvirnosti, v neugodnih razmerah nedozorel; eden od izjemnih mladenichev, zlomljenih na pragu zrelosti, kakrshnih je najti povsod, pri malih narodih she posebej obchutno. Tukaj izbrani pesmi: uspela balada (Popotnik in noch) ter besedna invencija (*Zastavica*).

Izbor in opomba o avtorju Ivo Antich

TAKRATKE

RUMENO SE SMEJEM
ROZHNATO HODIM
PEPELNATO VZDIHNEM

*

OBTICALA SEM V SEBI
V PODRASTJU BREZPOTJE
VSI KORAKI PORABLJENI

*

MISLI SNOPI TISHINE
POKLOP TREPALNIC
OBPOTNE KAMILICE DISHIJO

*

Z BILKE ZDRS KAPLJICE
LIST ZASTOKA
KDO JOCHE ZA KAPLJICO?

*

NATOCHISH SI ME
ODZHEJAN RIGNESH
POCHUTIM SE SMRAD

*

TRESOCHA SE DLAN
ODSTRANI SLANOST
SPOMIN NA SAMOTO

*

V PAJCHEVINI SEM
SKOZI NITKE MOLCHIM
S PREMRAZHENIM SRCEM

Peruti ptice
zatrepetajo nad mano
ki ne znam navzgor

*

Mak se je osul
Njegove rdeche solze
zarezhajo v svezh dan

*

Zhlica na mizi
Nedotaknjena mineshtra
Morda pritisnesh na kljuko

*

Premrzle zimske trave
Zaledenel kolovoz
Ivje pod kozho

*

Zlati smeh luninega
krajca krichi skozi
okno v prazno dusho

*

Z iglic borovca
polzijo solzni kamenčki
prenehanega dezhja

*

Perut ptice v
posušenem listju
Z njim prekrijem spomine

PLUSPULZ

(epigramizmi)

ISTO

(plus ça change ...)

Chimbolj se spreminja,
bolj se isto razgrinja.
V plusu so reforme
le istega platforme.

HITI PO VASI

Furij kultura
se z avti fura
kot nora kura:
njen kult je – ura.

(PO)CESTNI HEROJ

Z avtom skozi promet
je drvel kot komet
in naredil premet –
chez zadnji rob prelet.

MOUNTAINBIKE

Vchasih so po gozdnih poteh
le peshci varno hodili,
zdaj jim »biki« prek glav lete
s kolesarskimi gonili.

MOBI(NG)

(NG = new generation)

Dolga vrsta pri blagajni,
zven glasbe, mladec se zadere;
nato do konca poslushash,
kako si NG pamet pere.

PAST(ICHE) FOR PAST

Past za zgodovino:
preslikati fino
zlochine v vrline,
vrline v zlochine.

MORA MORJA

Kar je bilo nekoch
»mare nostrum«,
je zdaj preshlo v obroč:
»mare monstrum«.

BOJ ZA KROJ

Dragonja, mirna reka?
Rokava, Mirna, Reka?
Rokavi po meri rek,
po rokavih obleka ...

KRI NI VODA

Socha, Kolpa, Sotla,
Sava, Drava, Drina ...
Voda je kri – zgodovina
uchi v krogu tega kotla.

OD BELGRADA DO BAGDADA

Balkanu je manjkala
le (naftna) dlaka,
da bi odigral vlogo
Evro(I)raka.

OJSTRI MOJSTRI

Che kdo chesa ne ve ali ne zna,
naj se v kakšno krčmo poda.
Tam pravi mozhaki za vsak problem
poznajo reshilni prijem.

RESHITEV KOT BRITEV

Kakshna reshitev sploh ni slaba,
a je v bistvu le bajna vaba,
kajti poskus uresnichenja
bi bil pot samounichenja.

L(J)UBL(J)ANA

Vechinoma je za tujce
»Ljubljana« neizgovorljiva,
vendar tudi za Ljubljanke
je »Lublana« bolj obvladljiva.

DRUGA SVETOVNA

Ali nacist
ali komunist,
tretjega ni –
ta pa vse zdrzhi.

BOBRI V BORBI

(Legenda)

Na Barju, v krizhu vzhoda in zapada,
je nekoch zhe prishlo do spopada
med »bobri«: med lovci in zelishcharji,
med mostishcharji in kolishcharji.

(KL)OVNI

Chas je resno resen:
poklicni klovni
se trudijo biti
vodilni ovni.

VOLITI TIVOLI

Voliti pomeni ljubiti.
Vol ishche volishche.
Che se mu ne ljubi ljubiti,
Tivoli poishche.

PESEK V GLAVI

Paranoja
para noja
v dvojnost obraza:
zmage, poraza.

PAN(AN)DORA

(katal/on)/izacija)

Ne veledrzhavne
adoracije,
zdaj EU bega
strah andorracije.

KONTRAPUNKT

Che je zhivljenje
chloveka bedno,
naj bi vsaj bilo
chlovechka vredno.

(nov. 2017)

Sonja Votolen

RAZLIČNOST

(chrtici)

SMETI

Shepala je proti postajalishchu. Odpre ji vrata avtomobila.

Bog lonaj, bog vas varji, vleče zahvalo.

In vleče noge v avto. Celó vechnost. Najprej zložhi eno. Nato z rokama objame drugo. Ni ji jasno, kako bi se bila zbasala na avtobus. To jo vprasha.

Eh, saj bi se nashla kakshna dobra dusha in mi pomagala, reche, ter si poravna rozhnato ruto.

Dobra dusha, kot ste vi, she reche.

Kaj pa je z vashima nogama?

Zletela sem pod kanto za smeti, se pravi smeti so se name prekucnile, razložhi. In jo zgrabi hud smeh.

Zachudeno jo gleda. Nima pojma, kaj je smeshno.

Kaj je smeshno? To, da mi smeti noge obdelajo! To je smeshno. She bolj pa, kako sem se basala iz smrdechih odpadkov. Brrr, je smrdelo.

Zadržhani smehec tudi njej shvigne izza ust. Zhenici je vshech, da jo je nasmejala.

Reche: No, me veseli, da ste za hece.

Pospremi jo v ambulanto. V chakalnico. Jo she sleche. Odda kartico. Jo zhenica prosi, che bi skochila po zhemljico.

In she skochi po zhemljico. In zamudi sluzhbico. A tam pach niso za hece.

RAZLIČNOST

Nashli sta se pri kavi. Ena iz mesta, ena iz vasi. Eno prijateljstvo iz vashko-mestnih chasov.

Za majhno mizico z rozhastim prtóm sta. Kapuchin. Kava s smetano. Ona iz mesta ne sme smetane. Je zhe preobilna v stasu. Ona iz vasi se zaklinja na dobro kavo z obilo sladke smetane. Vrtita zhlichki po skodelicah. Razbirata besede s sladkorjeve vrechke. Vrzheta papirchek v pepelnik.

S prstom ona iz mesta drsi po rozhnem vzorcu na prtú. Ona iz vasi jo gleda. Nato ona iz mesta butne:

No, si she vedno nisi nashla shpiceljna?
 Ne odgovori ne ja ne ne. Zagledana je v prst svoje meshchanke. Ki she vedno
 obrisuje cvetlični vzorec.
 To pomeni, da she vedno samevash? reche.
 Prst rishe rozhni list.
 Ne morem verjeti! Takshna baba ... pa she vedno sama!
 Kotichki ust one iz vasi so cinichno obarvani. Besede spijo za njimi. Ochi
 dobrohotno gledajo v obraz na drugi strani mize.
 Samevash ... v tisti miniaturni vasici ... V mesto pridi ... Tu se bohota machotov
 ... ki bi te ... se pravi ... ki bi kakshnega ujela.
 Prst one iz mesta she obrisuje rozhe na cvetličnem prtju.
 Zaboga, kaj pa ti je? Chisto si zabubljena. She govoriti ne znash vech. Tista vas te
 je poneumila.
 Ona iz vasi odlochno postavi skodelico na podstavek. Da zaropota.
 Dobro mi je, reche odlochno.
 S prismeshkom na ustih in v pogledu. Kjer je tudi komaj zaznavna ostrina. A se
 zachuti. In zaslishi.
 Vidish te rozhe ... te lepe rozhe? vprasha mestna.
 Obe se spogledata. Pogledata na prt.
 Vem ... vem ... vem, reche vashka.
 Vesh? Figo vesh! Tvoj rozhni chas je mimo! Nisi vech rozha. Samo takshne rozhe
 so vechne. Takshne, kot so na prtju. Umetne. Ne pa ... ti ...
 In?
 Chas je, da se zavesh venenja in si najdesh kakega vrtnarja!
 Prsti ne mirujejo. Spet drsijo po cvetličnem vzorcu.
 No, bosh blagovolila she kakshno rechi? napada mestna.
 Si obrobila vse rozhe? je umirjena vashka.
 Preskakujesh temo.
 Kateri rozhi se zdish podobna?
 Zakaj se ne zakvachkash z nobenim dedcem?
 Se she vedno zdish podobna kakshni rozhi?
 Kako, vraga, lahko sama zhivish?
 Se ti zdi, da si she rozha?
 Che imash pri teh letih dedca, je to potrditev ...
 ... ali nemara le she rozhni listich?
 Che nimam dedca, pomeni, da ne odtehtam dovolj. Ni potrditve. Ne v družbi, ne
 samopotrditve. Oboje potrebujem.
 ... rozhni listich ...
 Che zhivish samsko zhivljenje, nimash vrednosti v tem svetu.
 ... samo rozhni listich ...

Zato hočem shpiclja, da sem vredna dovolj.

... sva she ...

In se pochutim zhivo.

... tudi rozhni listich je lep ...

Da se pochutim zheleno, vredno.

... odvisno, kje pristane ...

Sama bi crknila od strahu.

... v mlaki ... ali na zemlji ... v travi ...

Utopila bi se v tezhavah.

... rozhni listich je lahko lep ...

Postajali sta vse bolj tihi.

Obrobi s prsti she to, je dejala vashka.

Kaj naj ... kaj naj obrobim ... ?

To, ji je vashka pokazala na prt. Obrobi rozhni list. Niti opazila ga nisi. Samo rozhe obrobjash. Pochasi je mestna premaknila prst k natisnjenemu rozhnemu listu.

Slejkoprej, je tiho stisnjeno izjavila, si le rozhni list, ne cvet ...

Da, tudi v mestu, pravi vashka. Polozhi evre na mizo. Da placha rozhnato prijateljstvo.

Potlej izgine izza rozhne mize.

Marina Marinika Miklich

VLAK ODHAJA

V daljavi sliši pisk, vlak prihaja na postajo, to je znak, da mora iz postelje. Napoti se proti kopalnici, se stushira, vmes vrzhe pogled v ogledalo. Opazi nove gube in zhe hiti nazaj v spalnico. Pri odprtih vratih omare se odlochi za modro krilo, zraven se lepo poda chrtasta bluza. Za prichesko ima le pet minut chasa. Lichenje je po vseh teh letih ena sama rutina: krema, puder, chrtalo, maskara, shminka, kapljica parfuma.

Chez petnajst minut parkira. Pisarno ima v prvem nadstropju, na koncu hodnika. Teche po stopnicah, skoraj jih preskakuje. Odklene pisarno, odlozhi torbico, pograbi prenosnik in zhe hiti proti sejni sobi.

»Lepo jih prichakaj! To pogodbo morajo podpisati, to je za nas zelo pomembno!« ji je vchera j narochil direktor.

Na mizi je vse pripravljeno; najbolj jo je skrbelo za vodko, brez nje Rusi ne bodo pripravljene na vlaganje v projekt.

Prihajajo, direktor se jim klanja do tal, sama jim ponuja sedezhe, vodko, sok. Opisuje investicijski projekt, na rachunalniskem zaslonu jim prikazuje projekcijo vlohkov in donosov. V zhepu jo stresa telefon, she dobro, da je izkljuchila zvok, pomisli.

Minilo je, Rusi so pogodbo podpisali, zdaj so na kosilu, nje niso povabili. Pogleda na telefon: shtirinajst neodgovorjenih klicev, vsi od mame. Pokliche jo.

»Kaj si pozabila name? Vse me boli, v prsih me dushi, dihati ne morem! Pa kruha nimam, niti mleka!«

»Mama, vchera j sem ti prinesla kruh in mleko,« se zagovarja, a mama vztraja, da mora priti takoj.

Vzdihne in pomisli, kako je njena dementna mama gotovo spet vse pozabila in pomeshala. Napisati mora proshnjo za dom, tako ne gre vech ... Vest ji ne da miru, v blizhnji trgovini kupi shtiri svezhe zhemljice in drvi skozi mesto proti bloku. Tam pred kanto za smeti stoji ciganska družhina; bosu in umazani otroci se drzhijo rozhnatega krila. Mama ciganka, tudi bosa, se sklanja v smetnjak in brska po njem. Smrdi! Vse naokoli smrdi!

Mama v dnevni sobi gleda turshko nadaljevanko.

»A zhemljice si prinesla? Saj ne bi bilo treba, imam she vsega dovolj!« reche mama in nadaljuje: »Kje pa je Andrej? A je shel na smuchanje?«

»Mama, zdaj ni snega, zdaj je poletjel« potrpezhljivo razlaga.

Vprasanje o Andreju presliši, v grlu se ji nabere cmok, ne more mami vsak dan znova razlagati, da Andreja ni vech, da je sama za vse. Poslovi se, na hodniku sproti pobere polno vrečko smeti, pred blokom jo vrzhe v smetnjak in odhiti nazaj v sluzhbo.

Pred pisarno postoji, ne najde kljucev. Mrzlichno razmishlja, ali jih je mogoče pustila pri mami. Spet nazaj v avto in she enkrat na drugi konec mesta.

Konchno spet stoji pred maminimi vrati, zaklenjena so, pozvoni, nihče ne odpre, pozvoni pri sosedih. Na vratih se pokazhe mlado dekle, pove, da je shla mama z njenim dedkom na kavico. V tistem trenutku se spomni, da je imela ključe v rokah, ko je odhajala iz stanovanja. Drzhala jih je v isti roki kot smeti, kaj che jih je z njimi vred vrgla v smetnjak?

Steche do smetnjaka, pobrska in zagleda ključe, nagne se in sezhe po njih, toda kljuchi zdrsejo she globlje. V smetnjaku najde plastichno gajbico, stopi nanjo in jih skusha dosechi. Ko se sklanja, zavoha smrad, potem pa z grozo ugotovi, da tudi sama smrdi. Ključe vidi, a jih ne dosezhe, le nekaj centimetrov ji manjka. Med smetmi najde plesnivo kitajsko palčko, jo zatakne za obesek ter ključe pochasi in previdno dviguje. Konchno drzhi ključe v rokah, oddahne se.

Avto ima nekam chuden zvok, pomisli, nato pa odbrzi nazaj v sluzhbo, a kot nalashch na vseh krizhishchih svetijo rdeche luchi. Pri zadnjem se ozre v izlozhbo lokala z veliko reklamo *Ugodno odkupujemo zlato*.

Ob shtirih zapre rachunalnik, se pozdravi s snazhilko in odide proti parkirishchu. Obrne kljuch, avto ne vzhge, vnovich poskusha, vechkrat, brez uspeha.

Avto pusti na parkirishchu in teche na mestni avtobus. Peljejo se mimo pokopalishcha, v trenutku se odlochi in izstopi. Danes bi imel Andrej rojstni dan. Prizhge svechko, strmi v marmorno plohcho.

»Povej mi, kako naj zhivim brez tebe?!« ga poprosi.

Odgovora ni, je le svecha, ikebana in izklesane chrke. Z naslednjim avtobusom se odpelje domov.

»Mami!!!« ji hchi z nasmehom in knjigo v rokah odpre vrata. Sin ima v rokah sendvich, drobtine padajo vsepovsod, a ji ni mar. Objamejo se, pove jima nezgodo z avtom.

V kopalnici se preobleche, ugotovi, da je kosh za perilo poln. Prala bo zvecher, ko je cenejsi tok.

Hchi pred televizorjem chaka na Infodrom in Nezho; tudi sama bo novinarka, pravi; sin sestavlja dvigalo iz lego kock. Za vecherjo speche palachinke.

Otroka spita, sama nezainteresirano zre v zaslon. Slike se vrstijo, a jih ne vidi, ves čas ima pred očmi pokvarjen avto. Le kje naj skrpa denar za novega? Andrej je vedno govoril, da se je treba boriti s tistim, kar imash. Takrat se na zaslonu pojavi reklama o odkupu zlata.

Nenadoma vstane, gre v spalnico po shkatlo z nakitom. Vsebinsko stresa na kavch, skrchi noge in začne odbirati. Dela dva kupchka: na prvega zлага stvari, od katerih se ne zheli ločiti: svoj zaročni prstan, Andrejeve manshetne gumbe, njegov poročni prstan, verizhico, staro tetino zapestnico v barvi zrelega zhita. Na drugem, vechjem kupu se znajdejo zlata darila prijateljev, sorodnikov, tudi sodelavcev. Roki zadržtita, ko vse to stresa v polivinilasto vrečko in potisne v torbico. Prvi kupchek pa nezahno položih nazaj v shatuljo.

Malo postoji, nato odpre vrata Andrejeve omare. V njej je she vedno nekaj njegovih oblek. Pozna ta vonj, vdihava ga, spomini jo omamijo. Na dnu omare zagleda njegovo pizhamo, obleche se vanjo, velika je, prevelika, a tako udobna.

V kopalnici vkljuchi pralni stroj, pogasne luchi in se vrne v spalnico. Skupna postelja vabi, ulezhe se vanjo, skrchi se. Z rokami objema pizhamo, pravzaprav objema sebe; roke niso vech njene, zdaj so Andrejeve, tople, nezahne, pomirjujoche. Dozhivlja sanje, zhelja je neizmerna.

Le narahlo se zdrzne, ko v njeno samotno poletno noch priplava glas s postaje. Kolesa lokomotive enakomerno in neusmiljeno drdrajo refren: vlak odhaja, vlak odhaja, vsak vecher, vsak vecher!

Lev Detela

MOJ NENAVADNI STRIC IKI

Spomini na misleca, psihologa in pisatelja Martina Kojca

Che zaprem oči, preshinejo temo v notranjosti glave slepechi bliski in zhareche kroglice. Vse migota in valovi v tisocherih razsezhnostih neulovljivega chasa, ki se siplje iz pozabe na pokrajino in njene ljudi. Iz polteme spomina zachne nenadoma sredi drobnih srebrnkastih iskric podzavesti vstajati visoka postava mojega nenavadnega strica Ikija, ki je shirshi javnosti znan pod imenom Martin Kojc.

Spomin me zanese dalech nazaj v chas druge svetovne vojne. Takrat, sredi leta 1944, ko nacisti mojega ocheta odpeljejo v koncentracijsko taborishche Dachau, se zatecheva z mamico iz Ljubljane v nasho družhinsko hisho v Sredishchu ob Dravi. Tu se prvich kot petletni otrok sreham z zame zelo nenavadnim stricem.

Stric se skoraj vedno mudi v prostorni sobi, ki ji pravimo salon. Tam na velikem temnem pisalnem stroju pishe knjige, kot mi pripovedujejo odrasli. V salon zelo redko zaidem. Zame je to poseben, zaklet in nerazumljiv prostor, v katerega lahko vstopijo le izbranci.

Vrata v ta chudni svet se nenadoma na svechan nachin odpro ob bozhichu 1944. Zhe ves dan se mi zdi, da se dogajajo nenavadne rechi. Pozno popoldne zagospoduje po vsej hishi neizprosna tishina. Po nestrpnem chakanju in prichakovanju nechesa nenavadnega se iz daljave oglasi zvonchek. Na pragu salona stoji nenavadni stric s srebrnim zvoncem v rokah kot bozhichek sredi lesketajoche se svechave, ki jo sipljejo po prostoru nemirno utripajoche svechke na bozhichnem drevesu.

Pod pisanimi trakovi, najrazlichnejshimi obeski in okraski so polozhena razlichna darila. Zazdi se mi, da se nahajam v veliki pravljici. Moj praded, sredishki sholski ravnatelj Anton Kosi, me vzame k sebi na kolena, ko na klavirju zaigra lepo bozhichno melodijo. Stric Iki se veselo smehlja in mi govori nerazumljive besede. Ta vojni bozhich je prvi bozhich, ki ga zavestno dozhivim. Je najlepshi bozhich mojega zhivljenja.

Za petletnega otroka je namrech she vse pravljichno in charobno. Stric Iki je zame pravi charodej. Samosvoje nedostopen zhivi v salonu v svetu nerazumljivih knjig in misli. Ni chudno, da se mi pojava nenavadnega strica zarishe globoko v podzavest in postane nekakshen arhetip, ki je povezan s skrivnostnimi magichnimi dogodki.

Mnogo let zatem, ko kot shtudent slavistike na ljubljanski univerzi objavim moje prve kratke proze v tedanji reviji Mlada pota, mi stricheva podoba sluzhi kot odskochna deska v sicer popolnoma preoblikovano fiktivno pripoved, ki sem jo

poimenoval *Pot med ljudi*. Majhen deček zhivi brez matere v težkih socialnih razmerah pri ochetu pijancu in surovi teti. Ima eno samo zheljo. Rad bi se igral kot njegovi vrstniki z igracho – avtomobilchkom. Je zhalosten in osamljen, ker mora zhiveti brez igrach ... Zhe v prvem stavku omenjene chrtice povem, da se dechkov oche, ta »nekdanji mistichni VELIKI MAGISTER, mojster chrnih znanosti, ... v novih okolishchinah ni znashel.« (Mlada pota, sht. 6, letnik VIII. – 1959 / 1960, str. 337 -339).

Na ta nachin se mi je stric zarisal v spomin, ko sem she bil predsholski otrok. Zdel se mi je popolnoma drugachen od drugih ljudi, kot da zhivi izven konkretnega chasa in ni vkljuchen v obdajajocho ga okolico.

Kmalu po koncu vojne leta 1945 je v znamenitem salonu priredil tudi prva hipnotizerska zasebna srechanja s sredishkimi znanci in prijatelji, saj na kakih javnih prireditvah v novih komunistichnih druzhbenih razmerah ni mogel nastopiti. Na teh srechanjih me je vedno znova presenetil z vznemirljivimi parapsiholoshkimi eksperimenti. Nastopil je kot hipnotizer, ki zna prestaviti izbrane osebe v popolnoma nova stanja. Enega od hipnotiziranih je pripravil do tega, da je z nevidno metlo pometal po tleh smeti, ki jih sploh ni bilo. Drugega je pahnil v transcendenchni svet, kjer je hipnotiziranec gasil pozhar, ki je v njegovi umishljeni predstavi ogrozhal celotno hisho.

Iki se je na veliko ukvarjal s problematiko spreminjanja stanja zavesti. Menil je, da je pravilno uporabljena hipnoza lahko velikokrat koristna, saj na primer pri bolniku zmanjša bolechino, nesrechnim pa med drugim sugerira občutek sreche. Vchasih pod vecher se je s svojim posinovljencem Dushanom Moshkonom in zheno Tonchko pogovarjal tudi o spiritizmu in okultizmu, jaz pa sem ga z odprtimi ochmi in s strahom poslushal. Na veliko je na primer razglabljal o telekinezi in zatrijeval, da lahko z mislijo prestavish ali premikash po zraku najrazlichnejshe predmete, kozarce, krozhnike ali pa celo cele hishe. Ko je imel pred drugo svetovno vojno psiholoshko posvetovalnico v Berlinu, se mu je baje posrechilo s hipnozo dvigniti neko zhensko, ki je bila dober medij, brez kakega podstavka ali druge pomochi v zrak, kjer je otrpla kot trda deska sama od sebe lebdela v prostoru in plavala po zraku. Kmalu nisem vech vedel, kaj so sanje in kaj je resnica in dolgo nisem mogel zaspati.

Poseben odnos je imel Kojc tudi do zhivali, she posebej do kokoshi. Vechkrat me je, ko sva stala na dvorishchu in krmila kokoshi, vprashal: »Le kaj zdaj misli ta petelin?« Tudi petelina je znal hipnotizirati. Postavil se je pred njega z belo kredo v roki in jo na hitro zavrtel pred petelinovimi ochmi. Zhival je v hipu otrpnila in negibno kot kip popolnoma urochena stala pred stricem.

Krmljenje kokoshi, pishchancev in rac je bilo za Kojca pravi ritual. Z zhivalmi se je slishno in neslishno pogovarjal, jih občutil kot chloveku enakovredna bitja. Njegovo vprashanje »Kaj misli zdaj petelin?« ni bila prazna shala, temvech izraz občutka, che ne celo obchudovanja nekega drugega izvenchloveshkega zhivljenja, ki mu ni odrekal samosvoje duhovne substance.

Zhivljenje je bilo v Sredishchu tik po vojni she zelo ruralno. Race, gosi, krave, konji, ovce, prashichi, zajci in kunci so si delili z ljudmi zhivljenski prostor sredi široke panonske pokrajine ob Dravi. V poznejših letih, ko sem kot dijak in kot študent prihajal iz Ljubljane ob pochtnicah v Sredishche, se sprva glede zhivljenskih pogojev kljub komunističnim posegom v javno in zasebno zhivljenje v dushah ljudi ni kaj dosti spremenilo.

Stric je velikokrat sedel v salonu pri pisalni mizi in na starem amerishkem pisalnem stroju snoval svoje nove knjige in chlanke. Ker v Sloveniji ni imel zalozhbe in možnosti za objavo svojih spisov, je pisal kar v nemshchini, saj so mu v tujini zhe pred drugo svetovno vojno na Nizozemskem objavili v nemshchini publikacijo *Pot ke srechi* (Der Weg zum Glück). S svojo pred vojno sprva v nemshchini in leto zatem v slovenshchini objavljeno knjigo uspešnico *Uchbenik zhivljenja* je skushal neozaveshčenega sochloveka voditi iz spon ujetosti v negativna in travmatischna razpolozhenja v novo pozitivno ozaveshčeno zhivljenje. Skozi samorazmishljanje se je nerazumljen v shirshi okolici samorastnishko prebijal v zavestno iskanje dushevni vrelcev mochi v chloveku samem. Vsega tega takrat kot otrok in dijak she nisem prav razumel. Stric se mi je pach zdel samosvoj in chuden, toda bil mi je tudi pravi zhivljenski tovarish in vzgojitelj.

Skupaj z njim sem opravljal najbolj vsakdanje, toda vazhne stvari, kot jih zahteva obichajno praktichno zhivljenje. Posebna in ne prevech lahka naloga je bilo na primer sekanje drv in zlaganje polen na skladovnice, kjer so pripravljena chakala, da jih uporabimo pozimi po vseh sobah v peceh kot kurjavo. Na starih kolesih sva vozila oziroma vchasih tudi pehala vreche zhitnih zrn v oba tedanja sredishka mlina, v Zadravchev paromlin in Vargazonov mlin z oljarno. Zelo velikokrat pa sva morala iz razlicnih razlogov tvoriti zrnje celo na Hrvashko v mlin na Preseki ali v tedaj she obstojeche lesene mlino na cholnih na Dravi. Stric mi je ob teh postoritvah rad tu in tam zaupal kakshno filozofsko misel, na primer, da nas zunanji videz vara in smo neumni suzhnji nashih predsodkov in umishljij. Menil je, da je materija, ta nesrečna snovnost, v katero smo navidezno ujeti, samo nasha lazhna predstava, ker je vse, kar nas ohranja in povzrocha, da smo, duhovnega znachaja. Chlovek se mora opreti na transcendentno v sebi in se prebuditi v novo zhivljenje, pri chemer mu pomaga Prasila, ki oplaja vse vesolje.

Takrat ga nisem razumel. Moj oche, biolog, botanik, dialektichni materialist in darvinist, mi je she leta 1958, ko sem zhe maturiral, rekel, da stric nima prav. Njegovo zanikanje materije in sklicevanje na absolutni idealizem je navadno sharlatanstvo, ki omalovazhuje vse objektivne dosezhke realne znanosti. Martin Kojc me samo moti pri mojem razvoju, kot me Edvard Kocbek, ki ga imam verjetno za svoj idol, zavaja na napachna pota pri odlochilnih družbenih in literarnih vprashanjih in spoznanjih.

Dokler nismo z agrarno reformo izgubili vseh nashih vinogradov, sem s stricem Ikijem ali teto Tonchko vechkrat zahajal v gorice, na Kog, Vodranski vrh ali v

Brezovshchak. Vedno je bilo dovolj skrbi pri delu s trto ali v kleteh, kjer je v velikih sodih zorelo vino ali pa se delal kis. Poleg tega smo na travnikih, na primer v Osishchecu, sushili tudi ob obeh zadnjih koshnjah, otavi in otavichu, seno, »zobachkali« travo, jo nakladali na vozove s kravjo ali volovsko vprego. S stricem Ikijem sva velikokrat ob teh postoritvah ostala sama na travniku. Od vsepovsod je puhtel vonj po pokoseni travi. Sonce je sijalo chez blizhnje njive in obdravske loke, ki so se shirile proti hrvashki meji pri Trnovcih. Vechkrat je menil, da mora vsakdo, kljub njegovim naukom, iskati lastno pot, vendar je pri tem potrebno, da pri vseh stvareh oziroma pri vsakem dogodku, tudi che je she tako neprijeten, skusha ohraniti občutek, da je vse, kar se dogaja, v osnovi dobro in pozitivno, cheprav tega mogoche she ne moremo doumeti.

»Mene bodo razumeli shele chez sto ali tisoč let,« nam je vechkrat rekel. »Zhivljenje je velika skrivnost. V to je treba verjeti.«

Z mano kot otrokom se sploh ni znal pogovarjati. Ponavadi mi je zastavil komichno surrearno vprasanje »Si ti shpanski princ?«, nakar sem mu v nekakshnem nenapisanem ritualu odgovoril: »Ja, sem shpanski princ!« Ob teh mojih besedah, ki so mi povzročale tesnobo v srcu, se je stric gromko zasmejal in zaklical: »Seveda, shpanski princ si!«

Stric je ljubil filme in kriminalne romane. V nasprotju z mojim ochetom, ki mi je pridigal, da filmi pokvarijo znachaj, je bil v teh stvareh popolnoma liberalen. Ob sobotah sva se ponavadi odpravila v blizhnji sredishki kino, ki se je nahajal v nekdanjem katolishkem domu Orlov. Oglekala sva si vse, kar je prishlo na program, od sovjetskih socialistichnih herojskih propagandnih filmov v prvih letih po vojni in najrazlichnejshih amerishkih kavbojk druge ali tretje kategorije, che so zashle v sredishko kinodvorano, do osladnih komedij, detektivk ali jugoslovanskih partizanskih filmov.

Rad je bral predvsem nemshke kriminalne romane, ki mu jih je teta Marica, sestra njegove zhene Tonchke in moje babice – omice Ele, prinashala iz Gradca, kamor se je porochila po prvi svetovni vojni. Vechkrat mi je rekel, da se iz kriminalnih romanov lahko veliko nauchimo. Iz njih shele spoznamo, kaj je pravo zhivljenje.

V Sredishchu stric Iki pravzaprav ni imel pravih prijateljev. Zhivel je v svojem družhinskem krogu, odmaknjen od obichajnega sveta, popolnoma predan svojim nalogam z zheljo, da bi ljudem pokazal pravo pot v pozitivno občutenje zhivljenja, kar vodi chloveka k osebnim srechim pa tudi v vzajemnost s shirsho skupnostjo.

Edini, ki se je v Sredishchu zanimal za stricheva razmishljanja in pisanje, je bil pokojni legendarni sredishki zhupnik Leon Bozhich iz krizhnishkega reda. Vechkrat je prishel k nam na obisk in potem s Kojcem na veliko razpravljaj o Bogu in svetu. Stricheve ideje se niso popolnoma skladale s krshchanstvom, vendar je oba sogovornika povezovala skupna vera v nadmoch duha nad materijo in občutek, da nad vsem gospoduje nekakshna chlovekov razum presehajocha energija, ki jo je Kojc imenoval Prasila. Vechkrat mi je prikazal Kristusa kot

skrivnostno pojavo, ki je premagala materijo. Predstavil mi ga je kot charodeja, ki je hodil po vodi, znal iz nicha nasititi lachne in ki je vsepovsod delal chudezhe.

Spominjam se nekega popoldneva v njegovem salonu, ko mi je rekel: »Tudi ti lahko premagash materijo, saj v resnici sploh ne obstaja, ker je vse samo duh in je snovnost le lazha utvara, tega pa zaradi nashe nepopolnosti in zaradi omejenosti nashih chutov ne doumemo«. Menil je, da nas videz vara in bom lahko tudi sam, che pridem v svojih spoznanjih in samoizpopolnjevanjih tako dalech, da mi bo jasno, da je vse duh, hodil kot kak vrach ali shaman skozi zid ali zaprta vrata, kot je prishel Jezus po smrti in vstajenju k svojim uchencem skozi zaprta vrata in je nastal preplah. Spominjam se, da sem se po teh strichevih besedah nekega popoldneva zachel zaletavati v zid z zheljjo, da premagam materijo in konchno prestopim v resnichni nadsvet, vendar se mi moj poskus, razen da sem si potolkel kolena, pri bozhji volji ni posrechil.

Pozneje, ko sem po vech desetletjih odsotnosti spet prishel na obisk v domacho sredishko hisho in je bil stric Martin Kojc zhe dolgo chasa mrtev, se mi je vchasih ponochi, ko sem popolnoma sam spal v razmeroma obsezhnem poslopju, zachel dozdevati, da me bo stric nenadoma kot duh obiskal in mi spet zachel pripovedovati nenavadne stvari, ki jih je raziskoval vse zhivljenje. Zazdelo se mi je, da v veliki hishi strashi. Kot da se po njej sprehajajo duhovi in mi ne dajo miru. Toda morda so bili to samo sunki vetra ali shum z blizhnje ceste pri hishi. Spomnim se, da mi je teta Tonchka nekoch pripovedovala, da je kmalu po Kojchevi smrti imela nenavadno dozhivetje. Njena postelja se je sredi nochi grozljivo zatresla. Zachutila je, da se je okrog nje zgostila samosvoja energija, ki se je na chuden nachin pretakala proti njeni postelji. Zazdelo se ji je, da jo je obiskal pokojni mozg. Prestrashena je zavpila: »Iki ven!«, nakar je bilo v hipu spet vse tiho in mirno.

Najlepshi so bili izleti s stricem Ikijem v blizhnji hrvashki Chakovec. Tam sva morala v razlichnih trgovinah in na zhivilskem trgu nakupiti razne predmete, ki smo jih potrebovali v gospodinjstvu, nakar sva s stricem pred odhodom vlaka, ki je vozil iz Chakovca do Maribora preko Sredishcha, narochila v kolodvorski restavraciji tako imenovani pörkölt. Po strichevih besedah je bila to posebna vrsta golazha, ki ga znajo na odlichen nachin pravilno pripraviti samo Madzhari. Ker sem si ob eni takih prilozhnosti nalomil prevech kosov kruha v dobro jed, me je stric pouchil, da se ne more zbasati celotnega kruha naenkrate na krozhnik, temvech se nalomi po pravi meri samo dva ali tri kose oziroma grizhljaje, kar popolnoma zadostuje. Ob neki drugi prilozhnosti, ko smo se ob devetdesetletnici moje prababice Marije Kosi fotografirali na skupni družinski sliki, me je pokaral, ker sem ob tako svechanem dogodku vtaknil levo roko v hlachni zhep. Ja, kaj bi rekli danashnji politiki ob Kojchevih navodilih za tak pravilni bonton, saj velikokrat na skupnih fotografijah ne drzhijo le rok v zhepih, temvech se pachijo na shtevilne druge neprimerne nachine in pozhvizhgajo na ljudstvo, ki jih je bojda izvolilo v njihove funkcije.

Nekega dne je stric pri opravkih na dvorishchu izgubil poročni prstan, ki mu je ogromno pomenil. Vech ur je nesrečno taval po dvorishchu in iskal izgubljeno dragocenost. Pozno popoldne sem med igro na vrtu med racami in kokoshmi nenadoma odkril globoko v travi strichev izgubljeni prstan. Ponosno sem mu ga nesel v salon. Stric je bil ob moji najdbi presrečen. Zahvaljeval se mi je kot majhen navdushen otrok in me nagradil z zame takrat bogato vsoto dinarjev. Ko sem se zhe odstranil v drug del hishe, je pritekkel za mano in mi vtaknil v zhep she en zajeten kos denarja.

V stricu je bilo namrech nekaj zelo velikodushnega. Imel je nekakshen poseben humor, s katerim je tudi v trpkih trenutkih nashel pot naprej in navzgor k sebi in k srechi in svetlobi. Poleg tega mu trgovinarstvo in materializem, ki obremenjujeta in zasuzhnjujeta modernega chloveka, nista prav nich pomenila. Srechen je bil ob najbolj enostavnih in obichajnih stvareh, ob krmljenju kokoshi in zajcev, ob poti v gozd ali na njivo. Poleg tega je bil velik gentleman z lepimi vedenjskimi nachini, na katere dandanes prevelikokrat pozabijo razvajeni sodobniki. Vsak dan je pohvalil kuharske spretnosti svoje zhene Tonchke, chetudi je morda zaradi tezhavnega gospodarskega polozhaja pripravila tudi najbolj skromno kosilo.

Na trenutke je postal vesel kot otrok. Enkrat nam je z najvechjim navdushenjem s posebno ceremonijo ob meshanju razlicnih sestavin, zachimb in olja pripravil liptavski sir, ki ga okrog leta 1950 sploh nismo poznali. Pri tem se je obnashal kot charovnik, ki ustvarja nekaj skrivnostnega in velikega. Zelo rad je, v nasprotju z drugimi družinskimi chlani, jedel »ljuto papriko«. Kot otrok sem ga obchudoval, ko je pri kosilu v grozo vseh drugih pojedel ribje glave s kostmi vred, chesh, da se mu ne bo nich zgodilo, ker ga ni strah, da bi se s kostmi zadushil.

Poseben ritual je bilo tudi strichevo kuhanje zhganja iz tropin, jabolk ali hrushk v skednju, ki ga je opravljal v nočnih urah. Vechkrat sem mu pri tem pomagal in mu prinashal tropine h kotlu in shkafom. Pri kuhi je ves chas poskushal pijacho, ki je v svetlem curku tekla v posode. Ob tem je postal vinjen in neprijeten. Spet me je vprashal, ali sem »shpanski princ«, in se zakrohotal. Ko sem mu na to vprashanje, kot je bilo potrebno, da se ne bi razjezil, pritrtilno odgovoril, je rekel, da sem dovolj inteligenten, cheprav sem bedak, ki she vedno ne razume, o chem razmishlja v svojih knjigah. Ves chas se trudi, da bi nam dopovedal, da je vse duh. Zato je snov in kar je z materialnostjo povezano, le nespametna umishljenost. Vsi skupaj naj bomo kar tiho, zakaj on ni napisal psiholoshkih knjig le v slovenshchini, temvech tudi v nemshchini, izshle pa so celo v holandshechini in jih bere, kot je izvedel, med drugim tudi kraljica Julijana. Toda komu to govori? Nihche od nas nich ne ve, zakaj drugache bi lahko shel vsakdo z glavo skozi zid, kot je shel Jezus pesh chez vodo, ne da bi utonil. Jezus je dobro vedel, da snov ne obstaja in je vse duh, ampak ti itak tega ne razumesh.

Ko sva se okrog leta 1951 s starima kolesoma vrachala iz vinograda na Kogu proti Sredishchu, naju je zajela huda nevihta. Popolnoma se je stemnilo. Grmelo je in

strele so shvigale na vse strani. Ustrashil sem se, da naju bo zadela strela, in stopil s kolesa.

»Ne grem naprej, stric,« sem rekel.

»Kaj se bojiš? Chlovek se ne sme bati. Vedno je treba misliti pozitivno. Potem se ne pripeti nich slabega!«

Ob nočnem kuhanju zhganja se je seveda vedno znova zakrohotal: »Si ti shpanski princ?«

Toda zdaj sem mu nenadoma, ne vem, zakaj, trmasto odgovoril: »Ne, nisem shpanski princ. Sem turshki grof – in nich drugega.«

Stric je za trenutek zatrzal s svojimi ostrimi hipnotizerskimi ochmi in se potem zasmejal: »Haha, turshki grof. Pametna odlochitev ... Prinesi spet tropine!«

Nad Kojchevo piscalno mizo v salonu je visel poseben grb. Stric je poudarjal, da je potomec cheshke plemishke družine Chulekov ali Choulekov, ki se je pred avstrijsko-katolishkim protihusitskim preganjanjem cheshkega naroda umaknila sem na Shtajersko v skrivalnice ob Dravi, zato visi v njegovem salonu grb omenjene rodbine v chastnem okviru. Poleg grba Chulekov pa je bil na steni obeshen tudi grb avstrijske oficirske plemishke družine Liebezeit-Burgschwert, ki se je uveljavila v 19. stoletju v protitajalskih bojih avstrijskega cesarstva v Lombardiji in v katero se je omozhila moja druga stara teta Marica, hcherka mojega pradeda Kosija in sestra moje omice – babice Ele.

Zelo lepi so bili družinski sprehodi s stricem ob zheleznishki progi v hrvashki Macinec ali slovenski Ormozh. Stric se je na teh sprehodih zhivahno pogovarjal s posinovljencem Dushanom pa tudi z mano. Zapeti sem mu moral edino pesem, ki sem jo zaradi neposluha kolikor toliko obvladal, stric pa se je ob mojem predvajanju melodije »Travnichki so zhe zeleni« glasno nasmejal. Shli smo tudi na Pohorje od Rach po tesni soteski ob dveh ali treh takrat she ohranjenih mlinih. Ni bil posebno dober hodec. Tezhave je imel, che je moral iti chez ozko brv, ki jih je bilo v tistem chasu chez potoke she veliko. Bil pa je dober kolesar. Na kolesih smo se nekoch odpravili celo na izlet v hrvashko Zagorje do zanimivega neogotskega gradu Trakoshchan.

Pozneje, ko se je gospodarsko stanje izboljšhalo, si je stric nabavil veliko tezhko motorno kolo in she pozneje tudi avtomobil. Njegovega prvega in popolnoma novega, na katerega je bil zelo navezan, so takoj zaplenili Nemci, ko so leta 1941 zmagoslavno vkorakali v Sredishche in kraj spremenili v spodnjeshtajerski »večno nemshki« Polstrau. Z motornim kolesom se je navdusheno vozil vsepovsod po okolici chez drn in strn po opravih pa tudi za shalo in razvedrilo.

Z bratrancem moje mame Dushanom Moshkonom sta se zelo dobro razumela. V vechernih urah sta vedno znova zhivahno razpravljala o pojavu letelih krozhnikov, ki so tedaj vznemirjali javnost. Pogovarjala sta se o marsovcih in shtevilnih nenavadnih pojavih, o okultizmu, shamanih, fakirjih, Indijancih, preseljevanju dush in podobnem. Kar doma sta uprizorila tudi pravo gledalishche.

V zhivahnih razgovorih sta se vrtela po kuhinji in tako rekoch mimogrede oblikovala dramo *V senci vesolja*, ki jo je stric Iki pod imenom *Im Schatten des Weltalls* prestavil tudi v nemshchino. Isto snov sta hotela uporabiti kot scenarij za film, vendar zanimiva ideja ni bila uresničena.

Stric Iki, ki me je dvakrat ali trikrat pred smrtjo obiskal tudi v Avstriji, saj v času komunizma nisem mogel prihajati v Slovenijo, me je zaznamoval s svojimi skrivnostnimi posebnostmi zhe kot otroka, vplival pa je name tudi kot pisatelja. V različnih oblikah so se njegove samosvoje misli pa tudi njegova posebna pojava vech ali manj fiktivno vpletele v nekatera moja besedila, ki sem jih napisal v slovenskem ali nemshkem jeziku. To velja tudi za mojo do sedaj zadnjo knjigo desetih kratkih proz, ki je pod naslovom *Panonska elegija* izshla konec leta 2017 pri celovshki Mohorjevi zalozhbi. V pripovedih *Strah in sanje* in *Panonska elegija*, ki je dala knjigi ime, je v spremenjeni in fiktivni obliki tudi nekaj odstavkov, v katerih se pojavi spomin na moja srečevanja s posebnim in zelo samosvojim starim stricem Martinom Kojcem.

Nenadoma se v mojem spominu spet odpro dolgo chasa zaprta sredishka vrata. Iz podstreshja, kjer se je skrival pred Nemci, se konec aprila 1945 prikazhe nenavadni stric Iki v gasilski uniformi z nerodno prishito rdecho zvezdo na kapi. Zdaj je postal za nekaj dni partizan, vendar usoda v novih družbenih razmerah njegovim proti uradnemu toku usmerjenim razmishljanjem ne bo posebno naklonjena. Toda vsemu nakljub se bo iz njegove delovne sobe, iz njegovega skrivnostnega salona, kljub mrkim chasom vsa leta do njegove smrti pogumno oglasnal zven pisalnega stroja in nastajale bodo nove knjige, med drugim vzpodbudno filozofsko razmishljanje *Prebujajochi se chlovek*, ki sta ga nedavno prevedla iz nemshchine v slovenshchino Francka in pokojni Janez Premk.

Matjazb Jarc

SAMOSPRASHEVANJE NEKEGA ZAVEDNEGA SLOVENCA

Takole se je na zacetku tretjega tisočletja A. D. spraševal in si odgovarjal neki zavedni Slovenec:

»Prvo vprašanje je, zakaj sem ravno Slovenec, ne pa Madzhar, Makedonec ali Anglezh. Drugo je vprašanje, ali bi se lahko rodil afganistanski materi. In tretje – ali ne bi bilo bolje, če bi bil rojen v Tokiu, ne pa v Ljubljani.

Osnovni odgovor na vsa tri je, da itak nisem imel izbire. Pred rojstvom nisem mogel vplivati ne na mamo ne na očeta, naj nika ne pochneta neumnosti in naj me za bozhjo voljo ne spochenjata. Pa tudi če bi lahko vplival, je vprašanje, ali bi nasprotoval njuni sladki igrici, iz katere sem se posledichno prikazal na tem svetu kot bolj ali manj zazhelen cmerajochi se stvorček. Ampak saj niti starsha nista imela izbire; tudi če sta me nachrtvovala, nista mogla vedeti, koga ali kaj nachrtujeta.

Nimam podatka, kje sta me spochela, a zagotovo ne v Londonu, Kabulu, Tokiu ... Rodil sem se vsekakor v Ljubljani, saj o tem obstajajo dokumenti. Zato bi bile zhe tedaj moje morebitne zhelje, da bi postal na primer Madzhar, povsem brezpredmetne. Tezhko pa bi zatrdil, da sta za to dejstvo izključno odgovorna moja starsha, čeprav bi se lahko she pred mojim rojstvom raje preselila v Budimpeshto in se tam lepo asimilirala. Potem bi me zhe v vrtcu izoblikovali v Madzharchka, pamet in duha bi mi primerno izoblikoval tamkajshnji izobrazhevalni sistem, danes pa bi mogoče lahko sodeloval kot investitor v sistem hrvashkih bencinskih chrpalk ali pa celo v gradnjo dodatne zheleznishke infrastrukture v Sloveniji.

Sploh se ne chudim, da zhe moji stari starshi niso emigrirali v Afganistan, kjer bi pripravili teren za moje rojstvo pod Mohamedovim blagoslovom. Če pa bi, bi se lahko danes s kalashnikovko v roki boril za osvoboditev makovih polj izpod imperialistichnega jarma, ali pa bi se po vztrajnem shtudiju zaposlil kot visok uradnik marionetne vlade v Kabulu. Mogoče bi se sicer raje preselil v Iran in se tam izpopolnjeval iz perzijskega pesnishtva, ampak saj je v bistvu vseeno: bil bi zaveden rodoljub. Kar pa sem itak tudi zdaj.

Che bi se moji davni predniki morda naselili na Japonskem, bi bil moj oče chisto lahko samuraj ali pa kamikaze, jaz pa bi bil morebiti spochet v zadnjih dneh pred njegovo slavno smrtjo. Ovenchan z rodbinsko slavo, bi skupaj z drzhavo Japonsko vzgojil svoje potomce v duhu starodavne tradicije, izobrazili bi se v vrhunske

inženirje in izumitelje naj sodobnejše tehnologije, izdelke in licence pa bi z visokimi dobichki prodajali tudi v najmanjših evropskih državah.

Tako da je biti Slovenec hudo relativno, saj bi lahko samo zaradi nekaj spremenjenih okolishchin postal chisto nekaj drugega.

No, katere okolishchine bi še mogle vnaprej spremeniti mojo narodno zavest in pripadnost?

Recimo, če grem po vrsti nazaj v preteklost in se ustavim samo tu in tam:

Iztek druge svetovne vojne. Ljubljana bi pripadla Italiji, jaz pa bi se rodil kot italijanski državljan, tako rekoč Italijan. Doma bi imeli pizzerijo, pozdravljali pa bi se s *ciao* in *addio*. Bogle, če se ne bi zaposlil pri vojshki mornarici in bi v tem času resheval potopljene begunce iz Sredozemskega morja, saj bi imela naša država brodovje, kot se shika, ne pa eno samo zastarelo rusko ladjo. Na bankovcih ne bi bilo Preshernove glave in Trst bi bil naš, moji potomci pa bi razumeli pridige s prizhnice, čeprav bi duhovniki pridigali v latinshchini. Cel Danteja bi bral v originalu, ne pa v prevodu krshchanskega socialista. Tako malo bi se spremenilo, pa bi bilo chisto drugache!

Joj, kaj pa če bi Francozi obdržali Ilirske province! In jih še razshirili, pa nikoli vech izpustili iz rok! Potem danes na tem koncu Francije ne bi gospodaril samo Renault, ampak bi se mu pridruzhil vsaj še Peugeot, Gorenjci pa bi izdelovali najmodernejša potnishka, tovarna in vojshka letala. Jaz bi se sicer (če bi bila moja mama temnopolta) rodil v Alzhiriji, ampak to bi bilo še vedno v moji rodni dezheli. In tam bi shiril frankofonsko kulturo, magari bi kot uchtitelj filozofije poucheval temnopolte Francoze o našem velikem mislecu Voltairu. Po svojih parishkih zvezah bi pritiskal na dezhelno vlado, naj vztrajno dushi tezhnje po kulturni avtonomiji slovenske manjšine, ki bi še vedno otepala z repom v okolici Chrnomla, nad italijansko in hrvshko iredento v Istri pa bi tudi na podlagi mojih prizadevanj izvajala najstrozhje policijske ukrepe.

Ali pa če bi Turki osvojili Dunaj in si ga pridržali vse do danes, moj praoche pa bi postal vezir v Ljubljanskem pashaluku! Kdo ali kaj bi bil zdaj jaz? Slovenec zagotovo ne in bilo bi mi ime Omar, ne pa Matjazh. Sam Alah bi se chudil, če me ne bi zaposlili kot mestnega rablja, specializiranega za sekanje rok skorumpiranim politikom in glav politichnim oporechnikom. Z malo sreche bi morda lahko celo vodil tiskovno agencijo naše province in dolochal, kaj lahko in kaj morajo objavljati mediji, reguliral bi internet in gradil piramide iz lobanj slovansko ter venetsko mislechih intelektualcev. Moje zhene bi upravljale trgovinico s turshkim medom, sinovi pa bi bili visoki chastniki v sultanovih chetah in bi na zmagovitih pohodih skoraj po turistichno odkrivali lepote sveta.

Mogoche bi se – po nekem chudnem nakljuchju – Rimski imperij ohranil vse do danes in bi bil jaz Emonec, najbrzh pretor ali pa trgovec z orozhjem. V prvem primeru bi bila Emona sredishche vesoljne pravichnosti, v drugem pa bi zaslovela

po najcenejši in hkrati najkvalitetnejši ponudbi vseh vrst morilskih strojev in priprav, najkvalitetnejše municije, bomb, raket in smrtonosnih plinov, desetkolesnikov in še boljših reaktivcev, kot če bi vmes v imperij vdrl in si ga prisvojili Turki, Napoleon ali Italijani.

Ja, tudi tako bi lahko bilo, če ne bi bilo tako, kot je. Bil bi vse kaj drugega kot zaveden Slovenec. Ampak hec je v tem, da se vse to ni zgodilo. Premagali smo Rimljane, premagali smo Turke, Francoze in Italijane pa še koga. Na vseh teh zmagah smo gradili zametke svoje narodne samozavesti, ponosa in zgodovinskega dostojanstva. Kdor se ne zaveda, da je to vech kot zmage kosharkashev, smucharjev in drugih shportnikov na svetovnih prvenstvih, ni zaveden Slovenec. Jaz se na primer tega zavedam, cheprav vem, da so v omenjenih primerih zmagale vojske, Slovenci pa vojske nismo imeli in je v bistvu še danes nimamo, cheprav jo imamo. Smo pa sodelovali v vseh teh vojnah kot vojshchaki, enkrat za bogove, drugih za Boga, tretjih za cesarja in tako dalje. Vedno pa za dom. In smo vsakich pregnali sovraze z nashega ozemlja, ki še zdaj ni chisto nashe, ampak je del nekega drugega teritorija, cheprav smo za svojim mejami in v lastni drzhavi zelo suvereni. Bolj kot kadarkoli, in zavedni, da je joj!

Kljub temu pa vchasih ne vem, ali sem danes zhe ali še Slovenec.

Che sodim samo po spermijih in jajchecih, ki so bili na delu v teh krajih v zadnjem tisoehletju, ker se na genetiko spoznam še manj: tod so nasha dekleta osemenjevali mnogi, od Germanov in Frankov prek Romov do Americhanov in Rusov. Mnogi še prej, mnogi jih bodo še pozneje, ampak Slovenka je bila in bo ostala Slovenka, ona se ne da kar tako. Prishla je iz daljnih krajev, bila je nekaj posebnega. Skoraj nihche je ni razumel, ker je klepetala v slovenshchini, kar pochne še dandanes, le da v mnogo bolj prefinjeni obliki. In problem bi bil reshen, če bi bil tako preprosto reshljiv. Zhal pa ni, saj se še sama ne spomni vech, kdo ali kaj vse je zhe kdaj bila.

Na zhalost tudi moj spomin sezhe komaj v prejsnje stoeletje. So pa namesto mene na to temeljno vprashanje (kdo ali kaj vse sem kot Slovenec zhe bil) odgovorili mnogi znanstveniki. Še danes odgovarjajo, pri chemer se komajda ponavljajo, saj vendar vsakich odkrijejo kaj novega.

Baje bodo arheologi chez nekaj desetletij na dnu Tihega oceana odkrili nekaj predmetov, ki bodo prichali, da se je tam pred mnogo vech kot deset tisoeh leti potopil splav (iz debel neznanega, a vodoodpornega drevja), na kakrshnih so se iz jugovzhodne Azije na amerishki kontinent preseljevali Praindijanci. Usnjena zanka, ki se je ohranila v brlogu nekega morskega psa, naj bi prichala, da so bezhali pred krutostjo domache družhbe, ki je bila kanibalska in suzhnjelastnishka, torej izkorishchevalska in chisto drugachna, kot je nasha. V isti votlini bodo nashli kamnit predmet, podoben tomahavku, kot dokaz, da so bili ti predniki Indijancev inteligentni chlovechnjaki, ki so zhe razumeli koncept lastnine in lastninjenja, torej

prisvajanja pa tudi ropanja. Tem ugotovitvam bo seveda marsikdo nasprotoval, saj naj bi po njegovo shlo za izrazite pacifiste, ki so se vendar le umikali iz krutega družbenega okolja, ker so bili sami neagresivni in so ubijali le za hrano. Vsekakor bo nastala teza, da so bili na ameriskem kontinentu domorodci oni, saj so se nanj shele priselili, čeprav za zdaj she ni indicev o prejšnjih prebivalcih, ki so se morali menda pred njimi umakniti na sever in se prilagoditi vechnemu mrazu.

V brlogu drugega morskega psa pa bodo baje odkrili neko vrsto prapisave, vklesano v kamen; nekateri znanstveniki zhe prechujejo hipotezo, da najdeni zapis pomeni *hangkb*, kar je bil she mnogo pozneje znani pozdrav Komanchev in Apachev.

Na drugem koncu sveta, na severni obali Jadranskega morja, pa – prekrito s skalovjem – zhe dolgo chaka na odkritje z neznano snovjo prepojeno deblo lipe, ki bo brez dvoma zanetilo spor med Hrvati in nami, ali sodi k splavu, s katerim so približno leta 12.313 pred našim shtetjem v te kraje pripluli njihovi ali naši predniki. Osebnostno mnenja, da so bili predniki moji, torej nashi, saj so lipe, iz katerih so naredili splav, simbol slovenstva, o chemer pricha zhe stara ljudska pesem *Lipa zelenela je*, da o Martinu Krpanu, ki je – sicer nekoliko pozneje – avstrijski cesarici pred nosom posekal slovensko lipo, ne govorim. Dokazov je torej nichkoliko in ni Slovenca, ki ga ne bi s tem pravochasno seznanili zhe v obdobju, ko she ni znal tako dobro razmishljati, torej v vrtcu in osnovni sholi.

Vchera je ameriski filmski režiser Jim Jarmusch, ki se na slovenstvo sicer ne spozna, s svojo genialno filmsko govorico sporočil vsemu svetu, da chlovekova domishljija nima meja. To mi je dalo misliti. Kaj che bi posnel film o prednostih nacionalne drzhave, ki temelji na vsaj tako globoki tradiciji, kot je nasha? Sprasheval se bom, kdo je odgovoren za to, da slovenskemu vojaku ne zvishajjo plache, čeprav je pripravljen dati zhivljenje za svobodo Afganistana. In zakaj se ustvarja v javnosti tako krivichno mishljenje, da je Sova manj vredna od Udbe, saj sta vendar obe kvalitetno in dovolj uchinkovito delujochi agenciji. Sprasheval bi se, kdo je kriv, da si premnogi mladi slovenski fantje ne zhelijo v boj, ampak raje doma brskajo po internetu. Zakaj nashi politiki ne pridejo do spoznanja, da bi drzhava z vojashkim plenom obogatela bolj kot z vishanjem davkov, tako kot so v blizhnji preteklosti obogatele mnoge druge drzhave, tako rekoč vsaka, ki kaj da nase? Zakaj slovenska politika raje krade svojemu narodu, ki jo ljubi, medtem ko se ji drugi narodi posmehujejo za hrbtom? Je res tako zelo tezhko izropati Evropsko centralno banko, iz katere se da potegniti bistveno vech kot iz nashe male bankice? Kdaj bomo Slovenci konchno zacheli voliti glede na ustrezne sposobnosti kandidatov, namesto da se ravnamo po tako imenovanih anketah javnega mnenja? Zakaj tako slabo peremo mozhgane našim otrokom, da se jim she slovenshchina ne zdi vech zanimiva? Kaj pa che bo jutri prishel agresor? Bodo sploh vedeli, s kom se je treba spopasti in chemu? Takshna in she drugachna bodo moja vprashanja.

A tudi che ne bom posnel tega filma, se bom sprasheval, zakaj in chemu sem

ravno zaveden Slovenec. Razmisljal bom tudi v luči dejstev, da so zavedni mnogi Nemci pa Francozi in Anglezhi, da ne nashtejem she Severnih Korejcev in Kitajcev. Če ne bo prav te dni španska kraljevina s policijo zadušila narodnostnih prizadevanj Kataloncev in bodo razglasili samostojnost, bo do polnega izraza prishla tudi njihova narodna zavest. Pa Albanci, kako so enotni in enako mislechi, kar izgovrejajo za skupno stvar!

Kajti ljudje smo dobro organizirani v skupine. Slovenci smo skupina, Hrvati so skupina, Srbi so skupina. Skupina ljudi je nekaj podobnega kot chreda, krdelo ali jata zhivali. Ko je vrabček she majhen, se od mamice, atka, starejših bratcev in sestric pa od strichkov in tetk nauchi odvisnosti in pripadnosti. To sta dve blizhnjici do uspehov: kako poleteti, kako ujeti chrvichka, kam se skriti, kako uiti, kaj sploh pocheti. Kolikor vem, ni vrabcev samotarjev, zakaj bi pa tudi bili, saj ni lazhjega, kot zvesto oponashati svoj rod in je zhelodček vedno poln. Za razliko od chloveshkega naroda je jata vrabcev v prednosti, ker nima tako strogo zachrtanega teritorija, v katerem domuje, in lahko pred vechjimi ptichi hitro odfrchi drugam, grmov in kroshenj je za vse dovolj (in s sabo jim ni treba vlechi vse sorte navlake). Njeno sozhitje je dosti bolj preprosto od narodovega, saj za shchebetanje in sporazumevanje ni treba spisati slovnice in pravopisa. Poleg tega je vrabec kot posameznik inteligentnejshi od povprechnega chloveka: ko njegov kamerad s tal pohopsa drobtinico kruha, se ne bo shel pretepat zanjo, ampak bo pohopsal drugo. Tudi kot jata se vedejo bolj pametno od narodne skupnosti, saj ne napadajo drugih jat in so zato sami mnogo varnejshi pred prezgodnjim poginom.

Jasno, da o vrabcih vechine stvari ne vem, saj nisem zoolog, kaj shele ornitolog. Vem pa, da imajo golobi pri raztresenih drobtinah prednost pred njimi, ker so vechji in opremljeni z boljshimi kljuni. Na odprtem terenu nastane podobna situacija, kot che bi se soochila slovenski in nemshki narod: slovenski bi se vedel po vrabchje. Razen che bi ga podprle vrane in pregnale golobe. In prav tu se skrivata jedro in smiselnost organiziranja ljudi v narode: v povezovanju z drugimi narodi si lahko zagotavljajo vechjo varnost in she druge prednosti. Zato smo Slovenci chlani vojashko-politichne zveze Nato in se pochutimo varne, ko nash zrachni prostor varuje madzharska, italijanska ali pa turshka aviacija. Nashe mamke sicer skrivaj molijo, da si ne bi italijansko poveljstvo spotoma premislilo in odvrгло bombo ali dve kar na Primorsko, toda na srecho je zaveznishtvo she vedno dovolj trdno, da se to ne zgodi. Seveda pa ga ni bilo preprosto skleniti: najprej so nam morali predniki na novo definirati in popisati lastni jezik, potem so nas morali nauchiti she jezikov nashih zaveznikov, zaradi shpijoniranja pa tudi jezike nashih potencialnih sovrazhnikov, potem smo si morali vzpostaviti drzhavo ter se iz naroda preobraziti v nacijo, sposoditi smo si morali dovolj zlata, si naostriti kljunchke z raketometi, helikopterji in drugo tovrstno ropotijo, zdaj pa smo, kar smo – zavedni Slovenci, ki tujega nochemo, svojega pa ne damo. Jati vrabcev bi se zmeshalo, saj jih v vseh teh zadevah dalech prekashamo.

Ampak prejele sem zapisal – *nash zračni prostor*, s poudarkom na besedici *nash*. Chigav je pravzaprav? Vsakemu ptichu, ki zna vsaj malo leteti, je jasno, da je nebo njegovo. In ker mu je jasno zhe v jedru, se o tem sploh ne sprashuje in se ne bi sprasheval, tudi che bi se znal. Ko ga v zraku zgrabi kragulj, je pa itak zhe prepozno za teorijo. Toda naj ostanem pri zavednem Slovincu, torej pri sebi. Vse nebo nad prelepo Slovenijo je nashe in torej tudi moje. Jaz lahko z našim potnim listom celo letim chez ocean, ki je po sredini tudi nekoliko nash. A ni to dober občutek, leteti nad mednarodnimi vodami in vedeti, da si doma, saj jih she noben narod ni olastnil? Toda pozor, ta občutek je varljiv! Letalo lahko treshchi in pristane na dnu oceana, kjer je sicer moj dom, vendar ni vech moj, ker mene vech ni. A kaj zato, saj sem umrl samo jaz, moj narod pa she zhivi, in to je pomembnejshe od mene. She moja dusha ve, kako bogata je moja dezhela, ki se razteza chez oceane in je solastnica neba, poleg tega je njen tudi proporcionalni del Vesolja. Slovenija sicer ni med tistimi drzhavami, ki se ga zhe uchijo okupirati, cheprav je polnopravna chlanica EU, a kar se ne da, se ne da. Oziroma – se she ne da, kajti chlovekova pamet je brezmejna. Che samo pomislim, koliko premozhenja bo pripadlo mojemu potomcu, che bo seveda ostal zaveden Slovinc, se kar raznezhim od zadovoljstva.

Toda kaj che takrat ne bo vech zavednosti in slovenstva? Che se bo uresnichil chrni scenarij skrivnostnih zarotnikov (o katerih se zlasti med nezavednimi posamezniki kar dosti shpekulira), ki bodo evropske narode spet nashchivali drugega proti drugemu? In bodo njihovi generali konchno pogruntali formulo, kako na tem koncu kljub posedovanju atomskega orožja izpeljati eno kvalitetno vojno na konvencionalen nachin? Ne shalim se, saj so narodi zorganizirani tudi zato, da se jih lahko spre med sabo in se na ta nachin she najlzhnje izpelje vojna, ki ni prevech kaotichna, kakrshna pa bi zagotovo bila, che bi bili med sabo sprti samo neuniformirani in nemobilizirani posamezniki. Che hochesh aktivno vstopiti v vojno, potrebuješ vojsko, to pa najlzhnje izpelješ, che imash drzhavo, slednjo si pa najlzhnje vzpostaviš, che imash narod. In kdo si ti, ki to storish? Zaveden narodnjak? Ne se bati, to je samo chrni scenarij, popisan s chrnimi chrkami, ki se jih na tako temni podlagi itak ne vidi. Kako naj bo torej uresnichen scenarij, ki se ga sploh ne da prebrati? Po ustnem izrochilu? Tradicionalno, tako kot do zdaj? Daj no! Nich vech ne bo tako, kot je bilo. Bodi zaveden, zaupaj svojemu narodu in njegovi matici, pa se bo zate vse dobro izteklo.

Tik pred koncem she nekaj odvechnih besed o nashih nasprotnikih, nezavednih posameznikih. Ti se skoraj nichesar ne zavedajo. Niti tega, kako so vojne po eni strani koristne, zanimive in zabavne, zlasti za njihove kreatorje in generale. Prvich, brez vojne ni vojnega plena, ni povechanega drzhavnega teritorija, ni she vechje oblasti, uveljavljenih interesov, dolgorochnih profitov, ugleda in slave. Toda jaz sem zaveden ravno zato, da bi skupaj s sonarodnjaki poskusil kaj pametnega storiti proti temu.

Drugich, brez vojne ni boja, brez boja ni krvi, brez krvi ni zmage, brez zmage ni

poraza, brez poraza ni sovrashtva in zhelje po mashchevanju, brez tega ni kali za naslednjo vojno, chesar se zaveden posameznik seveda ne zaveda, cheprav morda kateri to sluti, a mu to nich ne pomaga. Navsezadnje se bo she zaljubil v modrooko lepotico, vnukinjo slovenske deklice, ki jo je spochel nemshki vojak med zadnjo okupacijo Maribora.

In tretjih, brez vojn ni zgodovine, brez zgodovine ni narodov, brez narodov pa ni posameznika. No, s tem se pa nezaveden posameznik navadno ne strinja, a njegovo mnenje je pravzaprav brezpredmetno. Se pravi, brezpredmetno za nas, ki smo zavedni, on pach misli drugache in je to njegov problem. Naj ga reshuje sam, kakor ve in zna. Ko bo vojna, bo pach med prvimi na nashem seznamu, v mirnem chasu ga bomo zhe nekako zbrcali v kot, cheprav nam bo povzročal tezhave. Po drugi strani pa bo vendarle poskrbel za vsaj malo vznemirjenja v relativno dolgochasnem obdobju premirja.

Chisto na koncu bom na kratko pokomentiral najnovejshe izsledke vrlih mislecev s tega področja. Slovenski narod je po njihovem mnenju spontana tvorba, ki je nastala s priselitvijo nashih prednikov v tukajshnje kraje. Kaj je bilo prej, zaradi lazhjega razumevanja zanemarimo. Od njihovega prihoda naprej so se zacheli zavedati, da bo moral vsak novi prishlek postati njihov zaveden pripadnik, ali pa bo ob glavo oziroma vsaj ob spolovilo (obliko sankcije znanost trenutno she raziskuje). Stoletja in stoletja so se razmnozhevali, dokler niso postali tako shtevilni in posledichno mochni, da so iz teh krajev zbezhale najbolj divje zveri in se raje preselile na druge kontinente. Zato v Sloveniji she danes ni levov, tigrov in drugih divjih machk, volkovi so skorajda vsi ukrochni, medvedi pa se priklatijo le she po pomoti, a ne za dolgo.

Zhe ob prihodu so vsi govorili lepo slovenshchino, ki je najstarejsi jezik na svetu. To nam pove, da so se od Praslovencev uchila govoriti in pisati tako rekoch vsa indoevropska ljudstva pa tudi plemena chrncev, ki so bili v predzgodovini (ko sonce she ni tako mochno sijalo) zagotovo she beli, saj so v bistvu potomci nezavednih Praslovencev. Dokaz za to je, da pol Afrike she danes gori v vojnah in podlega lakoti.

Ko so se mnogo pozneje (priblizhno v petem in shestem stoletju A. D.) v soseshchini naseljevala (pod Triglav si niso upala) divja plemena, so bili Slovenci zhe civiliziran in pismen narod. Njegovi pripadniki so se ukvarjali predvsem z obrtjo, trgovino in umetnostjo, skoraj vsak deseti pa je bil filozof in sociolog, to pa je privedlo do naglega razcveta drzhavi podobne tvorbe, ki so jo vodili najsposobnejshi in najzavednejshi posamezniki. Imeli so dalech naokoli znano nepristransko sodstvo, zato v teh krajih she danes prevladujeta pravichnost in poshtenost.

Dolgo sem potreboval, preden sem se tega zavedel. Bitka s samim seboj, ali bom pripadal sebi ali svojemu narodu, je bila neizprosna.

Ponosen sem na svoje prednike in se zavedam, kakšno srečo sem imel z njimi. Shele zdaj, ko sem pregnal vse dvome, kako bi bilo, če bi bilo drugache, kot je, se zavedam svojega slovenstva v polnosti. Vse imam, kar si srce pozheli, zhelim si le she to, da bi tudi moja domovina uzakonila pravico do orožja, kot jo imajo drzhavljeni ZDA, pa bi lahko v vsakem trenutku branil nasho ozemeljsko celovitost in preganjal tujce, ki trmasto vstopajo v Slovenijo chez Kolpo in Dragonjo (tudi pod Alpami so si zhe zvrtili luknjo). Poleg tega moj sosed ni zaveden in bo slej ko prej prishel chas, ko bo treba obrachunati z njim in njemu podobnimi.

Sem pa po drugi strani kadar koli pripravljen dati zhivljenje za ta narod, za slovenshchino in vsak kvadratni centimeter na obmejnih parcelah. Cheprav se kot posameznik zavedam svoje majhnosti in nepomembnosti, bom vedno vedel, da je moj narod velik.«

Ja, takole se je na zachetku tretjega tisoehletja A. D. samosprasheval in si odgovarjal neki zavedni Slovenec. Bog mu daj zdravja in bistre pameti!

Andrej Lutman

MATIN SKRPAN IN DR. BAUSA

Zaplojen ob Sveti enici, a rojen iz posvetne zhenice, se je Matin Skrpan, sklicaje se na Martina Krpana, pravzaprav narodil v sredini prejšnjega stoletja, in – morda ne povsem naključno – tudi prejšnjega tisočletja. Bilo je tistega chasa, ko se Sonce na svoji poti z juga na sever ustavi najvishe na nebu, ob poletnem kresu nekako. Ko je bil she bival v svoji materi, se je na nebu zgodil popoln Sonchev mrk; dva tedna pred izhodom na svet, na svetlobo, na tisto popoldansko, ko prevladuje obdobje najkrajših senc. Svoje otroštvo in odrashchanje bi najraje preskochil, saj mu chilost ni bila v zibko položena, toda tega ni bil storil. Preskakoval pa je rad. Preklastega videza in razpotegnjene glave, ki je obetala mnoge nochi pri knjigah, se je Matin Skrpan oziroma Matin Skrpan z vzdevkom Krpan, kar je sprva povzročalo tezhave v sklepanju s protivnimi trditvami, verjetno iz prerachunljivosti odločil, da se bo v zhivljenju ukvarjal z zadevami obrambnega znachaja. Ni bil privrzheneec zhivljenjskega sloga, skritega v reklu: napad je najboljsha obramba, temvech prepričanja, da je za vse dovolj prostora, che le zlepa beseda pravshnje mesto iznajde. Tega se je bil dodobra nauchil z opraviom, posebej priljubljenim, iz nujnosti priljubljenim: kidanje gnoja. Sam je sicer to pochetje kasneje oznachil s shirshim pojmovnim razsezhkom: kidanje hleva. To opravilo je v naselju, kjer se je bil gor in navpik v rast dvigoval, bilo popolnoma sprejemljivo, zazheleno in brez ponizhevanja vzbujajochih opazk, ko je sebi in drugim delal prostor.

Da se ugodi njegovemu, s prerachunljivostjo pogojenemu sramu glede dolochenega obdobja v zhivljenju, se je potemtakem nujno osredotochiti na kako obdobje, she posebej zanimivo, pouchno in prepoznavno. In katero obdobje je lahko takshno? S stalishcha pouchnosti zaobsezheno je takshno podrochje vsekakor izobrazhevanje. In v takem pogledu je bil Matin Skrpan docela neuk, a kako bi se od neukca neugnanca kaj sploh lahko smelo prichakovalo. Pa saj za takshen izhodishchni polozhaj so vendar shole!

Glede zanimivosti pa tako: zanimiv je bil predvsem zase. Za podrobnejsho preuchitev preostane le prepoznavnost. Ker je pri tej lastnosti, dolocheni od zunaj, pomembno sploshno mnenje, se je potrebno vprashati in prepotrebno izpostaviti njegov vzdevk (kako zhe?): Martin Krpan. Torej: naj se ponovi! Matin Skrpan. Ker je rad mislil v naprej, ga je she posebej skrbela dedishchina. Ni si bil sicer na jasnem glede babishchine, a to ga ni posebej usmerjalo k zamotanim mislim o prihodnosti, izuzemivshi lastno. Mnogo je vedel o zachetkih svoje rodbine, bil

ponosen, da se je celoten njegov rod chastno izognil medsebojnim pobojem, cheravno, roko v mednozhje, je bil pricha mnogim pripovedovanjem o ne prav pravicniskih dejanjih v svojih pokolenjih. Ker pri takih zadevah brez razprav ni shlo, je imel privzgojeno razvado, da je brez prenehka poslušal, sproti si obremenjeval spomin, a tudi površno ovrednotil, saj se je zavedal, da se temeljiteje v polpreteklost ni za poglobljati. Vse odločitve o tem je sprejemal s razsodno zadržanostjo. Ta lastnost ga je naredila pronicljivega. Da ne bi zapadel v tezhave, s katerimi naj bi bilo obremenjeno njegovo sorodstvo, se je bil razmeroma pozno odločil, da bo zgolj in samo ter docela pristranski razsodnik, saj mu je za kaj vech od tega zmanjkovalo potrpljenja.

Primanjkljaj je, stasiti Matin Skrpan, nadomeshchal s pokonchnostjo, ki je zvenela. Bil je namrech tako suh, tenak, mejech na zvitost, da mu ni bilo potrebno preigravati kakih glasbil. On sam je bil glasbilo, ko je v opechnatih dvorinah vadil svoje govore, da so zveneli, a le redko izzveneli. Bistrina duha in nauchene spretnosti govornishtva so mu zapolnjevale okolje, kjer je poslušal lastne odmeve. Odločil se je bil namrech, kar ne gre pozabiti, da bo posredovalec v vseh sporih, mejechih na prikrite spopade. Za odkrite grozhnje in njim sledeche vojne se ni zavzema. Bil je obremenjen, in to vechkratno, s pripovedmi o nekem Martinu Krpanu, ki ga osebno sicer ni poznal niti v sebi prepoznaval. Domneval je, da je vse te pripovedi podedoval, ne da bi si jih prisvojil. A sluzhile so mu. Sprva za chudenje, kaj kmalu pa tudi za navezovanje stikov, ki so bili prepotrebni za privabljanje obchinstva, ki naj bi prisluhnilo njegovim govorancijam.

Za nadaljevanje njegove smeje poti je bilo pomembno posebej eno, izpostavljeno srechanje z osebo, ki je prva zapustila shiroko zasnovano in do potankosti domishljeno obchinstvo. Ta oseba mu je bila popolna tujka. Stalno prisotna, celo v prvi vrsti pod velbom opechnate dvorane, kjer je vadil in izpopolnjeval svoje ustne in grlene umetnije, pa vendar tista, s katere odhajanji mu je zamiral glas, da se je zaslislhal v s shibkostjo podkrepljenim petju.

Sklicaje se na Martina Krpana priblizha ustnicama shchepec, dvigne glavo in glas, spusti mednju morskno strnjenko na jezik, pa mu glas topleje zazveni. Oseba se ustavi, cheprav je bila zhe v hitrem odhajanju, izginjanju v mrachitve, ki so vsako popoldne nastajale med stebri, podpirajochi strop opechnate dvorane. Matin Skrpan doume, da je oseba ovita v moten, rumenkast lesk, pravzaprav skromno zharenje, nemara povzrocheno od popoldanskih svetlob, morda celo od bleskov, spominjajochih ga na prividno toplino blizhine v odhajanju.

Oseba zastane. Tedaj jo spozna. Dr. Bausa! hoche zapeti. Oseba, posuta z jantarjevimi okraski iz snovi, ki jo je Matin Skrpan skushal she kot veleposlanik pretihotapiti pod pretvezo, da tovari obarvano sol, se ne premakne, a obstane tudi ne. Kaj se dogaja? se Matin Skrpan povprasha z nezhnim spodnjelezhechim mrmezhem. Predstavljevost mu prichne dopovedovati, da je opazovana oseba neke

vrste spomin. Dr. Bausa! spet odpoje. Odmevi se mu vrnejo skozi osebo, obstalo nekako pred njim.

Zbor, ki je bil zhe zdavnaj potihnil, mu odpeva ne vrne. In spomini ga tako prevzamejo in oseba ga s tolikšno vnemo spominja nanje, da doume, kje je njegov doprinos k splošni blaginji postal manjvredna roba. Vse storitve, ki jih je opravljal v dobri veri, da karkoli zhe počne, počne in tudi dela prav, vse storitve in z njimi povezane dejavnosti mu postanejo postranska zadeva, nekaj za ... Sam pri sebi se ni in si ni znal izraziti. Pach pa doume, da so se smeri, v katere je potoval, preprosto spremenile.

Dr. Bausa! Prihajam! odsekano nameri svoj glas v osebo. Oseba pridobi na lesku. Matin Skrpan razmishlja, da pa morda ta lesk ni jantarjev. Torej nobenden od nashtetih predlogov, kot sta sol in jantar, ne drzhi. Prisluhne. Zelo pridobi na občutku, da oseba rjove. Z razdalje, ki jo je sicer polagoma skrajsheval, to možno rjovenje spominja na zategovanje pasu ob brezposluhmem prepevanju. Pridobi tudi na občutku, da skusha oseba pridobiti na begu oziroma da je oseba begavo motna oziroma da se sicer nima kam umakniti, pa se vendar izmika. Ta pridobljen občutek pa je tudi vse, kar ima.

Dr. Bausa! zarjove. Spozna, da ni kaj dosti pridobil. Na hitro prerachuna, da se mu takshne ocenitve ne splachajo. Oseba, poimenovana z Dr. Bausa, ne dopusti popoldanski svetlobi, da bi jo she obsevala. Matinu Skrpanu se stori mrak pred ochmi. Pred njegovima in osebinima ochesoma se torej zgodi pajchevinasto mrezhasta zastirka, ki ju spominja na nekoch razvpito soochenje.

Oba prejmeta veter iz jader, ki jih ni, a vseeno ju spreleti, da nekako premrazheno zanihata. Okolishchine postanejo izjemne, a ponovljive: kje da sta zhe imela srechanje? Na poti od soli k jantaru? Izmenjata si vprashanji. Oseba, skoraj vidno pretresena nad dejstvom, da ne more do Matina Skrpana, se mochno strese, da ji odpadejo drobci ostre in hkrati motne snovi in da ji lesk zbledi, postane somrak.

Jasno se zave, da se nahaja v hlevu, morda skednju, morda sushilnici za sadje, morda pa celo v chebelnjaku. Morda, pomodruje. Precej navelichana prepevanja, ki jo je spominjalo na zhvenket zlatih zob pri zhvechenju otave, olajshana spozna, da je tik pred odlochitvijo, da se takih zborovanj ne namerava vech udelezhevati. Zrocha v postavo za tanchico, stikajocho se z nastajajocho nochjo, se preda zretju, ki naj bi jo pripeljalo k vzroku za nastalo razmerje. In za kaj gre? To vprashanje ni od muh, si prisvoji pomen iz nekega drugachnega chasa. Oseba torej ne more sprejeti dejstva, da je v nasprotju s postavo. Vsaj tako se lahko domneva. Svoje pokolenje je namrech izpostavila prav nedavno ponovno, ko je hotela prechkati she zadnjo oviro do pridobitve dovoljenja za vsaj zachasno prebivanje v prestolnici. Ob vseh zahtevkih jo je najbolj osupnila zahteva, da se mora udelezhevati pevskih vaj. Kljub zagotavljanju, da v prestolnici ne namerava ostati

predolgo, je dobila občutek, da ji bo vsaj nekajkratna udeležba na zahtevanih in tudi zahtevnih prireditvah olajšala prejetje nujno potrebnih listin. Sprva je she hotela dokazovati svoje begunjsko preteklost na njej najbolj sprejemljiv način: z molkom. Pa se ni obneslo. Zahtevke je bil nedvoumen: poj ali odpleshi drugam. Vztrajala je, da se v prestolnici ne bo zadrževala predolgo in da ne postavlja pogojev, ki bi bili v nasprotju s splošno sprejetimi smernicami o prostem sprehajanju in tudi preprostem načinu oblachenja ter o ne prepogostem nasilnem izzhivljanju nad nemogočimi razmerami in pa o she tudi ne prepogostih obiskih, ki so bili sicer dovoljeni le in samo ter zgolj v izredno izjemnih okolishchinah. Dr. Bausa je bila navsezadnje izobrazhena in z zahtevki o odličnosti prepredena oseba.

Vsega tega se je Matin Skrpan dokaj verjetno zavedal s popolno zavestjo. In ob tem je bil docela razorozhen. Prihajal je namrech kot predstavnik okolja, v katerem se ni najbolje znashel, a predstavljal ga je hotel za vsako, she sprejemljivo ceno. S tem namenom je tudi obchasno vadil petje s predahi. Okolje, docela nedovzetno za njegove napore, ga je ljubilo najbolj, ko ga je predstavljal kje bolj dalech ali vsaj v zatishnih legah. Zatorej je vselej vadil za zaveso.

Vsega tega oseba, z Dr. Bausa poimenovana, za trdno ni mogla v celoti vedeti. Sprva plaho, nato zhe izmikaje se je odhajala z vaj, kjer je le tezhko sledila vsem zahtevam zbora. Pochutila se je pogojno udelezhenko, pripravljeno, da prevzame tudi odpeve, che bo zhe potrebno ali che celoten zbor s pevcem vred odpove. A najraje je le prav zvedavo razpirala svoj preprosti videz in nemara dajala vtis, da komaj chaka, da dochaka. Za res prav vsak primer je imela pripravljeno tudi notno gradivo, ki ga je sicer skrivala v nahrbrtniku, v katerem je nosila tudi zlozhljivo sekiro, kij in vech vrst nabodal s pripadajochimi sestavinami. V stranskem zhepu je hranila tudi dokazila o svoji vrhunski in z odliko ovenchani izobrazbi, kar pa ji pri odpevih ni prav posebej koristilo, saj se na takshne listine res ni zmogla zanashati. In nato ji pride nasproti osebek, ki je s svojo sloko chokatostjo zasenchil vse.

Predvsem pa njo: da bi najraje odshla, od koder je prishla; da bi najraje ne bila, kjer je; da bi se najraje otresla svojega videza; da bi zhe konchno bila v stanju pridobljenih listin za naprej, za izmik zasenchnosti.

Torej je potrebovala zalet. In vsaj krajshe razdalje od prestolnice do odmika je v obliki zaleta z vso pravico soudelezhenke na prizorishchu prichakovala od osebka, nemara celo postavnezha, ki ji je na vso sapo in verjetno z zhe pretegnjeno glasilko sopihal z vzpodbudno zamorjenostjo obogatene napeve. In Matin Skrpan je ne razochara. Zaleti se vanjo.

Nekoch pozneje bo morda ta svoj podvig poimenoval s: pretkano sem jo naskochil, a v skoku skozi med njima razprostirajocho se tkanino na kaj takega ni bil sposoben pripravljen biti. Cincaje in ovitij poln se je s tkanino vred prekucnil

naravnost in she pochez za povrhu. V z občutji tuje sreche obdan ji je she utegnil pripeti: zahajam; jaham redko. Dr. Bausa mu je pritrdila, zavezala in utrdila novo oblachilo. Pritrdila je tudi njegovi izreki z glasnim: mahaj si sam!

Zavezala ga je v z zhuzhelchjimi piki, izhajajochimi iz tovarnishko obogateneja jantarja prelepljeno odrsko pokrivalo. Z utrjevanjem se ni ukvarjala, saj je v polezhnezhu prepoznala bojevito, vase usmerjeno osebnostno sestavino. Martin Skrpan je skljuden she nekaj poskushal bolj dopovedati kot dopeti zboru v stalnem odhajanju, a ni uspel priti vsaj do konca, kaj shele, da bi ponovil zachetek. Niti ni poskushal potisniti noge pod zadnjico in niti ni skushal she nadaljevati v smeri Dr. Bausove k chemerkoli.

Spet je bil soochen z davnino, ko je bilo she vse drugache, ko je bil tovoril, srechal, se zapletel, zgolj premagal, a se izgubil, nikoli odpletel, taval ... Matin Skrpan se vseh obrazov in njihovih teles ni zmogel spomniti, kaj shele, da bi jih prepoznal. Videl jih je stati do nadpopkovja v izvozno zanimivi slanici, spominjajocha ga na neka druga telesa, namakajoche se, krichava, igriva. Sebe je dozhivljjal kot slamico, polozheno chez podlago, po kateri se je, ovit v prizore, preslikane na tkanino, preobrachal, dvigoval, postajal del slamnice, na kateri je lezhala postava, begajocha od zbora k zboru, od zborovanj do sklicev, do sestankov. Tisti najpomembnejshi sestanek se je namrech odvijal na seniku; she pred posekom drevesa, she pred vleko zhime, she pred lomljenjem kovinskih orozhij, pred presekom vratu. Nekoliko kasneje je namrech zvedel, od mozhache, zhiveche prav blizu prestolnice, da ima izzivalec izvensorodno sestrichno, zakosmateno od podplatov do podpopkovja, kar pa ni in ni hotel verjeti. Ko jo je bil zhe srechal, je bilo prepozno, da je ne bi. Bila je prva, ki ji ni ushel. Za zadnjo se she zmenil ni. Tako Dr. Bausi ni preostalo drugega, kot da postane priznana zborovalka, begajocha od prestolnice do prestolnice, ishchocha dragocene listine, ki jih je Matin Skrpan z dobrotljivostjo v nagnjenju polskrivoma prelagal s police na svoj zarumeneli rojstni list, pod katerim je tekla pot, dolochena s pretovarjanjem jantarja na drugi tir – a to je zhe druga, naslednja vozhnja.

Peter Amalietti

INDIJA KOROMANDIJA

I. Dezhela leta nich in 21. stoletja

Od vseh obstoječih civilizacij na svetu sezhe indijska neprekinjeno brzkhone najdlje v preteklost. Njihovi sveti spisi *Purane* so stari vech kot tri tisoč let in shtejejo chas dosti dlje kot gregorijanski koledar – po puranskem shtetju, ki v Indiji velja tudi danes, smo namrech v letu 1955 milijonov in she dobrih osemsto tisoč let vech. Ta neposredna vez z oddaljeno preteklostjo umeshcha Indijo in njeno kulturo, trdno vpeto v nekaj tisočletno izrochilo, na posebno mesto na našem planetu. Tujca preseneti spoznanje, da Indija presega nashe tradicionalno pojmovanje chasa (»vcheraj, danes, jutri«) – tam se vse namrech dogaja TUKAJ in ZDAJ, v tem trenutku, v njej namrech she zhivi vsa davna preteklost, po svoje pa tudi prihodnost chloveshtva. Ne le zaradi duhovne osredotočenosti, ki odlikuje Indijo, marvech tudi zaradi njenega izrochila in iz njega izvirajoche visoke srhne (duhovne) kulture. Ta pa je temelj vsakega pravega napredka. Evropejci brzkhone menijo, da je indijski kastni sistem prezhivet in staromodni, pri tem pa pozabijo, da je najsodobnejshi chas hkrati tudi najstarejshi, in ko se pomikamo v prihodnost, se nam protislovno vse bolj razgrinja tudi preteklost – oboje pa shiri opazovalchevo zavest. Preteklost je v chloveku navzocha v obliki spomina, otipljiva je le njena materialna dedishchina. Neodvisnost vzporednih resnichnosti temelji tudi na razlicnih chasih, ki vladajo v njih. Vsakdo namrech tvori in hkrati predstavlja svojo resnichnost, kakor tudi vsak chlovek govori svoj lasten jezik.

Sprehod po z mnozhico nagnetenih ulicah starodavnega Novega Delhija je tudi sprehod v prihodnost Zemlje. Tehnoloshke pridobitve zahodne civilizacije so namrech Indijcem poenostavile njihovo v izrochilo vpeto zhivljenje. Indijci so namrech nenadkriljivi mojstri za sodobno tehnologijo, denimo danes najbolj prodajani rachunalnishki chip za pentiumov procesor je izumil prav Indijec. Indijci pa niso med vodilnimi le v pisanju rachunalnishkih programov, marvech tudi v atomski fiziki, matematiki, shahu ... Che uposhtevamo, da ima Indija vech kot milijardo prebivalcev, postane njihova tradicionalna vez s preteklostjo she pomembnejsha. Njeno prebivalstvo se je od leta 1930 podvojilo in to se bo ponovilo v eni sami generaciji – strokovnjaki ocenjujejo, da bo leta 2022 Indijcev zhe vech kot dve milijardi!

II. Bharati ali Dezhela svetih mozh

Ne verjamem, da je nakljuchje, da prav indijski podcelini kraljuje Himalajsko pogorje, ki je najvishje in najmlajshe na svetu, kakor je tudi indijska duhovnost, ki prezhema vso njeno družbo, prav tako najvishja na svetu, Indija pa dezhela posameznikove zadnje reinkarnacije. Njeno izročilo je namrech povsem usmerjeno k izbranim vishjim stanjem duha in k naravnosti razuma, ki sprejema sochlovekovo drugachnost. To, chemur danes pravimo Indija, so, she ne tako dalech nazaj, a tudi zhe v davnih chasih, imenovali Bharati, kar v prevodu pomeni Dezhela svetih mozh. Kljub drugachnemu imenu Indija tudi danes ostaja dezhela svetih mozh. Pri nas v Evropi, denimo, so sveti mozhje zhe davno izumrli, cheprav nam mrtvih svetnikov sicer res ne primanjkuje. Che pa kje le she zhivi kak svetnik, se zagotovo – kot v tezhkih chasih vsi modreci – spretno skriva za masko norosti.

Evropski svet je namrech sveto pospravil v cerkve in ga v upravljanje prepustil duhovnikom, sam pa se je posvetil posvetnemu pehanju, tej znachilnosti kali juge. Indijski svet pa po tisochletni tradiciji pushcha svetemu prostost, da ga je lahko dovolj za prav vse. Drzhava Indija skrbi za reshitev dush svojih drzhavljanov. Ti imajo na voljo družbeno vzpostavljene mehanizme, ki jim omogochijo zaustaviti kolo zhivljenja in smrti. Seveda vechini to ne uspe v tem zhivljenju in se mora znova roditi. Veliko je poklicanih, a malo izbranih! Bharati je namrech kot velikansko drevo, ki mora v koreninah, deblu, vejah in list ju pognati neshtete celice, da lahko rodi le nekaj cvetov.

Razcvet dushe nastopi po ukrotitvi telesa in osvoboditvi duha. V praksi to sicer pomeni samo to, da chlovek poskrbi, da je danes boljshi, kot je bil vcheraj. Chlovekovo zhivljenje je kot hisha, ki jo moramo nenehno popravljati, izbolshovati, nachrtovati, vzdrzhovati in krasiti. Da pa je hisha tega vredna, mora imeti trdne temelje, trdno pa mora biti tudi zemljishche, na katerem stoji.

Temelje svojega zhivljenja posameznik postavlja iz trenutka v trenutek, chlovekovo zhivljenje se namrech le v nechem razlikuje od hishe – pri nashi rasti ne gre le za dograditev zgradbe, marvech tudi za razshiritev in poglobitev temeljev, ki so pravzaprav nashi zavedni in nezavedni vzgibi in pochela, najshibkejsi in najmochnejshi hkrati. Oslabi jih namrech lahko tudi najmanjsa slaba misel in le v svojem siju na vrhuncu spoznanja so neunichljivi.

Malo je torej civilizacij in kultur, ki bi bile duhovnemu in duhovnosti tako naklonjene kot Indija in Indijci. She vech: indijsko izročilo vse chloveshke energije in veshchine usmerja v duhovno. V svoji vishji razlichici je duhovni razvoj zadnji, a hkrati tudi najpomembnejshi cilj slehernega njenega drzhavljana. Pojem svetega je v Indiji splošno nachelo in je na voljo prav vsem, kakor zrak, ki ga dihajo. V Evropi je katolishka cerkev z inkvizicijo in drugimi redovi monopolizirala »sveto« in ga poseabila v duhovnikih, a v Indiji (brzhkone pa tudi

kje drugje v Aziji) chesa takega ni nihche niti poskusil. Tudi takrat, ko je nekaj stoletij vsa osrednja Indija trpela pod islamsko peto mogulov, so hindujci ohranili svojo versko svobodo. Niti angleshka kolonizacija je ni poskušala zatreti. Celo Gandhijevo politično gibanje za odcepitev in osvoboditev od angleskega imperija se je opiralo na vero. Gandhijeva dokončna zmaga leta 1947 je Indijo naredila vechjo kot kdajkoli. A to ni bila zmaga krvavega ideoloshkega političnega boja, marvech vere in pobožnosti. Zhe sam Gandhijev koncept nenasilnega upora sloni na enem od temeljnih nachel hinduizma – namrech na ahimsi (nachelu nenasilja) in je na področju političnega boja nedvomno edinstven in zhal najbrzh tudi neponovljiv. Gandhi je torej nastanek sodobne Indije utemeljil na pravichnih nachelih tisočletnega izročila. To je brzhkone izjema k pravilu sodobne mednarodne politike, da nove drzhave sicer nastajajo s pomocho spletke in zarot, ki za seboj pushchajo trupla. »Chist« zachetek indijske drzhave hkrati omogocha predvidevanje, da mu bo sledilo zelo preprichljivo nadaljevanje, ko bo Indiji z dokončno uveljavitvijo rabe visoko razvite zahodne tehnologije uspelo sprostiti svoj velikanski chloveshki potencial, ki skupaj z njihovim izročilom pomeni resno konkurencu njeni nevarni sosedi in tekmici Kitajski.

V dezveli, kjer se modreci (panditi) she vedno ogrinjajo v grshkim togam podobna ogrinjala, ali pa se po svetih krajih sprehajajo kar nagi (prav zato jih imenujejo nage babe), kjer osel kot najstarejshe in najtrpezhnejshe prevozno sredstvo po zavutih stezah starodavnih karavan tovari najsodobnejshe rachunalnike, ki jih v Indijo chez Himalajo tihotapijo iz Nepala; kjer se sveti mozhe na svoj najsvetejsi dan v letu na Kumbameli stepejo kot pobalini; kjer saduji na bregu najsvetejshe reke Gangesa zapeljujejo tuje turistke; kjer imajo celo berachi svoj kastni sistem, v katerem velja, da manj udov imash, vech veljash; kjer povsem delazmozhni in kreпки ljudje vse dneve posedajo pod sonchniki ali po potrebi tudi dezhniki in pobirajo svoj berashki davek od tistih, ki so se prishli poklonit sveti reki in lastnemu samouresnichenju; kjer otroke namensko pohabijo in tako poskrbijo za prihodnost vse družhine; kjer ljudje namesto v penzion odidejo kot sveti mozhe na pot iskanja razsvetljenja; kjer sonce sije za vse, za ljudi, rastline in pse, da o svetih kravah in bikih niti ne govorimo; kjer so lahko opice bolj chloveshke, kot so marsikje drugje po svetu ljudje; kjer berach in vladar chasita isto sonce, a vsak s svojega zornega kota; kjer se zvoki obrednih bobnov za hip izgubijo v hrupu prometa, ptichjem petju in shumu mnozhice, ki se vali po ulicah mesta; kjer je naprodaj prav vse, celo tisto, kar nima cene; kjer zhivali in ljudje zhivijo v sozhitju, ki prekasha vse videno. A cheprav Indijci ne jedo mesa, zhivali seveda she vedno jedo druge zhivali, ki jedo zhivali ali pa rastline; v Indiji so ljudje pred bozhanskim vsi enaki, v družhbi pa se dobro ve, katero mesto komu pripada. Sposhitvanje in negovanje tradicije vsem zagotavlja mesto na Olimpu, kajti njihovo izročilo je pravzaprav ostanek ostantka Dedishchine z veliko zachetnico, nekdam imenovane Tradicija. Kakor da svete vode Gangesa prinashajo svetost Himalaje – sedezha svetega – in jo nesebichno razlivajo po indijski podcelini.

Sveta reka Ganges je darilo Himalaje, Himalaja je darilo Bogov, s katerim so se obdarovali, ko so na Zemlji iskali primerno zatočishche. Ko so se na Olimpu namnozhili Bogovi, jim je namrech postalo pretesno.

Napisano v svetem indijskem mestu Rishikesh ob majski polni luni za praznik vesak leta 1997

III. Shri Razhnish

Osho je zaslovel kot tisti kontroverzni guru Shri Rajneesh, ki se je med svojim vechletnim bivanjem v Zdruzenih drzhavah rad vozil z rolls-roycei, a le po svojem kampu v Zdruzenih drzhavah Amerike. Teh limuzin je imel nekaj sto, in to menda zgolj zato, ker je na vechno vprashanje svojih rachunovodij, kaj naj naredijo s podarjenim denarjem, vselej lakonsko odgovoril: »Kupite rolls-roycea!«

Med vozhnjo v eni od teh limuzin po kampu je Osho svojim uchencem metal chokoladne bombone v obliki Bozhichka, uchenci pa so ga zasipavali s cvetjem, vchasih celo iz helikopterja, obenem pa je vrsto let veljal tudi za drzhavnega sovrazhnika sht. 1 Zdruzenih drzhav Amerike.

Kot profesor psihologije in filozofije na domachi bombajski univerzi je zaradi domiselnosti in svezhosti svojih predavanj z leti pritegnil mnozhice poslushalcev in zaslovel. Postal je guru ali duhovni uchtelj sprva shtevilnih Indijcev, pozneje pa se je pod dezhnik njegovega učenja zachelo zatekati vse vech tujcev.

Na zachtetku sedemdesetih let je imel v domovini zhe utrjen sloves duhovnega uchtelja. S svojimi najzvestejshimi uchenci se je preselil v Zdruzhene drzhave. Med njimi je bil seveda tudi Slovenec, doma iz Brezhic, ki ima v sredishchu Poone chudovito hishko na drevesu in je bil tudi moj dragoceni vir podatkov o Oshoju, ne sicer edini.¹

Za tisti chas zelo liberalna in mistichna Oshojeva učenja so mu pridobila shtevilne amerishke uchence. Poleg vsega drugega je Osho vselej zagovarjal in priporochal spolnost kot eno od (tantrichnih) metod chlovekovega samouresnichenja. Zato je postal trn v peti puritanske Amerike. Njegove neortodoksne in provokativne izjave za javnost so izzvale nasprotovanje nekaterih vplivnih amerishkih puritancev. Oblastem je mojstra uspelo celo zapreti za nekaj mesecev, menda zaradi davchnih krshitev. Po uchteljevi presenetljivo hitri smrti le nekaj mesecev po izpustitvi iz amerishkega zapora se je med njegovimi uchenci pojavila v skrivnostno tanchico zavita trditev, da so Oshoja v njem skrivaj izpostavljali zharchenju, saj je nato umrl za levkemijo.

V Ameriki je bil seveda nenehna tarcha agentov FBI in CIA. Zato je she toliko bolj presenetljivo, da je po uchteljevi smrti vodstvo Oshojevega duhovnega in tudi snovnega (vrednega nekaj sto ali celo vech milijonov dolarjev) kraljestva zdaj

preshlo v roke upokojenega agenta CIA, ki se je zhe v daljnih sedemdesetih vodstvu gibanja približhal kot lažni učenec in vohunil za gurujem, dokler ga menda ljubezen do ene od sledilk ni pripravila do tega, da je svoje vohunsko poslanstvo javno priznal in »prestopik« k Oshoju. Ta upokojeni ameriški agent zdaj vodi Oshojev generalni shtab v Pooni, od koder se spletajo niti po vsem svetu, in to po pravilih, ki se jih je naučil v svoji dolgoletni poklicni vohunski karieri. Zunanji obiskovalci res lepega Oshojevega meditacijskega centra v Pooni, ki ima med drugim tudi najlepši bazen v vsej Aziji, dobijo posebne dovolilnice z natančno določenim in omejenim gibanjem po posestvu. Tudi vse drugo je strogo nadzorovano – kot v kakšni norišnici.

Kakor Marx ni bil marksist niti Kristus katolik, tudi Oshojeva zapushchina spreminja svojo naravo in vse bolj spominja na duhovno industrijo. Brez budnega učiteljevega ochesa se lahko dogaja karkoli: ko machke ni, mishi pleshejo. Poono zato vsak mesec obishche na stotine učenec, ki se udeležujejo zelo dragih techajev in seminarjev. Poseben tantrichni techaj samo za najpremozhnejše stane po dva tisoč in vech dolarjev, kar je v Indiji sicer pravo malo bogastvo – pri chemer organizator jamchi, da se bo v dvajsetih dneh vseh dvajset udeležencev in udeleženk techaja telesno spoznalo do obisti.

Najzvestejši Oshojevi učenici kot del svoje duhovne terapije tudi pomagajo pri zelo različnih in obsežnih gospodarskih dejavnostih tega centra, in vse to brezplachno, pri tem pa sami vsak dan plachajo vstopnino, da jih v center sploh spustijo. Seveda se jim to zdi nekaj povsem normalnega, mene pa je ta logika sprva močno presenetila, potem pa sladko nasmejala.

Che bi si zunanji obiskovalec zhelel plavati v tem najlepšem bazenu v Indiji sploh, bi moral prej dati kapljo svoje krvi za test za aids. Kopal sem se raje chez nekaj dni v Goji.

Dvesto ali tristo korakov od Oshojevega centra stoji velika nemshka pekarna in slashchicharna German bakery, ki v Indiji slovi po menda najboljši ponudbi osvezhilnih sadnih pijach in sladic. Vechina gostov je Evropejcev ali Americhanov, mnogi nosijo Oshojeve rdeche halje in so videti kot kostumirani statisti med odmorom pri snemanju kakega filma iz starega Rima. V Oshojevem centru brez takshne halje ne smete nikamor, po sonchnem zahodu pa se morajo vsi preoblechi v bele halje.

Po Oshoju (pa she po marsikomu drugemu) je chlovekov velik sovrazhnik njegov lastni razum. Zato moramo znati iz njega izstopiti. Pripomochke za meditacijo uporabljamo, da nam pomagajo osvoboditi se ujetnistva razuma.

»Zhivljenje je evolucija zavesti,« pravi Osho. V ta namen je razvil shtevilne meditativne tehnike, ki jih danes izvajajo ljudje po vsem svetu. Letos je denimo leto mistichne vrtnice, to je posebne meditativne terapije, ki praznuje svojo desetletnico. Zachela se je 22. aprila 1997 v Oshojevi mednarodni komuni v Pooni in se bo do aprila 1999 nadaljevala v vseh meditacijskih sredishchih po svetu. Gre

za meditacijo v obliki smejanja, jokanja in opazovanja, ki osvobaja »notranjega otroka, ki je v vsakem od nas«. S potlachitvami joka in smeha smo namrech v zhivljenju pridobili shtevilne rane.

Osho je uчил, kako se reshiti notranjega prisilnega jopicha in istovetenja s svojo pogojenostjo, ki jo je posamezniku nadela družba; z dinamično meditacijo. Zgolj prezhivetje res ne more biti končni cilj chloveshkega zhivljenja. Oshojeve tehnike vadijo ljudje v skupinah in posamično po vsem svetu, sredishche dogajanja pa je nedvomno ta mednarodni Oshojev center v Pooni v Indiji. Tudi v Ljubljani delujeta dve skupini, ki se sestajata enkrat tedensko, veliko je tudi hrvashkih uchencev. A Hrvati bolj mnozhichno pristopajo k Oshojevemu hudemu tekmeču Sai Babi. Ta ima pred Oshojem zdaj namrech vsaj eno, vendar menda odlochilno prednost: je she zhiv.

Za vsako od tehnik je Osho predpisal tudi posebno glasbo. Vse njegove meditacijske tehnike se zachnejo z aktivnim delovanjem, konchajo pa v stanju popolnega mirovanja. Tehnike menda uchinkujejo, che jih izvajamo in vadimo enaindvajset dni zapored vsak dan ob istem chasu. Njihov namen in namen chloveshkega zhivljenja nasploh je rast zavesti, da chlovek postane zavestno bitje.

Zhivljenje takrat postane praznik. Pomembna je praznichnost zhivljenja, ne pa koristoljubje. Osho vero opredeli kot preobrazbo zhivljenja v praznik. Chlovek je namrech izgubil praznichno razsezhnost in sposobnost uzhivanja zhivljenja iz trenutka v trenutek. Zato nam Osho priporoča praznovanje bivanja in obstoja. Tudi meditacija je igra, skok v temno in neznano nezavedno, kar pa mishljenju ni dostopno. Za meditacijo potrebujemo primerne tehnike, metode, ki zajamejo vse bitje; recimo ples, dihanje, skakanje ... Samo v praznichni razsezhnosti in igri je lahko zhivljenje ustvarjalno.

Oh, ko bi bilo to res resnichno!

IV. Gosticheve nage babe na Kumbameli

Precej chasa je zhe minilo od stvaritve sveta, ko je bog Shiva, da bi reshil Zemljo, izpil strup. Nato je ustvaril kozmichno jajce, ki ga je mitoloshki ptich Rudra raztrosil ob Gangesu, in so na shtirih krajih vzniknila shtiri sveta mesta: Allahabad, Haridwar, Varanasi (Benares) in Ujay.

Od osmega stoletja naprej, ko je sveti mozh Shankara spet povrnil ugled hinduizmu, ki ga je za nekaj stoletij budizem skoraj izpodrinil, so se med pobozhnimi Indijci nadvse priljubili in razshirili chastilci Shive, imenovani shivaisti. Najbolj militantni oddelek shivaistov, ki je v zgodovini vselej sluzhil kot skrajni obrambni zid hinduizma pred drugoverci, so postali nage babe. Zachuda (za tiste, ki ne vedo, da imata slovenshchina in sanskrt marsikaj skupnega) nam

njihovega imena ni treba prevajati, le da moramo vedeti, da so te babe moshkega spola. Tega v svoji goloti tudi ne skrivajo.

Nage babe so asketski bojevniki, ki zhivljenje posvetijo meditaciji in romanju, vsake toliko pa se tudi zberejo na verski slovesnosti. Najvechji shod nagih bab je praznik Kumbamela, ki se vsake tri leta v enem od svetih mest odvija na aprilsko polno luno. Zadnja kumba, kot jo radi krajshe in ljubkovalno imenujejo, je bila leta 1997 v svetem Haridwaru ob Gangesu.² Z vech kot desetimi milijoni udelezencev je bil to najvechji verski shod v zgodovini chloveshtva. Med njimi ni bilo veliko nehindujcev, a celo kar ducat Slovencev, ki jih niso zadržale niti tezhavne zhivljenjske razmere in okolishchine na tej prireditvi. Tudi Rado je med svojim tretjim obiskom Indije zavil v Haridwar in se ob pravem trenutku pojavil na pravem mestu, nato pa tudi izbral prave prizore in jih pravochasno »pritisnil«.

Srchika celotnega obredja kumbamele je jutranje kopanje v Gangesu, ki ob zori na dan po aprilski polni luni romarjem – zbralo se jih je vech kot milijon in pol (*sic!*) – jamchi dosego duhovnega razsvetljenja. Ta starodavni obred ima zhe izrochilno dolochen vrstni red romarjev, ki se lahko prvi potopijo v sveto vodo tisti hip, ko se na obzorju prikazhe prvi sončni zharek. Ta prvobitni prabaptizem so leta 1997 sicer oskrunili. Med nagimi babami se je namrech vnel spor o tem, kdo bo prvi stopil v sveto reko, ko bo sonce poslalo prvi zharek. Iz prepira se je hitro razvil divjashki pretep med posameznimi frakcijami in klani.

V naslednjih dneh sem v indijskem chasopisju prebiral komentarje, ki so si bili edini: pretep nagih bab na ta najsvetejsi dan zgolj zrcali vrhunec nashe zhelezne dobe, ki jo hindujci imenujejo kali juga in ki v ezoterichni zgodovini chloveshtva oznachuje najnizhjo stopnjo civilizacije. A niti ta neprijetni pripetljaj ni mogel zasenchiti duhovne velichine shoda. Pravo njegovo vzdushje nam podajajo chudovite fotografije na tej Radovi razstavi, ki pa niso dokumentarne narave, marvech izrazito umetnishke. Che za trenutek zanemarimo sicer nadvse zanimivo in slikovito vsebino umetnikovih fotografij, h kateri se bomo she vrnil, pa iz izbora fotografij za razstavo dobesedno bijejo v ochi barve, kontrasti, sence, she zlasti pa enkratna in posebna svetloba, ...³

Opombe avtorja:

¹ Poona je ne preveliko, a nadvse mondeno mesto s prijetnim gorskim podnebjem v zaledju Bombaja, kamor se priselijo bogati Indijci in predstavnistva velikih multinacionalnih korporacij. Tudi Mahatma Gandhi se je potem, ko so ga Britanci nazadnje le izpustili iz zapora, nastanil prav v Pooni.

² To besedilo sem napisal za katalog fotografske razstave prijatelja Rada Gosticha leta 1998 v Domzhalah.

³ Nadaljevanje besedila je izgubljeno.

(NE)VARNOST

(horror dvogovor)

- Reklamno geslo sodobne globalne medijsko-komunikacijske afektacije je »sproshčenost«. Hkrati se nenehno zastavlja vprasanje varnosti tako posameznika kot globalnega, celo kozmichnega okolja. Na to vprasanje se eo ipso navezuje problem odgovornosti. Sproshčenost, varnost, odgovornost so tako tesno povezani pojmi, da so tako rekoč sinonimi. V bivanjskem smislu ni enega brez drugega. Kaj je potemtakem varnost?
- Nevarnost.
- Ker brez nevarnosti ni varnosti?
- Bivanje kot prerivanje in vrivanje. Vdor v tuje telo je zachetek bivanja. Prvi pogoj za varnost je občutek nevarnosti. Za zhivali, rojene in odrasle v kletki, je prostost smrtonosna, ker jim ni bil privzgojen chut za nevarnost.
- Ali ni tu blizu tudi paranoja?
- Paranoja je v osnovi varovalna oblika shizotimije.
- Ta pa se lahko naprej razvije?
- Do shizofrenije.
- Ki je bolecha?
- In za okolje motecha.
- Presezhek kameleonstva?
- Brez normalnega presezhka ni modalnega dosezhka.
- Prestop kroga?
- Kot temeljna usodna naloga.
- Presezhek deterministichne mimikrije?
- Usodni presezhek potrди determinizem, ko se razkrije.
- Je to morda tudi agón, agonija?
- Id kot shizoid, nagon kot shizogonija.
- Govoriva nachelno. Torej le teoretichno?
- In kozmetichno.
- A che ni praktichnega izkustva, kaj so tedaj nachela?
- Jalova zhela.
- Lahko ilustrativno navedesh kakshen primer (ne)varnosti iz vsakdanjega izkustva?
- Vsakdanje bivanjsko izkustvo pove, da gre zmeraj in povsod za varovalno prezheche persekucije. V slovenskem jeziku sta si pojma nevarnost in nemarnost pomenljivo blizu. Potrebna je namrech nenehna vigilanca (budnost ne-budizma),

ne pa nemarnost glede varnosti. Periculum in mora! Geslo trikrat nich: nich ni sluhajno, nich ni nedolžno, nich ni presenetljivo ...

– Nich nas ne sme presenetiti?

– Tako se je v socialistični demokraciji eksplicitno reklo v smislu »družbene zavednosti« ali politične mobilizacije množic. S kratico NNNP, ki so jo ljudje tudi po svoje razlagali: nikoli ne nehajmo popivati / porivati ipd. Novorek realsocializma je namreč ljubil kratice, kakor jih danes ljubi (angleshko-kompjuterski) novorek globalkapitalizma. Tudi danes v kapitalistični demokraciji implicitno velja NNNP, celo za vsak osebni računalnik, le modificirano pod oznako »socialne odgovornosti«, navidezno nepolitične. In ko naposled zmeraj pride do razpochenja balona kot neizogibnega presenečenja, niti to ne sme biti presenečenje ...

– Primer?

– Fotomanija »Velikega Brata«. Na primer brskanje po kontejnerjih (namesto po kompjueterjih). Socialno odgovorni državljani neodgovornega iz zasede fotografira z mobilcem, nato brskalca obišče odgovorni postavnik s kazenskim računom, ki je nekajkrat višji od njegovega minimalnega socialnega transferja. Kako to iz njega izvlečejo, je stvar SF, tj. socialne fantastike, ki ji je malo mar za luzerje s sfizhenim bivanjskim projektom ... She en primer bi bila epopeja iz emonskega elitnega (diplomatskega) kareja ...

– Chakaj malo ... Ali ne postaja to zhe kar nekakšna psihodiareja?

– Vsekakor socialno-pedagoshka vzreja.

– Kje pa je njena meja?

– Prava vzreja je brezmejna ... Torej, penzionist SP (sivi panter – brez s. p.) gre sredi pasjega dne po ulici, kjer so nekakšne tuje postojanke, za katere niti ne ve. V pripeki nikjer nikogar, le pred neko vilo mozhak, v civilu in s sončnimi očali, naslonjen na ograjo, opazuje zvezde. Tudi SP ima sončna očala, pa she shiltkapo. To refleksno deluje kot mozčna teroristična kamuflazha, cheprav gre za »sivega panterja« (morda je umetno siv – slepilni priletni videz). Za ovinkom pride proti SPju policist v uniformi (s sončnimi očali), ga premeri in gre mimo. Oni prvi ga je pach po mobiju obvestil o »zveri«, ki pohaja po coni »off limits« (te oznake uradno ni). Za naslednjim ovinkom izpod bliznjega drevja vzvratno zapelje pred SPja dolg osebni avto in mu zapre pot. SP ga obide od zadaj in gre naprej. V gozdichu mu opozorilno malce sledi drug civilni avto. Za novim ovinkom mu iz nekega poslopja »naključno« pride naproti postaven par v civilu, moshki in zhenska, ona »seksi« z mishicami borilnih veshchin. »Neopazno« si ogledata SPja. Zhenska je zraven pach za primer, che bi se pokazalo, da je SP v resnici teroristka, za intimnejshi pregled. Pozneje SP zavije v neko trgovino, kjer sta le blagajničarka in varnostnik, očitno upokojen veteran iz nedavnih balkanskih vojn. Ta gre ves chas za SPjem, skusha ga zaplesti v jugobraski pogovor, da bi ugotovil, od kod je; spremlja ga do blagajne, stopi pochasi pred njim skozi izhod in gleda za njim, da bi videl, kje ga chaka avto pajdashev.

Podobno v knjizhnici: med brskanjem po knjigah zachuti za sabo »kontrolno senco«. Tudi na pokopalishchu se varnostnik sprehodi za njim (tu se SP lahko izogne cerkvi, kjer bi ga farani, ki se pach vsi poznajo med sabo, obdelali s pogledi: kaj pa ta udbovec vohlja tukaj ... morda pa je musliman z eksplozivom ...).

– Je mozna poanta?

– Provokacija je ena od policijskih veshchin. Prepoznavanje kot afektacija »shestega chuta«. Generalna in specialna prevencija od detekcije do detencije. Kdor je sumljiv, je zhe kriv; vsakdo je chesa kriv, le zasachiti ga je treba »in delicto«. Samotni pohajalci so poosebljena nevarnost: globtroterska poriomanija, kdove odkod so, kaj se jim mota po glavi. Manj sumljivi so s psom (a pes ima lahko v riti eksploziv), manj tudi tekachi ali kolesarji ... Naposled ima SP zadoshčenje, da je »budistom« z adrenalinskim prispevkom dodatno osmislil poklic in pozhivil dan.

– Je to kritika, morda celo demokraticno socialno-etichno angazhirana?

– Niti emfaticno moralno-poeticno aranzhirana.

– Kaj pa je potem?

– Aletheia. Nudatio. Peeling.

– Razkritost esence?

– Preboj sence. Stripping, strip-ping, pellet ... stripper, peeler, peeper ... Kritika vsaj nachelno dopushcha perspektivo, mozhnost spremembe, chesa boljshega. Che bi bil jaz vojak-vijak, pes chuvaj v mashineriji kafkovsko-orwellovskega sistema, bi deloval enako kot vsak od teh vijakov. V skrajni točki se nasprotja dotikajo ...

– Policija in poezija?

– Kdove koliko policajev ima kje po predalih svoje najstnishke (hebefrenichne) verze. Policija je represija, a tudi reshuje zhivljenja. Filozofija-poezija, sploh ves grafomanski chvek zhivljenja reshuje, a tudi unichuje. Fonologija je lahko glasoslovje ali pa umoroslovje. Fonomanija je lahko glasbena ali pa morilska strast. Sokrat ni nichesar zapisal ...

– Radikalen vpogled?

– Gorgonski pogled. Lahko tudi or(e)gonski, iz »High desert« ...

– Iz pushchave, slane ali neslane?

– »Krpanova sol« iz (ne)slane pushchave kot radikalna refleksija, ki ji gre predvsem za »rezanje jermenov«, za ugotavljanje dejstev v goloti tako imenovane »resnice«. Filozofi niso obramba proti katastrofi. Filozofija na Titaniku je v bistvu beletristichna retorika kot brezpredmetni larpurlartizem. Filozofi so le »peripatetiki«, sprehajalci, potepushki pushchavski psi, ki v lastno veselje neslishno bevskajo ob poti, karavana pa gre mimo.

Prevajalnica

Pierre Louijs

BILITISINE PESMI

I - BUKOLIKA V PAMFILIJU

30 – PANOVA PISHCHAL

Za dan hijacint mi je dal pishchal iz dobro prirezanih trstik, zlepljenih z belim voskom, ki je sladek mojim ustnicam kot med.

Uchi me igrati, sedim mu na kolenih; vendar malce trepetam. Zaigra po meni; tako nalahko, da komaj slishim.

Nichesar si nimava povedati, tako blizu sva drug drugemu; ampak najine pesmi si zhelijo dvogovora, pa se najina usta izmenoma združijo na pishchali.

Pozno je, zazveni pesem zelenih zhab, ki se zachne z nochjo. Moja mati nikoli ne bo verjela, da sem se tako dolgo zamudila z iskanjem svojega izgubljenega pasu.

39 - MALA HISHA

Mala hisha, kjer je njegova postelja, je najlepša na zemlji. Izdelana je iz drevesnih vej, shtirih sten sushene zemlje in slamnate strehe.

Vsheck mi je, ker tu spiva, odkar so nochi hladne; in chim hladnejshe so nochi, tem bolj so tudi dolge. Naposled se ob zori pochutim utrujena.

Zhimnica je na tleh; dve odeji iz chrne volne družhita najini telesi, ki se ogrevata. Njegovi prsi pritiskajo na moje dojke. Moje srce bije ...

Tako mochno me objema, da me bo zlomil, slabotno deklico, kakršna sem; toda takoj, ko je v meni, nich vech ne vem za svet, kot bi mi bili odrezani vsi shtirje udi, ne da bi se zbudila iz svoje radosti.

II - MITILENSKE ELEGIJE

58 - METAMORFOZA

Nekoch sem bila zaljubljena v lepoto mladenichev, in spomin na njihove besede me je nekdanj drzhal v budnosti.

Spominjam se, kako sem vrezovala neko ime v lubje platane. Spominjam se, kako sem pustila koshchek svoje tunike na poti, kjer je nekdo hodil mimo.

Spominjam se, da sem ljubila ... O Panihida, dete moje, kakshnim rokam sem te prepustila? Le kako, o nesrechnica, sem te zapustila?

Zdaj le Mnasidika sama, in to za vedno, ima me v lasti. Naj sprejme njej zhrtvovano srecho tistih, ki sem jih zapustila zaradi nje.

65 - NEZHNOSTI

Skleni nalahko svoje roke, kot kakšen pas, okoli mene. Oh, dotakni se, oh, dotakni se moje kozhel! Niti voda niti opoldanski vetrich nista mehkejša od tvoje roke.

Danes, draga moja sestrice, si ti na vrsti. Spomni se nezhnosti, ki sem te jih uchila sinochi, in zraven mene, ki sem utrujena, poklekni brez besed.

Tvoje ustnice se spushchajo na moje ustnice. Vsi tvoji zmršeni lasje jim sledijo, kot ljubkovanje sledi poljubu. Drsijo mi na levo dojko; zakrivajo mi tvoje oči.

Daj mi roko. Kako je vrochal Stisni mojo, ne izpushchaj je. Roke se vezhejo bolje kot usta, in njihova strast ni primerljiva z nichimer.

72 – NORI OBJEM

Ljubi me, ne z nasmehi pishchali ali spletenega cvetja, temvech s svojim srcem in svojimi solzami, kot te jaz ljubim s svojimi prsmi in s svojim jechanjem.

Ko se tvoje prsi pomeshajo z mojimi prsmi, ko zachutum stik tvojega zhivljenja z mojim zhivljenjem, ko se tvoja kolena vzpenjajo za mano, tedaj niti moja sopecha usta ne morejo najti tvojih.

Objemi me, kakor te jaz objemam! Glej, svetilka je pravkar izdihnila, valjava se v nochi; toda jaz pritisnem tvoje besneche telo in poslusham tvoje nenehno stokanje ...

Stokaj, stokaj, stokaj, o zhenska! Eros naju zhene v bolechino. Na tej postelji bosh manj trpela, ko bosh na svet spravljala otroka, kot pa trpish pri tem rojevanju svoje ljubezni.

III - EPIGRAMI NA OTOKU CIPRU

99 - HIMNA ASTARTI

Mati neizchrpna, nepodkupljiva, stvarnica, rojena prva, porojena sama od sebe, spocheta sama od sebe, plod iz sebe same in ki se veselish v sebi, Astarta!

O nenehno rodovitna, o devica in dojlja vsega, nedolzhna in pohotna, chista in nasladna, neizrekljiva, nochna, nezurna, navdihovalka ognja, pena morja!

Ti, ki v skrivnosti izpolnish milost, ti, ki združujesh, ti, ki ljubish, ti, ki z besnim pozhelenjem obsedesh mnozhichne gonje divjih zveri in združujesh spole v gozdovih.

O Astarta nezadrzhljiva, poslushaj me, vzemi me, zavzemi me, o Luna, in trinajstkrat, vsako leto, iztrgaj iz mojega drobovja zhrtvovanje moje krvi!

139 - GROB MLADE KURTIZANE

Tukaj lezhi nezurna telo Lidije, drobne golobice, najbolj vesele od vseh kurtizan, ki je bolj kot vse drugo ljubila orgije, valujoche lase, mehke plese in tunike s hijacintami.

Bolj kot vse drugo je ljubila sladka ljubkovanja grla, bozhanje lic, igre, ki jih vidi le svetilka, in ljubezen, ki lomi ude. In zdaj je drobna senca.

Toda preden je bila položena v grob, je bila prekrasno pochesana in uspravana med vrtnicami; sam kamen, ki jo pokriva, je prezhet eterichnimi olji in dishavami. Sveta zemlja, hraniteljica vsega, nezhno sprejmi ubogo pokojnico, zibaj jo v svojih rokah, o Mati, in okrog nagrobnika naj rasto ne koprive ne robide, temvech nezhne bele vijolice.

142 - MELANHOLIJA

Tresem se; noch je hladna, in gozd ves moker. Chemu sem po tvoji volji tukaj? Ali ni moja velika postelja slajsha od te mahovine, posejane s kamni?

Moja cvetlichna obleka bo dobila zelene madezhe; v moje lase se bodo zapletle vejice; moj komolec, poglej moj komolec, kako je zhe umazan od vlazhne zemlje.

Nekoch pa sem v gozd sledila njemu ... Ah, pusti me nekaj chasa. Zhalostna sem, v tem vecheru. Pusti me, brez govorjenja, z roko chez ochi.

Res ne moresh pochakati? Sva mar kruti zveri, kot je videti? Pusti me. Ne bo ti uspelo razpreti ne mojih kolen ne mojih ustnic. Moje ochi, v strahu pred jokom, se zapirajo.

145 – TRGOVEC Z ZHENSKAMI

– Kdo je tam? – Jaz sem trgovec z zhenskami. Odpri vrata, Sostrata, predstavljam ti dve prilozhnosti. Najprej ta. Pristopi, Anasirtola, in se sleci. – Malce debela je.

– To je lepota. Poleg tega pleshe kordaks in pozna osemdeset pesmi. – Obrni se. Dvigni roke. Pokazhi svoje lase. Daj nogo. Nasmeh. Dobro je.

– Zdaj pa tale. – Premlada je! – Ne, predvcherajshnjim je imela dvanajst let in ti je nichesar vech ne bi nauchila. – Snemi svojo tuniko. Poglejmo! Ne, tale je mrshava.

– Zanj prosim zgolj eno mino. – In za prvo? – Dve mini trideset. – Tri mine obe? – Velja.

– Pojdi noter in se umij. Ti pa, z bogom.

155 - RESNICHNA SMRT

Afrodita, neusmiljena boginja, ti si zhelela, da bi poleg mene tudi srechni mladi ljudje z lepimi kodri oveneli v nekaj dneh. Zakaj le nisem popolnoma mrtva?

Pogledala sem se v svoje ogledalo: nimam vech nasmeha ne solz. O sladki obraz, ki ga je ljubila Mnasidika, ne morem verjeti, da si bil res moj!

Je mogoche, da je vsega konec? Nisem she zhivela petkrat osem let, zdi se mi, kot da sem rojena vcheraj, in zhe zdaj je treba rechi: nihche me vech ne bo ljubil.

Vsi moji lasje so odrezani, zavila sem jih v svoj pas in ti ga podarjam, vechna Kipris! Ne bom te nehala chastiti. To je zadnji verz pobozhne Bilitis.

Op. prev.:

Afrodita – stgr. boginja ljubezni in lepote, njen kult zlasti na otoku Cipru (gr. Kýpros, zh. sp.), zato je njeno ime tudi Kýpris (Kiprida);

Anasirtola – zh. im. gr. Anasyrtolis, pom. »Razgaljenka«;

Astarta – fenichanska boginja lepote, vojne in miru (akadska Ishtar, egip. Izida, gr. Afrodita, rim. Junona); kordaks – gr. kórdax, razuzdan ples v komedijah;

mina – gr. mna; stgr. denar in utezhna mera;

Mitilena – danes novogr. Mitilini, gl. mesto otoka Lezbos; tu zhivela Sapfo;

Mnasidika – zh. im. iz Sapfine poezije, od katere so ohranjeni le fragmenti in celotna pesem Afroditi;

Pamfilija – antichna pokrajina na južni obali Male Azije.

Panihida – zh. im.; gr. pannychis, celonočna svechanost v chast materi bogov in Demetri, boginji poljedelstva; danes pravoslavna zadushnica;

Sostrata – zh. im. gr. pom. »Nagrajenka«.

PIERRE LOUÏS (sam vstavil Ÿ; pr. im. Pierre-Félix Louis; 1870, Gent, Belgija – 1925, Paris), francoski pesnik in pisatelj, znachilna osebnost obdobja t. i. dekadence na meji 19. in 20. stol. Biografski podatki nezanesljivi; otrostvo v francoski pokrajini Champagne, oche neznan, po zgodnji smrti matere zhivel z dosti starejšim polbratom Georgesom (menda njegov pravi oche). Pisal zhe kot najstnik, v pariski gimnaziji je bil njegov sosholec André Gide (nobelovec za lit. 1947); seznanil se je she z drugimi literati (Valéry, Verlaine, Mallarmé), v Londonu z O. Wildom. Eleganten lepoteč, visok in vitek, z vzgojo polbrata diplomata, govorec sedmih jezikov, preskrbljen z dedishchino, zgodaj slaven knjizhevník, je sprva zhivel kot pariski »dandy« (razmerja z neshetimi zhenskami, tudi z eksotichno Alzhirko itd.) in potoval zlasti po Sredozemlju (Shpanija, Afrika, eruditski razgled po grshki antiki). Po Georgesovi smrti, obubozhanju in ustvarjalni krizi (nehal objavljati, prezirajoch slavo) menda umrl pozabljen, zapit in bolan (napol slep), a se je dve leti pred smrtjo drugih porochil in imel vech otrok, za literarno delo visoko odlikovan (vitez in chastnik Chastne legije 1909, 1922).

Njegovo pisanje izhaja iz parnasovstva in simbolizma v zvezi z naturalizmom kot svojevrstna predhodnica ekspresionizma (z groteskno-humornimi ekscesi v vrsti erotomanskih proznih del, tudi slov. prevodi). Odmeven knjizhni prvenec *Bilitisine pesmi* (Les chansons de Bilitis, 1894), zbirka pesmi v prozi, unikum svetovne literature tako po vsebinski mistifikaciji (sprva ga je oznachil kot prevod pesmi starogrshke Sapfine sodobnice) kakor po uravnoteženi formalno-izrazni briljanci. Trije cikli kot prehod »avtorice« iz Pamfilije prek Lesbosa na Ciper, zato je zaporedje pesmi oshtevilcheno v smislu fabule lirskega romana (»roman lyrique«), vsako pesem pa kot »kitice« sestavljajo štiri povedi z enim ali vech stavki. Virtuozna paradoksalnost: moshka izpoved »lezbichne ljubezni«, mestoma dvoumna tudi zaradi spolne nedolochenosti francoskega glagola (v nasprotju s slovanskim), izmuzljiva problematichnost medchloveshkih odnosov. »Svobodna« poganska ekstatika na ozadju suzhenjjskih razmerij (prodaja mladoletnic v prostitucijo) in »vesele« melanholije izzveni v zhalost in smrt. Kljub nedvomnemu mojstrstvu je avtorjevo mesto v (francoski) literaturi ambivalentno pod oznako pornografije, brez zagotovljenega mesta med izbranci (v prvi slov. antologiji franc. poezije iz 1919, ur. Ante Debeljak, ima najvech pesmi, v drugi iz 2001, ur. Boris A. Novak, nobene).

Izbor, prevod in zapis o avtorju Ivo Antich

Irene Navarra

CHAS. NJEGOVI SLEDOVI

Jesen

Med murvami se poigrava
she nekaj svetlobe.
Razkoshni ostanki.

Vzdolzh Kalvarije
leteche vrane in ravs in kavs.
Nasrsheno perje.

Za hrbtom zharometi.
Na vsem lepem z gloriolo,
preblisk in konec.
(Svetnica po nakljuchju.)

Porumeneli orehi:
spreminjasto zazhari gosta megla
in blaga spokojnost.

Nespechni brshljan
izrezuje nochno obrobje.
Pridusheno shepechejo ciklame.

Na klopci
rdeche izrezljane buche.
Glave charovnic.
(Dezaktivirane po nochi na Kleku.)

Srebro in listje
na voshchenem displayu.
Spechi dan.

Asfaltna cesta.
Grebni z raskavo travo
v redkih shopih.
(Nikogar ni naokrog.)

Drevo kakijev. Shkorci.
Chrno-oranzhne makule
optical-art-design.

Mali shchiti
naperjeni proti nebu.
Jesen. Njeni pečati.
(Topinambur.)

Zima

Podobna je pomaranchi
januarska luna
za zaveso.

Sivi vrabci
stopicajo po strehi.
Kako dolgočasno capkanje!

Sneg zjutraj.
Smehljajo se rahlo
zaledenele snezhinke.
(Neprecenljivi diamanti.)

Jezhek bi se
rad vselil v hisho.
Odprem vrata.

Dishechnik
kot jadro plahuta
besede v veter.

V kaminu cedrovi shtori.
V sebi obujam
fantazmagorichne videze.

Ob soju sveche
se plaho dani
smetana s kavo.

Mala zimska zgodba

(I)

Bodika klockota.
V pepelnatem somraku
chebljave sinice.

(II)

Hrustam semena
chrne sončnice
brez vsake misli.

(III)

Zbrani v krogu
zelenci in tashchice.
Potrpezhljivo.

Pomlad*Mala pomladanska zgodba*

(I)

Ima fru-fru frizuro
marec oblečen z dezhjem.
Opalni biseri.

(II)

Sok rahlo prepoji
vse z grafitom
v nostalgichno elegijo.

(III)

In njegovo lichilo
loshchi kroshnje neshpelj
blesketajoče.

(IV)

Elektrichni kachji pastirji
nad jezerom nekega obzhalovanja.
Vijugasto se spreletavajo.

(V)

Zhivahnih korakov
stopa slovesno pomlad –
ovenchana s trobenticami.

Na zhlebu
vrvezh belih mishi.
Opazuje jih pes. Zbegano.

V freziji pije
majski hroshch.
Rosni trip.

Prevajam oraklje
Lezhé pod akacijo.
Bom vechna.
(Dve grlici grulita ravnodusbno.)

Chez dan kosi,
ponochi jezhi. Zhiva meja
rashp-pokljajocha.

Brzda svojo hojo pomlad.
Odpne si bluzo.
In se vda.

Poletje

Dehteche seno,
z roko na vratu mojega zlatega prinashalca
blazheno dremuckam.

Zaskovika stari chuk
in se hripavo oglasha,
mesecu pa tega ni mar.

Brenchechi chebelji
ragtime kot mali
bojni zrakoplovchki.
(Znova apokalipsa Zdaj.)

Svetu sem zapovedala
premirje. Harpije
na prezhi, fuj!

Tisoch mushic
v cevi za zalivanje.
Zmrcvarjenih od H₂O

Sprevodni pelci
na jurishu k borovcu
brez fanfar.

(Zabrtni nacifashisti.)

Raperska sraka brez posluha
kvakam tumb tumb beats
iz norega veselja.

Pom pom hortenzij
moder in Klein. Bohotno
cvetje brez vonja.

Med mojimi trepalkami
razkoshno zlat pelod
na vishku poletja.

Lucifersko platinasta kresnica
poshilja signale luchicam,
ko frfota mimo njih.

(Zgovorni Morse.)

Slovo

Lovec sanj

Ritem ima obliko drobcenih zvonchkov.
Zvoni znotraj prizme,
posvechene dobroti.
Prizhgane konice brljenja
neustrashno kradejo svetlobo,
ki si mirno utira pot v zhile.

*(Tesnoba je bezhen spomin,
razprshen v vzdihu.)*

O avtorici

Italijanska pesnica, esejistka in literarna kritičarka Irene Navarra se je rodila v Gorici 3. septembra 1948, kjer tudi živi in kjer je do upokojitve poučevala italijanshchino in latinshchino na tamkajšnjih srednjih šolah. Zachelo je pesniti z zbirko *Esclusioni* (Izključitve), za katero je prejela nagrado Cesare Pavese, leta 2002 pa jo je izdala skupaj z zbirko *Margini* (Obrobja). Istega leta je za zbirko *Gli occhi del fratello* (Bratove oči) dobila mednarodno nagrado Mesta Ancone, knjige pa sploh ni objavila. Tri leta kasneje je izdala *Dettagli* (Podrobnosti); nato leta 2009 *Derive* (Prepusti se toku, ko ne gre drugache) in naravnost razkoshno monografsko knjigo skupaj s slikarjem Robertom Faganelom *La terra, la visione* (Zemlja in prividi), nato *Dentro* (Znotraj, 2013) in *Minimondi* (Minisvetovi, 2017), ki jo je s sugestivnimi akvareli ilustrirala njena hči Silvia Valenti, po poklicu kritičarka in umetnostna zgodovinarica pa diplomirana mojstrica v zlatarstvu. Leta 2005 je uredila antologijo mladih italijanskih pesnikov iz Julijske krajine z naslovom *La vita è sogno – Microcosmi di poesia* (Življenje je sen – Pesniški mikrokozmosi), v njej pa so zastopane pesmi, ki so bile napisane v njenih Delavnicah kreativnega pisanja. Ukvarja se tudi z nesheteto drugimi rečmi, ki so povezane z umetnostjo in literaturo. Prevedene pesmi so iz zadnje zbirke *Minimondi*, ki je izšla pri Luglio Editore v Trstu.

Prevod in opomba Jolka Milich

Béla Hamvas

DREVESA

This is not an essay
 this is a poem
 from You
 for You
 and
 to You

To ni esej
 to je pesem
 iz Tebe
 za Te
 in
 Tebi

Morda ni le prenasichenost spominov in prichakovanje zhelene prihodnosti tisto, kar chloveka v celoti prestavi ven iz sedanjosti, da potone v preteklost ali da zhivi v chasu, ki ga she ni, pa ni prisoten niti v preteklosti niti v prihodnosti, tako kot tudi ne v sedanjosti. Potopi se ali – in to je isto – se dvigne; pride dan, morda teden, tudi daljshe obdobje, ki ga ni sposoben sprejeti in se ziblje kot do roba napolnjen chohn. Zhivi v popolnoma drugachni pokrajini, kot na pol opojen – dostikrat ne le na pol. Vzrok te omame ni nikoli opazen, nikoli zaznaven, morda niti ne obstaja niti ni potreben, morda se vzroki pojavijo kar sami od sebe ali pa so celo sami svoj vzrok. Tam ni svetlobe ne sence, kajti stvari zharijo tudi ponochi, z nekim gostim, bledim sijajem, ki prihaja iz globin: barva tam lahko nenadoma postane lastnost sveta, ni le njegovo povrshje: oblika se razliva od znotraj, shiritev chutnega sveta ni brezoseben okras.

Zhivljenje ne teche, temvech preplavlja, pulzira v sebi samem, kot bi bilo utopljeno v neko sladko, temno, opojno tekochino.

Obchutki in domishljija so tu nelochljivi – *man dichtet schon, wenn man erlebt* *– in med seboj se olepshujejo in bogatijo. Tako globokih modrin ni najti nikjer; samo bile so ali shele bodo – rdechine so kot grmade, ki zharijo po daljnih dolinah v noceh brez zvezd – in chrnina je kot zhametna kacha, ki s svojo mehko, voljno barvo omrezhi in objame chloveka, nezmozhnega, da bi kakorkoli drugache dojel goro, reko, nebo.

Nenehno valovanje, ki se brez prekinitve širi navzgor, kot plimovanje: vedno vech skriva, vedno globlje ovija to, chesar se ne da prekriti, ne da bi prisijalo skozi. Nemogoche je karkoli narediti, kajti to, kar zheli chlovek dosechi s svojim delovanjem, je nekakshna uteha, in prav to je nepotrebno, ker to tam zhe je. Ne more nichesar vech sprejeti vase, ker je zhe napolnjen, poln je do roba.

In vendar deluje in sprejema vase, ne da bi to v resnici pochel, che le deluje in sprejema neprisiljeno, nehoteno. Ustvarja, toda to pochne spontano. Zhivi, ali bolje recheno – se pusti zhiveti: dela tisto, kar dela z njim zhivljenje. Raste. Véliki patos, veliko trpljenje sveta, kjer ne gre vech za strast, kajti opojnost je tako zelo prepojila njegovo celotno bitje, da ne more zmagati noben odpor, v sebi nima nichesar silovitega, nich viharnishkega ali nasilnega, nobenega sunka, nich razbitega. To zhivljenje je nekaj takega, kot bi se chlovekova temperatura povechala za eno stopinjo in bi imel ves chas vrochino, toda ta vrochina bi bila zdravilna in bi postopoma narashchala, zdravstveno stanje pa bi se kar naprej izboljshevalo, postajalo bi vedno bolj intenzivno, vrochichno; in to, kar je bilo sprva izjema in preskok, je zdaj postalo stanje, mochno, stanovitno in globoko valujoche stanje.

To je ta véliki *pathos* dreves: véliki zachar. Rastejo v valovih, ki jih polnijo do robov, trpijo, ko se razlivajo cheznje, utripajo v snu in v toplem objemu zhametne kache. Pochnejo to, kar zhivljenje, ta vrochica, pochne z njimi, in vech kot to. To ni le vrochica: ne gre za narashchanje nechesa, kar je zhe tam, temvech za upadanje. Nekaj bolj svezhega je, bolj topljivega in tishjega, preprostejshega, manj zahtevnega, bolj zadovoljujochega in trajnejshhega. Naslednja stopnja je hitrejshe izgorevanje in vechje izchrpavanje. Brzdanje izgorevanja vrochino she pozhivlja, shiri se, a ne navzgor, temvech navzdol, pogreza se, nepretrgano in vedno globlje. To je osvezhilna vrochica. Skozi vedno vechjo intenzivnost so drevesa postala nekoliko toplejsiha od zemlje. Povechana intenzivnost redke rastlinske krvi daruje svojo toploto, ki bi sicer drevo vzdrzhevala v stanju stalne vzdrazhenosti. Ta se je spustila v stanje svezhe, umirjene, preprostejshe in bolj vedre omame.

Neprestane, prekipevajoche rasti drevesa in njegovega shirjenja iz globin nich ne zmoti, kajti zraslo je hkrati s svojim hranivom. Njegov stik s hrano je neunichljiv. Drevo neprenehoma raste. In se neprenehoma hrani z zemljo. Drevo vpija zemljo in se vedno globlje pogreza vanjo. Vendar drevo ni zajedalec. Ne ubija zemlje, ponudi ji le nachin, kako se darovati. Vzajemno sta povezana, korenina si krchi pot v zemljo, da bi si jo vzela, zemlja pa vleche vase korenino, da bi se lahko dala. Dejstvo, da nekaj je, she nich ne pomeni; vse, kar obstaja, dobi pomen shele v dajanju, v daritvi. To je temelj vsakega odnosa; in v tem odnosu je tisti, ki daje, globlje navezan kot tisti, ki jemlje, kajti ne vezhe ga potreba, temvech obilje. Resnichna prisila ni nikoli v polnjenju manjkajochega, temvech v dajanju vishka.

Tisti, ki daje, je odvisnejši od prejemnika kot oni, ki prejema, od dajalca. Tudi njegovi hvaležnost, ponos in zmagoslavje so globlji. To je plemenitost dajanja, tiha plemenitost razdajanja, ki je enaka kot pri zemlji.

Zhiva in umirjena drevesna bit je njeno neminljivo skupno zhivljenje z zemljo, iz chesar izvira druga, she bistvenejša lastnost – njena dvospolnost.

V Rimu stoji helenistichni kip zhenske z zaobljenim telesom, širokimi boki in zhenskimi prsmi, vendar s falusom, torej tudi kip moshkega. Hermafrodit. Najbolj vznemirljiv kip na svetu. Zhivo bitje, ki podvaja svojo odprtost, ki ne chaka le na zhensko, temvech tudi na moshkega. Lahko je zhenska ali moshki. Dvojna vznemirjenost, dvojno prichakovanje, dvojno pozhelenje, pozhelenje, ki vedno prihaja z dveh strani – in dvojni nemir. Dvojni nemir, kajti mozhnost predajanja je ves chas hkrati tudi mozhnost zapiranja vase. To je tista strashna nevarnost spolnosti – lahko je popolna prepustitev sebe drugemu, lahko pa je tudi popolna zaprtost. Bozhanska svoboda ali dosmrtna jecha. Tega pri dvospolnosti dreves ni. V drevesu ni dvojnega nemira, temvech je dvojni mir. Spola sta naklonjena eden k drugemu. Drevo je popolno nasprotje hermafrodita. Hermafrodit je slabó, drevo pa uspešno razreshena dvospolnost – drevo je zakonski stan. Drevo zhivi skupaj s hranivom, v njem pa skupaj sobivata oba spola. Oba v neprestanem objemu, prav tako, kot je drevo v stalnem objemu z zemljo, le da je objem med spoloma v drevesu mochnejshi. Drevo se lahko od hraniva lochi, v skrajnem primeru za ceno zhivljenja, lahko se ga izkorenini, korenine se dajo izkopati, iztrgati iz zemlje. Spola pa se ne moreta lochiti, ne da se izkopati moshkega, ne more se odtrgati zhenske. Drevo je v tistem stadiju zhivljenja, ko spola med seboj she nista bila lochena – ko zhe obstajata in je, nasprotno kot pri kamnih, kjer o spolu she ni nobene sledi, pri njem spol zhe zaznaven, in to kot dvojen. Dva spola ulita skupaj v enem, tesno stisnjena eden k drugemu. V vsakem drevesu je sklenjen zakon, ki traja do konca zhivljenja, nerazrushljivi zakon, ki je ves chas na vrhuncu. Poudarek je spet na nepretrganem trajanju, na odsotnosti vsakrshne naglice, sunkov in prelomov. Rojstvo drevesa je za oba spola v njem zacetek medenega meseca, ki nikoli ne mine. Je zhe to praznovanje sámó njegova rast? Je zhe sámó ta svatba njegovo hranjenje? Edino tako se dá popolnoma razumeti spono drevesa z zemljo. Tu je doma temno seme, ki oblikuje osebnost drevesa. To je najmochnejsha spona, skozi katero drevo sega k tlom po hrani. Spona, ki obema spoloma omogocha, da se oprijemata eden drugega. Samo tu, v tem sredishchu, ki je celo drevesu samemu nedosegljivo, lahko dojamemo, kaj je njegovo bistvo – tisto, chemur lahko rechemo bivanje drevesa.

Kierkegaard v *Dnevniku zapeljivca* govori o predajanju, ki nima zveze z nasiljem, ne z omamljenostjo ali opitostjo in padcem, niti ni posledica kakshne krize, zaradi

chesar bi predajanje lahko predstavljalo njeno razreshitev. V tej predanosti moshki in zhenska prosita, da bi se lahko eden drugemu dala, rotita se na točki, kjer lahko izbirata le med dvema možnostma: predati se ali znoreti; njuno celotno bitje postane en sam silen krik, ki se vrtinchi od enega k drugemu. Je tak odnos tudi med spoloma v drevesu? Ni. V tem, o chemer pishe Kierkegaard, je she vedno možnost nasprotstva, možnost ne-ja, seveda za ceno popolnega razsutja odnosa in obnemoglega zdrsa nazaj v samoto. V njegovem primeru gre tudi za to, da se drugache ne dá, da je prezhiveti mogoche le na tak nachin, da druge poti ni; in che se ta ne izpolni, ne sledi le smrt, temvech unichenje, ki je mochnejshe od nje. Toda tako predajanje premochno drzhi v shahu njegovo nasprotje, okus izpolnitve se poraja predvsem iz zavedanja nepopolnosti; tako predajanje pregloboko tone v možnost iznichenja, in edinole s pogledom v padec, v rushevine, v strmoglavljenje je strast lahko tako zanosna in izkljuchujocha, da privlachi s tolikshno elementarno mochjo. Taka izpolnjenost je zgrajena na možnosti grozeche nevarnosti neizpolnitve. To je sprevrzhenost. V drevesu spola ne moreta zhiveti neodvisno eden od drugega, lahko se le dajeta eden drugemu, in to brezpogojno, kajti popolnoma nepredstavljivo je, da bi bil okus tega izjemnega zedinjenja lahko nespodbiten in celovit edinole v primeru, da se ves chas oba zavedata morebitne lochitve. Zdruzhenost je mirno tonjenje, potopitev v drugo bitje, je vpijanje njega vase in prezhemanje, tako kot se stekajo reke ena v drugo in se meshajo med seboj. Bivanje vsakega bitja je povezano z bivanjem drugega bitja, kot pravi Jaspers. Skozi medsebojno komunikacijo pride do izraza dejstvo, da neko bitje ne more biti samo svoje, che ni samo svoje tudi drugo bitje. Chlovek je lahko popoln samo, che je popoln tudi tisti, s katerim je skupaj. S chlovekom, ki ne zna ali noche uresnichiti njegove popolnosti, se ne da uresnichiti svoje. Zato je strashno nesrechno skupno zhivljenje s kom, ki ni sam svoj. Preprechuje namrech, da bi bilo to chloveshko bitje samostojno. Ta glavna bivanjska zakonitost ni nikjer tako globoko zavezujocha kot med spoloma. V odnosu med spoloma pride do popolne pomiritve le v primeru, ko chloveshko bitje v sebi srecha svoje nasprotje, se odpravi v neznano in na pol poti najde sebe kot nekoga, ki se mu blizha z druge strani. Srecha ga in se z njim zdruzhi. Chloveshko bitje se zdruzhi popolnoma svobodno samo s samim seboj, izrochi se lahko samo sebi samemu, kajti edino samega sebe se ne boji. Chlovek se namrech dá v popolnosti samo tistemu, katerega se ga ne boji. Zato mora biti tisti, ki prihaja iz neznanega sveta, on sam. Vsaka drugachna predaja je le delna. V vsaki drugachni zdruzhitvi ostane znotraj bitja skriti strazhar, oborozhen in pripravljen ubijati, kajti zaveda se, da se bitje ni zmoznno izrochiti brez rezerve. V njem so prisotni strah, slabosti, previdnost, opreznost, zadržhanost, pregrade, zidovi, togost, distanca, ravnodushnost. In tam, kjer je strah, je tudi shibkost; tam skrivaj nastajajo trdnjave, rastejo zidovi, krepijo se sumnichenja, vse postaja stekleno in lomljivo, tam je doma moch.

Kar je trdnega in močnega, pripada smrti.

Kar je mehkega in slabotnega, pripada zhivljenju.

Kot pravi Lao Zi:

Da shibko nad krepkim zmaguje,

togo gibchnemu podlezhe,

kdo tega she ne ve?

Ravna pa se po tem nihche!

... razen drevesa. V njem se spola omehchata in postaneta bolj blaga: za vedno ostaneta shibka in do vrha polna zhivljenja, kot popek, kot dojenček; slabotna, svezha, mehka in gibčna se neprestano kopata v svojih sokovih in izlochata eden v drugega svoj vonj; vesta, da ne zmaguje tisti, ki ostane trd, temvech oni, ki se zmehcha in popusti, sprejme in se prepusti, stopi, zavedajoch se, da predaja ni znamenje slabosti, temvech mochi. Ve, kako strashansko neumno je misliti, da je gospodar situacije tisti, ki manj ljubi, ostane treznejshi in se drzhi bolj ob strani. To je zabloda, na kateri se zlomi vsaka usoda. Zmaga pripada tistemu, ki ljubi bolj, tistemu, ki svojo moch izgubi, ki se bolj vname, je blizhji in se je sposoben stopiti, iznichiti. Otrok dobi spol tistega, ki je v trenutku spochetja sebe globlje predal: to se odtisne vanj in na njem ostane. Che je bila zhenska nezhnajsha in mehkejsha, se bo rodila deklica, che je bil tak moshki, se bo rodil dechek; spol potomca je odvisen od daritve, ki se je zgodila pri zdruzhitvi. Potomec dobi spol tistega od obeh, ki je bil shibkejshi, kajti ta je bil v resnici mochnejshi. Zmaga vedno tisti, ki je zmozhen bolj opustiti svoj jaz.

Drevo vsega tega ne ve. Ve samo tisti, ki ne ve. Takshno je bivanje drevesa. Taka je njegova osebnost. In to je tisto, kar v njem od vsega najbolj pomirja. Med vsemi zhivimi bitji ima drevo svojo zhivljenjsko pot v najvechji meri osnovano na prepushchanju v ljubezenski zdruzhitvi. Bitje, ki se objema z zemljo, ki ga hrani, bitje, v katerem sta oba spola v neprestanem ljubezenskem objemu, raztapljajoch svoj med eden v drugega. To je globoko erotichna nprav drevesa. Zato v njem obstajajo zapeljevanje, mir, nezhnost, moch, voljno, tiho vegetiranje, zhivljenje, ki se razliva in preplavlja: *two ways and one will* – dve poti in ena sama volja.

*Pesnik napishe pesem potem, ko jo je dozhlivel. (op. prev.)

ZMAGOVALKA

Tale lipa raste v pokrajini Bakony, tam, kjer se dolina na južni strani zozhi in se z gorskega slemena dvigajo ogromne, deset, tudi dvanajst ton težke skalne stene. Njeno seme je padlo med dve skali. Tam je rasla bolj ali manj neovirano, dokler ni dosegla širine, kakršno sta ji obe skali dopustili. A to ni trajalo dolgo. Potem je skali stisnila in ju strla. Tedaj se je nanjo zrushil kamnit blok, velik kot hisha, in jo prekril. Lipa se ga je osvobodila. S koreninami se je oprijela spodnjih kamnov in začela potiskati velikansko skalo navzgor. Kamne, ki so ji bili pri tem v napoto, je razklala. Na dve mesti tik ob deblu sta padli dve skali, veliki kot miza. Drevo ju je prekrilo z lubjem, se razlilo po njiju kot tekoča lava in ju preprosto pouzhilo. Spodnje kamne je zdrobilo tako, da jih je s svojimi koreninami stisnilo kot piton, dokler jih ni zadušilo in so se razsuli na drobce. V smrtnem objemu, ki je trajal leta in leta, je iztisnilo iz njih vsakršen odpor. Zdaj ima lipa tri korenine v debelini debla. Ena od njih prodira skozi mnoge zavoje, ki si jih je izdolbla med skalami, v sam gorski hrbet. Druga se je razvejila v štirideset, petdeset zhlil, v poshastno pest s petdesetimi prsti, v prijem, pod katerem jechi in shkripa skalni greben. Tretja korenina je napol gola, ker so se kamni izpod nje skotalili proch, voda pa je sprala zemljo. Slechena korenina je podobna drobu, ki se je razsul iz raztrganega trebuha. Nad koreninami pa silijo v vishino in si jemljejo prostor tri shtirinadstropna ravna debla, široka kot chlovek, z ogromno maso vejevja in listja; vsako od njih biva kot nesmrten smeh!

Dobro bi bilo vedeti, kaj je ta lipa mislila o sebi, ko je bila she seme. Hotela je rasti pravilno in somerno, postati – kot vsako drugo drevo – idealno drevo: tako kot si vsako bitje zheli postati idealno bitje. Ni pa bilo to drevo sanjach. Che bi bilo, bi podleglo skalam. Tudi muhavost ni bila njegova lastnost. Muhasta bitja se zaradi svoje nepotrpezhljivosti tezhavam izmaknejo. Izmakniti se pomeni zanikati svojo usodo. Zanikati svojo usodo pomeni biti shibek. Biti shibek pa pomeni biti porazhen.

Nekaj podobnega lahko vidimo pri drevesih – sanjachih, ki si z zaprtimi ochmi zamishljajo zhivljenje, ki ga nikjer ni. Drevesa nemirnih obrazov, zatopljenih v podozhivljanje, kaj bi bilo, che bi bilo ... Zanje je zhivljenje pregrdo: pa ne, ker bi bilo res grdo, ampak zato, ker je lazhje sanjariti.

Kot bi se zarotili proti lastni usodi, so podobni zverem, ki s kremplji prodrejo v meso; so kot brshljan, ki v svojem mrachnem objemu zadushi vse, okoli chesar se ovije. Vidimo lahko chudna drevesa, ki kot norci zvijajo svoje veje in jih brezumno v sunkih spet izravnnavajo, izvajajo zmedene plesne gibe, brijejo norce iz sebe, ker niso v skladu s seboj. Obstajajo patetichna, chemerna, samotna drevesa. Pa bebasta, obscena, perverzna in bedasta drevesa. Skratka, videz pri drevesih ne vara.

Lipa iz Koloske doline je junashko drevo. To ni lepo drevo. Toda zhivljenjska moč ni nikjer drugje tako velichastno lepa – ne pri Homerju, ne pri kipih, ne v Beethovnovi glasbi, ne v nichejanski filozofiji, ne v Cezarjevi usodi. Velichastno lep je ta njen nemi boj, ki ga je lipa tu bojevala sama, samcata, stopetdeset let, ob boku sovrazhne gore, med hudimi nalivi, divjimi vetrovi in kamni, ki so jih mimo odnashali plazovi, pod gigantskim skalovjem v ozki gorski soteski. Morala se je napeti, stegniti, izgubila je vso svojo obliko, morala se je prilagoditi, niti za trenutek si ni smela dovoliti usmiljenja; vedela je samo, da mora rasti. Brez prestanka, brezobzirno, mirno, preudarno, vztrajno. In zdaj, ko je končno zmagala, je na drugi strani, boj je izbojevan: vsa zgubana, iztroshena, razmajana, se lahko smeje in smeje tej svoji podobi. Kaj ji lahko she povedo o zhivljenju, ne da bi se smejala?

S chim ji lahko she zagrozijo? Chesa se naj she boji? Se ji lahko zgodi she kaj hujshega od tega, kar je izkusila in premagala? Umreti? Se bati smrti? Nich vech je ni strah. Nikoli ni bila niti za trenutek srečna, a se smeje tistim, ki se jim zaradi tega smili. Ne ve, kaj je to obilje. Ne pozna tishine, razen v spanju. Mir ji je tuj. In ne ve, da obstaja bogastvo. Udobje? Kaj je to? Vitko, visoko, zhilavo, nagnjeno, ojeklenelo bitje. S trdoto zlobnezha in zadržanostjo modreca. Che bi bil to chlovek, bi zhivel zhivljenje, kot sta ga Attila ali Dzhingis Kan, a jedel bi kot Gargantua, krohotal bi se kot Falstaff in ubijal bi z lahkoto kot Borgia. Che bi bil zhival, bi imel v sebi kraljevskost leva, krutost tigra, moč pitona, mir slona, zhilavost kamel in samozavest orla. Che bi bil pesnik, bi pisal verze, ob katerih bi se vnel papir, che bi skladal glasbo, bi bila to glasba, da bi zaplesale gore. Che bi imel danashnji chlovek občutek za vzvishene vrednote, bi bil svechenik tega drevesa – gibchen deček, ki bi mu pel in pripravljaj daritve, v svetlih poletnih jutrih bi stal pred njim, se mu priklanjal in mu vrachal smeh.

MELANHOLIJA

Zraven izvira Alsótàtrafüred, blizu nekdanjega gradu Zichy, se dviga jelka. Okoli nje so sama majhna drevesa, tako da je v tej okolici prav ona najvishja. S svojimi vejami delno prekriva grajsko kuhinjo. Zemlja, na kateri raste, je chrna, mehka in rodovitna. Svezha voda iz blizhnjega izvira s svojo hranljivo vlago napaja vso pokrajino. V jelki ni sledu kake utrujenosti, kajti ta, na prvi pogled medla shibkost, s katero razteza svoje veje, ne pomeni zhivchne izchrpanosti niti ni bolezen. Tukajshnji ljudje ji pravijo Zhalostna jelka.

V njeni okolici ni nichesar, kar bi dajalo povod za zhalost. Zemlja je dobra, kraj, kjer raste, je zashchiten, vlage je dovolj, tekmecev ni. Tudi v samem drevesu vzrokov za zhalost skoraj ni: veliko je za tri hishe, deblo ima brezhibno, z izjemo nekaj smolnatih vozlichev – drobnih ranic, ki so zanemarljive. Tudi nevrastenije ni,

kajti ta bolezen se vedno pokazhe s sivenjem in z izgubo barve. Jelka je temnozeleno bitje, torej ima dobro kri in dobre zhivce. Samo zhalostna je. Ne gleda v nebo, temvech predse: pogled upira v točko, kamor usmerjajo svoje poglede zhalostna bitja. Brez grenkobe, brez nemira, brez chustev, skorajda ravnodushno. V zhivalih se zhalost kazhe samo v njihovih okeh, nikjer drugje. Opice v kletkah se vchasih navelichajo uganjati burke in se zazrejo predse. Njihov pogled je tak, da se ljudje kar naenkrat odmaknejo od kletk. Tudi stari, trudni konji, ki chakajo na cesti, gledajo v to smer. In v tako točko pred seboj gleda tudi Dürerjeva Melanholiija.

Ta točka, ta »nekje« ni prostor znotraj sebe. To je prostor zunaj, v svetu. Drevo ga gleda s celim svojim bitjem. Vsaka iglica, vsaka vejica, kroshnja, deblo: vsi zrejo v neskončno zhalost sveta; morda vidijo, kako strashna je samota in kakshno ceno je treba plachati, che se je znebish. Mogoche vidijo, kako lepo je biti neobchutljiv, ker potem vsaj nisi kje blizu. In vendar se je lepo potopiti v resnichnost, saj si potem delezhen vsega: veselja, zanosa, vedrine, trpljenja ... predvsem trpljenja. Kako lepo je to in kako grdo. V jelkini zhalosti ni obtozhevanja. Ona nikogar ne kliche na odgovornost, ve, da se s tem, ko rechesh: »To je vzrok,« nich ne reshi. Preprosto tako je. Tega se ne da pojasniti ne s krvjo, ne s telesno zgradbo, niti z znachajem, spomini ali usodo.

V zhivljenju je nekaj strashno zhalostnega, in tisti, ki ga to spravi v solze, ne ve, da se ta zhalost nikoli ne spremeni. Rad bi trpel, rad bi, da bi ga vse to ranilo in ga prizadelo, da bi od te zhalosti zbolel – in kako lepo bi bilo, che bi lahko zaradi nje umrl! A je tako zhalosten, da niti trpi ne vech, nobene bolechine vech ne chuti, ni bolan, ne vzdihuje, ni nestrpen; niti tega ne ve, ali kaj hoche ali chesa noche, ali mu je vseeno ali mu ni. Celo nesmiselna ni vech, ta zhalost. Ne gre za pomanjkanje veselja ali sreche, che bi bilo tako, bi lahko bolela praznina, ta prostor, v katerem nichesar ni. Zhalost, o kateri teche beseda, je gosta in trdna, zhgocha in tekocha, takshna tezha, da je znati jo nositi isto kot biti zhalosten. Pomeni biti onstran joka in trpljenja, onstran prevar, prizadetosti, ponizhanj, padca, samote, bolezn. Biti onstran smrti, biti zhalosten: biti tu, brez vsakega smisla, nesoch s sabo to, iz chesar nikoli nich ne bo, rasti v iznichenje, vedeti, da je vsako veselje grenak sadezh, ki skriva v sebi grenkobo prav tam, kjer bi prichakovali njegov najslajshi del – v samem srcu.

»A kako se postane ogorchen? Kako se razjezi? Kako se upre?« se sprashuje jelka. Ko bi se vsaj lahko preprichala, da bi uporabila ogorchenje, jezo ali upor za beg in bi tako lahko ubezhala svoji zhalosti! Toda kako odvechno je vsako nasprotovanje in je beden vsak beg! Ko bi ji to bilo vsaj vshech ali pa zoprno! Che bi she verjela v trdoto, ali bi vsaj she kaj verjela! Che bi she mogla kaj ljubiti, ali bi vsaj ljubila in kaj zmogla! Toda globoka chrna luknja je vse potegnila v temo in pogoltnila, ona pa zdaj zre vanjo, mirna in nepremichna. Pred njo se je naselila gluha chrnina, globoka brezdanja neskončna noch. Gleda vanjo, a je praznina ne privlachi, ne

zvabi je vase niti je ne prestrashi; ne boji se je, ne razveseli se je, ne uzhiva v njej, ne zheli si je presegati, ne hrepeni po njej, samo gleda vanjo in je neskončno zhalostna. *Under all earth runs water, under all life runs grief.* Pod vso zemljo teče voda, pod vsem zhivljenjem zhalost. Pod zhivljenjem je mirno jezero, temno in negibno; zhivljenje gleda v njem odsev svojega obraza, vidi zhalost, pije to vodo in pije zhalost. Če med jelkinimi vejami zapiha veter, zazveni nočno glasbilo, chrnozelená harfa. Kakshen zvok brez nasmeha! Kako gori v njem mrak! Kako neznosno tezhak je ta zvok, kako mehak in kako se razliva! Vase utopi izvir, hisho, drevesa, trato, cel gozd, skalno goro; s svojo zhametno, peresnolahko roko jih pobozha, brez ljubezni, brez sochutja, brez usmiljenja in brez tolazhbe, neveselo. In tu, pred njo, ki tako zre predse, je grich in je gora, je potok, je jelen in je rushevec. Pod vso to pokrajino se odpre zemlja in v temnem zrcalu se prikazhe obraz sveta.

DEVICA

Che se v dolini reke Hódosér, ki ostane zelena tudi v najbolj sushnih poletnih mesecih, od zheleznishke postaje odpravite proti Porvi, zagledate na vzhodnem pobochju brezov gaj. Ona stoji v sredini, obkrozhena z drugimi, ni najvishja, a izstopa, cheprav jo pogled dosezhe shele chez nekaj chasa. Tam jih je vech, ali bolje, jih ni, ker so drugachne od nje.

Breza tudi ni drevo, je bolj cvetica. In kaj je morala rozh? Da cvetijo! Da se odpirajo svetu s sladkim nasmehom. Ko bi chlovek vsaj imel sto oči in bi jih z vsemi lahko gledal!

Kdor bi rekel, da je breza kot mlada deklica, bi se zagotovo zmotil. Prej je res, da se tu in tam, a zelo redko, kakshno mlado dekle zdi kot breza. Preprosta, vitka in sijajna se tako rosno bleshchi, da se ji lahko priblizhamo samo na en nachin – z nezhnostjo. Devishka je. A niti zdalech ne v pomenu zhaljive, zlagane moralne filozofije, kot tudi ne v smislu grobe, nestvarne medicinske obravnave. Devishkost ni fizioloshko stanje in ni podvrzhena nikakrshnim spremembam. Devishkosti se ne da vzeti niti je ni mogoche izgubiti. Le kako bi se lahko izgubila v ljubezni? Izgubi se samo, che ljubezni ni. Da ne obstaja devishka ljubezen? Svezha in brezskrbna, preprosta in chista. Kot je breza. Da ni tako nezhnih besed, kot je upogib njenih vejic, tako rahlega giba, kot je tiho trepetanje njenih listkov? Objema, ki bi rasel, tako kot raste breza iz zemlje? Ta devishka ljubezen, te nezhne beside, ta sladek otroshki smehljaj, ta brezín objem, kaj ni prav to morala cvetic – cveteti? Odpreti se v svet z nemo belino, drhteti od lastne ocharljivosti, kot zharek svetlobe na mirni vodni gladini?

Neomadezhevanost je lahko tudi telesna. Ni res, da so marmorni bogovi tudi globoko v svoji notranjosti iz tega trdega in sijajnega belega kamna. Pristna

devishkost ni v chistosti marmorja. Devishko je lahko samo zhivo telo iz mesa: táko, ki ima chiste sokove, chista vlakna, chisto meso, chisto kri, chiste lase, chisto kozho.

Reines Herzens zu sein:

Das ist das höchste, was Weisen ersannen

Und Weiseren taten.

Zhiveti s chistim srcem: to je tisto, kar modri mislijo in najmodrejši počno. Ohraniti chistost rojstva, vpiti vase chistost materinega mleka, chistost smehljajochih se obrazov, sonca, zraka, vode, kruha, ljubezni ljubljenega chloveka, svojih otrok, svojih bogov in chistost smrti. Che bi jo kdo vprashal, kaj je nedolzhnost, bi ga pogledala, kot gleda ptica ali zvezda. Che bi se med seboj tako gledala vsa bitja, bi bila eno samo chisto srce. Svet je prozoren kot steklo, samo da je to steklo mehko in toplo in zhivi: tako zelo zhivi, da bi bilo brez nasmehov neznosno. Zhivljenje je tam, kjer se rodi, chisto in milo: *pleasure which there is in life itself*, radost, ki je v zhivljenju samem. Biti devishki pomeni ne zapustiti izvira. Etrushchani so na nagrobnike svojih zhensk klesali rozhice: ne imena, starosti ali polozhaja, nichesar drugega. Kaj pove tak nagrobni spomenik? Ta, ki tu lezhi, je bila rozhica. Znala je zhiveti to, o chemer so modreci samo razmishljali.

BLAGOSLOV

Nad Korchulo, onstran pokopalishcha, proti jugovzhodu, stoji na majhni jasi figa. Na zemlji se njene tri debele veje razvejijo v tri smeri, potem se zvijejo navzgor in nazaj. Avgusta na njej zrastejo dishechi, vijolichasti, debeli sadezhi medenega okusa. Trati daje senco, v svoje varstvo vzame prostor pod seboj in vsakogar, ki vstopi vanj. Ta velika koklja tu sedi in kdorkoli zheli, se lahko zateche pod njena krila. Kdor pride v blizhino tega drevesa, se v hipu znajde v toplini materinega telesa: tu je v zavetju, kakrshno lahko nudi samo kdo, ki zheli dobro.

Chlovek lahko zheli dobro tudi samemu sebi. In ta zhelja se lahko – che je dovolj mochna – tudi uresnichi. Da, zhelja se postavi nasproti nuji. Pozhelenje se postavi proti ananke.* Hoche vech. Che bi shlo samo za potrebo, bi se vse v zhivljenju odvijalo po zakonih fizike, kemije, biologije. A pozhelenje vse to presezhche, hoche vech, kot je pripravljena dopustiti ananke. Pozhelenje hoche nemogoche! In zna biti táko, da prebije zakone nujnosti. Zhelja je lahko tako mochna, da se ananke razpusti, da se stopi v ognju strasti. Tedaj zakon izgine in zhelja se izpolni.

A to pozhelenje, ki zhene chloveka, nosi s seboj neizmerno nevarnost. Namrech to, da se zhelja uresnichi in chlovek dobi to, kar je zhelel, zahteval, po chemer je hrepenel. Uspelo mu je to dosechi in zdaj mora to spoznati. Na prvi pogled se zdi, da je to darilo. A skoraj v sto od stotih primerov je – kazen. Evo, dobil si! Je to res tisto, kar si zhelel? Da, to je tisto. Tu je. Zdaj pa to izkoristi, zhivi za to in zhivi s tem. Zdaj shele postane jasno, da je bila zhelja napachna. Tega pravzaprav chlovek sploh ni hotel. Treba bi bilo vzpostaviti tole prepoved: ne imej takih zhelja, katerih izpolnitev postane zate tezha, kajti zhelja se ti bo izpolnila in dobil bosh, kar zhelish. Ni dobro, da si chlovek zheli kaj zase. Ne ve in tudi ne more vedeti, kaj je tisto, po chemer hrepeni. In ko to dosezhe, je zhalosten in razocharan. Maloprej si je to she zhelel, zdaj bi se rad tega reshil, potem si pa to znova zazheli.

Dobro je, che kdo drug zheli kaj za nas: che imamo ob sebi zashchitnika, prijatelja, ocheta, kako ljubo osebo. Chlovek blagoslova lastnega zhivljenja nikoli ne nosi v samem sebi. Zato je dobro, che obstaja neko materinsko bitje, kot je ta figa, ki mu zheli dobro.

V njenem varstvu vem, da je vsaka moja zhelja odvech. Ni mi treba hrepeneti po nichemer. Lahko sem pomirjen. Boljshe od tega, kar si jaz zhelim, je to, kar si ona zheli zame. Bolje od mene ve, kaj si zhelim. »Che ti norec ponudi vodo zhivljenja, jo zlij proch, che ti modrec ponudi strup, ga mirno izpij!« Modri namrech ve, da je strup dobredejen. Tu chlovek zhivi pod okriljem modrosti figovega drevesa. Kaj je tisto, kar mi ponuja? Kaj dobrega mi zheli? Kaj je tisto, kar o meni ve bolje od mene? Premishljati o tem ni vredno truda, vse to mi bo dano. Verjetno brez kakshnega vidnega znamenja. Chlovek ne ve niti tega, kdaj se mu izpolnijo njegove najvechje zhelje. Opazi le, da je poleg njega nekdo, ki se mu je priblizhal. Opazi tudi, da je njegov lastni jaz zdaj postal figovo drevo.

Ne zhelim vech zase, ampak za druge; in drugi pridejo k meni. Skrijejo se podme. Vedo, da zhelim dobro namesto njih. Sedejo v to zharenje blagoslova, jedo sadezhe, ki postajajo vedno slajshi, ulezhejo se v travo in v sencí vej, ki zelenijo nad njimi, utonejo v sen zarodka.

* Starogrshka boginja usode in nujnosti (op. prev.)

CSONTVÁRYJEVA VÉLIKA LIBANONSKA CEDRA

There's a tree, of many one pravi Wordsworth: tu je drevo, eno od mnogih. Tako je kot vsa druga, toda neponovljivo, edinstveno v sijaju svoje individualnosti. To, kar je imelo pri starih ljudstvih najvišji smisel – absolutni duh, ki je bil, je in bo vedno in povsod nespremenljiv; in to, kar ima izjemen pomen dandanes – osebnost, ki nikoli ni bila in nikoli vech ne bo, edinstvena, samo zdaj in tu, nikjer drugje in le v tem trenutku, in ki je razlichna od vsega. Csontváry je zhelel naslikati neponovljivo, nichemur drugemu podobno individualnost v vsem njenem sijaju. Ni naslikal avtoportreta, temvech samotno cedro na vrhu libanonskega gorovja, kot tudi Van Gogh ni naslikal svojega portreta, temvech slamnat stol. Portret bi bil samo osebna izpoved, zapis. To tukaj pa je vizija. Vizija, ki je chashchenje edinstvenosti posameznega v nadchloveshkem.

Absolutni duh je vedno bil in vedno bo popoln in celovit. Chlovek ga kot takega tudi sprejme. In to je tisto, kar je velichastno v njem. Osebnost pa si mora chlovek zgraditi sam, prej je she nikjer ni bilo, to ni dar z neba. In to je tisto, kar je velichastno v njej. Toda tako ni prav. Kajti tega, kar dobim zhe narejeno, kar je dokonchano in nespremenljivo, se ne da izmeriti. Velichastnost je merilo za tisto, kar moram sam narediti iz sebe. Absolutni duh samo je; osebnost pa je velichastna.

V davnini je bilo merilo bivanja absolutni duh. Danes je to merilo osebnost. V primerjavi z absolutnim duhom je osebnost nekaj ekscentrichnega, eksotichnega, muha enodnevnica, zaslepljene sanje. In vendar je velichastna, kajti ne ozira se na absolutnega duha, temvech na lastni izvor. Ni sistem, temvech podoba, ni partitura, temvech zvok. Nima opraviti s stvaritvijo, temvech s stvarnikom. To, kar je evropsko, ne obstaja v absolutnem duhu, temvech v velichastju osebnosti.

Katero od obojega je vech vredno, je tezhko ugotoviti. Chetudi namrech poznamo absolutnega duha v obliki osebnosti in osebo, ki ima obliko absolutnega duha ter jo razumemo, ji vseeno ne moremo slediti. Chedalje manj, kot se zdi. Postajamo vedno bolj individualni, vedno bolj edinstveni in nasha druzhenja se vedno vechkrat dogajajo na osebni ravni, kjer je vsakdo drugachen, ne pa na ravni, kjer smo vsi enaki. To, kar nas dela chloveshke, ni dejstvo, da imamo vsi ljudje nekaj skupnega, temvech, da ni dveh enakih.

Absolutni duh je nadchloveshka kategorija. To, kar razkriva, je Razodetje. Prepoznamo ga po njegovi negibni in nespremenljivi naravi. Nich ne pochne: preprosto je. Tu se nahajajo bitja vishjih duhovnih stopenj: kerubini, serafini, pa staroegipchanski kipi, Buddhje, bizantinski mozaiki, ikone. Negibnost, ki jo je skoraj nemogoche dosechi. Vemo, da do notranjega miru pridemo samo po

desetletjih vadbe in skozi nepredstavljive napore. Kitajski taoizem in hindujska yoga uchita, kako se dá biološki mehanizem upočasiti in včasih – največ za nekaj dni – ustaviti. Če pa teh tehnik ne obvladamo, smo obsojeni na nenehno gibanje. Celó v spanju, kajti tedaj sanjamo. Nikoli ne moremo nehati. Tam, kjer se chlovek ustavi, ni zhivljenja, je samo bivanje. Negibnosti se na tem svetu ne dá uresnichiti. Samo nekaj malega slutimo – v negativnem smislu – kaj bi to, zunaj zgodovine in chasa, onkraj nashega veka in večno prisotno, lahko bilo. Pojmi, kot so gotovost, neomejenost, védenje. Potopljeni smo v chas, v relativnost in trenutnost, delujemo in se gibljemo. Ne vemo, samo prepoznavamo; nichesar ne dosezhemo, samo ishchemo in ishchemo. Absolutni duh izoblikuje bitje, mi pa smo le njegovi priveski. Ustvari ga negibnega, mi pa smo oblikovani tako, da se spreminjamo.

Absolutni duh ni dejaven. Absolutni duh vidi. In svoje videnje izzhareva na vse strani. V hebrejski tradiciji se svet, ki vse vidi in svojo vizijo seva, imenuje *olam ha-atziluth* – svet emanacij. Bolj ko se duh blizha negibnosti, videnju in sevanju te svoje vizije, bolj je blizu popolnosti. To pa je vechnost, je védenje in je gotovost.

In tu je cedra. Stoji, negibna, kot kakshen kerub v *olam ha-atziluth-u*, vse vidi in seva. Taka kot tao, kot najvishji cilj yoge; nich vech ne valuje, zdaj se ravna. Nobenega drhtenja vech, nobenega zvijanja. Ne sanja vech. To ni zhivljenje, to je bivanje. Bivanje, kot bivajo egiptovski kipi ali bizantinski mozaiki. Tu stoji, kot nadangel, ki nichesar ne pochne, samo je. Nietzsche pishe: Največ, kar lahko rechemo, je »hochem«. Vech od tega je, che rechemo »sem«. Yahve reche tako: *ebeye asher ebeye* – bil sem, ki sem bil, bom, ki bom, sem, ki sem.

Tudi osebnost lahko iz sebe naredi absolutno osebnost. To naredi tako, da se od vsega in vseh odrtrga. *Absolutized by isolation*, pishe Huxley. Oseba deluje in se premika in dela in uresnichuje. Vseeno je, kako to pochne. Na koncu koncev stori samo eno: uresnichi svojo lastno posvecheno individualnost. Popolna oseba je tista, ki v nichemer ni podobna nikomur. Absolutni duh misli po analogiji, zanj je vse med seboj povezano in nichesar ni, kar ne bi ustrezalo chemu drugemu. Osebnost misli na nachin razlikovanja in izbere vedno tisto, kar lahko izbere samo ona in nihche drug.

Kar je za absolutnega duha analogija, je za osebnost dharma. V osebni chlovekovi usodi je dharma zakon posvechene neponovljivosti. Hindujski menijo, da je hromi berach, ki izpolni svojo bivanjsko usodo, vreden vech kot vsak modri, mogochni in bogati vladar, ki mu to ne uspe. Oseba je v svoji sakrosanktni individualnosti ena med mnogimi. Na svojih neshtevilnih poteh, v vechnosti in v trenutku, na svojem mestu, tu, v prostoru in chasu, zdaj, med svojim ljudstvom, v svoji

veroizpovedi in v svojem jeziku, v lojalnosti do svoje zemlje in svoje usode. Ima svoj lasten chas in prostor, stoji tu.

In tu je cedra. Stoji tu, ena od mnogih. Ni jih dvoje. V svoji osameli edinstvenosti je iz sebe zgradila absolutno bitje. Nikomur in nichemur ni podobna. Vkopana v svet, v svoje ljudstvo in svojo vero, v zvestobo do svoje zemlje in svoje usode, v svojo sveto edinstvenost. Ne ve, kaj je to absolutni duh, kaj Razodetje, kaj je to mir in kaj je zrcalo vodne gladine nemega jezera, ki ga ne zmoti nobeno valovanje. To, kar vidi, ni simultanost vsega, temvech preprosto poseben vidik, pa she ta ne neskajjen. Niti za trenutek se ne umiri, ves chas napreduje proti svoji samouresnichitvi; v negotovosti ves chas lebdi in niha, zaslepljena se moti, in je razocharana, a nikomur in nichemur podobna, sama svoja.

Tudi Van Goghov slamnati stol je edinstven v absolutnem in absoluten v svoji edinstvenosti. Le da je slamnati stol bolj chloveshki in družhaben, bolj dostopen kot cedra. Zaman govorim cedri, kot zaman govorim kerubinu. Slishi, a se ne premakne. Slamnati stol hoche, cedra samo je. Slamnati stol sanja in trpi, cedra gleda. Slamnati stol je tihozhitje, cedra je jedkanica. Slamnati stol me gane, rad bi mu shel pomagat, vsaj dotaknil bi se ga rad, potolazhil, drzhal za roke. Cedra se s svojo strashljivo mirnostjo dviguje nad mano, v nedosegljivo vishino, kot bi se Bog in svet od nje odtrgala, in zdaj osamela stoji na libanonskem vrhu.

Béla Hamvas (1897, Preshov – 1968, Budimpeshta) je bil madzharski filozof, pisatelj in družbeni kritik. V svojih delih je pri iskanju odgovorov na sodobna in večno zastavljena vprašanja chloveshkega bivanja združeval vzhodno in zahodno filozofsko tradicijo. Rojen v slovashkem Preshovu; po prvi svetovni vojni se je preselil na Madzharsko, kjer je dvajset let delal kot knjizhničar in objavljал chlanke v periodičnem tisku. Leta 1937 sta skupaj z zheno Katalin Kemény ustanovila ugledni intelektualni krog *Szűiget* (Otok). Med drugo svetovno vojno je – medtem ko je sluzhil vojsko – izgubil vse svoje knjige in rokopise, a je nadaljeval s pisanjem in prevajanjem.

Po vojni, leta 1948, sta skupaj z zheno izdala knjigo *Revolucija v umetnosti, abstrakcija in nadrealizem na Madzharskem*; nato je zaradi svojih nazorov, ki se niso vklapljali v Lukácsev model komunističnega kulturnega entuzijazma, izgubil sluzhbo v knjizhnici ter kmalu pristal na chrni listi, kar je pomenilo prepoved objavljanja. Do svoje smrti se je nato prezhivil kot nekvalificiran delavec na gradbishchih. V tem chasu je napisal svoj ogromni opus, katerega objave pa ni dochakal. Dela, ki jih je napisal po letu 1948, so izshla shele po padcu komunizma. Objavljati so jih zacheli potihem, 15 let po njegovi smrti, zahvala pa gre njegovi zheni, ki je ohranila rokopise njegovih del.

Njegovo poglavitno delo je roman *Karneval*, »chloveshka komedija«, ki zajema vse kontinente in vse dobe, razprostira se od pekla do nebes.

Scientia sacra, napisana v dveh delih, obravnava duhovno dedishchino starodavnega chloveshtva: *Upanishade*, *Tao te ching*, *Tibetansko knjigo mrtvih* in evropski misticizem.

Med mnogimi njegovimi deli (*Dub in bivanje*, *Nevidno dogajanje*, *Chloveshka antologija – modrost petih tisochletij*, *Silentium*, *Skrivni zapisnik*, *Unikorn*, *Silvester*, *Z nekega zornega kota*, *Patmos* ...) je zelo znana knjiga *Filozofija vina*, ki je nastala, ko se je Hamvas odlochil, da napishe »molitvenik za ateiste«.

Marca leta 2000, ko so na obali jezera Balaton posadili drevo v spomin Béle Hamvasa, je vdova Katalin Kemény nagovorila prisotne in z naslednjimi besedami povedala, kakshno ljubezen je pisatelj chutil do dreves: »Che sva na sprehodu, kje bogu za hrbtom naletela na kakshno drevesce, vse razjedeno od zajedalcev, se je ustavil in ga ochistil. Od tedaj naprej je pozorno spremljal njegovo rast, in tako sva obiskovala to drevo, kot bi bilo otrok, ki okreva po tezhki bolezni ...«

Eseje o drevesih, zbrane v knjizhici *Drevesa*, je napisal konec 30-tih ali v zachetku 40-tih let prejšnjega stoletja, objavljeni pa so bili shele sredi 90-tih. V njih je ustvaril podobe drevesa in chloveka hkrati.

»Groza me je, che pomislim, da bi me kdo imel za modrijana, junaka ali svetnika. Moja hotenja so vechja. Zhelim biti normalen chlovek.« Ta njegov zhivljenjski nazor ga je stal udobja in kariere, toda ostal je temeljna postavka pri uresnicovanju njegovega obseznega opusa.

Prevod in opomba o avtorju Nadja Jarc

Likovna priloga

Damir Globočnik

ISKALEC NOTRANJEGA BISTVA

Veno Pilon je bil izjemen na vseh področjih likovnega delovanja: kot risar, grafik, slikar, fotograf, pa tudi kot pisec spominske proze, pesnik in prevajalec. Najpomembnejši pečat je pustil v slovenski likovni umetnosti v dvajsetih letih preteklega stoletja z grafichnimi in slikarskimi deli, s katerimi je nastopal kot eden redkih slovenskih evropsko primerljivih likovnih ustvarjalcev.

Pilonovo likovno nadarjenost naj bi prvi zaznal učitelj v osnovni sholi. Pilon je v Ajdovshchini lahko opazoval občinskega tajnika Avgusta Schlegla in slikarja, fotografa in lutkarja Milana Klemenchicha pri slikanju. S slednjim se je spoprijateljil. Leta 1910 je začel sodelovati pri Klemenchichevih lutkovnih predstavah (prvo slovensko lutkovno gledališče). V drugem razredu gorishke realke je bil deležen pohvale profesorja Otokarja Wohanke, ki mu je napovedal slikarsko prihodnost. V Gorici je spoznal Frana Tratnika in Lojzeta Spazzapana. V tretjem razredu Pilonu ni bilo več potrebno opravljati izpitov in sholskih nalog v risanju; pomagati je moral samo sosholcem pri risanju. Profesor mu je dal ključ od knjižnice in risalne dvorane, kjer je v prostem chasu za plachilo lahko inshtruiral bogatejshe sosholce.¹

Ohranjene so vedute v oljni tehniki na kartonu, ki prichajo, da je Pilona zanimalo slikanje po naravi. Realistichne shtudije krajinskih motivov iz gorishke in vipavske okolice so prepletene z impresionistichnim lovljenjem barvnih in svetlobnih uchinov. Pilon je dobro obvladoval tudi risarske tehnike in pastel. S hitro potezo peresa ali svinchnika je chrte in shrafure povezoval v mrežo in iz tovrstnih skupkov chrta oblikoval preprichljivo motivno celoto.

Pilon je bil aprila 1915 mobiliziran. Junija 1916 ga premestijo na fronto v Galiciji, kjer je po enomesechnih bojih avgusta 1916 kot chastnik-kadet ujet. Rusko ujetnistvo je prebil v Kijevu, Moskvi, v taborishchu ob Volgi in v zdravilishchu Lipeck v Tambovski guberniji. Na risbah, ki jih je risal kot vojak, je prisotna poudarjena obrisna chrta, znachilna za secesijsko stilizacijo. Stanotu Kosovelu je pisal, da bi imel rad ilustriran dnevnik. V ruskem ujetnistvu v Lipecku je začel slikati akvarele, ki sledijo estetskim tendencam secesijske in pripovedni natanchnosti realistichne ilustracije.

Po oktobrski revoluciji se je zaposlil kot učitelj risanja na novoustanovljeni akademiji in na ljudski sholi, kar je bilo priložnostno delo oziroma poskus olajšanja splošnega pomanjkanja. Teden dni pred prvo obletnico oktobrske revolucije se je prek Kijeva, Brest-Litovska in Moravske napotil domov. 22. novembra 1918 je prispel v Ljubljano. Marca 1919 je bil kot adjutant bataljona poslan v bližino Pliberka na Koroshkem.

Akvareli, ki jih je prinesel iz ruskega ujetništva, so bili leta 1919 na ogled na razstavi jugoslovanskih umetnikov v Palais des Beaux-Arts v Parizu. Poleti istega leta je ruske akvarele in paste, ki jih je naslikal v Ljubljani, z uspehom predstavil na XVI. umetnostni razstavi v Jakopichevem paviljonu. Vchlanil se je v klub Sava, kasneje pa je postal član Kluba mladih.

»Senzacija zame na tej razstavi je Veno Pilon,« je zapisal Miljutin Zarnik, ki je opozoril na igrivo obvladovanje akvarelne tehnike pri motivih iz Rusije in Ljubljane. V nadarjenemu samouku je videl protiteuzh impresionizmu. *»Tudi mi smo se zhe malo navelichali solnčnih fanfar, nametanih kakor z lopato na platno.«* Slabshi naj bi bili figuradni motivi. *»Naj Pilon torej ne odpochine na prvih lovoricah, kakor zhe marsikateri, che so ga listi zachel nazivati z 'mojstrom' in 'nashim dichnim umetnikom', temvech naj se nad vse pridno poda v umetnishko sholanje in nasha vlada naj mu daje vsako oporo, ki mu je more nuditi. Ta talent se nam ne sme izgubiti! – Kar dela po naravi, je dobro.«*

Pilon je v spominih *Na robu* zmogel neprizanesljivo »secirati« lastne ustvarjalne vzgibe, ruske akvarele je oznachil za »mladostne izlive«, ki so nastali brez zgliedovanja po določeni sholi ali tehniki, oziroma za korak na poti v svobodnejše ustvarjanje. *»Zaradi svoje lirichne note in preprostosti so ti akvareli vzbudili neprichakovano zanimanje shirshbega kroga ljubiteljev in kritikov, da sem se ustrashil svojega prehitrega uspeha.«*

Pilon se je jeseni 1919 vpisal na likovno akademijo v Pragi, na kateri je v enem letu opravil dva letnika in se posvechal predvsem risbi. Prashka akademija je bila konservativna. Oktobra 1919 je pisal Rihardu Jakopichu: *»V akademiji se rishe in rishe kakor v obrtni delavnici. Reform, ki bi odgovarjale dobu, ni prav nobenih. She vedno vse po starem. Vem samo, da bi bil greh, che bi mi v Ljubljani ustvarili kaj podobnega. Le akt da malo zhivljenja v okamenelost.«*

Ob akademijskih obveznostih je Pilon intenzivno pritegnilo mestno zhivljenje. Skiciral je v prashkih predmestjih in kavarnah, v katerih je vechkrat srechal Bozhidarja Jakca.⁵ Pod vplivom nemshkega ekspresionizma (Käthe Kollwitz, Otto Dix idr.) je v svoja dela vnesel socialno noto. Chrta je postala trsha. Zachel se je ukvarjati z linorezom.

»Po dveh letih molka, brzdanja v risbi, sem prikazal javnosti neprichakovan preobrat iz akvarela v grafiko. Plabo sem zachel z linijo, izlushchil jo iz vsega drugega, ko mi je pa grozila z dekorativno fazo, sem jo zlomil in jo pustil tako shtrleti. Polagoma sem jo prisilil v konturo in jo izpolnil s telesnostjo. Prejshnje lirichne pokrajine so zamenjali chloveshki liki, socialna bitja, zhrtve svojih strasti, poklica in okolice. Velemesto me je zaprlo v svoje sivo zidojje, da nisem

*videl neba ne sonca. Tekal sem za chlovekom, slekel sem ga navlake civilizacije, da je nag zatrepetal pred mano; z njim sem opravljal svoje zbhivljenjske potrebe, sledil sem mu pri protestih proti družbhenem redu. Ko sem bil tako tesno povezan z njim, sem zapažil, da ima pravzaprav spacheno lice, da me hoče ta spaka velemesta udushiti s svojim dihom.»*⁶

Jeseni 1920 se je vpisal v zadnji, chetrti letnik akademije v Firencah in pri prof. prof. Celestinu Celestiniju dodatno izpopolnil svoje obvladovanje grafichnih tehnik. V Firencah je neposredno lahko opazoval dela italijanskega zgodnjerenesanchnega slikarstva. 15. novembra 1920, kmalu po prihodu v Firence, je pisal prijatelju Francetu Mesesnelu: *»Strashno nestrpno chakam, kdaj bom imel priliko natanchneje prouchiti zgodnjo renesanso: kakor tebe tudi mene zanima predvsem tre- in quattrocento, kasnejsha renesansa je zame hladna, prevech znanja, uchenosti, obrti!«*

Novi vplivi so se najprej odrazili v grafiki (jedkanica, litografija). Vechje shtevilo grafichnih listov (linorezi, jedkanice, suhe igle) je poleg risb s tushem in kredo prvich razstavil pozimi 1921 na razstavi cheshko-jugoslovanske grafike v Jakopichevem paviljonu.⁸ Vedute prezhema temachno, tesnobno vzdushje. Ulice in trgi so neobljudeni, zgradbe uchinkujejo strashljivo.

Srbski slikar Petar Dobrović je Piona pregovoril, da je marca 1921 zapustil akademijo v Firencah. Vpisal se je na grafichno sholo na Dunaju in obenem obiskoval techaj vechernega akta v Muzeju za umetno obrt.

Pilon je v Pragi, Firencah in na Dunaju intenzivno sledil novostim v slikarstvu. Obiskoval je razstave, prebiral revije. Za temeljit preobrat, ki je pomenil predvsem Pionovo vrnitev k slikarstvu, pa je bilo potrebno soochenje z domachim okoljem. Spomladi 1921 (po vrnitvi iz Firenc) je pisal Karlu Dobidu: *»Zachela se je nova doba: zapustiti moram chрно-belo in se vrniti k barvi. Che si predstavljash oni globoki prepad, kateri zija med dosedanjim mojim chрно-belim pesimizmom velikomestnega socialnega zbhivljenja in sedanjim zdravim zbhivljenjskim optimizmom, tedaj morash razumeti, kako težhak prehod je. Imam zhe par neznatnih zachetnishkih poskusov povratka k barvi, k soncu, in domishljam si, da sem v bistvu vendarle Malerpoet. Toda to pot pesnik materijalizma, kakor so mi zhe ochitali. Drevo vidim zopet drevo, obstojeche iz debla, vejevja, listov; gora: nakopichena masa itd.»*⁹

Leta 1922 si je v Ajdovshchini uredil atelje in zachel intenzivno slikati, najprej tihozhitja in pejsazhe, zhe kmalu tudi portrete. Pilon je hkrati delal kot pomochnik v ochetovi pekarni in bil zaposlen tudi z drugimi dejavnostmi (tajnik elektrarne na Hublju, cenilec vojne shkode, kazenski zagovornik, honorarni inshpektor za varstvo kulturnih spomenikov, zastopnik avstrijske firme za izvoz malin, uchitelj slovenshchine in italijanshchine pri nemshkem in kasneje slovenshchine pri italijanskem direktorju predilnice).¹⁰ Milko Bambich, ki je Piona obiskal leta 1927, se je spominjal, da ga je sprejel oblechen kot »pekovski pomochnik« v shrambi, v kateri je imel atelje, Pilon pa mu je pred jedkanico »Lakota« iz leta 1921 pripovedoval o svojih ruskih dozhivetjih.¹¹

Pilon je decembra 1922 obvestil Karla Dobido: »Glavni boj seveda je bil vnesti zopet barvo, ker sem videl dotlej le grafichno; zdi se mi, da sem se zbe precej udomachil z njo in da se more končno izviti iz mene vendarle slikar. Zachel sem prav sistematicallyno, korak za korakom; sedel sem pri enem delu tudi po par tednov, po vech ur dnevno; pripravim se pa tudi do dela lahko vsake chas, mi ni treba chakati na inspiracijo. V zacetku nature morte, potem pejsazhi itd. Zdi se mi, da imam tla pod nogami in da stojim na zemlji. Vse je bolj umirjeno, težhko, materialno, jasno.«¹²

Jeseni 1923 je predstavil 23 slik na XXVII. umetnishki razstavi (razstava Slovenskih in hrvashkih mlajshih umetnikov) v Jakopichevem paviljonu. Na ogled so bile vedute, portreti, akti in tihozhitja. Doletela ga je unichujoča kritika Sashe Shantla (»Kakofonija oblik in barv ... iz katerih gleda ponekod afektirani diletantizem«¹³) in naklonjeni oceni Franceta Steleta in prijatelja Franceta Mesesnela, ki je tedaj nachrtoval Pilonovo monografijo. Oba sta pronicljivo opozorila na nekaj temeljnih znachilnosti Pilonovega slikarstva. Mesesnel je poudaril: »A chim bolj je umetnikovo delo osredotocheno na ugotavljanje bistva, tembolj se zoenostavijo sredstva, tembolj skerbi za oblikovanje enostavnega plastichnega pojava, statichno lokaliziranega v prostoru.«¹⁴ »Lepote' hoté nikjer ne ishche, laskati ne zna, posebno znachilne poteze (ochi, usta, kretnje itn.) podchrtava,« pa je menil France Stelè.¹⁵

Jutro je pripravilo manjšo »anketo« o Pilonovih portretih. Neimenovani profesor naj bi dejal, da se za nobeno ceno ne bi dal portretirati Pilonu, neka anonimna dama pa, da bi jo bilo ponoči strah pred Pilonovimi portreti. Advokat je izjavil, da bi se dal portretirati samo pri Pilonu, neka druga dama, ki jo je portretiral Pilon, pa naj bi ugotovila: Shele sedaj vidim, kako sem zoprna.¹⁶

Trzhashki konservator Antonio Morassi je julija 1923 obiskal Piona v Ajdovshchini in ga povezal z Antonom Giuliem Bragagliom, ki je vodil rimsko galerijo Casa d'Arte Bragaglia, namenjeno razstavam avantgardnih umetnikov. Pilon je marca 1924 v Casa d'Arte Bragaglia razstavil slike in okrog 40 grafik.¹⁷

Tako kot Stanko Vurnik, ki je leta 1921 oznachil Piona za ekspresionista (»Trd, kerashki znachaj, ki upodablja z drzno mochjo, kakor z dletom in kladivom.«),¹⁸ je tudi futuristichni umetnik Enrico Prampolini v rimskem dnevniku *L'Impero* (5. 4. 1924) opozoril na vpliv nemshkega ekspresionizma na Pilonovo slikarstvo in grafiko.¹⁹ Podobno je razmishljal Morassi: Pilon »spada k ekspresionistichni tendenci«,²⁰ Milchek Komelj, pa je Piona v svoji shtudiji *Slovensko ekspresionistichno slikarstvo in grafika* uvrstil Piona med shtiri osrednje predstavnike ekspresionizma.

Giorgio Carmelich je v trzhashkem dnevniku *Popolo di Triste* Pilonovo slikarstvo imel za »rusko-toskansko umetnost«. ²¹ Pilon se je (v »Rimskem pismu« leta 1924 in v porochilu o parishkih razstavah junija 1926)²² sicer navdusheval nad sodobnimi ruskimi avantgardnimi umetniki. Vendar so bili za njegovo slikarstvo odlochilni zgolj ekspresionistichni (severni) vplivi ter vplivi francoskega in italijanskega slikarstva.

Pilon je poudaril, da sta se dva razlichna vpliva – na eni strani dunajska secesija in severnjashki ekspresionizem ter na drugi italijansko slikarstvo – v njegovi glavi

stepla.²³ Dodati pa je potrebno še sodobno francosko slikarstvo. Med bivanjem v Pragi ga parishka shola še ni posebej zanimala. Ekspresionistični in novostvarnostni vplivi so se pri njem najdlje ohranili v grafiki, medtem ko so pri slikarstvu vplivi francoskega slikarstva očitni.

Kmalu za rimsko razstavo je bil Pilon ob starejših italijanskih slikarjih Italicu Brassu (poimpressionistične beneshke vedute in zhanr) in Ginu de Finettiju (motivika konja) osrednji razstavljevec na prvi Gorishki umetniskih razstavi. Pilonova izjava v pismu Francetu Mesesnelu (*»Zame je to preveč laskavo, zato se je tudi bojim.«*)²⁴ opozarja na umetnikovo notranjo negotovost, nesamozavest in preveliko samokritičnost. S tovrstnimi tiskami se je Pilon soočal tudi v naslednjih letih, ne glede na to, da je postal eden osrednjih predstavnikov mlade umetniskih generacije, o čemer pricha tudi podatek, da je kot prvi Slovenec sodeloval na Beneshkem bienalu. Na XIV. bienalu je bila v italijanskem paviljonu (sekcija *Bianco e nero*) razstavljena Pilonova jedkanica *»Amour simple«*, na sočasni razstavi v Palachi Ca' Pesaro pa še tri Pilonove grafike.

Vrhunec Pilonovega slikarstva je povezan s kratkim obdobjem 1923–1925. V tem času je naslikal sorazmerno obsežno zbirko oljnih vedut in portretov. Krajine in vedute je zachel slikati kot skupke objektov v slikovnem prostoru, torej podobno kot tihozhitja, ki so *»so izrazhala veselje nad lastno materialnostjo in posestjo predmeta, v svoji težhi, vrednosti in mestu v prostoru.«*²⁵

Vplivi »toskanskih tre- in quattrocentistov z njihovo telesnostjo in široko formo«²⁶ so se odrazili v Pilonovih vedutah oziroma pejsazhnih motivih, zlasti pri enostavni kubični stilizaciji kamnite arhitekture. Poudarjena plastichnost chvrstih, poenostavljenih oblik se je temeljito razlikovala od ljubljanskih pastelov, na katerih se je realnost zachela razblinjati. Prisotna je bila zhe na Pilonovih grafikah (*»Sinteza pokrajine dostikrat zapelje v kubizem.«*)²⁷ in je povezana tudi s slikarstvom *nove stvarnosti*. Dinamika v naravi, zlasti drevesa, ki jih je upognila krashka burja, pa ohranjajo precej potez ekspresionizma.

Bolj pomembna kot tipiziranje motivike je bila vzpostavitev sinteze z domachim pokrajinskim ali vedutnim motivom, ki je na slikah *»Romarska cerkev Log pri Vipavi«* (1922), *»Most chez Vipavo«* (1922), *»Stara elektrarna pri Hublju«* (1923), *»Kovacheva zhaga«* (1923), *»Gorishki grad«* (1924), *»Pogled chez most«* (1925), *»Shtanjek«* (ok. 1926) in *»Vipavska pokrajina«* (1929) vselej predstavljen z elementarnimi oblikami. Pilon ni skushal ujeti optichnega vtisa, razpolozhenjskega trenutka, temvech motiv v njegovem bistvu.

Izidor Cankar je prvi opozoril na sorodnosti s slikarstvom Andréa Deraina,²⁸ katerega Pilon junija 1923 omenja v korespondenci z Mesesnelom: *»Kolikor poznam Deraina, mislim, da je kakor malokateri – ali nobeden – izkristaliziran moderen chlovek, kateri she chuti pod seboj blagoslov zemlje in zida iz razvalin minulega desetletja ogromno stavbo blizhnje bodochnosti; moderen klasik.«*²⁹

Potegniti je mogoče vrsto vzporednic z italijanskimi (mdr. Carlo Carrà, Mario Sironi, gibanje Novecento, Valori plastici), münchenškimi (Carlo Mense, Alexander Kanoldt, Georg Schimpf, *nova stvarnost*) in francoskimi slikarji (Paul Cezanne, Henri Rousseau, Maurice Utrilo).³⁰ Pilon je imel sposobnost iz različnih vplivov narediti samosvojo sintezo in jo dopolniti z individualnimi poudarki.

Portretiral je sorodnike, rojake in prijatelje. Med portreti izstopajo: Pavla (1922/1923), sestra Justa (1923), sestra Milka (1923), oče (1923), Karla Kancheva (1923), Lojze Spazzapan (1923), Walter Bianchi (1923), Avtoportret (1923), Chipkarica (Portet Shtefke Baticheve) (1923), Avtoportret (1923), Marij Kogoj (1923), Ivan Chargo (1924), Varja Tratnikova (Rusinja) iz 1925, Manja (1926), Finka (1926), Shtefka Spazzapan (1927), Engelbert Besednjak (1927–1929).

Pilon omenja, da je običajno takoj zadel podobnost s portretirancem, nato pa je portretno interpretacijo zhelel poglobiti; zachel je *»razglabljati in iskati psihološke in slikarske probleme, kar je pa redkokdaj ugajalo portretirancu«*.³¹

Prijatelj Franjo Bratina je Pilonu dejal: *»Sei un pittore, che disprezza il bello e dipinge il vero.«*³² (Ste slikar, ki prezira lepoto in slika resnico.) Antonio Morassi je opazil, da se je slikar in oblikovalec Walter Bianchi na Pilonovem portretu spremenil v gizdalinskega »domishljavca«. *»O, gotovo, za portretiranje pri Pilonu je treba nekaj poguma! Laskanja nikakor ne pozna. Tudi nekaj ironije navzrube, poprej pa she brezbožno pogleda na dno in iz dna ti izdere in prinese na lice znake tega, kar bi najrajshe skrili.«*³³ Pred Pilonovim portretom Marija Kogoja naj bi otroci zbezhali, odrasli pa so menili, da je naslikal norega chloveka.³⁴

Novi Pilonov plastichni realizem je temeljil na sočasni uporabi realističnih stilizacij, oblikovnih poenostavitev in primitivističnih deformacij fiziognomije upodobljenecv. Pilon je poudaril fizichnost, telesnost portretirancev. Vechina portretirancev je naslikana pred temnim ozadjem, v trichetrtnskem profilu in dokolenskem izrezu, z velikimi, izrazitimi, temnimi ochmi. Oblecheni so v preproste obleke.

Pomenljiva je govorica rok kot znamenje notranjih napetosti. Pilon je naslikal zgarane ochetove roke in robustne roke obeh sestra, elegantne roke na portretih prijateljic, pa Spazzapannove roke, ki so *»mebke kot meduza«*. Podobno zgovorne so bile roke tudi na Pilonovih grafikah (»pohlepnost geste« pri jedkanici »Lakota«,³⁵ pohotna moshka roka na jedkanicah »Amour simple« in »Menage«).

Pavla je bila Pilonova nechakinja in vojna sirota, ki mu jo je v varstvo zapustil pokojni brat. Njen portret je ekspresionistični portret plashne deklice v prevelikih chevljih, z rokami odraslega chloveka. Naslikan je v mrachnih, modrikastih tonih, edini barvni poudarek so rdeche ustnice.

Marija Kogoj je naslikal v trenutku intenzivnega dozhivljanja pri ustvarjanju, s krchevito razkrechenimi prsti leve roke, ki grabijo proti klaviaturi. Pilon se je s Kogojem spoznal na realki. *»Skoro vedno sem ga nashel pri klavirju, ko je med komponiranjem Chrnih mask tudi pel, kakor mu je pach glas dovoljeval. Zanj je bila glasba ne*

*le sladko muziciranje, temveč elementarna potreba izraza, kakor pri primitivih nekak podzavesten vzklik v ekstazi.*³⁶

Slike izzharevajo psihichno napetost. Slikarstvo Pilonu sluzhi kot psihoanalitichno sredstvo, vpogled, ki naj bi omogočil posechi v portretiranchevo notranjost. »*Vsi ti portreti so nosili vech ali manj pechat ekspresionizma, nemirnega iskanja in so najbrzih bolj zadovoljili kakega psihologa kot pa portretirane osebe,*« omenja Pilon,³⁷ Ivan Chargo pa pishe o Pilonovem »*psiholoskhem ochesu*«. ³⁸

Pilon je bil s portretiranci v tesnih psihichnih razmerjih, bodisi v bolj ali manj zavestno konfliktnih s svojimi sorodniki, v prijateljskih in umetniskih z moshkimi in v erotichnih z zhenskami,³⁹ ki »*so se pokazale na platnu z vsem notranjim bojem strasti in spolnosti.*«⁴⁰

Pilon je naslikal portret Karle Kancheve leta 1923. Karla Kancheva (Karolina Mayer–Kanc, 1888–1945), soproga vipavskega zdravnika dr. Pavla Kanca in mati dveh hchera,⁴¹ je Piona nekaj let poskušala zapeljati, Pilon pa je lasten odnos do portretiranke predstavil na portretu, ki pa je nastal, preden je Pilon s Karlo Kanchevo imel ljubezensko razmerje.

Jure Mikuzh, ki je podrobno analiziral erotichne elemente na Pilonovih portretih, pishe, da je Pilon portretiral Karlo Kanchevo na pobudo Franceta Mesesnela. Ko je portret videl njen mozh, »*se je chutil zelo prizadetega, chesh da jo je Pilon predobro spoznal in se ji prevech približhal*«. S portretom se je ukvarjal vech tednov, šestkrat je preslikal levo roko, ki je na konchani sliki polozhena na trebuh v znachilni manieristichni drzhi, z mezincem, ki je razkrecheno lochen od ostalih prstov. Ta drzha je bila v bontonu vishjih slojev sprejeti ideal miline in elegance. Mezinec, ki ga je portretiranka simbolichno polozhila in usmerila proti spodnjemu delu telesa, »*predstavlja med prsti nezavedni simbol jaza, ima izrazite seksualne konotacije in je tisti prst, ki z fizichnim dotikom omogoča psihichno povezavo, na primer na spiritistichnih seansah, saj nosi v sebi vitalno energijo*«. Desna roka je naslikana v zgovorni gesti, ki vabi. »*Kadar je v drzbi prstov iztegnjen sredinec, ki je zbe od nekđaj 'nespodoben' in 'nesramežljiv' prst, gre navadno za precej vulgarno gesto, ki poziva k neki vrsti spolnega dejanja.*«⁴²

Podobno velja tudi za portret Varje Tratnikove, zobne tehničarke iz Rusije, ki se je v zacetku dvajsetih let zdravila v Lokavcu. Portret je nastal leta 1925 – preden sta Pilon in Varja Tratnikova prezhivela noch v nekem hotelu v Opatiji. Mnogo elementov govori o Pilonovem »*prilashchanju*« oziroma izrazhanje podzavestnih zhelja do portretiranke (hrepenenje, omahovanje, spolno hotenje). Pilon je o portretih menil: »*Ushli so mi iz rok, ne da bi vedel, kdaj in kako. (Ni chudno, da so mi roke delale najvch težhav v risbi in sliki.)*«⁴³

Varjino telo je naslikal v nenavadni S liniji, ki podpira govorico rok. Poza in drzha rok spominjata na polozhaje pri indijskih plesalkah in kipih bogov: konkretno na pozo »*nositi vodo na boku*«, ki je ena izmed muder (osnovnih polozhajev rok in prstov v hindujskem obrednem plesu Kathakali). Mudra je vzorchno gibanje, ki sporoča dolocheno idejo ali splet chloveshkih chustev, pechat, ki odpira vrata samo

posvečenemu v skrivnost, njen jezik je kodiran in služi le določeni skupini ljudi za religiozno rabo ali estetski uzhitek. »Prav zaradi te lastnosti si ga je izbral tudi Pilon: v Varjinih rokah je njegovo brepenenje po njej, njegova skrivnost o skruti želji, za katero ve le on sam. Ker je plashen in ker je umetnik, to željo posredno, prek portreta sporoča portretiranki.«⁴⁴

Albert Shirok je poudaril: »V portretu je Pilon psiholog, ki se ne klanja, ne bliini, ne retušira potez, ampak z brezobzirnostjo trga smehljajočo se krinko z obraza in ti kažbe, golo notranjost, chesh: poglej si take si!

She nekaj zelo znachilnega ima Pilon na sebi: silno strasten je. Erotika je zanj prizma, skozi katero gleda svet naokoli. She njegove pokerajine in tibozhitja ne morejo zatajiti njegove erotike, da o aktih in portretih niti ne govorim.«⁴⁵

Pilon je zaupal Danilu Lokarju: »V vsaki moji sliki je veliko vech erotike, kot bi si kdorkoli lahko mislil.«⁴⁶ Najbrzih so bili Pilonovi prijatelji seznanjeni z erotičnimi namigi (zhensko narochje med gubami prta, hrushka z oblikami zhenske zadnjice) na sliki »Tihozhitje s hrushko in litrom« iz leta 1922. Na eni od vedut Ajdovshchine je naslikal falichni dimnik, podobne oblike ima tudi shtruca kruha na tihozhitju »Kruha«. Nekatero erotično »dodatke« je Pilon kasneje preslikal. Na sliki »Sht. Vid pri Vipavi« (1927) je bil sprva v sredini slike ob mostu naslikan detajl spolnega akta, ki ga je Pilon v zaključni fazi slikanja predelal v arhitekturo. Pilon je leta 1948 erotično komponento s preslikavo popolnoma prekril.⁴⁷ Podobno je preslikal portret Engelberta Besednjaka, ki je v prvotni verziji drzhal roko na mednozhju.

Pilon je v letih 1925–1926 prvich obiskal Pariz. Za slikanje akta je najel model. Med Pilonove vzornike sta se uvrstila tudi Picasso in André Lothe. V Parizu je spoznal rusko pesnico Manjo Gorochowskaijo, »le *Spinx marchant sur le boulevard de Montparnasse, l'énigme de l'âme russe, éclairée par des rayons de la réclame lumineuse de la Tour Eiffel*«. ⁴⁸ Manjo, ki ga je pritegnila z lepoto svojih rok, ⁴⁹ je dvakrat portretiral (Manja, 1926).

Niz uspešnih Pilonovih predstavitev se je nadaljeval tudi v chasu, ko se je Pilon odločil poiskati novo poslovno prilozhnost v Parizu. Na pomladanski razstavi v Trstu leta 1926 je milanski list *Le arti plastiche* izpostavil dvoje Pilonovih grafichnih listov, ki naj bi reshila razstavo pred skorajda splošnim polomom.⁵⁰ Oktobra 1927 so trije slovenski umetniki, Pilon, Spazzapan in kipar France Gorshe, sodelovali na skupinski razstavi v trzhashkem vrtu. Prof. Mario De Tuoni (*Popolo di Trieste*, 24. 10. 1927) za Piona ugotavlja: prevladuje vpliv francoske shole.⁵¹

Pilon je do julija 1927, ko si je nabavil tiskarski stroj, poshiljal grafichne liste tiskati k prof. Celestinu Celestiniju v Firenze. Leta 1927 se je zachel ukvarjati tudi s kiparstvom (glavi Ivana Cankarja in notarja Arturja Lokarja).

Pilonovo slikarstvo v Parizu je postalo manj osebno in intenzivno. Obrisi so se zacheli mehcati, poteza je bila bolj izrazita, barvni toni svetlejši, splošni vtis pa hoteno primitiven in dekorativen. V krajinah je prvi med slovenskimi slikarji prestopil v barvni realizem.⁵²

Vena Pilona je vodila nemirna narava. Vechkrat je zamenjal ustvarjalni medij in dejavnosti, ki jih je opravljal za prezhivetje. Uchitelj in knjizhevnik Albert Shirok je leta 1938 zapisal: »*Pilon je pravi Amerikanec, gibchen, praktichen, zdrav. Ponsod se ti naglo vzhivi, v vasi, v trgu, v velemestu. On ne pozna razdalj: danes pride v kinematograf v Trst, jutri gre h koncertu v Gorico, pojutrishnjem se ti gre kopat v Sestjan. Cbe je treba sezbe po delu, kateremkoli delu. In pri tem se ne cmeri, ne tozbi, rajshi kazbe v oshabnem smehu svoje zlate zobe.*

Pilon ljubi zelo izpremembo; solnce in senco, mir in nemir, tishino dezhele in shum velemesta. On zna biti skromen in presheren, zna skopariti in razsipati. Drugachnega Pilonu pozna njegova Ajdovsbchina kot ga pozna Pariz.«⁵³

»*Zatekel sem se v Pariz, da se v množhici izgubim in pozabim nase. V tem morju slikarjev (nobena statistika ne danchna oblast nista mogli tochnije pregledati te nedisciplinirane velikanske mase, ki je ubajala prek svojega okvira in se zgubljala v množhici drugih poklicev) si nisem upal misliti, da bi tako neotesan zbhivel od svojega slikarstva, zato sem si hotel zagotoviti zbhivljenje s trgovino ali z drugim poslom.*«⁵⁴

Slike v Parizu so nastajale v daljših chasovnih presledkih. Leta 1931 je v Salon des Indépendants v Parizu razstavil portreta Lidije Wisiak in Václava Vlčka (oba 1930). Naposled je slikanje opustil. V Parizu se je ukvarjal z razlicnimi dejavnostmi, pri katerih je bil bolj ali manj uspeshen. Izstopa fotografija, zato lahko zapišemo: ustvarjalna kriza ob soochenju s parishko umetnishko ponudbo je bila vzrok za prezgodaj zaključen slikarski opus, vendar se je Pilonu posrečila zamenjava ustvarjalnega medija.

V zacetku tridesetih let se je odlochil za fotografijo, s katero se je tudi prezhivljaj. Leta 1930 je sklenil družhabnishtvo s poljskim fotografom Hermannom, s katerim sta imela skupni atelje na Montparnassu do Hermannove smrti leta 1933. Fotografiral je umetnishka dela drugih avtorjev za objave v katalogih in drugih publikacijah. Sam pa je preizkushal razlicne pristope, ki njegove fotografske posnetke in montazhe povezujejo z nadrealizmom. Uveljavil se je tudi kot odlicen portretist. Pilon fotografij ni pogosto razstavljaj, vendar so nekatere naletele na priznanje parishkih umetnishkih krogov.⁵⁵ Nesporen vrh je dosegel zhe v tridesetih letih. V shestdesetih letih se je ukvarjal z barvnim diapozitivom (posnetki izlozheb in drugi ulichni posnetki).⁵⁶

Obchasnno je z risbo lovil prizore iz parishkih kavarn. Leta 1941 je zachel z vinjetami sodelovati pri vodichih, ki jih je izdajala Ogrizkova zalozhba ODÉ. Leta 1953 je izdelaj ilustracije Daudetove knjige *Tartarin iz Tarascona*. Leta 1955 je pripravil skice in konchne risbe za Maupassantove *Contes choisis*, vendar knjiga ni izshla. Pilon je pomemben tudi kot avtor avtobiografske proze Leta 1965 je izdaj spomine *Na robu* z izvirnimi ilustracijami.

Opombe

- ¹ Po: Venio Pilon, *Na robu*, Ljubljana 2008 (ponatis), str. 18.
- ² Po: Dr. M. Z. (Miljutin Zarnik), »Umetnishka razstava v Jakopichevem paviljonu«, *Slovenski narod*, 1919, sht. 151.
- ³ Venio Pilon, *Na robu*, Ljubljana 2008, str. 59.
- ⁴ Po: Igor Kranjc, *France Kralj*, Ljubljana 2001, str. 28.
- ⁵ Po: Venio Pilon, *Na robu*, Ljubljana 2008, str. 68.
- ⁶ Po: Venio Pilon, prav tam str. 126.
- ⁷ Pismo z dne 25. 11. 1920 (po: *France Mesesnel Venio Pilon / Korespondenca*, Pilonova galerija v Ajdovshchini, 2013, str. 30).
- ⁸ Po: Stano Kosovel, »Cheshko-jugoslovanska grafika v Ljubljani«, *Učiteljski list*, 1921, sht. 24. – Milenko D. Gjurich, tudi sam je obiskoval prashko akademijo, je razstavo, ki je bila spomladi 1921 na ogled v Osijeku, prenesel v Ljubljano, kjer jo je dopolnil z deli slovenskih umetnikov Hinka Smrekarja, Sashe Shantla, Bozhidarja Jakca in Piona, med njimi sta bila z največ deli zastopana Pilon in Jakac (po: France Stelè, »XX. umetnostna razstava v Jakopichevem paviljonu. Cheshko-jugoslovanska grafika«, *Dom in svet*, 1921, sht. 1, str. 45–47).
- ⁹ Pismo z dne 9. 4. 1921 (po: Tomazh Brejc, »Venio Pilon: umetnishke intencije in predstavnostilizmi dvajsetih let«, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 1997, str. 161).
- ¹⁰ Po: Venio Pilon, *Na robu*, Ljubljana 1965, str. 59.
- ¹¹ Milko Bambich, »Spomini ob 'sedmini' njegove smrti. Moja srečanja z Venom Pilonom«, *Primorski dnevnik*, 25. 9. 1977 (po: *Venio Pilon v prvi svetovni vojni*, katalog razstave, Pilonova galerija v Ajdovshchini, 2014, str. 45).
- ¹² Pismo z dne 2. 12. 1922 (po: Tomazh Brejc, »Venio Pilon: umetnishke intencije in predstavnostilizmi dvajsetih let«, *ZZUZ*, 1997, str. 162).
- ¹³ Sasha Shantel, »XVIII. umetnishka razstava v Jakopichevem paviljonu«, *Jutro*, 1923, sht. 216.
- ¹⁴ France Mesesnel, »Slovenski in hrvashki mlajshi umetniki«, *Jutro*, 1923, sht. 244.
- ¹⁵ France Stelè, »Slovenski in hrvashki mlajshi umetniki«, *Slovenec*, 1923, sht. 234.
- ¹⁶ Po: »Venio Pilon na jesenski razstavi pri Jakopichu«, *Jutro*, 1923, sht. 236.
- ¹⁷ Po: -B., »Pilonova razstava v Rimu«, *Jutro*, 1924, sht. 80.
- ¹⁸ Stanko Vurnik, »Vtisi z graficne razstave v Ljubljani«, *Jutro*, 1921, sht. 301.
- ¹⁹ Po: »Pilonova razstava v Rimu«, *Jutro*, 1924, sht. 100.
- ²⁰ Po: -B., »I. umetnostna razstava v Gorici«, *Jutro*, 1924, sht. 116.
- ²¹ G. Carmelich, »Venio Pilon: Pittura russo-toscana a 4 dimensionii«, *Il Popolo*, 12. 9. 1924 (po: »Venio Pilon v italijanskem tisku«, *Jutro*, 1924, sht. 217).
- ²² V. Pilon, »Rimsko pismo«, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 1924, sht. 1, str. 55; »Kronika parishkega Parnasa«, *Jutro*, 1926, sht. 150.
- ²³ Po: Venio Pilon, *Na robu*, Ljubljana 2008, str. 83.
- ²⁴ Pismo z dne 19. 3. 1924 (po: *France Mesesnel Venio Pilon / Korespondenca*, Pilonova galerija v Ajdovshchini, 2003, str. 39).
- ²⁵ Po: Venio Pilon, *Na robu*, Ljubljana 2008, str. 126.
- ²⁶ Po: Venio Pilon, *Na robu*, Ljubljana 1965, str. 51.
- ²⁷ Stanko Vurnik, »Vtisi z graficne razstave v Ljubljani«, *Jutro*, 1921, sht. 301.
- ²⁸ Izidor Cankar, »Moderno razstavo sodobnih slikarskih in kiparskih del ...«, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 1924, str. 219–220.
- ²⁹ Pismo z dne 6. 6. 1923 (po: *France Mesesnel Venio Pilon / Korespondenca*, Pilonova galerija v Ajdovshchini, 2003, str. 39).

- ³⁰ Glej: Milček Komelj, *Slovensko ekspresionistično slikarstvo in grafika*, Ljubljana 1979; Jure Mikuzh, *Podoba roke*, Ljubljana 1983; Tomazh Brejc, »Veno Pilon: umetniške intencije in predstavnostni stilizmi dvajsetih let«, *ZZUZ*, 1997, str. 157–196; Tomazh Brejc, *Studije o slovenskem slikarstvu 20. stoletja*, Ljubljana 2010.
- ³¹ Veno Pilon, *Na robu*, Ljubljana 1965, str. 179.
- ³² Po: *Veno Pilon*, katalog retrospektivne razstave, Moderna galerija v Ljubljani, 2002, str. 344.
- ³³ Po: -B., »I. umetnostna razstava v Gorici«, *Jutro*, 1924, sht. 116.
- ³⁴ Po: Veno Pilon, *Na robu*, Ljubljana 1965, str. 43.
- ³⁵ Stanko Vurnik, »Vtisi z graficne razstave v Ljubljani«, *Jutro*, 1921, sht. 301.
- ³⁶ Po: Veno Pilon, *Na robu*, Ljubljana 2008, str. 65.
- ³⁷ V. Pilon, *Na robu* (rokopis), po: Jure Mikuzh, »Gesta kot halucinatorna zadovoljitev zhelje«, *Podoba roke*, Ljubljana 1983, str. 116.
- ³⁸ Ivan Chargo, »Nekaj misli o goriski umetniški razstavi«, *Edinost*, 1924, sht. 128.
- ³⁹ Po: Jure Mikuzh, »Gesta kot halucinatorna zadovoljitev zhelje«, *Podoba roke*, Ljubljana 1983, str. 118.
- ⁴⁰ Po: Veno Pilon, *Na robu*, Ljubljana 2008, str. 126.
- ⁴¹ Po: Magda Rodman, »Mayerjevi iz Lozh«, *Vipavski glas*, december 2000, sht. 55, str. 26. – Pilon je portretiral tudi sestro Karle Kancheve dr. Ano Mayer Kansky s sinovoma Aleksijem in Evgenom (prav tam, str. 24).
- ⁴² Po: Jure Mikuzh, »Gesta kot halucinatorna zadovoljitev zhelje«, *Podoba roke*, Ljubljana 1983, str. 115.
- ⁴³ Veno Pilon, *Na robu*, Ljubljana 1965, str. 179.
- ⁴⁴ Po: Jure Mikuzh, »Gesta kot halucinatorna zadovoljitev zhelje«, *Podoba roke*, Ljubljana 1983, str. 120.
- ⁴⁵ Albert Shirok, »Shtiri imena nashih slikarjev / Veno Pilon«, *Koledar Gorishke matice za leto 1929*, 1929, str. 74.
- ⁴⁶ Po: Jure Mikuzh, »Gesta kot halucinatorna zadovoljitev zhelje«, *Podoba roke*, Ljubljana 1983, str. 116.
- ⁴⁷ Po: Ivo Nemeč, »Z radiografijo in stratigrafijo do vsebine in pomena preslikav Pilonove slike 'Sht. Vid pri Vipavi'«, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 1997, str. 233.
- ⁴⁸ Po: *Veno Pilon*, katalog retrospektivne razstave, Moderna galerija v Ljubljani, 2002, str. 344.
- ⁴⁹ Po: Jure Mikuzh, »Gesta kot halucinatorna zadovoljitev zhelje«, *Podoba roke*, Ljubljana 1983, str. 120.
- ⁵⁰ Po: »Veno Pilon na pomladanski razstavi v Trstu«, *Jutro*, 1926, sht. 150.
- ⁵¹ Po: »Uspeh Pilon na Shpacapana na italijanski razstavi«, *Slovenec*, 1927, sht. 247.
- ⁵² Po: Tomazh Brejc, »Veno Pilon: umetniške intencije in predstavnostni stilizmi dvajsetih let«, *ZZUZ*, 1997, str. 189.
- ⁵³ Albert Shirok, »Shtiri imena nashih slikarjev / Veno Pilon«, *Koledar Gorishke matice za leto 1929*, 1929, str. 73.
- ⁵⁴ Veno Pilon, *Na robu*, Ljubljana 1965, str. 91.
- ⁵⁵ Glej: Stane Bernik, *Parishki fotograf Veno Pilon*, Pilonova galerija Ajdovshchina, 1992.
- ⁵⁶ Brane Kovich, besedilo na zgibanki razstave *Veno Pilon Ferrania / barvni diapozitivi*, Pilonova galerija v Ajdovshchini, 2015.

LIKOVNA DELA /REPRODUKCIJE/

1. V kavarni, 1926, olje, platno, 55,5 x 77 cm (Pilonova galerija, Ajdovshchina)
2. Finka, 1926, olje, platno, 65 x 50 cm (Pilonova galerija, Ajdovshchina)
3. Varja (Rusinja), 1925, olje, platno, 100 x 66 cm (Pilonova galerija, Ajdovshchina)
4. Moj oče (Menigo), 1923, olje, platno, 133 x 82,5 cm (Pilonova galerija, Ajdovshchina)
5. Portret slikarja Ivana Charga, 1924, olje, platno, 103 x 72,5 cm (Pilonova galerija, Ajdovshchina)
6. Ajdovshchina, 1925, olje, platno, 55,5 x 68,5 cm (Pilonova galerija, Ajdovshchina)
7. Ajdovshchina, jedkanica, okrog 1927, 25,5 x 34 cm (Pilonova galerija, Ajdovshchina)
8. Ajdovska meshchana (Kvartopirca), 1924, olje, platno, 99 x 99 cm (zasebna last)

Na naslovnici: Portret Margite B. (Damski portret), 1926, olje, platno, 72,5 x 52 cm (Pilonova galerija, Ajdovshchina)

Veno (Venceslav) Pilon je bil rojen 22. septembra 1896 v Ajdovshchini. Oče Domenico (Menigo) se je kot mlad fant preselil na Vipavsko iz Mosse pri Krminu v Furlaniji. Mati Urshula Trost je bila iz Podrage. Veno Pilon je bil drugi izmed šestih otrok. Oče je v hishi v sredishchu Ajdovshchine odprl pekarno.

Po končanem petem razredu osnovne shole v Ajdovshchini in po enoletni pripravnici se je leta 1908 vpisal na realko v Gorici. Leta 1915 je maturiral. Prvo svetovno vojno je prebil na fronti v Galliciji in v ruskem ujetnistvu.

Oktobra 1919 je opravil sprejemni izpit za študij na likovni akademiji v Pragi (profesorja Louko in Obrovský). Leta 1920 je zaključil drugi letnik študija. Julija 1920 se je vrnil v Ajdovshchino, kjer se je honorarno zaposlil pri ocenjevanju vojne shkode na Gorishkem. Novembra 1920 je bil sprejet v drugi letnik specialke na akademiji v Firencah. Marca 1921 je akademijo zapustil. Novembra 1921 je zachel obiskovati grafični zavod na Dunaju. Marca 1922 je bil v Münchnu, Dresdnu in Berlinu.

Za bozhich 1925 je prvich odpotoval v Pariz. Junija 1926 se je zaradi ochetove bolezni vrnil v Ajdovshchino in prevzel vodenje pekarnice, ki jo je leta 1928 predal sestri in njenemu mozhu. Novembra 1928 se je za stalno naselil v Parizu. Z Doretom Ogrizkom in she nekim družabnikom je ustanovil družbo za proizvodnjo antinikotinskega sredstva Nicotless, vendar posel propade. Poleti 1929 je obiskal Provanso, Azurno obalo, Rim, Neapelj z okolico in Firence. Leta 1934 se je poročil s profesorico angleshchine Anne-Marie Guichard. Leta 1944 izide pri založbi ODÉ francosko-angleshki slovar, ki je bil delo zakoncev Pilon. Leta 1945 je sodeloval s komisijo za repatriacijo pri jugoslovanskem veleposlanistvu v Parizu in uredil spominski album *Les peuples yugoslaves dans la lutte pour la liberté*. Zachel je urejati izseljenski chasopis *Nova Jugoslavija* (kasneje *Bratstvo i Jednistvo*). Leta 1948 je v Sloveniji sodeloval pri snemanju filma *Na svoji zemlji* (scena, oprema, kostumi in maska, stranska vloga partizanskega kuharja). Jeseni 1949 se je vrnil v Pariz. Leta 1950 je sodeloval kot sekretar pri razstavi *L'Art Médiéval Yugoslave*. Zachel je prevajati slovensko poezijo v francoshchino.

Leta 1954 so bile Pilonove grafike, risbe in fotografije predstavljene na razstavi v Moderni galeriji v Ljubljani. Leta 1966 je bila v Moderni galeriji na ogled Pilonova retrospektiva. Leta 1967 mu je občina Ajdovshchina podelila naziv chastnega občana. Po veliki nochi 1968 se je za stalno vrnil v Ajdovshchino. Leta 1969 mu je priznan status borca za severno mejo. Izshla je knjizhica *Eilletes rogues pour Paris. Petit anthologie de poèmes slovènes* s Pilonovimi francoskimi prevodi izbora slovenskih pesnikov. Leta 1970 je prejel Preshernovo nagrado za zhivljenjsko delo. Umril je 23. septembra 1970 v Ajdovshchini. Umetnikov sin Dominique je aprila 1971 podaril kulturno dedishchino svojega ocheta mestu Ajdovshchina. Leta 1973 so v Ajdovshchini odprli Pilonovo galerijo.

(biografski podatki predvsem po: *Veno Pilon (1896–1970)*, katalog retrospektivne razstave, Moderna galerija v Ljubljani, 2002, str. 341–352; op. D. G.)

Damir Globočnik

»GILJOTINSKI MOZH« ANTON LASCHAN VITEZ MOORLAND

Vladni svetovalec Anton Laschan (1811–1897) je postal glavni junak karikature »*Mozh z giljotino*«, objavljene v 11. shtevilki satirichnega lista *Brenclj* v letu 1869. To je bila ena prvih karikatur v prvem domachem satirichnem listu nasploh. Karikature v *Brenclju* naj bi sprva, najbrzh po idejah urednika Jakoba Aleshovca, risali neznani risarji na Dunaju, kjer so pripravljali tudi klisheje za tisk. Na delu je bilo vech risarjev. Omenjena karikatura spada med likovno najbolj dovrshene karikature v prvem letu izhajanja *Brenclja*.

»*Guillotine-politikar*« oziroma »*guilotinski mozh*«,¹ vladni svetnik v pokoju Laschan, stoji ob velikanski giljotini, ki jo je pripravil za slovensko opozicijo. Po dogodkih na Janchah² naj bi namrech izrekel naslednje besede: »*Jaz bi hotel imeti giljotino*«. V ljubljanski Kazini naj bi se pred svojimi »*gfrettbüderji*« hvalil, da bi, »*ko bi mu dali proste roke, v treh dneh vsem narodno slovenskim 'rovarjem' z giljotino sapo zaprki*«. ³ »*Gfrettbüderji*« so Slovenci imenovali ljubljanske nemshke prvake in ustavoverce, ki so se shajali v kazinski restavraciji. Mednje naj bi spadali: dr. Josef Suppan, dezhelni predsednik grof Auersperg, dezhelni glavar vitez Friedrich Kaltenegger, Ertel, dr. Adolf Schaffer, Laschan, Karel Dezhman, Diemitz, prof. Suppan, dr. Rühling in dr. Friedrich Keesbacher.⁴

Aleshovec je v *Brenclju* o Laschanu zapisal tudi: »*Lashanov Oné, kteri Vam she menda ni znan. On je prvi, ki misli vseliti v Slovenijo francosko kulturo, kajti giljotino (sekiro, s katero se ljudje kaj hitro v vechnost spravljajo), je zhe bóje naročil. Ta tich je velikanski krokar, kteri je nedavno v konsht. zboru tako glasno krockal, da so ga vsi chuli in zapazili. Priporoča se posebno Ljubljanchanom, kajti ta tich ima zhlabtno perje in zaslužbi, da bi se njegov tichnik prav visoko obesil.*«⁵

Na karikaturi Laschanov obraz povsem zakrivata velik metuljček in cilinder, na katerem je napis »Lazhan c. k. o.«. Pred giljotino se pogovarjata Slovenca Jaka in Jozhe. »*Jaka. Glej, glej, Jozhe, to-le mashino! Kaj misliš, chemu je? – Jozhe. Poglej chloveka pri njej! Na njemu je jasno, chemu je mashina. – Jaka. Pa kaj pomenijo chrke 'c. k. O.'? – Jozhe. Hm! Chakaj malo! Cena klobuka Ostane ... – Jaka. Aha, che tudi glave ni pod njim. Razumim! Kaj pa pomeni napis: "Za opozicijo"? – Jozhe. Tega Ti ne vem povedati. Prashaj mozha, komur so Slovenci postavili ta spominek.*«

Laschan je na karikaturi v trojni shtevilki *Brenclja* (sht. 7, 8 in 9) iz leta 1874, tedaj je postal ljubljanski zhupan, predstavljen kot kitajski mandarin, ki s slamoreznicco oziroma shkoporeznicco »*iz Slovencev rezanico strizbe*«, saj naj bi Laschan zhe mnogokrat mlatil prazno slamo, zato bo tudi »*shkoporeznicco mlatiti znan*«. Namesto

slame oziroma shkope ima v slamoreznici Slovence; na tleh je osem odrezanih slovenskih glav, dva Slovenca bo pravkar doletela enaka usoda. »Tudi s tem, da je 'Brencelj' nabasal v shkoporeznico snop Slovencev in ne nemsbkutarjev, je menda vstregel skrivnim željam gospoda Lashana; giljotine si je ta blagochutni možh žbelel gotovo le za Slovence, kajti nemsbkutarje ima prerad she na tem svetu kerog sebe, da bi jih hotel v nebesa poshiljati, toraj mu bo orodje vshech, s katerim bo iz Slovencev shkopo rezal. Saj Slovenci tako za nich družega niso!«⁶

Jakob Aleshovec je karikaturu pospremil s komentarjem »Ga zhe imamo!«: »Kóga imamo? Tistega, ki bi nashim mestnim ochetom dajal dobre svete? Kóga, ki bi posodil ljubljanskemu mestu denarja, da bi mogli mestni ochetje na chem pokazati, da imajo kaj skerbi za Ljubljano? Ali imamo morda celó zhupana, o katerem bi se moglo rechi, da ima možhgane v glavi, in je boljshi od Dezhmana?

Ne, takega možha she nimamo, kajti novi zhupan ljubljanski po milosti nemsbkutarjev, gospod Lashan, je vpokojen c. kr. vladin svetovalec. Iz tega se sme sklepati, da ni nich posebnega na njem in morda celó tudi v njem ne, sicer bi ga ne bila vlada poslala v pokoj, kakor se n. pr. staro orodje, ki ni vech za rabo, postavi ali vrzhe v kak kot ali star konj, ki ne more vech vlechi, poshlje h konjedercu.

S tem je povedano, kaj je bil in kaj zna gospod Lashan. Velikokrat se je zhe skušalo, slishalo in videlo, da ljudje, ki bi sicer ne bili nikjer za rabo, postanejo uradniki in na uradnishki lestvi splezajo visoko, do stopinje okrajnih glavarjev, dezhelnih predsednikov, celó ministrov; iz tega sledi pa zopet, da taki ljudje, kedar jih enkrat vlada sama v kot postavi, kakor n. pr. g. Lashana, pach nikjer niso vech za rabo.

In vendar je gospod Lashan postal zhupan ljubljanskega mesta. Zakaj?

Po turnarskem pretepanju na Janjchah je namrech blagodusni, ljudoljubni in milosrchni gospod Lashan izrekel besede dalech segajoche pomenljivosti:

'Jaz bi hotel imeti giljotino.'

Giljotina pa je tista iznajdba chloveshkih dobrotnikov, s katero so se v Parizu konec preteklega stoletja poshiljali ljudje drug za drugim na oni svet; bil je težhek in oster nozh med dvema stebroma, in kedar se je doli spustil, je imel vselej eden chlovek glavo na tleh in ena glava je bila brez zhivota, tako, da je bil dotichni chlovek za vratom v dva kosa prerezan in dusha njegova unkray sveta.«⁷

Laschan bi moral postati ljubljanski zhupan zhe leta 1871, zanj je agitiral tudi Karel Dezhman,⁸ vendar je tik pred volitvami prishlo do spremembe, saj naj bi se kranjski Nemci oziroma »petnajst mestnih ochetov« odlochilo, da odstopijo, »ako se Laschanova kandidatura ne zavrzhe«.⁹ Za zhupana so izbrali Karla Dezhmana. Ko se je Dezhman zhupanstvu zaradi prezaposlenosti odpovedal, so leta 1874 na seji obchinskega sveta za zhupana izvolili Laschana.

Pravnik in vladni svetnik Anton vitez Laschan (Lashan, Lashan)¹⁰ je bil rojen v Metliki, kjer je bil njegov oche zdravnik. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu. Shtudij prava je zakljuchil na univerzi v Gradcu.

V mladosti je bil Chopov in Preshernov prijatelj in chastilec. Presheren mu je ob odhodu iz Ljubljane v Novo mesto leta 1835 posvetil distih »Prijatlu Laschanu«, Laschan pa je spesnil sonet v spomin prijatelju Preshernu – »An Freund Dr. Preshern«. Prijateljeval je tudi z Anastazijem Grünom. V *Carnioli in Illyrisches Blatt*-u je objavil nekaj pesmi.

Po prepričanju je bil svobodomislec. Leta 1848 je bil v novomesškem okraju izvoljen v frankfurtski parlament. Kasneje je kot uradnik v Ljubljani, Novem mestu, Trstu in Beljaku in kot politik sledil germanizatorskim težnjam kranjskega nemshtva. Leta 1869 se je upokojil kot vladni svetnik. Od 1874 je bil poslanec veleposestva v kranjskem dezhelnem zboru. Med letoma 1874 in 1882 je bil zadnji nemshki zhupan v Ljubljani. Leta 1882 je odstopil, ko je mestni svet dobil slovensko vechino. Kranjski Nemci so mu izglasovali chastno meshchanstvo. Leta 1883 je bil zaradi zaslug pri izsushevanju Barja povzdignjen v dedni viteshki stan (vitez Barjanski – Ritter von Moorland). Umril je leta 1897 v Ljubljani.

V zakonu z Marijo pl. Priebeiling so se mu rodili shtirje otroci. V slovensko politichno zgodovino se je zapisal tudi sin Viljem oziroma Wilhelm vitez Laschan pl. Moorland (1860–1942). Ko je avgusta 1910 (dan po ponovni izvolitvi Ivana Hribarja za zhupana) vlada obchinski svet razpustila, je namesto obchinskega odbora poldrugo leto upravljal obchinske posle. Leta 1916 je postal podpredsednik kranjske dezhelne vlade.

Brencelj, 1874, sht. 7, 8 in 9

¹ Po: »Ljubljanski nemshkutarij«, *Slovenski narod*, 1870, sht. 65.

² Izlet turnarjev (chlanov nemshkega telovadnega drushtva Turnverein) na Janche 23. maja 1869 se je spremenil v enega najhujših izgredov med Slovenci in Nemci. Kmechki fantje z Janch so prepodili turnarje in jim zasegli zastavo. Nemci so se za ponizhanje mashchevali. Iz Ljubljane so na pomoch priklicali oddelek orožnikov in cheto vojakov, ki so se spravili na slovensko prebivalstvo v Vevchah. Neki vojak in orožnik sta ubila slovenskega vojaka, ki je bil takrat v Vevchah na dopustu. Leta 1870 je bilo 30 Slovencev iz Janch obsojeno zaradi hudodelstva in javnega nasilja na visoke zaporne kazni, morilca slovenskega vojaka nista bila kaznovana

³ »Uradnikom«, *Slovenski narod*, 1879, sht. 76.

⁴ Po: »Pobirki iz chasnikov«, *Novice*, 1872, sht. 52.

⁵ »Volilcem kronovine kranjske!«, *Brencelj*, 1870, sht. 11.

⁶ »Ga zhe imamo!«, *Brencelj*, 1874, sht. 7, 8 in 9. – shkopa: snop urejene slame za pokrivanje strehe.

⁷ Jakob Aleshovec, »Ga zhe imamo!«, *Brencelj*, 1874, sht. 7, 8 in 9.

⁸ Po: »Iz Ljubljane, 22. marca«, *Slovenski narod*, 1871, sht. 35.

⁹ »Iz Ljubljane, 1. aprila (Izv. dop.)«, *Slovenski narod*, 1871, sht. 40.

¹⁰ Biografski podatki predvsem po: Mariano Rugále in Miha Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, I. del, Ljubljana 2010, str. 116–117.

Esejnica

Peter Amalietti

PRVA ANTTTEZA

Teza, da smo se Slovenci priselili skupaj z drugimi južnimi Slovani v drugi polovici prvega tisočletja, je sicer zgolj she ena germanska in panslovenska lazh, ki pa se je tako močno prijela, da danes velja zhe za resnichno. Ko je Cankar napisal tisti usodni stavek: **Narod si bo sodbo pisal sam**, je s tem (po moje) mislil tudi in predvsem na zgodovino, ki si jo bodo Slovenci nekoch zacheli pisati sami. Vsaka ZGOD-ovina ni namrech samo ZGOD-ba o dogajanju v minulih chasih, temvech je vselej tudi nekakshna sodba preteklih dogodkov in dejanj.

To nasho dandanes uradno narodno zgodovino (selitev Juzhnih Slovanov) so Germani (Nemci in Avstrijci) prvich predstavili v drugi polovici 19. stoletja, kar je sovpadalo z Mikloshichevo cesarsko protislovensko diverzijo, ki je podobno zakril resnico, le da na jezikovni ravni, s tem, da je razshiril lazšno preprihanje, da so namrech vse tiste besede, ki si jih Slovenci delimo z Nemci, bile najprej samo nemshke. Tako je Nemcem, potem ko so nam ukradli nashe ozemlje, Mikloshich pomagal ukrasti tudi nashe besede. Le desetletje ali dve prej je Marx zelo bistro spoznal in povedal: da ideologija obrne vse na glavo. V tem smislu je za rachune germanske ideologije Mikloshich obrnil na glavo zgodovinsko resnico, da se je nemshchina prvotno razvila iz praslovenshchine in da je bil ta prajezik osupljivo podoben slovenshchini. To so Mikloshichevi sodobniki, namrech Presheren in njegov krog, sicer vsi dobro vedeli! Po njihovi smrti pa je ta resnica odshla v pozabo, dokler niso malo pred koncem minulega tisočletja nemshki (*sic!*) jezikoslovci sami odkrili in tudi obvestili znanstveno javnost, da vech kot polovica (okoli 60 odstotkov) korenov nemshkih besed izvira neposredno iz slovanskih jezikov, pri nas pa she kar naprej gonijo to staro Mikloshichevo razglasheno in zloglasno lajno. Da je tudi slovensko jezikoslovje chista farsa, pricha dejstvo, da Mikloshich, znanstvenik iz 19. stoletja, ostaja njena glavna avtoriteta tudi v 21. stoletju. V tem je slovenistika, vsaj upam, edina »sodobna« znanstvena veda, ki she danes temelji na resnicah 19. stoletja. Slovenski jezikoslovci so torej postali zhivi anahronizem. S slovenskim zgodovinopisjem je she slabshe in huje. Prvi slovenski profesorji zgodovine so se seveda sholali v tujini, vechina na Dunaju ali v Nemchiji. Zato so diplomirali iz nemshkega zgodovinopisja, ne pa slovenskega. Te svoje izkrivljene poglede so vnesli v nash prostor in shole, kakor tudi v akademski svet, ki pa je tako ali tako vsega

suzhenjsko prevzela rimsko-grshka civilizacija in njeno klasično učenje, da se za svoj narod kar ne more zares ogreti. Zato she danes – torej tudi v chasu samostojne Slovenije – v sholah uchijo lazhno zgodovino in z njo zastrupljajo nedolzhne ume otrok, ki naivno verjamejo, da je zgodovina chisto zlato resnice. Druga polovica 19. stoletja je bila chas, ko je nachrtno ponemchevanje doseglo svoj vrhunec in che ne bi imeli nekaj nadarjenih zanesenjakov, kakrshen je Anton Ashkerc, za njim pa Finzhgar in seveda she vech drugih strumnih in zavednih Slovencev, bi Slovenci izgubili she tisto, kar je rod ali dva nazaj reshil Presheren, ko se je uprl Vrazovemu ilirizmu, kateri bi sicer v nekaj rodovih slovenshchino izbrisal iz sveta. Preshernu Slovenci dolgujemo veliko, ne le zaradi njegove chudovite in izchishchene pesniskhe govorice, temvech tudi zaradi nekaterih njegovih pesniskih tem, ki so na slovenski narod uchinkovale prebujajoche. Vendar pa Presheren ni le eden redkih vedezhev, ki so poznali pravo in pristno slovensko zgodovino, temvech je tudi velikanski vizionar prihodnosti, prvak nashega Parnasa. Njegova videnja she do danes niso bila uresnichena, recimo, »prepir she ni pregnan iz sveta« ... Dokler ne bomo poznali resnichne zgodovine Slovenije in chloveshtva, tako dolgo ne more zavladati mir, ki zmeraj temelji na resnici, resnico pa je mogoche najti samo v miru, na samem in v samem sebi in nikjer drugje. Le da je morda treba pogledati malo globlje in dlje.

Pristna narodna zgodovina je intimna notranja zadeva naroda, seveda pa so se tuji oblastniki in gospodarji vtikali tudi v intimo svojega potlachenega ljudstva in mu jo nenehno kratili. Spomnimo se samo na *ius pritnae noctis*, pravico prve nochi zemljishkega gospodarja, ki je grenila zhivljenje nashim daljnim prednikom.¹ Tudi omenjene Cankarjeve maksime (*Naj si narod sodbo pisbe sam!*) nashi zgodovinarji do danes niso uresnichili. Vsaka zgodovina je namrech obenem tudi sodba, ni nevtralne zgodovine, kot tudi ni nevtralnih besed. Oba ta izraza sta pravzaprav samo *contradictio sine qua non*, sama v sebi protislovna.

Subjektivnost avtorja zgodovinske knjige ali govorca besed bo namrech v celoti njegovo sporochilo obarvala z njegovimi lastnimi interesi, hotenji in koristni. Potem ko sem prebral in preuchil vse najstarejshe zgodovine slovenskega naroda, sem odkril, da nobena ne govori o nashi priselitvi in da nas vsi najstarejsi zgodovinopisci povezujejo s staroselci – Veneti, Etrushchani in Kelti. Vse to je prekinila in iznichila lazhna teza o nashi pozni poselitvi na tem ozemlju v drugi polovici prvega tisoehletja. Povsem mogoche je sicer, da so se v tistem chasu res kakshna nam sorodna plemena priselila na nashe ozemlje, vendar so se zgolj pridruzila zhe obstojechemu staroselskemu ljudstvu. Dobri lazhnivci svojo lazh vselej skrijejo za resnico oziroma jo z njo pomeshajo, to so tako imenovane polresnice ali sive lazhi. Nash veliki pisatelj Janez Trdina prav nasprotno jasno pove, da so si v chasu, ki danes velja za chas njihove priselitve, nashi predniki le znova osvojili nazaj tisto, kar so jim okrog leta nich odvzeli Rimljani. To lazhno germansko zamisel so

Slovenci (tisti neobveshčeni, ki so pa zhal vselej v vechini) toplo sprejeli, ker se je ujemala s prav tedaj prebujajočo se panslovansko ideologijo, na temelju katere so nato po prvi svetovni vojni nastale slovanske nacionalne drzhave. Enako je bila ta germanska teza privlačna za jugoslovansko ideologijo, bilo je pach romantichno predvidevati, da smo se she pred ne tako dolgim chasom vsi skupaj (Slovenci, Srbi in Hrvati) priselili iz Zakarpatja. V to vabo je ugriznil tudi nash veliki domoljub Fran Saleshki Finzhgar in napisal do danes najbolj priljubljeni in najvechkrat izdani roman *Pod svobodnim soncem*, ki opisuje chase, tik preden naj bi se »Slovani« priselili v Slovenijo. Tako se je v kolektivnem zgodovinskem spominu slovenskega naroda utrdila ta lazhna zgodovina nashih prednikov, kakrshno she danes uchijo v sholah in popularni knjizhevnosti, in v nekaj rodovih poskrbela, da je ta lazh do danes postala resnica,² resnica o pravi zgodovini Slovencev pa danes velja za chisto izmishljijo norcev, cheprav sta bila med temi »norci« tudi Sebastijan Krelj in France Presheren pa tudi – kot boste lahko videli – vsi drugi veliki Slovenci (po katerih se sicer imenujejo vse nashe pomembne ceste in podobno) iz chasa pred koncem 19. stoletja – enako sta menila celo cesarjeva podrepnika, kakrshna sta sicer bila Kopitar in Mikloshich! Zdi se mi zelo zanimivo in razumljivo, da tistih njunih nemshkih knjig, ki govorijo o tej danes prikriti zgodovini, niso nikoli prevedli. (Raje so na primer ob njegovi obletnici postavili sto Mikloshichevih kipov, ne spomnim se, ali so bili ti plastichni ali ne.)

Le otrochje naivna, smeshna je trditev, da so se Slovenci tekom desetletij neopazheno preseljevali chez pragozdove Karpatov in Tater, se prerinili brez boja preko krutih in bojevitih germanskih in uraloaltajskih chet, ki naj bi zhe davno prej zasedle vse Podonavje, Nemshko nizhino in dolino Alp. She smeshnejsha je trditev, da so Avari prignali ali gnali pred seboj Slovane, che vemo, da so bile obrske in bolgarske chete maloshtevilne, Sloveni pa se takoj, ko kruti gospodarji izginejo, pokazhejo kot milijonsko ljudstvo po celem obshirnem prostoru Visle, Donave, Labe in Alp. Le skrajna dushevna omejenost omogocha tak sklep.

dr. Henrik Tuma (1858-1935)

Che uposhtevamo zelo veliko verjetnost, da se s chasovno oddaljenostjo od nekega zgodovinskega dogajanja o njem vse manj ve, je logichno tudi sklepanje, da so o predzgodovini tisti, ki so ji chasovno blizhe in torej manj oddaljeni, sodili manj obremenjeno in pristransko, kot se to sicer dogaja zgodovinarjem, ki jim profesorji v mozhgane vlijejo vedro svoje uchenosti, ti jo potem razredcheno prostodushno shirijo naprej. Kdo zhe je nekoch povsem pravilno ugotovil, da je zgodovina hisha lazhi? Morda celo moja malenkost. Vpetost družhbenih ved z zgodovinsko na chelu v ideoloshko okolje, katero jih usmerja s pomocjo sfabriciranih, izmishljenih dokazov, ki pa ustrezajo

politichnim zahtevam trenutka, je zgodovinski vedi 19. in 20. stoletja onemogochila, da bi se dokopala do resnice o preteklosti, saj nihče ni niti kazal zanimanja, da bi jo zares raziskal. Kot strastni gasilec plamenov nevednosti, ki goltajo moj narod, sem zato sklenil preiskati, kaj so nam o nashi zgodovini in predzgodovini poročali nashi ljudje v preteklosti brez ideoloshkih pretenzij in lazhi, pach kot so izvedeli od svojih dosti bolj poučenih prednikov. Kot se boste lahko prepricali sami, vsi nashi najstarejši domachi viri (niti eden od njihovih piscev ni bil zgodovinar po poklicu!) ne omenjajo danes splošno veljavne teze, s katero nas zastrupljajo zhe sto in vech let: da namrech Slovenci nismo staroselci.

Sodobni Slovenec, usmerjen v prihodnost, v kateri bo naposled hipotetichno odplachal vse hipotekarne kredite, bo pach samo zamahnil z roko in rekel nekaj takega: »Pah! Pa kaj je to sploh pomembno?« In bo za vedno odlozhil to knjigo. Che pa knjige niste odlozhili, veste, da je to she kako pomembno. Razen da je ta selitev sicer zgolj ena od shtevilnih lazhi o nashih prednikih, v celoti gledano sploh ni tako zelo pomembna – nekdej so se ljudje nenehno selili sem in tja – no, dokler niso zasadili prvega sadnega drevesa in oljke. Pomembnost te lazhi je predvsem v tem, da v to meglo gotovosti zakrije nasho veliko preteklost, polno slavnih dejanj, izobilja in blaginje, ki jo je porushila grshko-rimska civilizacija, zakriva pa tudi shtevilna druga dejstva, ki so she pomembnejsha, a jih prepushcham naslednjim knjigam iz te zbirke in seveda shtevilnim drugim avtorjem in raziskovalcem.

Zhe veliki Henry Miller je svetoval, da je treba resnico ljudem dajati razredcheno in zgolj v pazljivih odmerkkih ali celo po kapljicah, a preden je sploh mogoche ljudem postrechi z resnico, je treba prej ochistiti Avgijev hlev nashe zgodovine in odpreti Pandorino shkatlo potlachene in zamolchane zgodovine nashih prednikov. Vse to nam uradna zgodovina onemogocha, saj she naprej vztraja na okopih starojugoslovanarske doktrine, podobno kot nashi politiki vse do danes niso razreshili niti vprashanja sukcesije niti mej. Danashnji svet temelji na starih lazheh in je zato navadna utvara, projekcija sil kapitala, v katerem nekaj shteje le she dobichek, resnica pa nima ne cene ne vrednosti. Pa vendar kjer ni resnice, ne more biti tudi pravice!

V osmem sonetu – Viharjev jeznih mrzle domachije – je pesnik prikazal tragichno zgodovino slovenskega naroda. Zanj od Samove smrti, ko je pri Slovencih zamrl tudi svobodoljuben duh, prave zgodovine pravzaprav ni. Odkar so se Slovenci morali ukloniti Pipinovemu jarmu, so bili njihov delezh le she porazi in suzhenjstvo. She tisti dogodki, ki so vredni omembe, so se vselej konchali tragichno. In ker so sreche in slave chasi mimo, so umolknile tudi mile pesmi. Tistih nekaj, kar jih je prezhivelo tezhke chase, se je rodilo v solzah in vzdihljajih.

Chim manjši je narod, tem bolj ljubosumno varuje svoje običaje, tem bolj vztrajno se ogiblje drugih narodov. To je znamenje njegove slabosti, kakor da se boji izgubiti sebe, če se zblizhuje z drugimi narodi.

Sergej Borodin

Borodinov navedek je sicer resnichen in zanimiv, zato ga tudi navajam, vendar pa ne velja za slovenski narod, ki vse počenja prav nasprotno, in se je zhe toliko zblizhal z drugimi narodi, da je izgubil sebe (z majhno pomočjo uradnih zgodovinarjev). Vendar pa so zhe starogrške tragedije uuhile, da tedaj, ko je glavnemu junaku najhuje, posezhejo vmes bogovi (*Deus ex Machina*) in poskrbijo za njegovo reshitev. Tudi posameznik ponavadi shele v najhujshi stiski in nuji odkrije tisto, kar mora odkriti. In Slovenci kot narod smo dandanes zhe v hudi stiski, če uposhtevamo, da uradni slovenski jezik OSLOVCI nashemu jeziku napovedujejo nich vech kot, reci in pishi, petdeset, v najboljšem primeru shestdeset let obstoja. In ker takrat njih zagotovo vech ne bo (vsi so na srecho zhe bolj ali manj zreli za upokojitev), jim je za vse skupaj tudi malo mar.

A kjer je nevarnost, tam raste tudi odreshilno, in v tem chasu najhujshe nevarnosti za obstoj slovenskega jezika in Slovencev sploh vam namesto bogov prinasham chisto resnico o nashi skupni davni preteklosti.

---

¹ Malo pred smrtjo mi je med najinim zadnjim pogovorom Joshko Shavli povedal, da ta fevdalna pravica pri Slovencih ni veljala, ti so namrech tudi kot podaniki ohranjali posebne pravice, imenovane Stara pravda. Če se spomnimo, da so se grofu Tahyju slovenski kmetje uprli prav zato, ker je zachel uveljavljati to pravico, to podkrepi Shavlijevo trditev.

² O tem pishem tudi v svoji knjigi *Ko lazib postane resnica*.

Rabindranath Tagore

UMETNIK

V zhivljenju je najmočnejša želja tista po obstoju in zaradi katere se moramo zelo dolgo uriti, da si za svoje prezhivetje naberemo dovolj izkushenj. Čeprav nerad, pa vendar priznam, da namrech hrana, ki jo jem, obleka, ki jo nosim, in hisha, v kateri bivam, terjajo silno znanje, pred katerim sem nemochen, saj mi ga primanjkuje. Videti je, da so moji bralci povsem zadovoljni s tem, da nisem nich vech kot pesnik ali morda celo filozof – čeprav se za filozofa nisem prav nikoli razglasil, in to predvsem zaradi kochljive mochi dezinformacij.

Kljub tej moji pomanjkljivosti pa je povsem očitno, da v chloveshki družbi utelesham talent, ki je sicer odvečen, vendar obenem velja za hvalevrednega. Pravzaprav me k negovanju mojega občasnega plehkega pesnikovanja zhenejo moralne in materialne spodbude. Kakemu neumnemu kosu, ki bi se posvechal samo petju in si zato ne bi znal poiskati hrane, ne zgraditi svojega gnezda in ne izogibati se svojim sovražnikom, bi njegovi sovrstniki, ki jih poganja njihova lastna genetika, mirno pustili, da bi poginil od lakote. In prav to, da se z menoj ni zgodilo nich podobnega, izprichuje velikansko razliko med zhivalskim obstojem in chloveshko civilizacijo, v kateri neskončni zhivljenjski presezhkek nudi chloveku neomejeno kulturno ozrachje za njegove sanje in stvaritve. In prav v tem obmochju svobode odkrije tudi svojo lastno bozhansko dostojanstvo, svojo veliko chloveshko resnico in zato kot pesnik prepevam o zmagi Chloveka, ki se razodene sam, ko se poda na raziskovanje ustvarjalnih stoletij, da bi sebe naredil popolnega.

Resnichnost se v vseh svojih pojavih razodeva kot chustveno in domishljijsko okolje nashega razuma. Vendar pa nashega okolja ne poznamo zato, ker bi o njem premishljevali, temvech ker ga povsem razlochno chutimo. In zato to nashe okolje nikoli ne izgine iz nashega razuma, tudi che ga nash logichni razum sicer zavracha. In to ozadje je lahko prikladno ali shkodljivo, vendar pa je kot razodetje dragoceno v toliko, ker nam prek chustev ali domishljijske omogochi izkushnjo, pri kateri zachutimo, da smo dosegli posebno polje dovrshitve. In ta občutek je zhe sam po sebi chudovit, che ga seveda ne spremlja kakshno veliko telesno ali moralno tveganje, saj radi občutimo celo strah ali obzhalovanje, chetudi ta nima nobenih praktichnih posledic za nas. Prav zato nam je gledanje tragichnih dram v tako velik uzhitek, da se nam v zavedanju pojavi občutek intenzivne bele bolechine.

Resnichnost mojega lastnega jaza je zame neposredna in nesporna. In karkoli na tak nachin deluje name, je zame resnichno in neizogibno pritegne mojo pozornost in jo zaposli zaradi nje same, pomeshano z lastno osebnostjo, kar pa jo toliko obogati in okrepi, da se pojavi navdushenje. Moj prijatelj morda sicer ni lep, uspeshen, bogat ali visok, je pa zame resnichen in v njem občutim podaljshek

samega sebe in svojo lastno radost.

Moje zavedanje resničnega se dokazuje s tem, da se sporazumeva z Resničnim zunaj mene. In kadar mu to ne uspe, se moj jaz uzhalosti. Če živimo v pustem in plitkem okolju, ki se na naš razum čustveno ne odziva, postanemo sami sebi nerazločni. Tedaj namreč postanemo kot podobe, katerih resničnost je odvisna od naklonjenosti okolja. Kazen za izolirano bivanje je prekinitev odnosa med svetom resničnosti in resničnim v nas, ko se vse to razblini v meglicah nedejavne domishljije in postane nejasno: naša osebnost se zamegli, zaradi upadanja našega jaza začnemo pogrešati družbo svojega lastnega bitja. Naš svet znanja povečujemo s pridobivanjem novih podatkov, svet naše osebnosti pa raste iz naklonjenosti in domishljije na svojem območju, vzporedno z vechjimi ter globljimi izkushnjami našega osebnega jaza v našem lastnem veselju.

Tako kakor ta svet, ki ga je mogoče spoznati prek znanja, naša nevednost omejuje tudi svet osebnosti, ki ga lahko spozna naš lastni osebni jaz, ter ozhi meje naše naklonjenosti in domishljije. V mrachnem somraku brezbrizhnosti velik del našega sveta spominja na spreved nomadskih senc. V skladu s stopnjo našega zavedanja smo se lahko s tem svetom bolj ali manj poistovetili, če ne z njegovo celoto, pa vsaj z njegovimi deli – naša radost pa temelji na izkushanju združitve. V umetnosti izrazhmo radost te združitve, zaradi katere postane ta svet pomemben za nas kot ljudi. Imamo svoj telesni, kemichni in bioloshki jaz in moje poznavanje teh jazov se povecha s poglobitvijo mojega znanja o materialnem, kemichnem in bioloshkem svetu. Imamo svoj osebni jaz, ki se sporazumeva z našimi občutki, čustvi in domishljijo, in kateri pusti, da ga naše zhelje oblikujejo in obarvajo v skladu z našimi dushevniimi predstavami.

Znanost nas spodbuja, da bi s svojim razumom obsegli brezmejnost znanega sveta, naši duhovni učitelji pa, da bi dojeli svojo dusho in neskonchnega Duha, ki je v globini gibajochih se in spreminjajochih se dejstev sveta. Medtem pa nas naša umetnishka narava spodbuja, da bi spoznali pojav osebnosti v vidnem svetu ter resničnost obstoja, ki je v harmoniji z resničnim v nas. Če te harmonije ne občutimo globoko, se pochutimo kot tujci, ki jih nenehno tare domotozhje. Chlovek je namreč po svoji naravi umetnik, saj njegov razum ne dojema pasivno in natanchno prav nobene materialne predstave predmetov okrog sebe. V njem se namreč nenehno odvija prilagajanje, pretvarjanje dejstev v dushevne slike, pri chemer so občutki in domishljija v nenehnem stiku. Zhival pozna zemljepis svojega rojstnega kraja, chlovek pa ima svojo lastno dezhelo, ki je zemljepis njegovega osebnega jaza. In videnje tega zemljepisa ni zgolj telesno, chlovek namreč poseduje umetnishko enotnost in je nenehna stvaritev. Ker njegovega zavedanja v tej njegovi lastni dezheli prav nich ne ovira, lahko chlovek razshiri svoj odnos, ki je pravzaprav odnos z njegovo lastno ustvarjalno osebnostjo. Za uspešno zhivljenje mora chlovek poznati dejstva in njihove zakone. Da bi bil srechen, mora z vsemi stvarmi, s katerimi ima opravka, vzpostaviti harmonichne

odnose. Tako spremenjeni odnosi pa so naša stvaritev.

Velike zgodovinske osebnosti, ki jih poznamo, za naš razum niso navadna mrtva dejstva, temveč zhive zgodovinske podobe. Pretanjeni spomini na njihova zhivljenja se združijo v plemenito stanovitnost legend, ki se ohranijo neshteta stoletja. In ti mozgje, s katerimi zhivimo v svojem razumu, se nenehno spreminjajo in za nas postajajo bolj resnični, kot bi bili sicer v neokrasheni dushevni predstavi. Moshki ideal zhenskosti in zhenski ideal moshkosti oblikuje domishljija, ki na temelju svojih upov in zhelja ovrednoti vrline in obnashanje, ki jih ocenjuje pri nasprotnem spolu, moshki in zhenske pa si vselej hote in nehote prizadevajo dosechi visoko oceno. Pravzaprav postanejo toliko resnični drug za drugega, kot jim uspeva njihovo lastno naravo prilagoditi tem idealom. Zmotno je trditi, da so takshni ideali povsem izmishljeni in torej za chloveka neresnični. Njegovo resnično zhivljenje je njegova lastna stvaritev in ta ponazarja chloveshko neskonchnost. Po svoji naravi je chlovek povsem brezbrizhen do stvari, ki zgolj obstajajo, zares se jih zachne zavedati kot povsem resnične le v primeru, ko imajo zanj neko idealno vrednost. Vse dokler ostajajo ljudje v svojem izoliranem jazu, niso nikoli resnični, vse dokler domishljija njihovemu razumu ne prinese videnja njihovega lastnega vechjega bitja.

Resnico lahko osvojimo le, che dejavno prilagodimo njene notranje odnose. To pa je naloga umetnosti, saj resničnost ne temelji na bistvu stvari, temveč na najpomembnejshih odnosih med njimi. Resnica je neskončno, katerega ishche metafizika, dejstvo, katerega ishche znanost pa je končno, medtem ko je resničnost tista opredelitev neskončnega, ki resnico povezhe s posameznikom. Resničnost je chloveshka, je tisto, chesar se zavedamo, kar na nas uchinkuje in kar izrazhamo. Kadar se intenzivno zavedamo resničnosti, se pravzaprav zavedamo samih sebe in to nas vzradosti. V tej resničnosti zhivimo in si nenehno prizadevamo shiriti njene meje. In to ustvarjalno dejavnost, ki je bistvo chloveka, opravljajo naše umetnosti in knjizhevnost.

Zelo skrivnostno v tej resničnosti pa je, da posameznikov uspeh po svojem znachaju ni nikoli individualistichen, cheprav obenem vsak posameznik izraz te resničnosti ishche individualno. Ljudje morajo namrech v vseh svojih ustvarjalnih delih najti Vechnega Chloveka, stvarnika, ga občutiti in si ga predstavljati. Chloveshka civilizacija je nenehno odkrivanje transcendentnega chloveshtva. Kadar ji pri tem spodleti, je to zaradi umetnika, ki se ni pravilno izrazil, enako pa tudi propade tista civilizacija, katere posamezniki delujejo proti odkrivanju univerzalnega. Resničnost je namrech resnica Chloveka in pripada vsem chasom, zato ne more nobena individualna norost ljudi, uperjena proti Chloveku, dolgo cveteti.

Chlovek stremi za tem, da njegovo občutenje resničnosti ne bi nikoli umrlo in mora zato najti svojo vечно obliko. Zavedanje tega mojega jaza mi je tako povsem očitno, da mu pripisujem nesmrtni znachaj. Nikakor si ne morem

predstavljati, da to zavedanje kdaj sploh ni obstajalo ali da bi se to lahko zgodilo kdaj v prihodnosti. Na podoben način so tudi vse stvari, ki so zame resnične, zame tudi večne in zato je vredne jezika, ki ima trajni pomen. Vemo, da so se na zidove veličastnih arhitekturnih spomenikov ljudje vselej radi podpisovali. To je patetični poskus, da bi svoja imena povezali z umetnino, ki pripada vsem časom in vsem ljudem. Nasha lakota po slavi izvira iz nashe zhelje, da bi tisto, kar se nam zdi resnično, naredili objektivno resnično. Chlovek, ki se ne zna jasno izrazhati, ni pomemben, enako kot je nepomembna temna zvezda, ki je ni mogoče videti. In tak nepomembnezh vselej prichakuje, da ga bo umetnik koval med zvezde, a ne zato, ker bi bil on nekaj posebnega, temveč zgolj zhe zaradi chudovitega dejstva, da je on tisto, kar zanesljivo je, kot tudi da v sebi nosi večno skrivnost bitja.

Med sprehodom po ulicah Pekinga je moj kitajski prijatelj iznenada nadvse navdušeno vzkliknil: »Poglejte tistega osla tamle!« Cheprav je bil to chisto navaden osel, enako kot kakšna navadna vsakdanja resnica, za prijatelja zagotovo ni bil nich posebnega. To me je zabavalo, a mi je tudi dalo misliti. Tej zhivali na splošno pripisujemo nekaj precej negativnih lastnosti, a sem to misel pri prichi opustil. Resnico so mi prikrila moja splošna preprichanja, leno sem namrech mislil, da o oslih zhe vse vem, in ga zato skoraj nisem opazil. Nasprotno pa moj prijatelj, ki poseduje umetnishki razum Kitajske, osla ni videl v skladu s tem plehkim znanjem in ga je zato lahko znova videl in ga prepoznal za resničnega. Ko rechem resničen, hochem povedati, da osel ni ostal na obrobju njegovega zavedanja, vpet v ozko opredelitev, temveč se je zlahka pomeshal z njegovo domishljijo, ustvaril videnje, posebno ubranost chrt, barv in zhivljenja in gibanja ter z vsem tem postal intimno njegov. Vsi mochno nasprotujejo temu, da bi osla pripeljali v risalnico, ni pa nobene prepovedi, da ta ne bi nashel svojega mesta na imenitni sliki, ki bi nato visela na zidu risalnice, da bi jo lahko vsi obchudovali.

V umetnosti obstaja en sam dokaz resnice, in ta je, kadar nas umetnost prisili k trditvi: »Vidim.« V Naravi lahko osla spregledamo, osla v umetnosti pa moramo priznavati, pa cheprav je to bitje sicer v naravoslovju prishlo na slab glas, ker se trmasto izmika svojim obveznostim, ima pa glavo, ki spominja na gobo, in rep, ki je kot palmov list.

V *Upanishadah* najdemo priliko, v kateri dva pticha sedita na isti veji in medtem ko eden je, drugi strazhi. To je podoba vzajemnega odnosa neskončnega bitja in končnega jaza. Ptich, ki strazhi, se nadvse radosti, saj ga prezhema chisto in svobodno veselje. Chlovek ima v sebi oba pticha in objektivni se ukvarja z zhivljenjskimi opravili, subjektivni pa z nesebichno radostjo videnja.

K meni pride deklica in zaprosi, naj ji povem zgodbo. Povem ji zgodbico o tigru, ki mu chrne chrte na njegovem telesu niso prav nich vshech, zato pride k mojemu prestrashenemu sluzhabniku in od njega zahteva kos mila. Ta zgodba prinese mojemu drobnemu obchinstvu veliko zadovoljstvo, namrech zadovoljstvo videnja, in njen razum vzklika: »Tukaj je, saj ga vidim!« Deklica sicer pozna tigra iz knjige o

naravi, vendar pa zdaj vidi pred seboj tigr iz moje zgodbe.

In celo ta petletnica zagotovo ve, da je moj tiger nekaj povsem nemogočega, saj prav noben tiger ne bo zahteval bedastega mila. Ta tiger je zanj nekaj chudovitega ne zaradi njegove lepote, uporabnosti ali verjetnosti, temveč zaradi nespornega dejstva, da ga lahko vidi v svojem lastnem razumu, in to bolj jasno kot stene, ki jo obdajajo – tiste stene, ki nadležno krichijo svoje dokaze o gotovosti, ki pa so zgolj posredni. Tiger je v tej zgodbi neizbežen, saj ima znachaj celovite podobe, ki sama zase pricha o svoji resničnosti, poslušalkin razum pa je ochividec in njegove neposredne izkushnje ne moremo zanikati. Da bi zase nashel prostor v knjigi Znanosti, mora biti tiger takshen kot vsi drugi tigri. Da bi ga vanjo sploh uvrstili, mora biti povsem povprechen tiger. A tiger iz te zgodbe ni povprechen, temveč je povsem edinstven. Neko stvar poznamo, ker pripada vrsti, vidimo pa jo zato, ker pripada sama sebi. Tiger iz zgodbe se povsem razlikuje od vseh drugih pripadnikov njegove lastne vrste in v srcu poslušalke zlahka privzame posebno individualnost, katero lahko otrok vidi zelo zhivo, saj je s pomochjo njegove domishljije postal njegov lastni tiger, ki je z njim eno, in ta zdruzhitev subjekta in objekta otroka izpolnjuje z radostjo. Se to morda zgodi zato, ker izgine sleherno lochevanje med poslušalcem in resnico, ta lochenost pa je stanje *maye*, ki je umotvor?

Obchasno se v nashi zgodovini pojavijo trenutki, ko zavedanje velikih mnozhic nenadoma presvetli spoznanje resničnosti, ki lebdi visoko nad pusto ochitnostjo vsakdanjega dogajanja. Tedaj svet postane zhivahen, saj ga vidimo in obchutimo s svojo lastno dusho. V enem od takshnih trenutkov je glas Bude dosegel oddaljena obrezhja onkraj telesnih in moralnih ovir ter nashemu zhivljenju in nashemu svetu odkril globok pomen resničnosti v njenem odnosu do osrednje osebnosti, ki nam je ponudila osvoboditev ljubezni. In da bi ta velika chloveshka izkushnja she bolj zaslovela, so se ljudje odlochili dosechi nemogoche in so prisilili skale govoriti, kamne prepevati in jame spominjati se; med hribi in pushchavami, na jalovih osamah, v gosto naseljenih mestih pa je njihov krik radosti in upanja privzel nesmrtnne oblike. In ta velikanski ustvarjalni podvig je svoje zmagoslavje dosegel v velikanskih kamnitih reliefih in kipih, pri tem pa je kljuboval oviram, ki so ga sicer preplavljale. Takshna junashka dejavnost na vechjem delu Vzhodne celine jasno odgovori na vprashanje: »Kaj je umetnost?« Umetnost je odgovor chlovekove ustvarjalne dushe na klic Resničnega.

Pred dolgimi stoletji je v Bengaliji osebnost, ki je kar zharela od globoke blizhnosti z Bogom, zhivopisno razkrila bozhansko ljubezensko dramo, ki ima svoje vechno igrishche v chloveshkih dushah. Njegovo videnje sveta kot glasbila, ki nas s svojo pesmijo vabi k srechanju z blazhenostjo, je razburilo razum celotnega naroda. Neizrekljiva skrivnost Bozhjega ljubezenskega klica, ki se je oblikoval v neskonchnem kalejdoskopu barv in oblik, je navdihnila nastanek glasbe, katera je preseгла omejitve klasichnega izrochila. V Bengaliji se je kakor zvezda, ki se vzpne na vrtincu chustev v srcu celotnega naroda, rodila nasha

glasba, imenovana Kirtan, zavedanje ljudstva pa je razvnel občutek resničnosti, ki ga moramo pohvaliti.

Lahko bi se vprashali, kakšno je mesto glasbe v moji teoriji, po kateri je namen umetnosti v našem razumu prebuditi globok občutek resničnosti v njenem najbogatejšem vidiku. Od vseh umetnosti je glasba najbolj abstraktna, tako kot je matematika na območju znanosti. Pravzaprav sta obe globoko medsebojno povezani. Matematika kot logika sštevil in razsežnosti tvori temelj znanja naše celotne znanosti. Če pa zanemarimo njene neposredne povezave in jo zreduciramo na simbole, nam razkrije svoj veličastni ustroj in neizogibnost svoje popolne harmonije. Vendar pa v vidnem svetu ne deluje le njena logika, temveč tudi njena charovnjija, ki ustvarja harmonijo – kadenco vzajemnih odnosov. In ta ritem harmonije, prevzet iz njegovega sicershnjega neposrednega vsakdanjega okolja, se izrazha prek zvoka. In zato nam glasba ponuja chisto esenco izrazhanja bivanja. Izrazhanju she najmanjši odpor nudi zvok, v katerem je glasba svobodna, saj je ne obremenjujejo dejstva ali misli, zvok pa ji podeli tudi moč, da v nas prebujajo globoko občutenje resničnosti. V likovnih, kiparskih in knjizhevnihi umetnostih so tesno povezani predmet in chustva, ki jih v zvezi z njimi chutimo, enako kot sta vrtnica in njen vonj. V glasbi se občutek prechisti v zvoku in se sam spremeni v neodvisen predmet, ko prevzame obliko pesmi, ki je konchna, in cheprav njenega sporočila ni mogoče opredeliti, ga nash razum občuti kot absolutno resnico.

In to je tista charovnjija matematike, ritem, ki je v srcu vsega stvarstva, ki se giblje v atomu in v razlichnih obsegih oblikuje zlato in svinec, vrtnico in trn, sonce in planete. To so plesni koraki sštevil v torishchu chasa in prostora, ki tkejo *mayo*, torej vzorce videza, nenehni tok sprememb, ko vse je in obenem ni. To je ritem, ki iz nejasnega pinji podobe, da postane otipljivo tisto, kar se nam sicer nenehno izmika. To je *maya* – umetnost stvaritve in umetnost knjizhevnosti, ki je charovnjija ritma.

Naj se zdaj pri tem ustavimo? Mar nima tudi tisto, kar poznamo kot racionalno resnico, ritem odnosa med dejstvi, ki tkejo vzorec teorije, katera se zazdi chloveku povsem smiselna in zato zachne chutiti, da pozna resnico? Za nas so resnična vsa tista dejstva, ki imajo harmonijo in ritem v procesu sklepanja, katerega je mogoče razchleniti z matematično logiko, cheprav sicer ne moremo razchleniti njihovega uchingovanja na nas, enako kot sicer res lahko preshtejemo vse njene tone, glasbe pa ne moremo razlozhiti. Skrivnost je sicer, zakaj tako verjamem, in to nich manj ne velja za tisto o *mayi* stvaritve, katere pomembno in neizogibno dejstvo je prav ta samozavedajocha se osebnost, ki vam jo predstavljam.

In Drugi chlovek? Verjamem, da je tudi on samo-zavedajocha se osebnost, ki je z menoj v vechni harmoniji.

O avtorju

Rabindranath Tagore (bengalsko: রবীন্দ্রনাথ ঠাকুর, Rabindranāth Thākura, Rabindranath Thakur, bengalski pesnik, filozof, slikar, skladatelj, glasbenik, pedagog, bojevnik za indijsko neodvisnost in reformator hinduizma, se je rodil 7. maja 1861 v Kalkuti, kjer je 7. avgusta 1941 tudi umrl.

Ta bengalski vseved je pred koncem 19. in na zacetku 20. stoletja preoblikoval bengalsko knjizhevnost in glasbo, ko pa je leta 1913 postal prvi Neevropejec, ki je prejel Nobelovo nagrado za knjizhevnost, se je povzpel tudi na svetovni pesniski Parnas in tam ostaja she danes med peshchico tistih najvecjih umetnikov, ki ostanejo priljubljeni dolga stoletja po svoji smrti.

Rodil se je plemeniti brahmanski družini in je poezijo zachel pisati zhe pri osmih letih, pri osemnajstih pa je pod psevdonimom Bhanusimha (Sončni lev) zachel objavljati svoje prve resnejshe pesnitve in pesmi, ki so jih literarni kritiki pri prichi povzdignili v klasichna dela. V tistem chasu je napisal tudi svoje prve kratke zgodbe in drame, s katerimi je v bengalsko knjizhevnost uvedel nove oblike proze in poezije in pogovorno bengalshchino, s chimer je bengalsko knjizhevnost reshil tradicionalnih modelov klasichnega sanskrta, sam pa zaslovel kot eden od nosilcev renesanse bengalske knjizhevnosti. Tagorejevi romani, zgodbe, pesnitve, pesmi, plesne drame in eseji govorijo o chloveku, duhovnosti in politiki. Ta veliki humanist je bil tako univerzalni internacionalist kot glasni nacionalist, obenem pa se je posvechal tudi vzgoji mladih, za katere je ustanovil univerzo Visva-Bharati. Tagore je vechino svojih pesmi tudi uglasbil in she danes jih prepevajo milijoni Indijcev, poleg tega pa je tudi skladatelj drzhavnih himen Indije, Bangladesha in Shri Lanke.

Tako kot je bil Gandhi oche indijske samostojnosti, je bil Tagore njen dedek, obenem pa je bil prav on tisti, ki je Gandija, svojega zvestega učenca in privrženca, prvi razglasil za Mahatmo (Velikega duha ali Veliko dusho), Gandhi pa je svojega ljubljeneega učitelja Tagoreja prvi poimenoval Gurudev (Guru vseh gurujev). Svojo vero je Tagore najbolj temeljito opisal prav v svoji duhovni avtobiografiji *Vera v Chloveka*, v kateri predstavi svojo vero kot najvishjo sploh. Skoraj vsak chastilec svojo lastno vero razglasha za najvishjo, che zhe ne za edino pravo, vendar pa Tagore vrhovnost svoje vere zelo temeljito in preprihljivo tudi dokazhe, seveda na z logichnim sklepanjem, ki je pri vprashanjih vere tako ali tako vselej docela nemochno, temvech s svojim neverjetnim knjizhevničnim talentom zhivo opishe univerzalne duhovne podobe, ki se zasvetlikajo tudi v bralchevem duhu. Obenem se opira na izrochilo modrosti vseh glavnih azijskih verstev – hinduizma, Zaratustrovega nauka, Laocejevega daoizma, budizma in islama, nich manj pa na sufijsko izrochilo srednjeveshkega pesnika in svetnika Kabirja in drugih indijskih sufijev ter kulta Bavlijev. Knjiga je nastala iz zapiskov, na temelju katerih je o Bogu, izkushanju bozhanskega, razsvetljenju in duhovnosti leta 1930 predaval na Oxfordski univerzi.

Umetnikov visoki, in upam si rechi najvishji slog razgrinjanja duhovne resnice na temelju lastnih izkushenj, ki bralchevega duha dobesedno urochi, nazorno naslika nekaj, kar je v vsakem od nas – namrech brezmejni notranji svet nashe dushevnosti, istočasno pa poda tudi docela jasna navodila, kako se odpraviti na pot duhovne odreshitve, ki ima za cilj zdruzHITEV z Univerzalnim Duhom, imenovanim Eno.

Poglavje iz knjige R. Tagore, *Vera v chloveka* (2014)

Prevod in opomba o avtorju Peter Amalietti

Za zgodovinski spomin

Milan Štruc

SLOVENSKI INTELEKTUALNI ADMIRAL

Veliki admiral Anton Haus, vrhovni poveljnik
avstro-ogrške, nemške in italijanske vojne mornarice**Uvod**

Potek in posledice obeh velikih svetovnih vojn bi morale biti opomin in opozorilo, da se podobni dogodki nikoli vech ne bi ponovili. Emil Ludwig, nemshko-shvicarski avtor shtevilnih biografij, je v svoji knjigi *Julij 14*, ki je izshla leta 1933, preprihljivo povezal posamezne dogodke, ki so neizogibno pripeljali do prve svetovne vojne. Knjigi je dal pomenljiv podnaslov *Sinovom v svarilo*.¹ Kljub njegovi neverjetno natanchni analizi zaporedja dogodkov in nato njihovim neizogibnim posledicam se podobni dogodki she vedno spregledajo, nato pa se zgrozheno ugotavlja, da se zgodovina vedno znova in znova ponavlja.

V veliki chloveshki moriji prve svetovne vojne je padlo ogromno slovenskih fantov, najvech v Galiciji in na Soshki fronti. Slovenci so bili v veliki vojni udelezheni vse od navadnih vojakov do chastnikov, izjemoma pa tudi kot visoki poveljniki avstro-ogrške vojske. Med njimi pripada gotovo najvishji polozhaj Antonu Hausu, velikemu admiralu, vrhovnemu poveljniku avstro-ogrške vojne mornarice, predstojniku pomorskega sektorja obrambnega ministrstva in od leta 1913 tudi vrhovnemu poveljniku zdruzhenih pomorskih sil Nemchije, Italije in Avstro-Ogrske.² Od vseh njegovih vojashkih polozhajev pa so she pomembnejshe njegove odlochitve in zhivljenjski pogledi, zaradi katerih ga amerishki zgodovinar Paul G. Halpern, eden najvechjih poznavalcev pomorske zgodovine tistega chasa, imenuje kar »intelektualni admiral«.³

Pri nas je med visokimi poveljniki avstro-ogrskih vojashkih sil najvech pozornosti delezhen feldmarshal Svetozar Borojevich, ki je bil avstro-ogrski armadni poveljnik v Galiciji in na Sochi, to je na frontah z najvechjim shtevilom zhrtev med slovenskimi vojaki. Zato je postal tudi chastni meshchan mesta Ljubljane (6. avgust 1915; odvzet 1919; vrnjen 2009). Medtem ko je Borojevich z ogromnimi zhrtvami tudi na svoji strani branil meje monarhije, pa pri nas skoraj ne vemo, da je celotno morsko mejo vse od Trsta do Sutomorja juzhno od Boke Kotorske z izrednim taktichnim znanjem in brez vechjih zhrtev obranil veliki admiral Anton Haus, Slovenec in vrhovni poveljnik avstro-ogrške vojne mornarice. Cheprav je med vsemi slovenskimi in tudi juzhnoslovanskimi vojashkimi poveljniki dosegel najvishji vojashki polozhaj v avstro-ogrski monarhiji, je pri nas skoraj popolnoma nepoznan.⁴

Zhivljenjska pot Antona Hausa

Anton Haus se je rodil 13. junija 1851 v Tolminu na takratnem Kranjskem v zavedni slovenski družini, ki se je tja priselila iz Slovenj Gradca.⁵ Anton Haus starejši, ded mladega Hausa, je bil nekaj časa tudi župan Tolmina. Oče Jozhe Matija Haus in mati Marija (r. Walter na Moravskem) sta v Tolminu prevzela upravljanje vechjega posestva. Po preselitvi družine v Novo mesto⁶ je osnovno sholo in prvih pet razredov gimnazije konchal tam, nadaljeval pa na vishji gimnaziji v Ljubljani. Sholska porochila iz tistega časa navajajo, da je bil Anton Haus v prvih petih letih najboljshi uchenec v razredu, kasneje pa prav tako vedno med najboljshimi.⁷ Po ochetovi smrti leta 1859 so shtudij mlademu Antonu Janezu Hausu omogochali njegovi sorodniki.

Zhe v chasu sholanja na vishji gimnaziji v Ljubljani se je seznanil s posledicami avstrijsko-pruske vojne leta 1866, ki jo je Avstrija neslavno izgubila. Cheprav je v pomorski bitki pri Visu avstrijska mornarica pod vodstvom Mariborchana kontraadmirala Tegetthoffa porazila Italijo, je Italija kot pruska vojashka zaveznica zahtevala in na podlagi Dunajskega miru od Avstrije celo dobila Benechijo in Julijsko krajino, ki sta bili poseljeni s shtevilnim slovenskim prebivalstvom.⁸

Leta 1869 se je Haus vpisal na Pomorsko akademijo na Reki Reki⁹ ter po konchanem sholanju vstopil v avstro-ogrsko vojno mornarico. Leta 1886 je nastopil shtiriletno sluzhbo predavatelja na Pomorski akademiji na Reki in v tem chasu napisal uchbenik *Osnove oceanografije in pomorske meteorologije*. Ob koncu predavanj je kot priznanje za svoje delo prejel vojashki krizh za zasluge. Leta 1887 se je porochil z Ano Karolino Trenz, s katero sta imela kasneje shtiri sinove. Kot je bilo v tistih chasih pogosto, sta le dva od njih prezhivela otroshko dobo. Kot zanimivost povejmo, da je bil Anton Haus stric Ane Kessler, zhene slovenskega pesnika, dramatika in prevajalca Otona Zhupanchicha.

Zhivljenjsko pot Antona Hausa lahko spremljamo do zacetka prve svetovne vojne tudi po dnevniku,¹⁰ ki ga je pisal v stari Gabelsbergerjevi stenografski pisavi¹¹ in je ohranjen v Vojnem muzeju na Dunaju. Ne vemo, ali dnevnika v chasu vojne ni pisal; to je glede na njegov znachaj malo verjetno, morda je ta del izgubljen oziroma »izgubljen«. Z njim bi bilo mozhno pojasniti marsikatero podrobnost iz tega pomembnega zgodovinskega obdobja, she posebno glede na njegov kritichni pogled na takratne razmere. Ni verjetno, da bi se ta del dnevnika kdaj nashel, zato ga je treba za zdaj shteti za izgubljenega.¹²

Haus je bil edini vojashki poveljnik, ki je v avstro-ogrski vojni mornarici v chasu svoje aktivne sluzhbe dosegel polozhaj velikega admirala. Avstrijski cesar je s kronskim svetom posebej zanj ustanovil »dostojanstvo velikega admirala in njemu prvemu podelil ta naslov«.¹³ Sicer pa je ta naziv ustrezal tudi njegovemu polozhaju skupnega vrhovnega poveljnika avstro-ogrske, nemshke in italijanske vojne mornarice.

O slovenski narodni pripadnosti Antona Hausa seveda ni dvoma. Vse do svoje smrti (1917), torej tudi v chasu, ko je bil na najvishjih polozhajih avstro-ogrske

vojne mornarice, je bil naročen na prvi slovenski dnevnik, glasilo liberalne Narodno napredne stranke *Slovenski narod*.¹⁴ Vendar ni bil le pasivni naročnik slovenskih časopisov, temveč si je z njihovimi uredniki tudi lastnorочно dopisoval v slovenskem jeziku, kar v tako kritičnem času, ko so bila ta pisma napisana, ne pushcha nobenega dvoma o njegovi izjemni narodni zavednosti. Zato tudi slovenski časopisi¹⁵ in Ljubljanski mestni svet¹⁶ o njem ponosno pishejo kot o svojem rojaku.

O Hausovi dopisni aktivnosti pricha tudi naslednji primer. Jakob Dimnik v članku v listu *Zvonček* pishe, da je 10. avgusta 1916 iz Pulja od velikega admirala Antona Hausa prejel lastnorочно v slovenskem jeziku napisano naslednje pismo:

»Vashe blagorodje!

Za poslani »letni poročili« 1914/15 in 1915/16 blagovolite sprejeti mojo najsrčnejšo zahvalo, istotako tudi za spis, ki ste ga določili moji osebi. Če se v njem moja dela veliko višje cenijo, kakor zaslužijo, moram pač to pripisovati samo patriotičnemu navdusenju, ki navdaje i Vashe srce in katero se tako vrlo trudite v srcih sholske mladine zbuditi in povishati, za kar Vam je zahvala in priznanje vseh gotova, ki ono lepo dezhelo Kranjsko s svojim vrlim in brabrim prebivalstvom tako ljubijo, kakor jaz.

Z odličnim spohstovanjem belezhim Vashemu velerodju vdani

A. Haus l. r. veliki admiral«

Jakob Dimnik v članku tudi poudari, da »najvišji poveljnik nashe mornarice govori rad in gladko slovenski«. Zato je Dimnik imel za potrebno, da naslovi na slovensko mladino tudi naslednje sporočilo: »Ako tak visok dostojanstvenik ceni in sposhtuje nash mili slovenski jezik, kako ga ne bi ljubila shele ti, predraga slovenska mladina.«¹⁷

Anton Haus je na vojnih ladjah dvakrat obplul svet. Njegovo prvo potovanje okoli sveta se je prichelo v Pulju septembra 1890 na korveti *Saida* in je trajalo skoraj sedemnajst mesecev. Njegovo drugo potovanje je trajalo kar dvaindvajset mesecev. V okviru tega potovanja je vodil avstro-ogrsko floto na Kitajskem v okviru mednarodnega posredovanja pri t. i. boksarski vstaji med letoma 1899 in 1901. Na pot je odshel kot poveljnik korvete *Donau* in nato ob pristanku na Havajih prejel sporočilo svojega poveljstva, da bo ob prihodu v Nagasaki prevzel poveljevanje oklepne krizharke *SMS*¹⁸ *Kaiserin und Koenigin Maria Theresia*, to je poveljnishke ladje admirala Montecuccolija. Ko se je Montecuccoli moral vrniti domov, je Haus kot najvišji oficir na tem obmochju prevzel poveljstvo nad celotno avstro-ogrsko floto na Kitajskem, ki je obsegala dve sholski ladji, krizharko *Kaiserin und Königin Maria Theresia*, krizharko *Kaiserin Elisabeth* ter dve mali krizharki *SMS Aspern* in *SMS Zenta*.¹⁹

Haus je bil tudi velik ljubitelj glasbe. Bil je odlicen igravec klavirja, na potovanjih ga je vedno hotel imeti na razpolago v svojih prostorih. Kot zbiralec metuljev je na

potovanjih po svetu obogatil svojo zbirko metuljev. Predvsem pa se je na obeh svojih potovanjih okoli sveta dodobra seznanil z zhivljenjem mornarjev. To je opredeljevalo tudi njegov kasnejši odnos do podrejenih chastnikov in mornarjev, ki se je bistveno razlikoval od takratnega oholega nastopa chastnikov do podrejenih tako v avstro-ogrski vojski kot tudi v drugih armadah. Med potovanji je lahko koristno uporabil svoje znanje shtevilnih jezikov; to je bil redek dar, ki so mu ga v shtevilnih karakteristikah izrecno priznavali.

Po vrnitvi Hausove flote s pomorske misije na Kitajskem so bila njegova napredovanja hitra. Leta 1905 je napredoval v kontraadmirala, leta 1907 v viceadmirala, leta 1913 pa v admirala. Še isto leto je postal vrhovni poveljnik avstro-ogrske vojne mornarice, 2. aprila 1913 zaupni cesarsko-kraljevski svetnik in 24. februarja 1913 vodja pomorskega sektorja vojnega ministrstva. Halpern navaja, da se je po mnenju nekaterih zgodovinarjev z odhodom Montecuccolija in s Hausovim prevzemom njegovega položaja pričela tako imenovana »Hausova era«.²⁰

Hausova era

Ko je Anton Haus (slika 1) prevzel vrhovno poveljstvo nad avstro-ogrsko vojno mornarico in je postal predstojnik pomorskega sektorja vojnega ministrstva, se je zavedal, da mora najprej posodobiti zaostalo in slabo opremljeno vojno mornarico. V ta namen je moral najprej zagotoviti potrebna sredstva v drzhavnem prorachunu, pri chemer se je soochil s shtevilnimi nasprotniki, med katerimi je bil celo njegov predhodnik grof Rudolf Montecuccoli degli Erri. V shirshi razpravi o razvoju vojne mornarice, ki je potekala med leti 1908 in 1910, se je Montecuccoli izrecno opredelil proti Hausovemu programu z utemeljitvijo, da Avstrija ne potrebuje velikih sodobnih vojnih ladij, ker da takshnih ladij nima niti Italija, za katero je menil, da bi lahko v bodochnosti predstavljala edino nasprotnico pri prevladi na Jadranu.²¹ Nasprotno se je Haus zavzemal za gradnjo sodobnih bojnih ladij tipa dreadnought, ki so nato po svoji mochi topnishke oborozhitve celo prekashale britanske. (Slika 2)

Kljub velikemu nasprotovanju je Hausu konchno uspelo zagotoviti potrebna sredstva in pricheti s prenovo. S tem se je nepomembna in slabo opremljena avstro-ogrska vojna mornarica še pred prichetkom prve svetovne vojne povzpela na mesto sedme najmochnejše vojne mornarice na svetu.²² Ob vojni napovedi Italije Avstro-Ogrski se je izkazalo, da je imel Haus prav. Velike bojne ladje, s katerimi je Haus samo nekaj ur po italijanski vojni napovedi napadel italijansko ladjevje ter vojashke in infrastrukturne objekte na nasprotnikovi obali, so imele poleg svojega materialnega uchinka še za nekajkrat vechji moralni in psiholoski uchinek.²³

Tudi cesar Franc Jozhef ni bil zagovornik sprememb na podrochju pomorskega razvoja; k temu naj bi menda prispeval tudi neki neljubi dogodek. Franc Jozhef, ki

se je udeležil slovesne otvoritve Suesškega prekopa 17. 11. 1869, je pot v Port Said pred tem izkoristil tudi za obisk turškega sultana v Carigradu in nekaj romarskih krajev v Sveti dezheli. V pristanishču Jaffa (Tel Aviv) se je moral na jahto vrniti s cholnom na vesla. Ker pa je bilo tisti dan morje zelo nemirno, se je povratek na jahto spremenil v njegovo nočno moro.²⁴ Kasneje so po vsej Avstriji dan njegove srečne vrnitve na ladjo svečano praznovali kot dan cesarjeve rešitve pred utopitvijo.²⁵ Odtlej je Franc Jozhef sovražil odprto morje, to pa je negativno vplivalo tudi na prizadevanja za posodobitev avstro-ogrške mornarice.

Do pomembne spremembe v odnosu do pomorskih sil v monarhiji je prišlo shele s povečanim vplivom na drzavno politiko, ki ga je postopno pridobival prestolonaslednik Franc Ferdinand. Slednji je bil eden izmed redkih chlanov najvishjega vodstva, ki se je zavedal pomena trgovske in vojne mornarice za vsako drzhavo, ki bi zhelela postati velesila. Prav tako se je zavedal pomena vojashkih pomorskih sil za obrambo avstrijske morske meje.

Za chloveka, ki ni sodil med ozhje habsburshko plemstvo, je bilo praktichno nemogoche napredovati na tako visoke poveljnishke dolzhnosti, kot jih je kasneje zavzemal Anton Haus. Prav Franc Ferdinand pa je bil eden tistih zelo redkih chlanov habsburshke dinastije, ki je bil na najvishje polozhaje pripravljen sprejeti tudi osebe izven najozhjegga kroga avstrijskega plemstva. Morda je k temu prispevalo tudi Ferdinandovo neprestano soochanje s ponizhevalnim odnosom habsburshkega plemstva, s cesarjem Francem Jozhefom na chelu,²⁶ do njegove soproge Zofije Chotek, chetudi je bila sicer iz cheshke grofovske družhine.

Cheprav sta imela Franc Ferdinand in Anton Haus pogosto popolnoma nasprotna stalishča do posameznih vprashanj, pri katerih Haus skoraj nikoli ni odstopil od svojega mnenja, je prestolonaslednik dosledno zagovarjal Hausovo napredovanje. Haus je postal tudi eden Ferdinandovih ozhjih svetovalcev in vzpostavila sta mochno osebno prijateljstvo. Franc Ferdinand je bil rojen v Gradcu in je bil le dobri dve leti mlajshi od Antona Hausa,²⁷ oba pa sta z vojnim ladjevjem tudi oblula svet.

Hausov polozhaj je zahteval tudi pogosta osebna srechanja s cesarjem Francem Jozhefom, pri chemer je cesar v zacetku vedno kazal svoj znachilno hladni odnos, ki ga je imel do vseh oseb izven ozhjegga kroga habsburshke družhine. Schasoma pa so tudi ta srechanja postajala vedno bolj prijateljska, ne glede na njuno razlichno poreklo.

Veliki admiral Anton Haus pa ni bil le najvishji poveljnik avstro-ogrške vojne mornarice. Nemchija in Avstro-Ogrska sta namrech leta 1879 sklenili zvezo, ki se ji je 20. 5. 1882 prikljuchila she Italija. Veljavnost sporazuma o trojni zvezi in skupni medsebojni obrambi so nato vse tri chlanice 5. 12. 1912 podaljshale do leta 1920.

Cheprav naj bi podrobnejshe sodelovanje na posameznih vojashkih podrochjih uredili posebej, je navedena obveza ostala le na papirju. Nasprotno pa je Anton Haus takoj, ko je prevzel poveljstvo nad avstro-ogrsko vojno mornarico, prichel s

pripravami za dogovor o skupnem pomorskem delovanju, in to mu je leta 1913 tudi uspelo. Ko so z dogovorom za področje pomorskega bojevanja dopolnili pogodbo o medsebojnem sodelovanju, je cesar Franc Jozef ob podpisu dogovora chestital Antonu Hausu za ta dosežek in potarnal, da podobnega sporazuma niso uspeli narediti za nobeno drugo področje. Dogovor je natančno dolochal poveljevanje in skupno delovanje vojnih mornaric navedenih drzhav v primeru vojne.²⁸ V posebnem dodatku k sporazumu je bil nato Haus imenovan tudi za skupnega vrhovnega poveljnika vojnih mornaric Nemchije, Italije in Avstro-Ogrske.²⁹ S tem je bil edini vrhovni poveljnik v zgodovini, ki je sočasno poveljeval vojnim silam omenjenih treh drzhav. V tej svoji vlogi je bil natančno seznanjen s pomorskimi vojashkimi nachrti, to pa je verjetno prispevalo k njegovi kasnejshi uspesni obrambi avstrijske pomorske meje v chasu prve svetovne vojne.

Ko je Avstro-Ogrska 1913/1914 na njegovo zahtevo vse svoje vojne ladje prekrila z znachilno sivo barvo, so jo mornarji v shali poimenovali kar »Hausova barva«.³⁰ Vendar »Hausova« siva barva ni dolgo ostala omejena le na njegovo ladjevje, saj so jo nato postopno prevzele skoraj vse druge vojne mornarice na svetu. Haus je svoje znanje in sposobnosti pokazal tudi na drugih podrochjih. Tako je pripravil nachrt ladje za odstranjevanje morskih min in osebno sodeloval pri preizkusu njenega delovanja. Dva torpedna cholna, ki sta bila po teh nachrtih predelana v minolovca, sta uspesno delovala celo pri hitrosti shestih vozlov.³¹ Za njegov prispevek k razvoju pomorske tehnike je dunajska univerza Hausu podelila chastni doktorat tehnikskih znanosti.³²

Leta 1916 je prejel naziv *veliki admiral* in je bil v vsej zgodovini avstro-ogrške vojske edini vojashki poveljnik s tem nazivom v chasu svoje aktivne sluzhbe. Posmrtno je bil odlikovan s *Poveljnishkim krizhem vojashkega reda Marije Terezije*, ki ga je v chasu prve svetovne vojne prejelo samo devet vojashkih poveljnikov.³³ Predlog, da bi ga povishali v plemishki stan, je Haus odklanjal.³⁴ Zato ga je zadnji avstrijski cesar Karl I. povzdignil v baronski naziv, s pristankom Hausove vdove, 12. junija 1918, to je po njegovi smrti.³⁵

Za celovito razumevanje Hausove vloge je treba posebej opozoriti na njegov pozitivni odnos do podrejenih. Morda sta na to vplivali tudi obe zelo dolgi potovanji okoli sveta, ko se je dodobra spoznal z ladijskimi posadkami od oficirjev do navadnih mornarjev. O njegovi priljubljenosti med mornarji je med drugim pisal tudi chasopis *Uchiteljski tovarish*. V chlanku *Veliki admiral Anton Haus*, ki je bil objavljen ob njegovi smrti, je pisec posebej opozoril na Hausovo priljubljenost med njegovimi mornarji; taka priljudnost je bila v tistem chasu v popolnem nasprotju z znachilnim oholim odnosom chastnikov do podrejenih. Avtor med drugim navaja, da je bil »veliki admiral Haus jako priljubljen in sposhtovan pri svojih pomorshchakih. V smrt bi radi shli za ljubljeneega poveljnika«.³⁶ Cheprav slednjega mnenja seveda ni jemati dobesedno, vseeno kazhe na pomembno razliko

med odnosom Antona Hausa do podrejenih pomorščakov ter ponizhevalnim odnosom častnikov do vojakov v drugih rodovih avstro-ogrške vojske.

Haus je kazal tudi veliko razumevanja za napake navadnih mornarjev, medtem ko pri napakah častnikov ni shtedel s kritiko. Tako je udeležencem v nekem uporu, ki bi se lahko tedaj zanje tragichno konchal, močno pogledal skozi prste. Preprosto je dejal, da so udeleženci najverjetneje delovali pod vplivom alkohola, in zadeva je bila zaključena. Nasprotno pa je ostro obsojal napake poveljnikov, che zaradi panike niso ravnali v skladu z veljavnimi pravili. Znana je njegova ostrá kritika podmornishkega poveljnika, ki se je takoj po izstreljenem torpedu potopil in odplul z nevarnega obmochja, ne da bi pred tem preveril, ali je torpedo zadel cilj, ter bi po potrebi izstrelil she drugega.

Po drugi strani pa Haus ni varcheval s pohvalo, che so poveljniki dosegali cilje s chim manj zhrtvami ali sploh brez njih. Takshno stalishche je bilo v popolnem nasprotju s takratno doktrino, po kateri je bil delezhen najvishjih chasti tisti poveljnik, ki je imel najvech zhrtev tudi na lastni strani, saj naj bi s tem dokazoval »svoje« junashtvo. Za Hausa pa naj bi bila najvechja zmaga tista, ki je bila dosezhena »s sabljino senco«. Zato je bil ves chas izpostavljen kritikam tako s strani lastnega generalshtabla kot tudi s strani nemshkih zaveznikov zaradi svojega nasprotovanja predlogom, po katerih bi po nepotrebem vodil svoje ladjevje v sporne ali zelo tvegane akcije. Z veliko mero cinizma je zavrachal predloge politikov ter avstro-ogrškega ali nemshkega vrhovnega poveljstva, ki bi zahtevali velike zhrtve z majhnimi uchinki ali pa bi ogrozili obrambno sposobnost njegove mornarice. Ni pa poznal niti najmanjshe neodlochnosti, kadar je bil soochen z vojno napovedjo ali agresijo. To je pokazal z izjemnim odzivom na vojno napoved Italije Avstro-Ogrski, pa tudi ob francoski vojni napovedi Nemchiji.

V zacetku leta 1917 se je Haus udelezhil vojne konference, ki sta jo vodila nemshki cesar Viljem II. in avstrijski cesar Karl I. V zvezi s pomorskim bojevanjem je Haus na konferenci zagovarjal stalishche o vnaprejsnji dolochitvi pomorskih obmochij, na katerih bi lahko podmornice delovale brez do tedaj obveznega predhodnega preverjanja ladij. Do tedaj je morala namrech posadka podmornice najprej ugotoviti, ali je na zasledovani ladji vojashka oprema oziroma vojashko osebje, shele po taki preveritvi je lahko ukrepala. To je podmornice izpostavljalo nevarnosti, da jih medtem potopijo nasprotnikove vojashke ladje; s tem je bila povsem iznichená prednost podmornic v pomorskem bojevanju. V okviru spremenjene ureditve bi morale drzhave dolochiti obmochja, kjer bi bilo dovoljeno neposredno delovanje podmornic brez predhodnega opozorila in preverjanja ladij, vendar bi morala vsaka drzhava o teh obmochjih vnaprej obvestiti vse v vojno vpletene strani. Tak nachin se je kasneje sploshno uveljavil na morju, z razvojem vojnega letalstva pa tudi v zrachnem prostoru pod nazivom »No fly zone«. Tudi pri tem vprashanju so se jasno pokazale razlike med Antonom Hausom in vrhovi avstro-ogrške vojske v pogledih na vodenje vojne. Haus je zhe v tistem chasu razumel pomen podmornishkega bojevanja, ki je kasneje

pomembno odločalo o izidu tako prve kot druge svetovne vojne.³⁷ Na konferenci je predlog podprla nemška stran na chelu s cesarjem Viljemom II., medtem ko je avstrijski cesar Karl I., skupaj z nekaterimi avstrijskimi in ogrskimi ministri, predlogu močno nasprotoval.

Ob navedeni konferenci pa je treba opozoriti še na drugo pomembno Hausovo stališče, ki je bilo prav tako deležno izrazitega nasprotovanja cesarja Karla I. in njegovih ministrov. Haus je namreč izrazil prepričanje, da je vojashka zmaga njegove države zanesljiva, vendar je potrebno takoj sprejeti trdna zagotovila, da bo Avstro-Ogrska po končani vojni spremenila svojo dualistično drzhavno strukturo ter zagotovila avtonomijo tudi slovanskim narodom. Podobni pogledi na spremembo drzhavne strukture, v kateri bi tudi slovanski narodi dobili svojo avtonomijo v federalistično preoblikovani monarhiji, so bili sicer zhe del programa prestolonaslednika Franca Ferdinanda, a so realizacijo preprečili organizatorji atentata v Sarajevu. Znachilno je, da je bila kasneje taka zamisel spremembe avstro-ogrske drzhavne ureditve tudi prvi pogoj zaveznishkih sil za zachetek pogajanj o premirju. Hausov predlog je naletel na zholčno nasprotovanje avstrijskih in she posebej ogrskih udelezhencev konference. Ne vemo, kakshno stališče je na konferenci zagovarjal poveljnik generalshtaba avstro-ogrskih oborozenih sil Franz Conrad von Hötzendorf, vendar je dejstvo, da je bil kmalu nato razreshen s svojega položaja.

Po konferenci se je Haus ustavil na Dunaju, kjer ga je pregledal njegov osebni zdravnik in ugotovil, da je odličnega zdravja. Z Dunaja se je v Pulj vrnil z vlakom in zhe naslednji dan po vrnitvi naj bi zbolel za pljuchnico. Hkrati je prishlo do vse mochnejšega srchnega popushchanja, posebno letalo, ki naj bi z Dunaja dostavilo specialno zdravilo za srce, pa je prispelo prepozno.

Anton Haus je umrl 8. februarja 1917 v Pulju na svoji poveljnishki ladji *SMS Viribus Unitis*. Njegovega pogreba se je udelezhil cesar Karl I. s shtevilnimi chlani habsburshke dinastije in z najvishjimi chastniki avstro-ogrske vojske. Med drugimi so se pogreba udelezhili feldmarshal in armadni poveljnik nadvojvoda Friderik, nadvojvoda Karl Shtefan, shef generalshtaba Conrad von Hötzendorf, vojni minister Krobotin, general Svetozar Borojevich³⁸ in drugi.³⁹ Glede na pomen avstro-ogrske mornarice je bil Pulj takrat eno najbolj izpostavljenih mest v drzhavi, zato je bil nedvomno prepleten s shtevilnimi tajnimi sluzhbami. Navzochnost najvishjih avstro-ogrskih drzhavnih in vojashkih poveljnikov v Pulju gotovo ni mogla ostati neopazhena na nasprotni strani. Dejstvo, da se je pogreba kljub pretechi nevarnosti za najvishje drzhavno in vojashko vodstvo, zbrano na enem mestu, dokazuje, da je bil Anton Haus v zachetku leta 1917 ena najpomembnejshih osebnosti dvojne monarhije.⁴⁰

Najprej je bil pokopan na mornarishkem vojashkem pokopalishchu v Pulju. Potem ko je Pulj prishel pod Italijo, pa so leta 1925 Hausove posmrtno ostanke prenesli k zadnjemu pochitku na pokopalishche Hütteldorfer Friedhof na Dunaju.

Prva svetovna vojna

Vojni mornarici je Haus seveda poveljeval tudi vse od zacetka vojne do svoje smrti 8. februarja 1917. V vsem tem chasu je s svojo mornarico izvedel nekaj dejanj, ki kazhejo njegovo hitro in odlochno ukrepanje, to pa je bilo pogosto v nasprotju s stalishchi generalshtabov.

Ko je bilo v zacetku avgusta 1914 jasno, da bo v najkrajšem chasu prishlo do vojne med Nemchijo ter Francijo in Anglijo, sta nemshki krizharki *Goeben* in *Breslau*, ki sta bili pod Hausovim poveljstvom, naglo zapluli v alzhirske in francoske vode, da bi lahko takoj ob nastopu sovrazhnosti napadli obalna oporishcha in transporte vojashtva iz Alzhira v Francijo. Nemchija je 3. 8. 1914 napovedala vojno Franciji in she istega dne je angleshki kabinet sprejel sklep, da bo angleshka vojna mornarica zashchitila francosko obalo. Haus je takoj pokazal, kakshna je mozhnost za angleshko zashchito francoske obale, ko je zhe naslednji dan, to je 4. avgusta, s svojima krizharkama napadel francoska obalna oporishcha in je krizharka *Goeben* obstreljevala Philippeville, krizharka *Breslau* pa Bone.

Tudi v tem primeru lahko vidimo, kakshni so bili pogosto odzivi generalshtabov na nekatere Hausove odloचितve. Obe krizharki sta bili v neposredni blizhini svojih ciljev, ko je nemshka admiraliteta poveljnikoma obeh poslala sporočilo, naj opustita predvidene bojne naloge in odplujeta proti Carigradu v podporo turshki floti. Vzrok za to naj bi bil dan prej, to je 2. avgusta, sklenjeni tajni vojashki sporazum med Nemchijo in Turchijo. Nasprotno je Haus seveda zahteval, da krizharki pred odplutjem z obmochja opravita zadano nalogo.

Zhe v zvezi s tem je italijanska stran pokazala, da ne namerava sposhtovati sporazuma o skupnem nastopanju niti svoje izjave o nevtralnosti. Za povratek sta krizharki potrebovali oskrbo s premogom, ki sta ga nameravali nalozhiti v Mesini, kot je predvideval sporazum o skupnem delovanju pomorskih sil. V nasprotju s tem dogovorom je Italija postanek *Goebena* omejila na 24 ur, ki niso zadostovale za nalozhitev potrebne kolichine goriva. Angleshkemu in francoskemu mornarishkemu poveljstvu se je ponudila odlicna prilozhnost za plen in brez pomoči bi bili krizharki izgubljeni.⁴¹ Zato je nemshko poveljstvo Hausu predlagalo, da avstro-ograska flota odrine v Mesino in tam zashchiti nemshki ladji, toda Haus je presodil, da bi bila bitka na tako veliki razdalji ob negotovi reakciji Italije neprimerna, pomoch ladjama pa bi verjetno prispela prepozno. Ker je poznal hitrost obeh nemshkih kot tudi nasprotnih ladij, je poveljnikoma predlagal, da s polno hitrostjo priplujeta do vishine Brindisija, tja pa bi tudi avstro-ogrsko ladjevje prispelo v priblizhno istem chasu. Poveljnika *Goebena* in *Breslava* sta se strinjala, in namesto da bi pred Mesino chakala na pomoch kot nastavljeni vabi, sta odplula proti dogovorjenemu kraju srečanja.

Haus se je na pomoch nemshkima krizharkama podal z veliko floto treh bojnih ladij tipa *Tegetthoff*, treh ladij tipa *Radecky*, dveh krizhark, šestih rushilcev in trinajstih torpednih cholnov, od katerih jih je nekaj pravkar prishlo iz ladjedelnic.

Linijski kapitan Heyssler je kasneje napisal, da je izplula impozantna pomorska flota, morala posadk pa je bila odlična.⁴² Ko je nasprotna stran ugotovila, da prihaja na pomoč tako veliko ladjevje, je ustavila zasledovanje. Nemshki krizharki sta se po manjšem ovinku v Jadran preusmerili proti Dardanelam, Haus pa je lahko svojo floto brez boja vrnil v domacha oporishcha. Ko sta krizharki kasneje preshli pod turshko poveljstvo, je admiral Souchon, ki je poveljeval *Goebennu*, postal vrhovni poveljnik osmanske vojne mornarice in je bil na tem položaju do leta 1917.⁴³

She ena od zavrnenih zahtev, kakršne sta na Hausa naslavljala nemshki in avstrijski generalshtab, je bilo prevazhanje streliva za Turchijo. Najprej je bilo predvideno, da bo prevoz po Donavi kot najkrajshi poti opravljala avstro-ogrška rečna flota, ki je spadala pod kopensko vojashko poveljstvo. Po vech ponesrechenih donavskih poskusih in znatnih izgubah so se zacheli pritiski, naj bi prevoz streliva prevzelo Hausovo morsko ladjevje. Haus pa je to idejo, ki je pomenila dolg transport okoli Grchije in po Sredozemlju, zavrnil, saj bi pomorskim silam Antante, ki so se takrat na tem območju pripravljale na veliko bitko za Dardanele, ponudil odlično prilozhnost za napade na avstro-ogrsko ladjevje.⁴⁴

Med najbolj odmevne izgube avstro-ogrške mornarice v prvi svetovni vojni sodi potopitev krizharke *SMS Zenta*. Haus je avstro-ogrsko vojno poveljstvo vechkrat opozoril, da njegovo ladjevje v kotorskem zalivu ne bo imelo zadovoljive zashchite, dokler ne bodo zavzete tudi vishinske postojanke nad zalivom. Z njih je bilo namrech možno chrnogorsko opazovanje premikov njegovega ladjevja ter potem sporočanje tudi francoskim in angleshkim pomorskim silam. Potem ko je 12. avgusta 1914 Avstro-Ogrski napovedala vojno Velika Britanija in 13. avgusta she Francija, je zhe 16. avgusta kombinirana angleshko-francoska flota, ki jo je sestavljalo sedemnajst francoskih in angleshkih vojnih ladij, zaplula v Jadran, blokirala avstro-ogrsko krizharko *Zenta* (ta je pred tem bombardirala chrnogorsko mesto Bar) in jo po daljsi pomorski bitki pri Baru tudi potopila. Krizharki je kot kapitan fregate poveljeval Pavel Pahner (Paul Pachner, 1871-1937), Slovenec iz Maribora, ob koncu vojne kontraadmiral.⁴⁵ Delu posadke skupaj s poveljnikom se je uspelo s plavanjem reshiti na obalo, zhivljenje pa je izgubilo 179 chlanov posadke (Pahner je bil v chrnogorskem ujetnishtvu do leta 1916). Angleshko-francoska flota je vse brodolomce prepustila usodi in ni niti poskushala z reshevanjem.⁴⁶

Najtezhje posledice za položaj Avstro-Ogrske pa bi imela zahteva generalshtaba, naj bi avstro-ogrsko ladjevje napadlo rusko floto v Chrnem morju. Bitka za pomembno morsko ozhino Dardanele se je prichela s pomorsko akcijo 18. marca 1915. Angleshka in francoska vojna mornarica sta zaman poskushali zasesti turshki polotok Galipoli. Ker napadi bojnih ladij niso bili uspesni, se je 25. aprila 1915 zachel kopenski del operacije z izkrcanjem chet na obalah polotoka. V celotni akciji so sodelovale britanske, indijske, novozelandske, avstralske in

francoske vojne sile.⁴⁷ Sledila je ena najbolj krvavih bitk v prvi svetovni vojni, ki se je končala z ogromnim številom chloveshkih zhrtev na obeh straneh.⁴⁸ Še posebno velike izgube so utrpeli avstralski in novozelandski polki. Antanta je doživela težek poraz in proti koncu leta 1915 so se morale njihove sile umakniti. Zmagovito osmansko vojsko sta vodila nemški general Liman von Sanders in Mustafa Kemal, kasneje bolj znan pod imenom Atatürk.⁴⁹ Bitka za Galipoli se je izkazala kot popoln polom, pobudnik operacije Winston Churchill, poveljnik angleške vojne mornarice, pa je moral zaradi neuspeha operacije odstopiti (18. 5. 1915).

Komaj slab mesec pred italijansko vojno napovedjo Avstro-Ogrski je torej avstro-ogrski generalshtab zahteval, da Hausovo ladjevje zapusti Jadran in podpre Turchijo v bitki za Galipoli in Dardanele. Haus je to zahtevo vrhovnega poveljstva odločno zavrnil in domnevamo lahko, kakšne bi bile posledice za avstrijsko obrambo, če bi bil Haus ubogal. Zhe 23. maja 1915, to je komaj slab mesec potem, ko naj bi avstro-ogrška mornarica izplula iz Jadrana proti Dardanelam, je Italija napovedala vojno Avstro-Ogrski. Jadran in avstrijska obala bi torej ostala brez prave pomorske zashchite in Italija bi z lahkoto zavzela vzhodno jadransko obalo. Kakšna bi bila v tem primeru obramba na Sochi, si lahko predstavljamo.

Haus je akcije, ki so se končale z velikimi zhrtvami in minimalnim uspehom, imenoval »hura akcije«. Bile so pogosta taktika generalshtabov, ki se niso ozirali na chloveshke zhrtve, saj je shlo le za »topovsko hranu«. Po mnenju vechine vojnih strategov, ki so kasneje ocenjevali Hausove poteze, bi se vechji del odklonjenih predlogov generalshtaba konchal katastrofalno za avstro-ogrsko vojno mornarico. Zaradi premochi francoskega in angleškega vojnega ladjevja se je Haus omejeval na aktivnosti, ki bi lahko prinesle uspeh s chim manjšimi zhrtvami, to pa ni bilo v skladu s takratnim nachinom bojevanja. Namesto da bi v razlicnih akcijah izpostavljaj avstro-ogrsko vojno mornarico velikim izgubam ali celo unichenju, se je Haus pripravljaj na skorajshnji spopad z italijansko mornarico v bitki za Jadran.

V zvezi z odloचितvami Antona Hausa si vojashki zgodovinarji she danes niso enotni glede motiva, zaradi katerega Haus leta 1916 ni ukazaj napadov na konvoje v chasu evakuacije srbske vojske prek Albanije na otok Krf. Konvoji so imeli sicer zashchito antantnih pomorskih sil, vendar so bili ranljivi zlasti za napade podmornic, ki so takrat v avstro-ogrski mornarici zhe dosecale pomembne uspehe. Nekateri menijo, da se Haus ni odlochil za akcijo proti tem konvojem, ker so bile na njih tudi shtevilne družhine z otroki ter avstro-ogrski vojaki kot srbsko-chrnogorski ujetniki. Ta njegova odlochitev je zanimiva, saj je bil sicer znan kot zagovornik napadov podmornic tudi na transportne ladje, vendar le na obmochju vneprej natanchno določenih vojnih con.

Prav tako ni soglasja zgodovinarjev o tem, zakaj se 7. julija 1914 Haus ni udelezhil kljuchne seje kronskega sveta, na kateri se je odlochalo o avstro-ogrski vojni napovedi Srbiji. Te odloचितve so nato privedle do grozljivih posledic prve svetovne vojne. Ob izraziti prevladi vojni naklonjenih chlanov kronskega sveta, ki

so komaj čakali na zacetek spopadov, se odločitvi za vojno ni bilo možno izogniti. Na omenjeno sejo kronskega sveta je sicer Anton Haus poslal le svojega zastopnika Karla von Kaltenfelsa.⁵⁰

Vojna napoved Italije Avstro-Ogrski

Italija je bila leta 1914 še vedno članica trojne zveze, sklenjene med Avstro-Ogrsko, Nemčijo in Italijo. Zvezo sta leta 1879 najprej sklenili Nemčija in Avstro-Ogrska, 20. 5. 1882 pa se ji je priključila še Italija. Vse tri članice so 5. 12. 1912 podaljšale veljavnost zveze do leta 1920. Zato sta Avstro-Ogrska in Nemčija ob zacetku vojne računali na italijansko zaveznitvo. Vendar je Italija v nasprotju s sporazumom najprej razglasila nevtralnost, nato pa se je pričela pogajati o pogojih, pod katerimi bi stopila v vojno na avstro-ogrski strani.⁵¹ Ker je 7. chlen sporazuma dolochal, da mora »v krajih Balkanskega polotoka, na otomanskih obalah in otokih Jadranskega in Egejskega morja« ostati nespremenjeno stanje, je Italija zhe 25. julija 1914 od Avstro-Ogrske zahtevala zase možnost kompenzacije, che bi prishlo do avstrijske zasedbe srbskega ozemlja. Hkrati se je zachela tajno pogajati tudi z Anglijo, Francijo in Rusijo o pogojih za svoj vstop v vojno na strani Antante. Po skoraj enoletnih pogajanjih in zagotovljeni zadovoljitvi svojih ozemeljskih zahtev predvsem na rachun slovenskih dezhel je Italija 23. 5. 1915 napovedala vojno Avstro-Ogrski. S tem so se razmere v Sredozemlju in še posebej na Jadranu bistveno spremenile. Predvideno poveljstvo skupnih sil je bilo zdaj omejeno le na pomorske sile Nemčije in Avstro-Ogrske v Sredozemlju.

Cheprav je bil Haus glavni pobudnik in akter sporazuma o skupnem nastopanju vojnih mornaric Avstro-Ogrske, Nemčije in Italije, pa mednarodnim pogodbam ni pripisoval vechjega pomena. Bil je prepričan, da se jih posamezne strani drzhijo le tako dolgo, dokler imajo same od tega koristi, sicer pa so za vojashko mochnejsho stran le nepomemben list papirja, saj njihovega sposhtovanja ni mogoche zagotoviti s silo.⁵² To prepričanje se je v chasu njegove kariere tudi neprestano potrjevalo. Zato se je Haus, v nasprotju s shtevilnimi avstro-ogrskimi poveljniki, zhe ob zacetku vojne zavedal, da bo prej ali slej prishlo do spopada z Italijo.

Skoraj vse do italijanske vojne napovedi je v avstrijskem generalshtabu prevladovalo mnenje, da bo Italija ostala vsaj nevtralna. Shele tedaj, ko je postajal izid pogajanj med Avstro-Ogrsko in Italijo vedno bolj nepredvidljiv, so pricheli avstro-ogrski kopenski poveljniki razpravljati, kje naj bi v primeru neuspeshnih pogajanj potekala obrambna chrta proti Italiji. Po nekaterih predlogih naj bi obrambno linijo proti Italiji oblikovali celo na reki Dravi (general Hötzenhof, nachelnik generashtaba, je predlagal umik s slovenskega podrochja kot neprimerne za obrambo). Zato v trenutku italijanske vojne napovedi niti na najbolj primernih obmejnih obrambnih tochkah ni bilo avstro-ogrške vojske. Shele

takrat, ko je italijanska armada zhe tri dni korakala po avstrijskem ozemlju, se je bодоchi poveljnik soshke fronte general Svetozar Borojevich 27. maja 1915 odpravil z vlakom z Dunaja v Ljubljano, da bi tam ustanovil svoj generalshtab (pri tem je rachunal tudi s patriotizmom mobiliziranih Slovencev).

Chudezh na Jadranu

Drugache, kot je polozhaj ocenjevalo avstro-ogrsko vrhovno poveljstvo, je nanj gledal veliki admiral Anton Haus, ki je svojo mornarico od zacetka vojne pripravljaj na to, da se bo morala prej ali slej na Jadranu spopasti z združenimi mornaricami Francije, Anglije in Italije, od katerih je bila zhe vsaka posebej mochnejsha in modernejsha od avstro-ogrske. Haus je prichakoval, da bo italijanska mornarica prichela z vojashkimi operacijami zhe pred formalno vojno napovedjo, zato je od zunanjega ministrstva zahteval stalishche, v kakshnem obsegu lahko v tem primeru odgovori na sovrazhne aktivnosti.

Italijanski veleposlanik na Dunaju je 23. maja 1915 ob 10.30 uri izrochil avstro-ogrskemu zunanjemu ministru noto, s katero je »njegovо kraljevsko velichanstvo od jutri dalje v vojnem stanju z Avstro-Ogrsko«. ⁵³ Italijanska vojna napoved je stopila v veljavo 24. 5. 1915 ob 0,00 uri. Sporochilo o vojnem stanju je z Dunaja prispelo v Pulj 23. maja ob 16. uri, ob 19. uri so izpuli prvi torpedni cholni, ob 20. uri pa jim je sledilo celotno avstro-ogrsko ladjevje iz Pulja, Shibenika in Kotorja. (Slika 3) Tako se je 24. maja zhe ob prvem svitu, to je le nekaj ur po napovedanem zacetku sovrazhnosti, vzdolzh vse italijanske obale pojavila celotna avstro-ogrska vojna mornarica z vrhovnim poveljnikom Antonom Hausom na chelu ter napadla pomorske in kopenske vojashke, zheleznishke, komunikacijske in druge infrastrukturne cilje. Haus je izplul na chelu ladjevja, a ga ni vodil s svoje moderne admiralske bojne ladje *SMS Viribus Unitis*, temvech s starejshe bojne ladje *SMS Habsburg*. Tako je mornarishkim posadkam pokazal svoje preprichanje, da so lahko tudi starejshe vojne ladje dovolj zanesljive.

Napad celotnega avstro-ogrskega ladjevja le nekaj ur po uveljavitvi italijanske vojne napovedi je bila neprichakovana, vendar odlochna poteza Antona Hausa. Z vsem razpolozhljivim ladjevjem je napadel pomorske in obalne cilje od Benetk do Barlette na jugu Italije. Posebno mochno je bilo prizadeto vojashko pomembno obmochje Ancone. ⁵⁴ (Slika 4) V skladu s Hausovim razporedom so bili starejsim in pochasnejshim ladjam dodeljeni blizhji cilji, tako da so lahko vse vojne ladje prichele z napadi priblizhno ob istem chasu.

Kljub temu, da se je Italija zhe dalj chasa pred objavo vojne napovedi pripravljaj na vojno, je Haus popolnoma presenetil celotno italijansko vojno poveljstvo in akcijo opravil praktichno brez lastnih izgub. Zagotovil si je dober izhodishchni polozhaj na morju, hkrati pa je z napadi in rushenjem zheleznishke infrastrukture otezhl povezavo in oskrbo italijanske vojske na soshki fronti. Kasnejshi poskusi

nasprotni strani, da bi vrnila udarec, se v času poveljevanja Antona Hausa niso posrečili. Avstro-ogrsko mornarica je uspešno shchitila svoja obalna območja, potopila nekaj ladij in letal na nasprotni strani, medtem ko je sama utrpela le manjše izgube. Obvladovala je sicer tudi kotorski zaliv, vendar je avstro-ogrsko kopenska vojska shele po vechkratnih zahtevah Antona Hausa leta 1916 prevzela nadzor tudi nad njegovim goratim zaledjem. To je omogochilo varnejšo plovbo po zalivu in Kotor je s tem postal najpomembnejša avstro-ogrsko podmornishka baza na juzhnem Jadranu.

Seveda pa Hausov bliskoviti napad kot odgovor na italijansko vojno napoved ni pomenil le zmage na Jadranu, ampak je dodobra zameshal tudi italijanske vojne nachrte, saj je vnesel popolno zmedo v razumevanje neodzivnosti avstro-ogrsko kopenske vojske na italijansko napredovanje. Ni bilo namrech mozžno vedeti, ali gre pri tej neodzivnosti za neustrezno pripravljeno obrambo ali pa za slepilni manever, ki naj bi zvalil italijansko vojsko v globino avstrijskega ozemlja, nato pa bi jo odrezali od zaledja in unichili.

Dogodek, pri katerem ena stran napove vojno drugi strani, le nekaj ur zatem pa popolnoma nepripravljena sama dozhivi silovit frontalni napad druge strani s tezhkimi posledicami, je izjemen primer v vsej vojni zgodovini. She posebno zanimivo pri tem je, da je tak napad izvedel vojashki poveljnik slovenskega rodu, a o tem v slovenski zgodovini praktichno ni sledi.

Italijanski vojni nachrti so predvidevali, da bo takoj po vojni napovedi sledil odlochujoch udarec globoko na avstrijsko ozemlje, s chimer bi bila Avstro-Ogrska izlochena iz nadaljnega bojevanja. General Cadorna je sicer kmalu nato brez bojev zasedel pomembna območja spodnjega dela Soche, Kobarida in Kolovrata, vendar bi imel nachrtovani splošni prodor italijanske vojske skoz postojnska vrata v srce avstro-ogrškega imperija nedvomno katastrofalne posledice za dvojno monarhijo.

V času, ko bi se morala pricheti hitra in celovita italijanska ofenziva, s katero bi izkoristili vse prednosti, ki jih nudi dejavnik presenečenja, se je nastop italijanske kopenske vojske spremenil v previdno, morda celo nekoliko plashno napredovanje. Miro Simchich v članku *General Cadorna zamudil prilozhnost*⁵⁵ ugotavlja, da je bilo to v popolnem nasprotju z mozhnostmi, ki jih je dajalo razmerje sil na terenu. Luigi Cadorna po italijanski vojni napovedi ni izkoristil enkratne prilozhnosti za dosego takojshnje pomembne zmage. Njegovo previdno ravnanje se je tudi bistveno razlikovalo od kasnejshih enajstih velikih ofenziv, ki jih je sprozhil na soshki fronti. Zato med vojnimi zgodovinarji ni enotnega mnenja, kaj je povzročilo Cadornovo zacetno previdnost, saj je she danes ne povezujejo z napadom Hausovega ladjevja na italijanske pomorske in obalne cilje takoj po italijanski vojni napovedi. Upravicheno prichakovanje generala Cadorne, da se bo nekaj podobnega, kot se je zgodilo na morski meji, zgodilo tudi na kopenski fronti, je bilo logichna posledica Hausovega napada. Zato si Cadorna ni mogel niti priblizhno predstavljati, da je vzrok za neodzivnost

avstro-ogrske kopenske vojske na meji dejstvo, da njegov nasprotnik sploh še ni bil pripravljen na vojno.

Avstrijska vojska ne le, da ni bila pripravljena na italijanski napad, temveč tudi ni bila pripravljena za bojevanje na krashkem terenu. Medtem ko je bila nemshka vojska na vseh frontah opremljena s cheladami, pa avstrijska vojska celo na krashkem terenu dolgo chasa ni imela tega dela opreme. Na kamnitem krashkem ozemlju je vsak topovski izstrelek, ki je padel vsaj v blizhino cilja, povzročil dalech naokrog slap smrtno nevarnega letečega kamenja in ogromno smrtnih zhrtev.

Hausov takojshnji odgovor na vojno napoved je bil na strani centralnih sil delezhen vsesploshnega obchudovanja. Ljubljanski mestni svet je na svoji seji 27. 5. 1915 zaprosil vladnega zastopnika, da prek »visoke vlade sporochi pozdrave slavni armadi ... Pozdrave poshiljamo tudi svojemu junashkemu brodovju, ki je pod spretnim vodstvom nashega rojaka, admirala Hausa, izvojevalo prve uspehe na lashkem ozemlju.«⁵⁶

Priznanje Antonu Hausu je seveda sledilo tudi od cesarja Franca Jozhefa v telegramu: »Chestitam Vam, Moj ljubi admiral, in Moji Vashemu tolikokrat preizkushenemu vodstvu podrejeni mornarici, k dalech slishnemu odgovoru, ki ste ga dali takoj italijanski vojni napovedi z Vashim drznim udarom proti sovrazhni obali. Moj blagoslov Vas spremlja pri vseh Vashih nadaljnjih chinih.«⁵⁷ Ob vsem tem je toliko bolj neverjetno, da Hausova vloga v dogodkih prve svetovne vojne she vedno nima mesta v nashi zgodovini.

Na soshki fronti se je v letih od 1915 do 1917 zvrstilo enajst ofenziv, ki je vse sprozhil general Cadorna. Navadno so jim sledile avstro-ogrske protiofenzive pod poveljstvom Svetozarja Borojevicha z namenom povrniti pred tem izgubljeno ozemlje, to pa je povzročalo velike zhrtve tudi na avstro-ogrski strani. Mimo vseh pohval je Borojevichevo taktiko kritiziral na primer vojni zgodovinar Günter Kronenbitter, kakor tudi general Alfred Krauss,⁵⁸ nekdanji komandant vojne shole in vodja generalshtaba za jugozahodno fronto pri nadvojvodi Evghenu. Po prihodu na soshko fronto je bil Krauss poveljnik 1. avstrijskega korpusa in je sodeloval pri preboju soshke fronte v bliskoviti 12. ofenzivi, o kateri je kasneje napisal knjigo *Chudezh pri Kobaridu*.

Iniciativa, ki je bila vse od maja 2015 do oktobra 2017 na italijanski strani, je izchrpavala avstro-ogrske vojake v nenehnem prichakovanju trenutka, kdaj se bo prichela nova italijanska ofenziva. Cadorna je izbiral chas in kraj napada ter izrabljaj prednost presenečenja. Ob ogromnih chloveshkih zhrtvah na obeh straneh se je vojna chрта pochasi premikala vedno globlje na avstrijsko ozemlje.

Shele oktobra leta 1917 je sledila dvanajsta ofenziva, to je prva, ki jo je sprozhila avstrijska stran. V njej sta avstro-ogrska in novoprispela nemshka vojska kot urgentna pomoch pod skupnim poveljstvom nemshkega generala Otta von Belowa z bliskovito akcijo v nekaj dneh potisnili italijansko vojsko celo chez reko Piavo. To zmagovito ofenzivo zgodovinarji imenujejo »Chudezh pri Kobaridu«. Ob tem pa se pozablja na 24. maj 1915, ko je Hausovo ladjevje le nekaj ur po

italijanski vojni napovedi usklajeno napadlo strateshke pomorske in kopenske cilje vzdolh vse italijanske obale. Ta drzni napad na nasprotnika, ki je napovedal vojno, pomeni v vojni zgodovini izjemen strateshki podvig. Če ga primerjamo s kopensko 12. ofenzivo, lahko Hausov bliskoviti odgovor na vojno napoved upravičeno imenujemo »Chudezh na Jadranu«.

Po zakljuchku 12. ofenzive so se nemshke enote, vključno z generalom von Belowom, postopno umaknile z italijanske fronte. Po približno šestih mesecih zatishja je Borojevich 15. junija 1918 zachel trinajsto ofenzivo na Piavi. Bila je zadnja avstro-ogrška ofenziva na soshki fronti in edina, ki jo je v chasu vojne sprozhil Borojevich. Avstro-ogrška vojska je sicer na posameznih delih prestopila Piavo, vendar se je takoj nato soochila z mochnimi napadi italijanske vojske, okrepljene s francoskimi in angleshkimi chetami. Brez zaledne podpore so bile enote onstran Piave izpostavljene napadom nasprotnikovega letalstva in artilerije ter ob visokem vodnem stanju Piave prepushchene zajetju ali unichenju. Borojevich je zhe po šestih dneh odredil umik. Ofenziva je zahtevala 82.000 zhrtev, od tega je kar 45.000 avstro-ogrskih vojakov prishlo v italijansko ujetnishtvo.⁵⁹ Na avstrijski strani je bilo ponovno ogromno zhrtev med slovenskimi vojaki, to pa je kasneje onemogochilo vsako obrambo pred italijanskim prodorom na slovensko ozemlje. Ofenziva je bila popoln polom in je zaradi velikih zhrtev mochno oslabila celotno avstro-ogrsko obrambno sposobnost. Italija je nato zhe v chasu veljavnosti premirja hitro prodirala globoko na slovensko ozemlje vse do Vrhnike, kjer jo je menda konchno ustavil shele vrhnishki zhupan.

Pomorska vojna po smrti Antona Hausa

Po smrti Antona Hausa so njegov polozhaj vrhovnega poveljnika vojne mornarice in obenem predstojnika mornarishkega sektorja vojnega ministrstva razdelili na dve osebi. Na polozhaju vrhovnega poveljnika mornarice ga je nasledil hrvashki admiral Maksimilijan Njegovan, na polozhaju predstojnika mornarishkega sektorja vojnega ministrstva pa viceadmiral Karl Kailer. Oba sta nasledila tudi njegov polozhaj tajnega svetnika.⁶⁰ Kmalu po Hausovi smrti je avstro-ogrška mornarica v trzhashkem pristanishchu izgubila bojno ladjo *SMS Wien*, ki se je v nekaj minutah potopila.

V chasu »Hausove ere« so veljali v avstro-ogrski vojni mornarici bistveno boljshi odnosi chastnikov do podrejenega osebja, kot v drugih rodovih avstro-ogrške vojske. Kmalu po njegovi smrti pa se je nasilnishko ravnanje chastnikov do podrejenega osebja z drugih rodov vojske preneslo tudi na vojno mornarico, to pa je med drugim pripeljalo do znanega upora mornarjev v Kotorju.

Upor mornarjev v Kotorju od 1. do 3. februarja 1918 pomeni pomembno poglavje v zgodovini prve svetovne vojne. Upora se je udelezhilo 6.000 mornarjev na 40 vojnih ladjah.⁶¹ Ko je bil upor nasilno zatrtr, so bile posledice za mornarje pogubne. Na proshnjo upornikov za pomilostitev cesar Karl I. ni niti odgovoril. Domnevni vodje upora so bili 18. februarja 1918 ustreljeni, sodni proces proti

skoraj 400 obtoženim mornarjem pa je trajal praktično vse do konca prve svetovne vojne. Upor mornarjev v Kotorju je bil eden prvih znakov poraza sil Osi in razpada avstro-ogrske monarhije. Zaradi mnenja, da je soodgovoren za upor mornarjev v Kotorju so Njegovana nato upokojili.⁶²

Njegovana je na položaju vrhovnega poveljnika mornarice nasledil ogrski admiral Miklós Horthy. Ker je Haus nekajkrat odklonil izvedbo dvomljivih akcij avstro-ogrskega generalshtaba, so mu občasno očitali premajhno aktivnost. Zato je Horthy imel za potrebno, da v juniju 1918 izvede veliko pomorsko ofenzivo za deblokado Otrantskih vrat. Horthy je izplul iz Pulja z vsemi shtirimi največjimi avstro-ogorskimi bojnimi ladjami v popolnoma nezashchiteni formaciji. Tako sta *Viribus Unitis* in *Princ Eugen* izpluli 8. junija 1918, naslednji dan pa so sledili še *Tegetthoff*, rushilec *Sveti Shtefan* in šest torpednih cholnov. Zhe 10. junija zjutraj sta dva italijanska torpedna cholna opazila avstro-ogrski konvoj in ga napadla. Potopila sta *SMS Sveti Shtefan*, ki je tedaj veljal za najmodernejšo avstro-ogrsko bojno ladjo, pri chemer je zhivljenje izgubilo 89 chlanov posadke. Horthy se je ustrashil še vechjih izgub, preklical ofenzivo in ostanek ladjevja vrnil v Pulj, kjer je ostalo do konca vojne.⁶³

Vladavina dinastije Hohenzollern se je v Nemchiji konchala 9. 11. 1918, ko je cesar Viljem zbezhil iz glavnega mesta in se odpovedal kroni. She iste nochi se je revolucija preselila tudi na Dunaj. Dogodki naslednjega dne so razkrili vso zmedo, ki je zhe dolgo chasa vladala v najvishjih krogih dvojne monarhije. Avstrijska socialnodemokratska stranka se je izrekla za demokraticno »nemshko-avstrijsko socialistichno republiko«, ministrski predsednik Lammasch in notranji minister Gayer pa sta she istega dne zjutraj cesarju Karlu prinesla v podpis dokument, ki ga je na hitro sestavil premeteni duhovnik Seipel.

Soproga cesarja Karla I. cesarica Cita se dobro spominja dogodkov ob podpisovanju tega dokumenta. Pravi, da so se javkajochemu zboru takrat pridruzili she vsi cesarjevi svetovalci. Tisti, ki so Karlu she dva dni prej predlagali nekakshno kompromisno formulo, so sedaj druzhno gnali cesarja Karla iz sobe v sobo, zahtevajoch, da takoj podpishe »svoj« dokonchni manifest. Karl jih je prosil, ali lahko dokument pred podpisom vsaj prebere, in se je umaknil v delovno sobo. »Toda zhe po par minutah so pricheli kljukati in butati na vrata in milo prositi, naj cesar zhe vendar podpishe.«⁶⁴ Konchno je cesar podpisal dokument, s katerim je priznal novo drzhavo »Germano-Avstrijo« in se odpovedal vsaki soudelezhbi pri njenem vodenju. Tako se je tudi v tem delu monarhije 11. 11. 1918 konchala vechstoletna vladavina Habsburzhanov. V ostalih kronskih dezhelah se je z drugim manifestom to konchalo zhe nekaj dni prej.

Zanimivo je spremljati po porazu sil osi in koncu vladavine dinastij Hohenzollern in Habsburg usodo vrhovnih poveljnikov v vojni porazhenih armad. Njihova usoda se je bistveno razlikovala od usode bivshih cesarjev Karla in Viljema. Tako je admiral Horthy, vrhovni poveljnik avstro-ogrske vojne mornarice, postal 1. marca 1920 regent Ogrske⁶⁵ in kot fashistichni diktator vladal do 15. 10. 1944.

Vendar ni bil edini, saj se je vech glavnih vojashkih poveljnikov centralnih sil po izgubljeni vojni povzpelo na najvishje politichne položhaje v novonastalih drzhavah. V novi nemshki republiki sta voditelja postala feldmarshal Hindenburg in general Ludendorff; slednji je znan po svoji izjavi, da je »mir samo interval med vojnami«. ⁶⁶ Ko se je le dve desetletji kasneje zachela druga svetovna vojna, se je ta izjava pokazala kot nadvse resnichna. Za nas pa je lahko zanimivo ugibanje, kakshna bi bila vloga velikega admirala Antona Hausa pri nastajanju novih drzhav po razpadu dvojne monarhije, che bi bil dochakal konec prve svetovne vojne.

Cesar Karl je kasneje trdil, da se s podpisom dokumenta o priznanju nove drzhave »Nemshke Avstrije« ni odpovedal ogrski kraljevski kroni. Pri njegovem poskusu, da bi naprej vladal vsaj v Ogrski, je odlochilno vlogo odigral zadnji vrhovni poveljnik avstro-ogrske mornarice in »cesarju do zadnjega zvesti admiral Horthy«, ki je medtem postal regent na Ogrskem. Ko se je ex-cesar in ogrski kralj Karl leta 1921 podal na Ogrsko, da bi s pomocjo monarhistov »prevzel ogrsko kraljestvo«, ga je regent Horthy dvakrat brezobzirno pregnal; pri drugem poskusu si je Karl komaj reshil zhivljenje.

Karlova ogrska avantura je imela negativne posledice tudi za njegovo bivanje v Shvici, kjer je bil dobil zatochishche pod pogojem, da se ne bo politichno udejstvoval. Ker je z obema ponesrechenima poskusoma prekrshil pogoje za shvicarsko bivanje, je Shvica tretjih v zgodovini izgnala Habsburzhane s svojega ozemlja. Zadnje zatochishche je Karl z družhino nato dobil na portugalski Madeiri, kjer je umrl zhe leta 1922.

Poveljnishka admiralska ladja SMS *Viribus Unitis*

Poveljnishka admiralska ladja Antona Hausa je bila *SMS Viribus Unitis*, moderna bojna ladja, ki je bila leta 1911 zgrajena v Trstu. Bila je prva od skupno shtirih najvechjih bojnih ladij vrste *Tegetthoff*, ki so jih v chasu »Hausove ere« zgradili za avstro-ogrsko vojno mornarico. Za ladje te vrste so bili znachilni gibljivi topovi po zgledu angleshke bojne ladje *HRS Dreadnought*, ki je v tistem chasu pomenila vrhunec bojnega ladjevja. ⁶⁷

Po porazu avstro-ogrske monarhije je kronski svet 29. oktobra 1918 celotno vojno in trgovsko mornarico ter vsa pristanishcha in kopenske objekte predal v last novonastali Drzhavi Slovencev, Hrvatov in Srbov. ⁶⁸ Za poveljnika vojne mornarice je Narodni svet SHS imenoval Slovenca, kontraadmirala Metoda Kocha, ki je v Pulju 31. oktobra 1918 od Horthyja formalno prevzel avstro-ogrsko floto. Poveljnishko ladjo *Viribus Unitis* je v imenu novonastale drzhave prevzel kontraadmiral Janko Vukovich. Toda zhe po proshnji za premirje, ko je bilo ladjevje zhe v lasti drzhave SHS, sta italijanska pomorska diverzanta Rosetti in Paolucci potopila bojni ladji *Viribus Unitis* in *Wien*.

Ta potopitev je izrazil primer neustreznega odziva novih poveljniskih kadrov v novonastali državi. Ko se je prva svetovna vojna praktično zhe končala, sta italijanska diverzanta 1. novembra 1918 brez tezhav izvedla akcijo. Posadka ju je ujela ter ju predala kontraadmiralu Vukovichu. Cheprav sta diverzanta pri zaslišanju priznala, da sta nastavila eksploziv, je Vukovich presodil, da gre zgolj za njuno hvalisanje. Eksploziva niso odstranili in 15 minut po eksploziji sta se ladji potopili, skupaj s kontraadmiralom Vukovichem (na *Viribus Unitis*) in 300 - 400 chlani posadke.

Tako je država SHS takoj na zacetku izgubila svojo poveljnisko ladjo in vso njeno posadko. Diverzanta sta se reshila, saj ju je bil Vukovich premestil na bojno ladjo *SMS Tegetthoff*. Po krajshi internaciji sta se diverzanta vrnila v Italijo, kjer sta bila odlikovana z Zlato medaljo za vojashko hrabrost.⁶⁹ Sicer pa se je zhe po koncu vojne prichela najuspeshnejsha italijanska ofenziva, s katero je italijanska vojska prodrla od svojih izhodishchnih polozhajev, ki jih je imela pri Pijavi, pa vse do Vrhnike. Chez chas je brez kakshnega vechjega odpora padla tudi Reka.

Za SHS je bila neugodna tudi usoda preostalega avstro-ogrskega vojnega ladjevja. V skladu s premirjem, sklenjenim v Villa Giusti 3. novembra 1918, je moral kontraadmiral Metod Koch zhe 10. novembra celotno floto predati Italiji. Zmagovalne sile so si leta 1920 floto razdelile in od tega je le delchek dobila tudi Kraljevina SHS. Prichakovanja o pomembni jugoslovanski floti na Jadranu na podlagi avstro-ogrskega vojnega ladjevja so se zelo hitro razblinila.⁷⁰

Anton Haus in njegovo mesto v slovenskem spominu

O vlogi velikega admiral Antona Hausa pred in med prvo svetovno pri nas vemo zelo malo. Diplomata in veleposlanik Mitja Voshnjak v svoji knjigi spominov *Veleposlanikovi zapiski* (1984) pripoveduje, kako je vse do nekega simpozija tudi sam tujce prepričeval, da smo Slovenci »predvsem ljudstvo, ki zhivi samo za pesnistvo in za druge podobne, lepe in plemenite zadeve.« Svoje prepričanje je spremenil shele, ko je zvedel za Antona Hausa, ki naj bi bil vrhovni poveljnik avstro-ogrske vojne mornarice. Ko pa je hotel o njem zvedeti kaj vech, ni nashel nichesar uporabnega. Najprej je prebrskal *Slovenski biografski leksikon*, v katerem je tam, kjer bi prichakoval Antona Hausa, nashel Janeza Hausenbihlerja, ki je meda organiziral drugi slovenski tabor (*Zhalec*, 1868), pa Hausmann Fany, ki je menda napisala osem preprostih pesmi, velikega admirala pa ni bilo nikjer.⁷¹ Bil je zhe prepričan, da gre pri Antonu Hausu za pomoto.

Po daljšem raziskovanju je vendarle nashel podatke o njem v *Vojni enciklopediji*, a so bili zelo nepopolni. Ni bilo niti podatka o Hausovem rojstnem kraju, cheprav je bil ta naveden za rimskega cesarja Dioklecijana, Mehmeda Pasho Sokolovicha in seveda tudi za Borojevicha.⁷² Na srecho je bil Voshnjak dovolj vztrajen in je iskal naprej. Predvsem je dokazal, da o poreklu velikega admirala ni nobenega dvoma,

saj je v Gorici nashel zapisano, da je bil veliki admiral Anton Haus do svoje smrti narochen na liberalni dnevnik *Slovenski narod*.⁷³ Voshnjak je po izkushnji s podatki o Antonu Hausu ugotovil, da bi morali marsikatero poglavje iz nashe zgodovine she poshteno pregledati. Z njegovo ugotovitvijo se lahko le strinjamo.

Od Voshnjakovega iskanja podatkov se glede Hausa ni dosti spremenilo. Za ponazoritev, koliko je bila slovenska javnost doslej seznanjena z velikim rojakom, naj bo primerjava nekaj informacij o dveh pomembnih osebnostih iz istega chasa: veliki admirali Anton Haus in feldmarshal Svetozar Borojevich. Primerjali bomo podatke o njiju v enciklopedijah in leksikonih, ki naj bi zgoshcheno porochali o pomembnih dogodkih in osebah iz slovenske preteklosti.

V *Vojni enciklopediji*,⁷⁴ ki je leta 1959 izshla v Beogradu, sta navedena tako Svetozar Borojevich kot Anton Haus. Zapis o Borojevichu obsega 40 vrstic. Poleg datuma rojstva je naveden tudi njegov rojstni kraj Umetich pri Kostajnici, chin feldmarshala in trditev, da je bil »edini Jugoslovan, ki je v Avstro-Ogrski prejel najvishje možhno odlikovanje, to je vojashki red Marije Terezije. To seveda ni res, saj je enako odlikovanje prejel tudi Anton Haus, torej je navedba napachna. V isti enciklopediji obsega zapis o Antonu Hausu⁷⁵ deset vrstic, vendar nista navedena ne rojstni kraj ne narodna pripadnost. Tako je Haus uvrshchen med vse ostale avstro-ogrske vojashke poveljnike in z nichimer ni možhno niti slutiti njegovega slovenskega porekla. Seveda tudi ni navedeno, da je bil edini avstro-ogrski poveljnik, ki je v chasu svojega zhivljenja prejel naziv velikega admirala. Naivno je misliti, da piscem *Vojne enciklopedije* ni bil znan Hausov rojstni kraj, poreklo, polozhaj v avstro-ogrski vojski in njegov vojashki red Marije Terezije. Gre za za najvishjega poveljnika avstro-ogrske mornarice, podatki o takih osebah pa so zlahka dosegljivi.

Nekaj vech podatkov o Antonu Hausu najdemo v drugi izdaji *Vojne enciklopedije* iz leta 1972.⁷⁶ Pri zapisu v obsegu dvanajstih vrstic so med drugim navedeni rojstni podatki, vendar ponovno brez navedbe kraja rojstva in narodne pripadnosti. S tem je bil uvrshchen med shtevilne ostale avstro-ogrske generale in poveljnike, toda ti so v isti enciklopediji zelo podrobno opisani. Pri Hausovi intervenciji na Kitajskem 1898-1902 v okviru t. i. Boksarske vstaje je navedeno, da je bil poveljnik oklepne krizharke, cheprav je bil tam kot poveljnik celotnega avstro-ogrskega intervencijskega ladjevja. Je pa tu prvich navedeno, da je bil eden od tvorcev pomorske konvencije o skupnem delovanju Trojne zveze, vendar manjka najpomembnejshi podatek, da je bil njen vrhovni poveljnik. Omenjen je tudi njegov napad na italijansko obalo 24. 5. 1915, neposredno po izbruhu vojne z Italijo.

Enciklopedija Leksikografskega zavoda (Zagreb, 1966/1967) ima med gesli oba – Svetozarja Borojevicha⁷⁷ in Antona Hausa.⁷⁸ Pri Hausu ni naziva veliki admiral, ni navedeno, da je vodil pomorski sektor Ministrstva za obrambo ter da je bil odlikovan s Poveljniskhim krizhem vojashkega reda Marije Terezije, ki ga je v celotni avstro-ogrski vojski v chasu prve svetovne vojne prejelo le devet

poveljnikov. Rojstni kraj je naveden le za Svetozarja Borojevicha, za Hausa pa ni niti njegov rojstni kraj niti njegova narodna pripadnost.

Enciklopedija Jugoslavije (Zagreb, 1955) navaja le feldmarshala Svetozarja Borojevicha,⁷⁹ medtem ko velikega admirala Antona Hausa ne pozna. Ista enciklopedija, ki jo je tudi v slovenskem jeziku izdal Jugoslovanski leksikografski zavod »Miroslav Krleža« (Zagreb, 1985), vsebuje zapis o Borojevichu,⁸⁰ ne pa tudi o Hausu.

Slovenski veliki leksikon (MK, 3 knjige, 2003-2004-2005) pri Antonu Hausu navaja njegov rojstni kraj Tolmin in je eden redkih virov, ki ga predstavi kot slovenskega admirala. Med njegovimi podvigi omenja vodenje intervencije avstro-ogrskih pomorskih sil na Kitajsko leta 1901, obkroženje sveta na korvetah *Saida* (1890–1892) in *Donau*. Ne omenja njegovega položaja vrhovnega poveljnika avstro-ogrške vojne mornarice, ne naziva veliki admiral niti njegove uspešne obrambe celotne pomorske drzhavne meje v prvi svetovni vojni. Pri Borojevichu ista enciklopedija navaja, da je med avstro-ogorskimi chastniki juzhnoslovanskega rodu dosegel najvishji chin, to pa ob uposhtevanju znatno vishjega položaja Antona Hausa seveda ne drzhi.

She najbolj popoln opis Antona Hausa vsebuje *Enciklopedija Slovenije* iz leta 1990. Navaja njegove najpomembnejshe položaje in dejanja. Zapis obsega 12 vrstic, kar je precej glede na druge podobne vire, a bolj malo v primeri z zapisom o zgodovinarju Ljudmilu Hauptmannu na isti strani (80 vrstic).

Mala splošna enciklopedija, ki sta jo leta 1973 izdali ljubljanska DZS in beograjska Prosveta, podrobno opisuje feldmarshala Borojevicha in zanj navaja, da je bil doma iz Banije na Hrvashkem.⁸¹ O velikem admiralu slovenskega rodu Antonu Hausu ni zapisa.

Veliki splošni leksikon (8 knjig, DZS, 1997-1998) naj bi bil po trditvi izdajatelja najobsezhnejsha zbirka svetovnega in domachege vedenja, ki je bila objavljena v Sloveniji.⁸² V njem med visokimi vojashkimi poveljniki najdemo le feldmarshala Borojevicha,⁸³ ne pa tudi Antona Hausa.

Leksikon Cankarjeve zalozbe (2004) vsebuje zapis o Borojevichu in med drugim navaja, da je bil avstrijski feldmarshal srbskega rodu. O velikem admiralu slovenskega rodu Antonu Hausu ni nichesar.⁸⁴

V spomin na prvo svetovno vojno je bilo pri nas organiziranih kar nekaj pouchnih in odmevnih razstav in predavanj. Zhhal se je vechina omejevala le na kopensko fronto, kot da dogajanje na izjemno dolgi pomorski meji za nas ni bilo pomembno. Tudi na tej fronti se je bojevalo veliko Slovencev, ki so skupaj z drugimi narodi ves chas vojne uchinkovito branili celotno pomorsko obalo. Dejstvo, da je bilo v chasu, ko je tej fronti poveljeval Anton Haus, zelo malo chloveshkih zhrtev, ne sme rabiti za izgovor, da nam o tem ni treba nich vedeti. Nasprotno, prav Anton Haus je pokazal, kako je mogoche inteligentno voditi

vojno, pa tudi to, kako nespametno so jo neredko vodili drugi avstro-ogrski vojashki poveljniki.

Zhe kar sštevilni članki in knjige govorijo o »zamolčanem« feldmaršalu Svetozarju Borojevichu, postavljajo se mu spomeniki, je (ponovno) chastni meshchan mesta Ljubljane, Narodna in univerzitetna knjižhnica v Ljubljani je priredila razstavo z naslovom *Zamolchani feldmarshal Svetozar Borojevich pl. Bojna*, Poshta Slovenije je izdala posebno znamko z njim itd. Potemtakem je bil veliki admiral slovenskega rodu Anton Haus she precej uspeshneje zamolchan v narodnem spominu.

Konchno pa je zanimiva tudi zhivljenjska zgodba potomcev nashega rojaka Antona Hausa. Njegov sin Oton Haus je bil vodilni slovenski zdravnik s področja raziskav tuberkuloze in prvi direktor bolnishnice na Golniku.⁸⁵ Po podatkih Wikipedije⁸⁶ je bil Hermann Anton Haus, Otonov sin in vnuk velikega admirala, rojen leta 1925 v Ljubljani in je 21. 5. 2003 umrl v Lexingtonu (Massachusetts, ZDA). Po Wikipediji⁸⁷ je bil Hermann Anton Haus po rodu Slovenec, slovensko-amerishki fizik in profesor na svetovno znanem amerishkem *Massachusetts Institute of Technology* oziroma MIT.⁸⁸ Leta 1986 je prejel naziv inshtitutski profesor, kar je najvishji mozhni naziv, ki ga ima lahko na MIT sochasno najvech dvanajst profesorjev.⁸⁹ Izsledki njegovih raziskav segajo na sštevilna področja: laserji, kvantna fizika, optichna komunikacija, proizvodnja ultrakratkih optichnih impulzov. Je avtor petih knjig, 300 strokovnih člankov in prejemnik *Drzhavne medalje za znanost*,⁹⁰ najvishjega amerishkega drzhavnega priznanja, ki pomeni nekakshno amerishko obliko Nobelove nagrade. Vsako leto ga za izjemne dosezhke v znanosti in inzhenirstvu podeljuje predsednik ZDA. Herman Anton Haus jo je za področje inzhenirskih znanosti prejel leta 1995.⁹¹ Kot priznanje za njegovo delo je bil na MIT ustanovljen tudi Sklad Hermana Antona Hausa.⁹²

Opombe

¹ Emil Ludwig: Julij 14, Sinovom v svarilo; prevedel Pavel Debevec, Ljubljana, 1933.

² Paul G. Halpern: *Anton Haus. Österreich-Ungarns Großadmiral*. Aus dem Englischen von Claudia Ham. Verlag Styria; Graz-Wien-Köln, 1998 (Druck und Bindung: Wiener Verlag, Hemberg).

³ Halpern, stran 11.

⁴ Celo Paul G. Halpern za Antona Hausa ugotavlja, da v svetovnih krogih pomorskih in vojnih zgodovinarjev le malokdo karkoli ve o njem (Halpern, stran 7). Morda je med vzroki tega tudi dejstvo, da je bil Slovenec.

⁵ http://sl.wikipedia.org/wiki/Anton_Haus

⁶ Učiteljski tovarish; Ljubljana, 1917, shtev. 4; poročila za osnovno sholo v Novem mestu hrani Slovenski sholski muzej v Ljubljani.

⁷ Poročila Gimnazije Novo mesto in Vishje gimnazije v Ljubljani za obdobje 1863 – 1869. Hrani Slovenski sholski muzej v Ljubljani.

⁸ Napoleon III., ki je sodeloval pri pogajanjih na Dunaju, je podprl italijanske zahteve po priključitvi Benečije in Julijske krajine, vendar je ob tem menda dejal: »Che bodo Italijani she enkrat izgubili vojno, bodo verjetno zahtevali kar Pariz.«

⁹ Hrvoje Srukich: Anton Haus, chuvar Jadranskog mora; Hrvatski vojnik; Admirali XX. stoljeca Revija Hrvatski vojnik; http://www.hrvatski_vojnik.hr/hrvatski-vojnik/1402007/podlistak.asp: Anton Haus je bil slovenskega rodu in na gimnaziji v Ljubljani najboljši učenec.

¹⁰ Halpern, stran 7.

¹¹ Pisava je prishla v široko uporabo posebno v stenografiji za nemški, slovenski in italijanski jezik ter v Skandinaviji, http://en.wikipedia.org/wiki/Gabelsberger_shorthand

¹² V nekaterih virih se pojavljajo tudi Hausova mnenja, za katera bi lahko domnevali, da temeljijo na njegovem »izgubljenem« dnevniku.

¹³ Učiteljski tovarish, LVII/4, stran 4.

¹⁴ Mitja Voshnjak: Veleposlanikovi zapiski; Obzorja, Maribor, 1984, stran 179.

¹⁵ Med drugimi: »Admiral A. Haus, naslednik grofa Montecuccolija kot poveljnik avstrijske mornarice, je *nash rojak* z Dolenjskega, slovenshchini in hrvashchini dobro veshch. Vojne ladje se grade zdaj z veliko naglico, tako da bo admiral Haus kmalu poveljnik chez veliko silo na morju.« Dom in svet, Ljubljana, 1913, stran 160.

¹⁶ »Pozdrave poshiljamo tudi svojemu junashkemu brodovju, ki je pod spretnim vodstvom *nashlega rojaka*, admirala Hausa, izvojevalo prve uspehe na Lashkem ozemlju ... Gospoda vladnega zastopnika prosimo, da potom visoke vlade sporoči nashe pozdrave slavni armadi in hrabremu brodovju.« Zapisnik seje Mestnega sveta Ljubljana z dne 27. 5. 1915. Sklep, ki je bil poslan vladi na Dunaju, imenuje Antona Hausa »nashlega rojaka«, torej Slovenca. Zato je bilo to dejstvo takrat splošno znano in sprejeto tudi na Dunaju. (Poudarek v tekstu M. Sh.).

¹⁷ Jakob Dimnik, *Veliki admiral Anton Haus, Zvonček (Ljubljana)*, 01. 10. 1916, letnik 17, *shterilka* 10, stran 223.

¹⁸ Ladijska oznaka SMS je v avstro-ogrski mornarici pomenila okrajshavo za »Seiner Majestät Schiff« (angl.: His Majesty's Ship), tj. ladja njegovega veličanstva.

¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Eight-Nation_Alliance#Austria-Hungary

²⁰ Halpern, stran 84.

²¹ »Im Rahmen der grossen Dreadnought-Diskussion von 1908 bis 1910 hatte Marinenkommandant Montecuccoli den Bau von Schlachtkreuzern abgelehnt, weil sie nicht ins operative Konzept der K.u.K. Kriegsmarine passten. Der tatsächliche Grund lag wohl darin, dass auch der absehbare nächste Gegner in der Adria, nämlich Italien, ebenfalls keine Schlachtkreuzer baute.« Die Schlachtschiffer der K. U. K. Marine, Marine-Arsenal, Band 14, Potzum-Pallas-Verlag, Friedeberg, stran 37.

- ²² Avstro-ogrsko so po mochi presegale angleška, ameriška, nemška, francoska, japonska in italijanska mornarica. http://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96sterreichische_Marine
- ²³ Avstro-ogrška vojna mornarica je imela do julija 1914 v svoji floti tri dreadnoughte, četrtga pa je dokončala leta 1915. Posebnost avstro-ogrskih dreadnoughtov je bila, da so po mochi topniške oborožitve prekashali celo britanske.
- ²⁴ Geschichte der k. (u.) k. Marine, Österreich als Seemacht von 1382 bis 1918; Ferrytells Verlags und BeratungsgmbH, in Kooperation mit der Österreichischen Post AG, Dipl. Mischa Hiessböck, stran 11.
- ²⁵ Zapisnik Ljubljanskega mestnega sveta o praznovanju dneva reshitve cesarja Franca Jozhefa pred utopitvijo.
- ²⁶ Zaradi nasprotovanja cesarja Franca Jozhefa in nemško naravnane cesarskega dvora zoper poroko Franca Ferdinanda s cheshko grofico Zofijo Chotek se je moral Ferdinand za vse svoje potomstvo odpovedati pravici do avstrijske krone. Chotekova je bila tudi izključena iz protokolarnih obiskov. Prva in obenem zadnja izjema je bilo dovoljenje, da je lahko spremljala prestolonaslednika na njegovi poti v Sarajevo. Tam je bila skupaj s Francem Ferdinandom ubita v atentatu.
- ²⁷ Franc Ferdinand se je rodil 18. decembra 1863 v Gradcu.
- ²⁸ Ko je cesar Franc Jozef I. podpisoval sporazum o skupnem pomorskem vojaskem poveljstvu, se je Hausu pritoževal, da sporazum velja le za pomorstvo, na vseh drugih področjih pa da dotlej ni bilo narejeno praktično nič. Haus, ki je vodil pripravo sporazuma, je bil sicer precej bolj nezaupljiv do tovrstnih sporazumov, kot pa so jim zaupali shtevilni drugi avstro-ogrski voditelji.
- ²⁹ Halpern, stran 114.
- ³⁰ http://de.wikipedia.org/wiki/Anton_Haus - zadnja sprememba 7. avgusta 2014.
- ³¹ Halpern, strani 57-58.
- ³² <http://www.yasni.de/anton+haus/person+information/gro%C3%9Fadmiral>
- ³³ Militär Maria-Theresien-Orden 1914-1918; <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/mmto.htm>;
- ³⁴ Halpern, stran 331.
- ³⁵ Baronski naslov Antona Hausa je bil von Hohernwart. Poimenovanje bi lahko izhajalo iz imena pomembne plemiške rodbine Hohernwart na Dolenjskem, ki so jim drzavni knezi Celjski v chasu svoje vladavine poverili glavarstvo nad njihovim domachim območjem. Tod je Anton Haus v kraju Bubnjarci (danes v Rep. Hrv.) do 1859 obiskoval osnovno sholo potem, ko se je njegova družina sem priselila iz Tolmina.
- ³⁶ Učiteljski tovarish, Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva; Ljubljana, letnik 67, sht. 4.
- ³⁷ Po koncu druge svetovne vojne so najvišji ameriški vojashki poveljniki podmornicam pripisali odločilno vlogo za svojo zmago v pomorskih bitkah na Pacifiku.
- ³⁸ Borojevich je postal feldmaršal shele 1. 2. 1918, torej pri koncu vojne; http://en.wikipedia.org/wiki/Svetozar_Borojevi%C4%87
- ³⁹ Učiteljski tovarish, stran 4.
- ⁴⁰ Halpern, stran 335.
- ⁴¹ Halpern, stran 148.
- ⁴² Halpern, stran 154.
- ⁴³ Breslau; Wikipedia; https://de.wikipedia.org/wiki/SMS_Breslau; zadnja sprememba 2. 5. 2017.
- ⁴⁴ Morda je k njegovi odločitvi prispevalo tudi dejstvo, da se je takrat v Turchiji zachel pogrom nad armensko narodno manjšino, za katerega so vedeli tako Haus kot tudi chlani obeh generalshtabov.
- ⁴⁵ Spomin na 100. obletnico zacetka prve svetovne vojne; Junashki boj Mariborchana admirala Pavla Pahnerja; Revija Slovenska vojska, sht. 8, avgust 2014. Besedilo: Jozhe Barovich, zgodovinsko drushtvo Viribus Unitis. Cf. cit. from Wikipedia: Battle of Antivari (= Bar, Montenegro):

The Battle of Antivari or Action off Antivari was a naval engagement between the French, British and Austro-Hungarian navies at the start of World War I. The Austrian light cruiser SMS Zenta and the destroyer SMS Ulan were bombarding the Montenegrin town of Antivari, when on 16 August 1914 they were cut off by a large Anglo-French force that had sortied into the Adriatic in an attempt to bring the Austro-Hungarians into a fleet action. The two Austrian vessels were forced to fight an engagement in order to attempt to free themselves. Although Zenta was destroyed, Ulan escaped and the Austrian fleet did not come out of port to meet the Allied fleet. After blockading the Adriatic for a while the French were forced to withdraw due to lack of supplies.

⁴⁶ SMS Zenta; Wikipedija, https://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Zenta; zadnja sprememba 9. 8. 2017.

⁴⁷ Bitka za Galipolli; Wikipedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Bitka_za_Gallipoli. Bitka za Galipoli se je izkazala za popoln polom, pobudnik operacije Winston Churchill pa je moral zaradi neuspeha operacije odstopiti.

⁴⁸ Malichev, P.: Kdo se danes še spominja unichenja Armencev? Sobotna priloga Dela, 25. 4. 2015, strani 10 do 12. Umrlo je 44.000 zaveznishkih vojakov, turshke izgube pa naj bi znashale 86.000 mozh.

⁴⁹ 100. Jahrestag der Schlacht von Gallipoli (1915-2015), MünzenRevue, 5/2015, str. 191.

⁵⁰ Anton Haus; http://en.wikipedia.org/wiki/Anton_Haus; datum zadnje spremembe: 7. 7. 2016.

⁵¹ Trojni sporazum iz leta 1882 je v 7. členu dolozhal, da je treba obdrzhati nespremenjeno stanje »v krajih Balkanskega polotoka, na otomanskih obalah in otokih Jadranskega in Egejskega morja«. Zato je Italija zhe 25. julija 1914 od Avstro-Ogrske zahtevala kompenzacijo, che bi prishlo do avstrijske zasedbe srbskega ozemlja.

⁵² Halpern, stran 320.

⁵³ Celotno besedilo note o vojni napovedi, http://www.stahlgewitter.com/15_05_23.htm

⁵⁴ Bombardment of Ancona, Wikipedija, https://en.wikipedia.org/wiki/Bombardment_of_Ancona; chas zadnje spremembe 22. 12. 2016.

⁵⁵ Simchich, Miro: General Cadorna zamudil prilozhnost; Nedeljske novice, 28. 9. 2014, stran 6.

⁵⁶ Ljubljanski mestni svet je na seji 27. 5. 1915 sprejel tudi ugotovitve, povezane z italijansko vojno napovedjo, in sklenil poslati pozdrave »svojemu junashkemu brodovju, ki je pod spretnim vodstvom nashega rojaka, admirala Hausa, izvojevalo prve uspehe...«. Iz zapisnika ljubljanskega mestnega sveta z dne 27. 5. 1915, III/73, str. 83. Zapisnike hrani Zgodovinski arhiv Ljubljane.

⁵⁷ »Dunaj, 26. maja. (Kor. urad.). Nj. Velichanstvo je izvolilo poslati mornarishkemu poveljniku admiralu Hausu naslednji telegram: »Chestitam Vam, Moj ljubi admiral, in Moji Vashemu tolikokrat preizkushenemu vodstvu podrejeni mornarici, k dalech slishnemu odgovoru, ki ste ga dali takoj po italijanski vojni napovedi z Vashim drznim udarom proti sovrazhni obali. Moj blagoslov Vas spremlja pri vseh Vashih nadaljnjih chinih. Franc Jozhef, m. p.«, Slovenski narod, shtevilka 119, letnik 48, stran 1; Ljubljana, 27. maja 1915.

⁵⁸ Günther Kronenbitter pravi za Borojevicha, da je bil med vojashkimi poveljniki najbolj sporna osebnost na italijanski fronti. Imenuje ga »brezvezni in stekli vojashki poveljnik« (»einfallslosen wie rabiaten militärischen Führer«), ki je sebe stiliziral za Soshkega leva (»Löwen vom Isonzo«). Pri tem navaja she mnenje Alfreda Kraussa, ki je Borojevicha imenoval »morilca vojske« (»... nannte Boroevich einen Truppenmörder«); cf. Günther Kronenbitter: *Die k. u. k. Armee an der Südwestfront* – v zborniku razprav, ki sta ga uredila Nicola Labanca in Oswald Überregger: *Krieg in den Alpen, Österreich-Ungarn und Italien im ersten Weltkrieg 1914-1918*; Böhlau Verlag Wien, Köln, Weimar, 2015, stran 113. Alfred Krauss je tudi avtor knjige *Chudezh pri Kobaridu* (Das Wunder von Karfreit).

⁵⁹ Krieg in den Alpen (2015), stran 97.

⁶⁰ Chlanek: Viceadmiral Njegovan – poveljnik mornarice, viceadmiral pl. Kailer – nachelnik mornarishkega oddelka v vojnem ministrstvu; Učiteljski tovarish, 23. 2. 1917, stran 4.

⁶¹ <http://de.wikipedia.org/wiki/Kotor>

⁶² http://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96sterreichische_Marine#Matrosenaufstand_von_Cattaro_Februar_1918

⁶³ http://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Szent_Istv%C3%A1n

⁶⁴ Shepherd, Brook: Poslednji Habsburzhan; ChGP Delo, Ljubljana, 1972, str. 139 -142.

⁶⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Mikl%C3%B3s_Horthy#Full_title_as_Regent

⁶⁶ Erich Ludendorff; Wikipedia; https://en.wikipedia.org/wiki/Erich_Ludendorff; zadnja sprememba 16. 12. 2016. »According to him, peace was merely an interval between wars.«

⁶⁷ Bojne ladje tipa dreadnought so bile najmodernejshe bojne ladje v zacetku 20. stoletja.

Njihovo ime izvira od prve ladje tega tipa, angleshke bojne ladje *Dreadnought*, ki je pomenila takshno revolucijo, da so po njej poimenovali vse kasnejse podobne tipe ladij, predhodnice pa so postale pred-dreadnought. V avstro-ogrski mornarici so med pred-dreadnought spadale ladje tipa *Radecky*, med dreadnought pa ladje tipa *Tegethoff*. Njihova oborozitev je bil sistem shtirih gibljivih kupol s po tremi 305-mm topovskimi cevmi; <http://en.wikipedia.org/wiki/Dreadnought>

⁶⁸ http://sl.wikipedia.org/wiki/SMS_Viribus_Unitis in http://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Viribus_Unitis

⁶⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Viribus_Unitis - zadnja sprememba 29. 5. 2014.

⁷⁰ Walter Lukan: Iz »chrnozholte kletke narodov« v »zlato svobodo«?, Znanstvena zalozhba Filozofske fakultete UL, Ljubljana, 2014, stran 139.

⁷¹ Voshnjak, stran 178.

⁷² Voshnjak, stran 178.

⁷³ Voshnjak, stran 179.

⁷⁴ Vojna enciklopedija; Beograd, 1959, stran 4.

⁷⁵ Vojna enciklopedija; Beograd, 1959, stran 531.

⁷⁶ Vojna enciklopedija; druga izdaja; Beograd, 1972, stran 404.

⁷⁷ Enciklopedija Leksikografskog zavoda; Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1966, 1. zvezek, stran 454.

⁷⁸ Ibid.; leto 1967, 2. zvezek, stran 690.

⁷⁹ Enciklopedija Jugoslavije; Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1. zvezek, stran 694.

⁸⁰ Enciklopedija Jugoslavije; Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krležha«, Zagreb, 1985, stran 132-133.

⁸¹ Mala sploshna enciklopedija; DZS, Ljubljana, in Prosveta, Beograd, 1973, 1. knjiga, stran 198.

⁸² <http://slovarji.dzs.si/Slovar/?id=68>

⁸³ Veliki sploshni leksikon (8 knjig); DZS, Ljubljana, 1997, 1. knjiga, stran 478.

⁸⁴ Leksikon Cankarjeve zalozhbe; Cankarjeva zalozhba, Ljubljana, 2004.

⁸⁵ <http://www.klinika-golnik.si/bolnismnica-golnik/zgodovina.php>

⁸⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Hermann_A._Haus

⁸⁷ Hermann A. Haus, Wikipedia; https://en.wikipedia.org/wiki/Hermann_A._Haus; zadnja sprememba 10. 7. 2017.

⁸⁸ Massachusetts Institute of Technology; <http://web.mit.edu/>

⁸⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Institute_Professors_at_the_Massachusetts_Institute_of_Technology

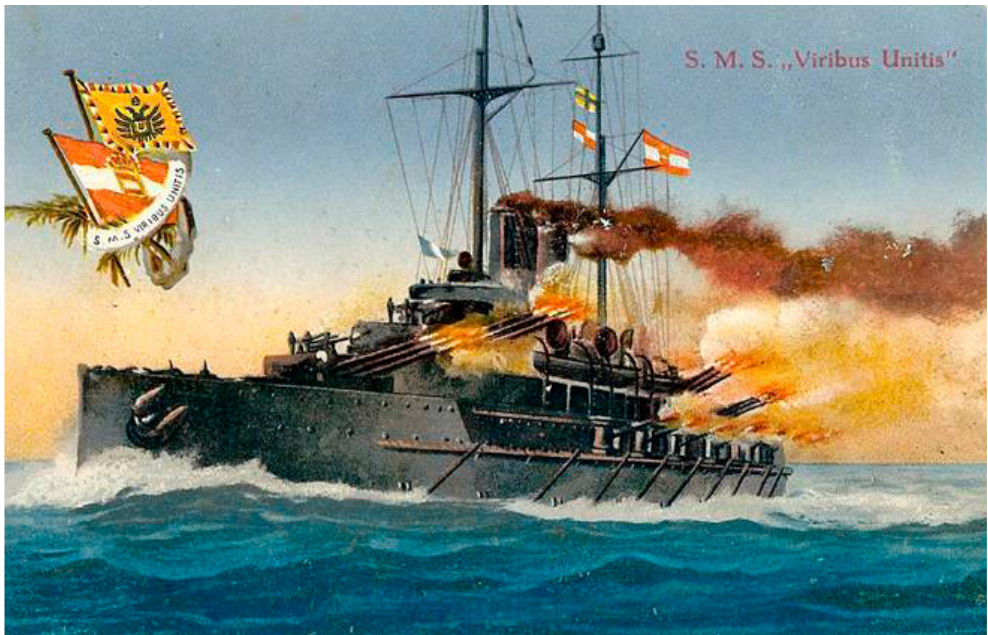
⁹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/National_Medal_of_Science

⁹¹ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_National_Medal_of_Science_laureates in <http://news.office.mit.edu/1995/haus-0927>

⁹² <http://www.rle.mit.edu/hausfund/about.htm>

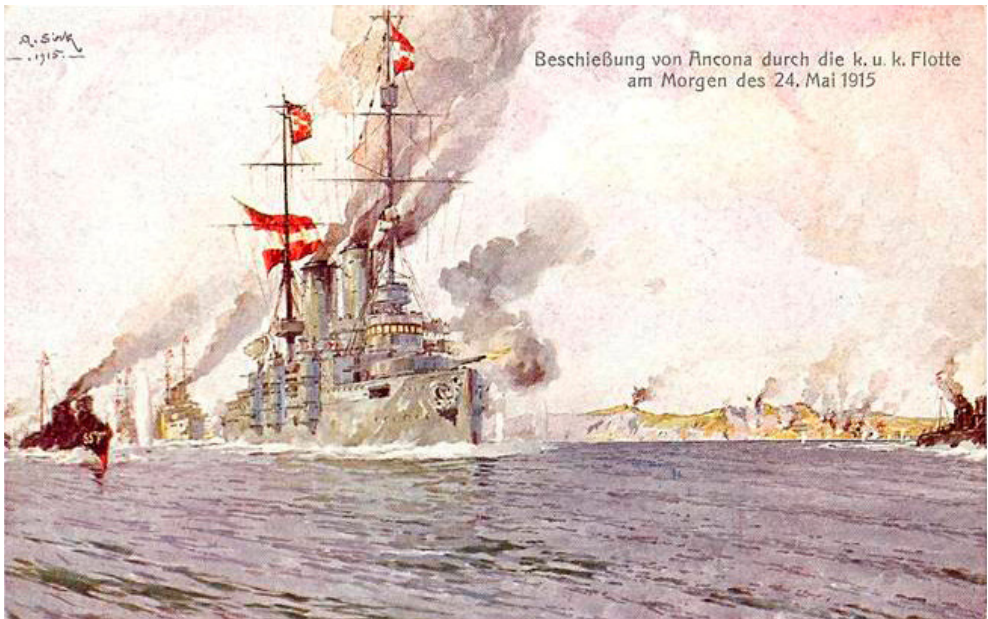
Slika 1. Poveljnik avstro-ogrske vojne mornarice, veliki admiral Anton Haus; fotografija C. Pietznerja iz leta 1914, Založba Brüder Kohn, Dunaj.

Slika 2. Poveljniška admiralska ladja Antona Hausa SMS Viribus Unitis je bila ena izmed shtirih najmodernejših avstro-ogrskih bojnih ladij iz obdobja »Hausove ere«. Tisk in zalozbba M. Schulz, Praga.

Slika 3. Avstro-ogrška flota na plovbi proti italijanski obali v noči med 23. in 24. 5. 1915; zalozhil Rdechi križh v Pulju.

Slika 4. Avstro-ogrška flota obstreljuje Ancono v zgodnjih jutranjih urah 24. 5. 1915; risba Albert Sirk, 1915, zalogibil Rdechi krizh v Pulju.

Iz zgodovinskega spomina

Damir Globočnik

PLANINSKI FOTOGRAF BOGUMIL BRINSHEK

Fotograf, planinec in raziskovalec krashkih jam Bogumil Brinshek je bil rojen leta 1884 v trgovski družini v Ilirski Bistrici.¹ Po ljudski sholi v Trnovem pri Ilirski Bistrici je leta 1902 dokonchal realko v Ljubljani. Zaposlen je bil kot uradnik pri finančnem ravnateljstvu (c. kr. finančni računski asistent). Za fotografijo ga je navdushil osem let starejši brat Milan Brinshek (1872–1956), ki je bil zheleznishki uslužbenec.²

Bogumil Brinshek je bil neformalni vodja planinske drushchine Dren, v katero so se povezali mlajshi ljubljanski izobrazhenci dr. Josip Cerk, brata Josip in Pavel Kunaver, njun bratranec Ivan Tavchar, Ivan Michler, Rudolf Badjura, Albin Hrovatin, Srechko Vizjak, Ivan Kovach, Triller in Avstrijec Wenig. Drenovci so sklenili, da bodo pred nemshkimi planinci osvajali gore v vseh letnih chasih in tako preprechili ponemchenje njihovih imen. Ime jim je izbral Brinshek, ko je po uspeshno osvojenem gorskem vrhu, ki so ga poimenovali Stanichev vrh, navdusheno vzkliknil: »Pa smo le dren!«³

Pavel Kunaver je zapisal, da sta Zhane in Jozhe (Ivan Tavchar in Josip Kunaver) »postala vneta Brinshekova uchenca v fotografiji, vsi drugi pa smo ga vzljubili zaradi njegove vedre, hudomushne in shbegave narave«.⁴ Pavel Kunaver tudi omenja: »Povsod in vsemu temu delovanju in veselju in hrepenenju je bil dusha Bogumil Brinshek, nash Brinshek, v svoji obrabljeni rdeche-rjavi gorski obleki – 'gospod v zhametasti obleki' imenovan od drvarjev Kamnishke Bistrice, srca Kamnishkih Planin – in z dobro, umetnishko dusho. Kosbcheni obraz in sokolje, prijazne ochi in bujni kodri na glavi in gibko telo in zbelezne mishnice in jeklena volja in dobro, veselo srce – to je bil nash Brinshek.«⁵ Tudi Pavel Golob poudarja: »Resnoba je obvladovala njegovo stremljenje, a che se ti je zaboloto dobre volje, si shel k njemu in pozhhivil si se, zakaj razpolagal je z neusahljivim virom. Shbegavost, veselost, priljudnost, odkritost, vstrajnost – pet lastnosti, ki so v sorazmernosti svoje sestave tvorile chloveka, kakor jih ni prevech pod solncem.«⁶

Brinshek je kot dijak zachel raziskovati domachi Kras, zlasti krashke jame. V letih 1910 in 1911 je skupaj s dr. Josipom Cerkom in Pavlom Kunaverjem nachtrno raziskoval dolenski krashki svet.⁷ Tako kot nekateri drugi Drenovci se je ukvarjal s smuchanjem. Sredi marca 1910 je s krpļami, derezami in fotoaparatom spremljal Rudolfa Badjuro in Josipa Kunaverja, ki sta se na smucheh kot prva smucharja povzpela na vrh Krvavca.⁸

V Slovenskem planinskem drushtvu je bil med pionirji zimskih tur. Z gorskih izletov se je vselej vrachal s fotografskimi ploshchami. »Z ochesom umetnika je zrl naravna chuda okrog sebe, a ker mu ni bil dan chopich, se je poslužbil temne skrinjice fotografov, da je povedal, kar je videl,« nadaljuje Pavel Golob. »Che je nashel motiv, ki se mu je zdel vreden, da ga naniža k zbranim, je s potrpljenjem pajka prežhal uro za uro, je nedeljo na nedeljo preplezal iste stotine metrov, dokler se mu ni odkril v najpopolnejshi luchki. Svojemu zbhivljenju je dal nalogo, da ustvari veliki album, veliko galerijo najlepshih krajev slovenske dezhele. Turist je zbudil umetnika, umetnik se je skerbil v fotografa, to pa v celega. Kot tak se je dvigal od dne do dne. Nikdar zadovoljen z doseženim se je izpopolnjeval neprestano, se je z nenasitno ukazhelnostjo oziral po novih iznajdbah kemije in tehnike. Zhrtoval je za svojo umetnost vse, kar mu je ostalo, ko je zadosstil svojim malim zbhivljenjskim potrebam.«⁹

Bogumil Brinshek je na fotografijah, ki spadajo prav na zacetek slovenske umetnishke fotografije (njeni prvi vrhunci so neohranjene fotografije Rada Frlana, razstavljene v letu 1901, ter Avgust Berthold, B. Brinshek itd.), zhelel zajeti mogochnost gora. Prevladujejo panoramski pogledi.

Pogosto je fotografiral manj znane gore in tezhje dostopna gorska področja.¹⁰ Fotografiranje v gorskem svetu ni bilo preprosto. Fotoaparat (kamera mehovka s stojalom) je bil okoren in dokaj tezhke. S steklenimi ploshchami (velikost 10 x 15 cm) je bilo potrebno pazljivo ravnati. Brinshek je skrbno izbiral optimalno svetlobo in vremenske razmere za fotografiranje. »Che je slutil, da je za meglo in oblaki lepa slika za njegov aparat, nas je veselo odslovil, se zavil v svojo ponjavo iz bilrotbatista, da je bil varen pred vetrom na grebenu, in chakal ure in ure; doma nas je pa ob rdechi luchki in razvijalni ponvi presenetil, ko se je iz beline zachela kazati velichastna slika gorskega motiva, kakor da bi se odgrinjala iz megle. Vchasih se je zdelo, da smo nekje v gorah ...«¹¹

Spodbujal je tudi druge amaterske fotografe k fotografiranju lepot slovenskih gora. Fotografije je predstavil na razstavah fotografske sekcije Slovenskega planinskega drushtva leta 1907. Leta 1908 je planinske motive razstavil skupaj z Rudolfom Badjuro. Na razstavi v Narodnem domu leta 1909 je bila vech kot polovica razstavljenih fotografij Brinshkovih. »Na sive vrhove Kamnishkih planin nas pelje amater-fotograf Brinsheke, letoshnji zmagovalec v konkurenchnem boju slovenskih amaterjev. Sto in pet slik je razstavil letos gosp. Brinshek, dobro polovico vse razstave! Velichastno gledajo na nas kamnishki velikani, kar nachuditi se ne morejo, kakshna sila jih je prignala v zaduhle kercmarske prostore. Sinovi sinjih vishin so danes tu, vsakdo si jih lahko ogleda, ziviti amater-fotograf jih je ujel v svoj aparat – in jih ne izpusti vech.

Skoraj ni kotichka v Kamnishkih planinah med Kamnishkim sedlom in Jezerskim vrhom, ki ga ne najdesh tu. Ako hochesh panoramo, si oglej Shtruco, Skuto, Rinko, Tursko Goro, Brano, Kamnishko sedlo. Che te zanimajo posameznosti, si oglej 'Turski zbleb', izvrstno izpalo sliko. Che si prelen, da bi se popel na gore, pa si jih oglej iz Bistrishke doline. Ta slika: 'Pogled na skuto iz Bistrice' je gotovo ena najlepshih. Jednako prikupljiva je tudi slika 'Dolgi hrbet, Shtruca, Skuta'. Tako se vrsti vrh za vrhom, od vseh strani opazovan, od vseh strani razkerit radovednim ochem. Vseh slik na tem mestu she omeniti ni mogoche, vsaka posamezna je lepa, ta

ugaja temu, druga drugemu. Deloma vsled lepe barve in dobre koncepcije, deloma ker so tehnično jako dobro izgotovljene ...»¹²

Zadnji dan razstave je Rudolf Badjura pripravil v restavraciji Narodnega doma predavanje o pomenu Krishke planine in Krvavca za bodoči razvoj zimskega športa ter o Savinjskih Alpah. Za ponazoritev je uporabil Brinshkove »barvaste« (kolorirane) skioptične slike, katerih originali so bili na ogled na razstavi. Prevladovali so zimski motivi.¹³

Brinshek je leta 1911 s tridesetimi fotografijami sodeloval na razstavi novoustanovljenega Kluba slovenskih amater-fotografov. Cvetko Golar je poudaril: »Zlasti B. Brinshek ima nekaj zelo lepih slik, n. pr. 'Grebeni Planjavine stene'.«¹⁴ Na ustanovnem obcnem zboru kluba januarja 1911 je bil izvoljen za odbornika.¹⁵ Junija 1914 je Slovensko planinsko drushtvo pozvalo amaterske fotografe, naj prispevajo najbolj znachilne planinske posnetke za zbirko skioptičnih slik oziroma diapozitivov, s pomočjo katerih bi lahko pripravilo predavanja po različnih krajih na slovanskem jugu, na Cheshkem idr. Izdelavo diapozitivov naj bi prevzela Bogumil Brinshek in Josip Kunaver.¹⁶

Leta 1914 je podaril Slovenskemu planinskemu drushtvu enajst fotografskih povechav, s katerimi so okrasili planinske koche in domove.¹⁷ Brinshek je bil tudi med prvimi fotoamaterji, ki so razstavljali v tujini.¹⁸

Sobico v Spodnji Shishki, v kateri je stanoval, je preuredil v fotografski atelje. Pavel Kunaver se je spominjal: »S kakšno ljubeznijo je pa tudi razvijal svoje plosbche v temnici – to je bila njegova soba v prvi vrsti in potem sbele stanovanje – in kako se je veselil uspelih slik. Vse je zhrtoval, da je dosegla kopija popolnost in potem ocharala tudi najbolj razvajeno oko. V svoje slike je položil vso svojo dusbo, ki je toplo chutila z velikostjo narave. Lepo ga je bilo poslušati, kadar je govoril o kakem divnem prizoru, ki ga je posnel z aparatom.«¹⁹

Fotografije je objavljaj v *Planinskem vestniku* (1909–1914) in v *Domu in svetu* (1909, 1910). Skupaj z Josipom Kunaverjem in Rudolfom Badjuro je prispeval fotografije za vodnik *Na Triglav, v kraljestvo zlatorogovo!*, ki ga je leta 1913 napisal in zalozhil Badjura. Med najbolj priljubljenimi Brinshkovimi fotografskimi motivi so bili Triglav s Krishkih podov, Martuljek, Jalovec »z nekega parobka Travnikovega, od koder je prinesel v dolino velichastno sliko onega velikana Julijskih Alp.«²⁰

Fotografija Triglava, posneta leta 1910 s Sovatne, je veljala za najvechjo ročno izdelano fotografijo tega chasa na Slovenskem. Da bi jo lahko posnel, je tri dni vedril v steni, ogrnjen le v shotorsko krilo.²¹ Neki tezhko dostopni planinski motiv pa je shel opazovat kar sedemkrat; pri tem je preuceval razlicne »shtimunge«, dokler ga ni vsestransko dovrsheno posnel.²²

Fotografiral je tudi v jamah (Krizhna jama pri Lozhu, Podpeshka jama). Zhelja, da bi ljudem predstavil lepoto jam in brezna na slovanskem Krasu, naj bi ga v dijashkih letih spodbudila k ukvarjanju s fotografijo.²³ Poleg tezhke dostopnosti je

poseben izziv predstavljala tudi razmestitev umetne osvetlitve. Fotografi so tedaj jame osvetljevali s pomočjo magnezijevega traku. Brinshek je bil med soustanovitelji in tajnik prvega slovenskega jamarskega drushtva. Vchlanil se je v drushtvo Sokol Ljubljana I. (z bratom Gabrijelom sta bila člana odbora) in bil pobudnik ustanovitve podružnice Slovenskega planinskega drushtva v Ilirski Bistrici leta 1907.

Bogumil Brinshek je 13. septembra 1914 kot rezervni poročnik A-O armade padel na bojishču pri Mostarju.²⁴ Brat Josip Brinshek, ki je prevzel domače posestvo in trgovino v Trnovem, je podaril Slovenskemu planinskemu drushtvu vseh sto njegovih negativov (motivi s Kamniskih in Julijskih Alp, jamski motivi, vojashke vaje v Hercegovini) in album s fotografijami, ki naj bi jih drushtvo ob priliki razstavilo in nato z njimi okrasilo planinske koče in domove. Negativi z gorskimi motivi naj bi bili na razpolago tudi slovenskim ilustriranim listom, jamski negativi pa Drushtvu za raziskovanje podzemskih jam na Kranjskem. Druge negative naj bi Slovensko planinsko drushtvo odstopilo Klubu slovenskih amaterfotografov in dalo na razpolago Družbi sv. Cirila in Metoda za izdajanje razglednic.²⁵ Negativi zhal niso vseh ohranjeni, saj so leta 1956 zgoreli v požaru.²⁶ Fotografski odsek Slovenskega planinskega drushtva je konec tridesetih let preteklega stoletja začel pripravljati album planinskih fotografij, tj. Brinshkov album, v katerem bi bile objavljene fotografije Bogumila Brinshka.²⁷

Na Bogumila Brinshka spominjajo po njem imenovana plezalna stena Brinshkov kamin v ostenju Planjave, Brinshku posvečen *Zimski vodnik po Sloveniji* Rudolfa Badjura iz leta 1934, Brinshkovo brezno (najgloblje brezno na področju Snežnika), Brinškova ulica v novem naselju v Trnovem (Ilirska Bistrica), spominska ploščica na rojstni hiši, ki jo je planinsko drushtvo odkrilo leta 1972, občasne planinske fotografske razstave z geslom »Po Brinshkovih poteh« in Brinškova planinska knjižnica v planinskem drushtvu.²⁸

Bogumil Brinshek, *Pogled na Triglav s Krških podov* (*Dom in svet*, 1910, sht. 9)

Bogumil Brinshek, *Prizori v Kamniških planinah pozimi* (Ilustrirani glasnik, 1917, sht. 23)

Bogumil Brinshek, *V Kamniških planinah* (Dom in svet, 1908, sht. 9)

- ¹ Biografski podatki predvsem po: Pavel Kunaver, »+ Bogumil Brinshek«, *Planinski vestnik*, 1914, sht. 8, str. 169–172.
- ² Po: Vojko Cheligoj, »V fotografskem objektivu Milana in Bogumila Brinshka«, *Fotoantika*, 2005, sht. 22, str. 5.
- ³ Po: Marijan Masterl, »Drenovci«, *Planinski vestnik*, 1981, sht. 12, str. 564.
- ⁴ Pavel Kunaver, *Brezna in vrhovi*, Maribor 1974, str. 32.
- ⁵ Pavel Kunaver, »+ Bogumil Brinshek«, *Planinski vestnik*, 1914, sht. 8, str. 169.
- ⁶ Pavel Golob, »Bogumil Brinshek / In memoriam amici«, *Slovenski narod*, 1914, sht. 233, in *Edinost*, 1914, sht. 42.
- ⁷ Po: Pavel Kunaver, »+ Bogumil Brinshek«, *Planinski vestnik*, 1914, sht. 8, str. 170.
- ⁸ Po: Marijan Masterl, »Drenovci«, *Planinski vestnik*, 1981, sht. 12, str. 564.
- ⁹ Pavel Golob, »Bogumil Brinshek / In memoriam amici«, *Slovenski narod*, 1914, sht. 233, in *Edinost*, 1914, sht. 42.
- ¹⁰ Po: Pavel Kunaver, »Drenovci«, *Moje steze*, Maribor 1979, str. 43.
- ¹¹ Po: Pavel Kunaver, »Sence davnih dni«, *Planinski vestnik*, 1960, sht. 1, str. 346.
- ¹² Josip Cerk, »Razstava planinskih slik«, *Planinski vestnik*, 1909, sht. 6, str. 122.
- ¹³ Po: »Predavanje in skioptichne slike«, *Planinski vestnik*, 1909, sht. 7, str. 154.
- ¹⁴ Cvetko Golar, »Nasha obrazovalna umetnost / VI. umetnisha razstava v paviljonu R. Jakopicha«, *Slovan*, 1911, sht. 8, str. 247.
- ¹⁵ Po: »Klub slov. amater-fotografov v Ljubljani«, *Gorica*, 1911, sht. 8.
- ¹⁶ Po: »Amateurfotografi-planinci«, *Edinost*, 1914, sht. 128.
- ¹⁷ Po: »Darila«, *Planinski vestnik*, 1914, sht. 7, str. 160.
- ¹⁸ Po: »Slovenski list za fotografijo«, *Jutro*, 1933, sht. 1.
- ¹⁹ Po: Pavel Kunaver, »+ Bogumil Brinshek«, *Planinski vestnik*, 1914, sht. 8, str. 171.
- ²⁰ Pavel Kunaver, »+ Bogumil Brinshek«, *Planinski vestnik*, 1914, sht. 8, str. 172.
- ²¹ Po: Vojko Cheligoj, »V fotografskem objektivu Milana in Bogumila Brinshka«, *Fotoantika*, 2005, sht. 22, str. 9.
- ²² Po: Fran Krashovec, »Pokrajinska fotografija«, *Mladika*, 1928, sht. 9, str. 350.
- ²³ Po: Pavel Kunaver, »+ Bogumil Brinshek«, *Planinski vestnik*, 1914, sht. 8, str. 171.
- ²⁴ Po: »+ Bogumil Brinshek«, *Ilustrirani glasnik*, 1914, sht. 6.
- ²⁵ Po: »+ Bogumil Brinshek«, *Planinski vestnik*, 1914, sht. 8, str. 188.
- ²⁶ Po: Vojko Cheligoj, »V fotografskem objektivu Milana in Bogumila Brinshka«, *Fotoantika*, 2005, sht. 22, str. 9.
- ²⁷ Po: »Druga skupshchina Slovenskega Planinskega drushtva«, *Planinski vestnik*, 1938, sht. 7–8, str. 200, »II. Občni zbor podružnic SPD za leto 1937«, *Planinski vestnik*, 1938, sht. 7–8, str. 206.
- ²⁸ Po: Vojko Cheligoj, »Bogumil Brinshek / Planinstvo, posvečeno Snezhniku«, *Knjiga o Snezhniku*, Ilirska Bistrica 2000, str. 63.

SLOVENSKI NAPIS NA NEGOVSKI CHELADI

Uvod

Teorija o priselitvi Slovencev na danashnje ozemlje izza karpatskih mochvirij v 6. stoletju nashe ere predstavlja eno od najvechjih ponarejanj v svetovni zgodovini. Medtem ko za takshno teorijo ni preprichljivih dokazov, se sedaj vsakodnevno pojavljajo nova in nova odkritja, ki dokazujejo, da takshne priselitve v navedenem obdobju nikoli ni bilo. Primerjave med danashnjim poimenovanjem krajevnih in drugih zemljepisnih imen s poimenovanji v chasu rimske prisotnosti na nashih tleh, razlage shtevilnih starih napisov v slovenskem jeziku, genetske raziskave in najnovejshе ugotovitve populacijske genetike potrjujejo kontinuiteto slovenske naselitve na teh prostorih. Ne glede na to pa je zanimivo, kako neverjetno krchevito se posamezni zgodovinarji tudi pri nas oklepajo »priselitvene« teorije.

Med dokaze, ki utemeljeno zavrachajo mit o slovenski priselitvi v 6. stoletju izza karpatskih mochvirij, spada tudi predlozheno novo tolmacenje napisa na negovski cheladi.

Negovska najdba

Zgodba o negovski najdbi se je prichela pred priblizhno dvesto leti, ko je novembra leta 1811 Jurij Slachek v Zhenjaku v Slovenskih goricah pri izkopavanju drevesnih shtorov za zimsko kurjavo ali po drugi varianti pri globokem oranju, naletel na 26 bronastih chelad, zlozhениh druga v drugo.¹ Ker je menil, da je odkril zlat zaklad, je eno chelado najprej takoj razbil. Na svojo zhalost je ugotovil, da ne gre za zlato. Chelade je nato za bagatelno ceno »prodal« orozharju Denzlu iz Maribora.²

Za pomembno zgodovinsko najdbo se je hitro razvedelo in zachela se je zgodba o negovskih cheladah. Kot po navadi je najdba najprej romala v Gradec, seveda po bistveno vishji ceni od nakupne. Ko pa so za najdbo izvedeli na Dunaju, so negovske chelade odpotovale tja, kjer jih je ostalo she dvanajst. V Gradcu naj bi jih bilo osem, po ena pa je v muzejih v Münchnu, Berlinu in Ljubljani. Nekaj se jih je izgubilo.³

Ker je spadal kraj najdbe pod blizhnje gospostvo Negova, je bilo sprejeto nachelo, po katerem se chelade, ki so del navedene najdbe, imenujejo negovske chelade, vse druge podobne chelade, najdene na drugih najdishchih kjerkoli po svetu pa spadajo med chelade negovskega tipa.⁴

Danes predstavljajo negovske chelade eno izmed najpomembnejših arheoloških najdb ne le v tem delu Evrope, temveč tudi shirše. Podrobno so jo opisovali sštevilni svetovno priznani raziskovalci. Nemški zgodovinar in raziskovalec kronologije bronaste dobe Paul Reinecke je celotno negovsko najdbo *oshtevilchil* in njegovo oshtevilchenje je splošno sprejeto še danes. Na nekaterih cheladah je napisanih nekaj znakov ali kratkih zapisov. Najpomembnejši je napis na cheladi, ki ima po Reineckovem shtevilchenju shtevilko 22, imenovano tudi chelada Negova B.

Pomen negovske najdbe za znanost dokazuje tudi izjemno shtevilo razprav. Tako je Nizozemec F. de Tollenaere samo o napisu na cheladi Negova B objavil knjigo s preko 120 stranmi, pri čemer samo bibliografija obsega preko sto bibliografskih naslovov.⁵

Leta 1925 je shvedski znanstvenik Marstrander napis na cheladi Negova B oznachil kot prvi germanski napis v zgodovini. Pri takshnem tolmačenju še danes skoraj brez izjeme vztrajajo vsi tuji raziskovalci, kljub shtevilnim dilemam o pravilnosti prechrkovanja znakov, kdo naj bi bil pisec napisa, kdaj naj bi napis nastal in kakšen je bil njegov namen. V napisu naj bi bilo tudi ime germanskega vojskovodje Harigasti, cheprav doslej še nikomur ni uspelo dokazati, da naj bi bilo Harigasti germansko ime, niti tega, da naj bi se ime Harigasti pojavljalo še na kateremkoli drugem doslej najdenem napisu. Chelado danes hrani Umetnostnozgodovinski muzej na Dunaju.⁶ *Slika 1*

Vechina raziskovalcev negovskega napisa, razen nekaj izjem iz nashega jezikovnega prostora, ne obvlada slovenskega jezika. Neznanje jezika z območja, kjer so bile negovske chelade najdene, raziskovalci opravichujejo z zmotno trditvijo, da Slovencev v tistem chasu še ni bilo na tem prostoru. Vendar je vsako vnaprejšnje izločanje kateregakoli od možnih jezikov, ki bi bil lahko uporabljen v napisu, seveda popolnoma neznanstveno. Je pa res, da bi lahko najdba zhe enega samega napisa izpred 6. stoletja, ki bi ga lahko razumeli v slovenskem jeziku, v celoti porushila tako imenovano »priselitveno« teorijo.

Zaradi »germanskega« tolmačenja napisa je nemška oblast med drugo svetovno vojno kraj Zhenjak, kjer so bile davnega leta 1811 najdene negovske chelade, preimenovala v Harigast⁷ po imenu domnevnega germanskega vojskovodje. Imenovali so mednarodno skupino »neodvisnih« strokovnjakov, ki je potrdila, da gre v tem primeru za *prvi germanski napis* v zgodovini in to prepričanje velja še danes. Kraj najdbe je sedaj oznachen z majhnim kamnom. *Slika 2*

Nekaj obveznih pogojev za verodostojnost tolmačenja

Vsak poizkus tolmačenja kateregakoli napisa v danes še ne popolnoma raziskani pisavi mora izpolnjevati vsaj nekaj osnovnih pogojev, da bi ga lahko proglasili za verodostojnega. Samo z uposhtevanjem navedenih omejitev je možno tudi

zanesljivo ugotoviti, v katerem od jezikov je bilo besedilo zapisano in kakšen je bil njegov pravi pomen. Med takšne pogoje shtejejo najmanj naslednji:

1. Vsako *prechrkovanje* kateregakoli znaka v napisu mora upoštevati vsaj temeljna nachela znanstvenega raziskovanja.
2. Vse besede morajo imeti nesporni *pomen* v jeziku, v katerem bi bil lahko napis zapisan. V tolmačenju tudi ni možno navajati besed, ki jih *v napisu ni*.
3. Dosledno je treba upoštevati *vse zapisane znake*.
4. Napisu se ne smejo *dodajati* znaki, ki jih na izvornem napisu ni.
5. Nobenega znaka iz napisa ne smemo *izpustiti*. Neverodostojna so vsa tolmačenja, ki ne upoštevajo dosledno *vseh* zapisanih znakov.
6. *Različni znaki* v napisu morajo biti prechrkovani v *različne chrke*. Neverodostojna so tolmačenja, kjer bi bili znaki *različnih oblik* prechrkovani v *isto chrko*.
7. *Enaki znaki* v napisu morajo biti prechrkovani v *isto chrko*. Neverodostojna so tolmačenja, pri katerih bi bili oblikovno *enaki znaki* prechrkovani v *različne chrke*.
8. V primeru, da je v zapisu ugotovljen *različni kot pisanja* posameznega znaka, je treba navedeno posebnost obrazložiti in upoštevati pri tolmačenju.
9. Napis mora imeti *logično* vsebino in ne sme vsebovati *izmishljenih* imen, ki so eden od zanesljivih znakov, da gre tudi za izmishljeno tolmačenje celotnega napisa.

Reshitve, ki so narejene v nasprotju z navedenimi pogoji, ne morejo veljati za verodostojne, ne glede na to, kako »pomembni« raziskovalci so jih naredili.

Raziskave negovskega napisa

Tudi pri nas je doslej zhe veliko raziskovalcev poizkushalo ugotoviti, kaj je zapisano na najbolj pomembni cheladi Negova B, in to predstaviti v slovenskem jeziku. Seveda bi bilo izjemno pomembno, che bi lahko katerega izmed teh poizkusov proglasili za verodostojno reshitev, saj imajo domachi raziskovalci pomembno prednost pred tujimi, ki ne obvladajo jezika z obmochja zgodovinske najdbe. Zhe arheolog prof. dr. Stane Gabrovec je svoj chlanek iz leta 1984 o negovskih cheladah zakljuchil z upanjem, da bodo nekoeh nova dejstva potrdila, da gre za jezik, ki so ga govorili nosilci slovenske halshitatske kulture v tem prostoru in zato ne gre za »germansko« besedilo.⁸ Zhal presoja dosedanjih reshitev na podlagi predhodno navedenih pogojev kazhe, da she vedno ne obstaja nobeno verodostojno tolmačenje napisa.

Med nashimi raziskovalci moramo posebej omeniti Mateja Bora, ki je poleg drugih starih napisov poizkushal v slovenskem jeziku razumeti tudi negovski napis.⁹ Pri tem je prevzel splošno uporabljeno Prosdociimijevo (Aldo Luigi

Prosdocimi, 1941-2016, ital. lingvist, venetolog) prechrkovanje znakov, pri katerem pa ni predhodno odpravil njegovih napak, ni upošteval vseh znakov v napisu in na podlagi umeshčenih presledkov tudi ni dobil slovenskih besed. Napis je namreč prebral kot **HARI GASTI TE I VAI**.

Menil je, da naj bi beseda HARI pomenila hariti oziroma pleniti, vendar beseda hari ni slovenska. Morda bi jo lahko povezali z bistveno kasnejšo besedo harati, ki pa se je pri nas uveljavila shele s turškimi vpadi. GASTI bi morda z manjšim popravkom lahko pomenila besedo gostiti. Vendar tudi VAI ni slovenska beseda in bi jo lahko zato samo v zelo omejenem obsegu upoštevali v pomenu vojuj. Napisa zato ni mogoče razumeti neposredno, ampak le z dodatnimi obrazložitvami, pri čemer je Bor predpostavljal, da pomeni napis: »Pleni, gosti se ter i vojuj«.

Vinko Vodopivec je poizkušal tolmachiti izjemno veliko shtevilo starih napisov, predvsem tistih, ki so nastali na nashih tleh.¹⁰ Pri napisu na cheladi Negova B je povzel tolmachenje Mateja Bora in za razliko upošteval vse znake v napisu. Nato je napis prebral kot **HARI GASTI TE I VAIUL**.

Tudi v tem primeru napisa ni mogoče razumeti neposredno, ampak le z obrazložitvami. Vodopivec je navedeni napis razumel kot »Grabil tuje te in zmagal.«¹¹ Slovenska beseda, ki se zares pojavi v napisu, je samo beseda TE.

Med drugimi je napis poizkušal tolmachiti Anton Berlot.¹² Pri tem je močno spremenil splošno veljavno prechrkovanje, vendar tega ni z nichimer utemeljil. Tako je prvi znak H spremenil v D, peti znak G v H, sedmi znak S v Z, petnajsti znak H v J in sedemnajsti znak L v G. Nato je menil, da napis govori o »Silvi, ki je chelade podarila Titu«. Ker tolmachenje ni v skladu z vech predhodno določenimi pogoji, bi ga težko shteli med uspešne. She bolj se je od pogojev za verodostojnost oddaljil Dushan Shkrlep, ki je splošno sprejeto prechrkovanje spreminjal tako dolgo, da je po njegovem mnenju dobil »slovenski« napis »Ga 11+15 ja shtit gval«.¹³

Pri nas obstaja she vech drugih poizkusov tolmachenja negovskega napisa. Z namenom, da bi dobili ustrezno besedilo, so avtorji spreminjali, odvzemali in dodajali posamezne znake in spreminjali prechrkovanja, ki pa jih niso utemeljili. Zato so lahko zagovorniki »priselitvene« teorije kar vse poizkuse proglasili za neznanstvene in tolmachenjem napisov v slovenskem jeziku odrekli vsako verodostojnost. Che tega ne bi naredili, bi seveda odrekli verodostojnost »priselitveni« teoriji.

Thomas L. Markey (amer. lingvist; prof. germanistike na Univ. Michigan) je leta 2001 napis prebral kot **HARIGATI TEIWAZ**. Pri tem je prevzel Prosdocimijevo prechrkovanje, iz katerega je izpustil zadnja dva znaka. Kot skoraj vsi tuji raziskovalci, je tudi Markey prvo besedo prebral kot ime Harigasti, ki naj bi ji sledila beseda »teiwaz«, za katero je menil, da pomeni »duhovnik«, medtem ko so jo drugi razumeli kot »bog«. Tako je dobil napis »Harigast duhovnik«, kar naj bi ustrezalo danes splošno sprejetemu mnenju, da naj bi se negovske chelade,

preden so jih zakopali, uporabljale kot kulturni predmeti v nekem svetishchu.¹⁴ Trditve, da naj bi besedi »Harigasti« in »teiva« izviral iz germanskega jezika, seveda ni uspel utemeljiti.

Podobno tolmačenje napisa navajajo pri cheladi Negova B v Umetnostno zgodovinskem muzeju na Dunaju. Kot v sštevilnih drugih primerih so uposhtevali Prosdocimijevo prechrkovanje, v katerem so izpustili zadnje tri znake, da bi se izognili opozorilu o napachnem prechrkovanju oblikovno popolnoma različnega prvega in petnajstega znaka v isto chrko H. Izpustitev v napisu jasno vidnih znakov so utemeljili s trditvijo, da predstavljajo navedeni znaki »samo polnilo«.¹⁵ Napis so prebrali kot **HARIGATI TEIVA**. Beseda »teiva« naj tokrat ne bi pomenila daritve, duhovnika ali boga, temveč drugo ime iste osebe, torej nekako tako kot ime in priimek.

Odpravljanje najbolj očitnih napak

A. L. Prosdocimi in Rudolf Egger (1882-1969, avstrijski zgodovinar, arheolog / pronacist) sta med vsemi dosedanjimi raziskovalci opravila najbolj popolni tolmačenji. Bila sta med redkimi raziskovalci, ki so uposhtevali *vse znake* v napisu. Egger je uporabil skoraj identično prechrkovanje kot Prosdocimi, s to razliko, da je spremenil prechrkovanje petnajstega znaka in se je s tem izognil zhe takoj na prvi pogled narejeni napaki v prechrkovanju. Ker sta različno umestila presledke, sta dobila popolnoma različni tolmačenji napisa. Vztrajala sta samo pri germanskem imenu »Harigasti«.

V nadaljevanju bom poizkusil v tolmačenjih A. L. Prosdocimija in R. Eggerja odpraviti najbolj očitna neskladja s predhodno postavljenimi pogoji in na ta način priti do razumljive in verodostojne reshitve. *Slika 3*

Na sliki 3 je posnetek napisa na cheladi Negova B. Podobno kot pri drugih napisih iz tega obdobja, teče tudi v tem primeru napis z desne v levo in zvezno brez oznachenih presledkov med besedami, ki jih je potrebno she umestiti.

V vrstici (1) pod shematsko sliko napisa sem vse znake *oshtevilchil* z desne v levo tako, kot je tekla pisava. Za lazhje razumevanje sem nato v nadaljevanju napis obravnaval v danashnjem načinu pisanja, to je z leve v desno. V vrstici (2) sem prikazal tolmačenje napisa po Prosdocimiju, kjer sem sporno prechrkovane znake oznachil v rdechi barvi. V vrstici (3) sem prikazal tolmačenje po R. Eggerju in njegove popravke Prosdocimija oznachil v modri barvi. V vrstici (4) sem prikazal tolmačenje napisa, pri katerem sem pri prechrkovanju spremenil *samo znak Y* v *J*. Spremembo sem prikazal v modri barvi in jo kasneje tudi posebej utemeljil.

Zvezno besedilo v vrstici (2) je A. L. Prosdocimi po umestitvi presledkov prebral kot

HARIGASTI TEIVA HIL(M)

Napis naj bi pomenil, da »*Germanski vojskovodja Harigasti zhrtvuje bogu chelade*«. ¹⁶ Pri tem je »Harigasti« *izmishljeno* ime, saj se ne pojavlja v nobenem drugem zgodovinskem napisu. Beseda TEIVA naj bi v *neznanem* jeziku pomenila »darovati« oziroma »zhrtvovati«, dodane so neobstoječe besede »germanski vojskovodja« in »bog«, na koncu napisa pa naj bi bila zapisana beseda HIL(M), ki je podobna danashnji nemški besedi »helm« v pomenu »chelada«. Vendar brez dodane *neobstoječe* *chrke M* besede »HIL« z nichimer ni možno povezati z nemško besedo »HELM«, dodajanje neobstojećih znakov pa je seveda v nasprotju s 4. *pravilom*.

Ne glede na to, da sta *prvi in petnajsti znak* po obliki popolnoma *različna*, ju je Prosdociami prechrkoval *v isto chrko H*, kar je seveda v nasprotju s 6. *pravilom*. Pri petnajstem znaku tudi ni upošteval, da se naklonski kot znaka razlikuje od vseh drugih znakov v napisu.

Rudolf Egger ¹⁷ je v zvezni tekst iz vrstice (3) umestil kar pet presledkov in dobil napis

HARIGASTI TEI V A III IL

Napis naj bi pomenil »*Harigasti, sin Tea, ki je služil v III. krilu ilirskega oddelka*«. ¹⁸ Z umestitvijo presledkov za izmishljenim imenom »Harigasti« je tako dobil še dodatno *neobstoječe* ime »Tei« in nato z umestitvijo presledkov še *chrki V in A*, ki naj bi po njegovem mnenju pomenili latinski okrajshavi V za vexillatio (oddelek) in A za alarum (krilo). Nato je trdil, da pomeni »Harigasti« germansko, »Tei« pa rimsko ime, čeprav v napisu seveda ni besed »German«, »sin rimskega ocheta« ali »sluzhiti« in pomeni takšno dodajanje neobstojećih besed možnost zavajanja pri tolmačenju napisa.

Ker se je Egger zavedal napachnega prechrkovanja različnega prvega in petnajstega znaka v isto chrko H, je pri petnajstem znaku upošteval različni naklonski kot znaka in predpostavil, da ne gre za chrko, temveč za rimsko *shtevilko III*. Ni pa spremenil prechrkovanja za prvi znak in je tako še vedno vztrajal na neobstojećem imenu »Harigasti«. Okrajshavo *IL* je razumel v pomenu »*ilirsko*« in zato zaporedje *A III IL* tolmačil kot »*tretje ilirsko krilo*«.

Ko je Egger v napisu »prepoznal« sina Germana in ocheta Rimljana, je s tem ubil dve muhi na en mah, saj je v napis istochasno vključil tako Germane kot Rimljane in s tem pridobil somishljenike za svoje tolmačenje tako med nemškimi kot tudi italijanskimi zgodovinarji. Čeprav s tem še zdaleč ni ustrezno pojasnil napisa, pa zato spada med tiste redke raziskovalce, ki napisu niso dodajali izmishljenih znakov ali jih brisali iz napisa. Pravilno je tudi ugotovil, da gre v napisu za oznako vojashke enote, saj je bilo pisanje oznak enote na vojashko opremo zanesljivo tako nekoč, kot je tudi danes, zelo pogost pojav.

Novo tolmačenje napisa

Prosdocimi in Egger sta za vsako ceno vztrajala na neobstoječem imenu »Harigasti«, kar jima je onemogochilo pravilno razumevanje napisa. Seveda so tolmačenja napisov na podlagi *izmishljenih* imeni najbolj enostavna rešitev, vendar istochasno tudi najbolj zanesljiv način, da bomo dobili *napačno* rešitev. Čeprav sta njuni tolmačenja v nasprotju s pogoji verodostojnosti, ki sem jih postavil na zacetku, pa vendar predstavljata dobro podlago za to, da lahko zhe z malenkostnim popravkom dobimo neverjetno *enostavno in logichno* rešitev.

Eno od vprasanj je, kako pravilno prechrkovati prvi znak, ki ga raziskovalci najpogosteje prechrkujejo v chrko H. Zato poglejmo, kako sta prvi znak prechrkovala priznana raziskovalca *Theodor Mommsen* in *Thomas Corsten*, ki nista bila obremenjena z vztrajanjem na »germanstvu« in neobstoječem imenu »Harigasti«. Pri obravnavi nekaterih drugih napisov sta namrech sporni znak dosledno prechrkovala v chrko M. Nemshkemu zgodovinarju Theodorju Mommsenu, ki je znan predvsem po svojih raziskavah rimske zgodovine, strokovnjaki priznavajo izjemno *metodolosbko doslednost*. Natanchno je raziskal tudi stare retijske napise, medtem ko je za negovski napis menil, da je bil napisan v »shtajerski pisavi«. ¹⁹

V znanem napisu na posodi iz Idrije pri Bachi se sporni znak pojavi kar šestkrat in predstavlja zato primerno podlago za ugotavljanje najustreznejšega nachina prechrkovanja. Tudi drugi raziskovalci prechrkujejo sporni znak v H in nato napis seveda ponovno tolmačijo z nekim izmishljenim imenom. Nasprotno pa lahko s prechrkovanjem prvega znaka v M dobimo enostavno razumljivo besedilo v slovenskem jeziku. ²⁰ Zato bom v primeru prvega znaka tudi v negovskem napisu uposhteval prechrkovanje *Mommsena* in *Corstena* v chrko M.

V primerjavi z Eggerjevim prechrkovanjem, ki sem ga prikazal v vrstici (3), sem naredil *edino spremembo pri prechrkovanju znaka Y*. V grshki pisavi znak Y pred A, O in U sicer ustreza nashi chrki G, vendar pa zhe pred E in I ustreza nashi chrki J. Predvsem pa se danes *znak Y* v največjem shtevilu primerov izgovarja kot *chrka J* in sem zato navedeni znak namesto v G prechrkoval v J. Pri umeshchanju potrebnih presledkov v napis iz vrstice (4) sem najprej s presledki ločil *shtevilko III* od ostalega besedila. Nato sem z umestitvijo she enega presledka dobil ime *Marija* in s tem napis

MARIJA STITEIVA III IL

Chrki ST se v shtevilnih besedah v teku chasa pri izgovarjavi spreminjata v SHT, kar omogocha lazhjo izgovarjavo. V nemshkem jeziku se chrki ST v zacetku besede dosledno izgovarjata kot SHT. O tipichni uporabi SHT pa pishe zhe Franc Mikloshich pri navajanju narechja panonskih Slovencev ²¹ in zato takshno izgovarjavo uposhtevam tudi v negovskem napisu. S to spremembo dobimo besedilo:

MARIJA SHTITEIVA III IL

Pri napisu III IL sem odpravil napako Eggerja, ki je pri tolmacenju napisa uposhteval zaporedje A III IL. Zato je okrajshave tolmachil kot »*tretje ilirsko kerilo*«, kar je v nasprotju s takrat uveljavljenim načinom oznachevanja rimskih legij ali kohort. V navedenem sistemu je bila najprej zapisana shtevilka, ki ji je nato sledilo navadno okrajshano *ime vojashke enote*. Menim, da je treba dosledno uposhtevati v tistem chasu splošno uveljavljeno oznachevanje rimskih vojashkih enot, po katerem je najprej navedena shtevilka enote, ki ji nato sledi oznachba njene krajevne, plemenske ali druge pripadnosti, navadno v obliki okrajshave. Zato napis III IL razumem kot »*tretjo ilirsko*« (legijo ali kohorto).

Beseda *SHTIT* je starejša slovenska beseda za SHCHIT. She danes je v drugih slovanskih jezikih beseda SHTIT istopomenska beseda za slovensko besedo SHCHIT in s tem tudi za besedo »*shchititi*« namesto »*shtititi*«. Zato moramo napis smiselno razumeti kot

MARIJA, SHCHITIVA III. IL(irsko).

Pisec napisa se v svoji proshnji torej obracha na Marijo, ki je *najbolj pogosta priproshnjica* pred vsemi mogochimi nevarnostmi. Ob tem se pisec tudi sam postavlja v aktivno vlogo zashchitnika, saj je napis pisan v dvojini s pozivom ali proshnjo, da bi »*skupaj* z Marijo shchitila *III. ilirsko*«. Takshen napis bi lahko pripisali svecheniku ali duhovniku, kar ustreza novejšim raziskavam, ki za najdene chelade predpostavljajo, da so bile uporabljene kot kulturni pripomochki v okviru vechjega svetishcha.²²

Namesto shtevilnih neobstojećih in izmishljenih imen ter neverjetnih besedil, ki se pojavljajo v shtevilnih dosedanjih tolmacenjih, je bilo možno samo *z odpravo dveh nedvornih napak* v prechrkovanju dobiti popolnoma razumljivo besedilo v slovenskem jeziku, to je *v jeziku okolja*, kjer so bile pred približno dvesto leti negovske chelade tudi najdene. Istochasno pa kazhejo ugotovljene nedoslednosti celotno svetovno raziskovalno elito v dokaj chudni luchi, che v skoraj sto letih intenzivnega raziskovanja ni bila sposobna napisa pravilno prebrati.

She en nerazumljeni napis na cheladi Negova B

Tolikokrat obravnavani napis pa v resnici sploh *ni edini napis* na cheladi Negova B. Na isti cheladi je she nekaj kratkih napisov, ki jih raziskovalci enostavno kar *spregledajo*, predvsem pa ne ponujajo nobene razlage. Eden izmed redkih raziskovalcev, ki je poizkushal pojasniti tudi navedeni napis na isti cheladi, je bil Vinko Vodopivec, ki je napis prebral kot besedilo in ga razumel kot »Ks je ks, ks je ks«. ²³ Vendar pri tem ni uposhteval, da gre v slednjem primeru za različni naklonski kot napisa. Kot sem pojasnil zhe v primeru prechrkovanja petnajstega znaka, gre za napis z drugachnim naklonskim kotom, ki ga je treba razumeti kot način razlikovanja med chrkami in *shtevilkami*. *Slika 4*

Naklonski kot znakov na sliki 4 tudi kazhe, da potekata pisavi enkrat z leve v desno in drugih z desne v levo, kar je bil pogosti način dvojnega pisanja v zgodnejšem obdobju. Ugotavljam, da shtevilke niso bile pisane v *rimskem shtevilskem sistemu*, ki je zhe uporabljal pozicijsko zapisovanje, temvech v starejšem sistemu, ki so ga uporabljali she Stari Egipchani. Ob uposhtevanju slednjega in v primeru, da znaku »X« pripishem vrednost deset, dobim dvakrat zapisano shtevilo *shtiriindvajset*, in sicer kot IIXIX in XIIXII, torej $1+1+10+1+1+10 = 24$ in $10+1+1+10+1+1 = 24$.

Ob vseh svetovnih znanstvenikih, ki so raziskovali napise na cheladi Negova B, doslej navedenega napisa nihche she ni ustrezno razlozhil, niti ga ni povezal s samo najdbo. Tudi v KHM na Dunaju pravijo, da pomena napisa ni možno ugotoviti, saj naj bi lahko shlo »za shtevilchno oznako, za znak lastnika ali proizvajalca chelade«. ²⁴

Ko so bile negovske chelade leta 1811 izkopane in je postalo jasno, da gre za izjemno pomembno najdbo, je hitro sledilo tudi zaslisevanje najditelja Jurija Slachka. V zapisniku o zaslisanju je slednji *priznal*, da je skupno izkopal shestindvajset chelad. Od tega naj bi se *dve »izgubili«*, she preden so chelade priromale na Dunaj. Vendar danes vemo, da je od negovske najdbe *dejansko* ohranjenih samo *triindvajset* chelad. Ker je najditelj eno od njih takoj po najdbi razbil, mislech, da gre za zlato, lahko na tej podlagi sklepamo, da je najditelj morda v resnici izkopal *shtiriindvajset* chelad, torej tochno toliko, kot je *navedeno v napisu* na cheladi Negova B. Ali je bilo shtevilo izkopanih chelad shestindvajset, kot je to zaslisevalcem priznal najditelj, ali pa jih je bilo dejansko izkopanih samo shtiriindvajset, kot izhaja iz napisa na cheladi, tega seveda ne moremo vedeti. Vendar bi lahko vechje shtevilo chelad od dejanske najdbe od najditelja izsilili tudi zaslisevalci, saj vemo, da je za najdbo prejel samo nekaj nepomembnega drobizha. Che pa bi mu dokazali, da je nekaj kosov najdbe zadrzhhal in skril, mu seveda ne bi bilo potrebno izplachati nobene nagrade vech.

Kdaj je nastal negovski napis

Natanchnega datuma, kdaj je nastal najpomembnejshi napis na cheladi Negova B, ni bilo možno ugotoviti. Nekateri raziskovalci she vedno enachijo chas nastanka napisa kar s chasom izdelave chelad, kar je neverjetno, saj gre pri negovski najdbi za zelo razlicne bronaste chelade, ki naj bi bile izdelane v chasu med letoma 550 in 300 pred nashim shtetjem. Tako je tudi Stane Gabrovec napachno menil, da je napis nastal istochno z izdelavo chelade, in ga je zato umestil v chas 500 let pred nashim shtetjem. Nemshki in avstrijski raziskovalci, ki so napis umestili v 1. stoletje nashega shtetja, tej trditvi seveda niso oporekali, saj so lahko s tem »prvi germanski napis« postarali she za pol tisochetlja.

Strokovnjaki so izdelavo chelade shtevilka 22 oziroma Negova B umestili v chas okoli leta 550 pred nashim shtetjem in naj bi bila s tem tudi *najstarejsba* chelada v

sklopu celotne negovske najdbe.²⁵ Prav zato je možno, da je tudi v okviru drugih kulturnih chelad she vech kot pol tisočletja kasneje zavzemala posebno mesto v obredih, podobno kot she danes zavzema najpomembnejše mesto med razstavljenimi negovskimi cheladami na Dunaju. Seveda pa je napis najverjetneje nastal v chasu, ko se navedeni tip chelade zhe dolgo ni vech uporabljal v bitkah, ampak le she kot kultni predmet.

Paul Reinecke (1872-1958, nem. arheolog) umeshcha chas nastanka napisa v chas rimske okupacije Alp od 12. do 15. leta, R. Egger pa v chas ilirsko-panonske vstaje med leti 6 do 9 n. sht. Zhe dosedanje ocene nastanka napisa se torej med seboj razlikujejo za vech kot pol tisočletja. Spoznanje, da gre v napisu za oznako rimske vojashke enote, pa omogocha dodatno omejiti chas nastanka napisa na obdobje rimskega *principata*, to je zgodnjega imperija, in torej v chas med letoma 27 pred in 284 po našem shtetju.²⁶

She natanchneje lahko chas nastanka napisa ugotovimo, che uposhtevamo, da se je krshchanstvo uveljavilo na nashih tleh pred letom 325 (slika 5). Tudi prof. Ivan Zika meni, da se je krshchanstvo v nashih krajih uveljavilo zhe v 2. stoletju n. sht., ob koncu 4. stoletja pa naj bi zajelo zhe vechino prebivalstva.²⁷ Zgodovinar dr. Bogdan Kolar meni, da je bilo pri nas prisotno zhe pred razglasitvijo verske svobode leta 313, o chemer »govorijo materialni ostanki in tudi kakshni pisni viri.«²⁸ Slika 5.²⁹

Mnenje o tem, kdaj se je ime Marija prichelo pojavljati v pomenu zashchitnice, lahko povezhemo tudi z gnostichnim *Berlinskim kodeksom* (Berlin Codex)³⁰ iz chasa najzgodnejšega krshchanstva. Nastal naj bi pred letom 160 n. sht. in vključuje Evangelij po Mariji. Prvotno naj bi bil pisan v *koptski pisavi* in nato preveden v grshki jezik. Ker so se vojashke enote pogosto premikale med Afriko, Malo Azijo in Evropo, so bili pripadniki legij dobro seznanjeni z verovanji v teh krajih. Fragmenti kodeksa so bili najdeni konec 19. stoletja v Egiptu, prevod besedila v nemshki jezik je bil objavljen leta 1955 in dopolnjen leta 1983. V chasu nastanka napisa bi se ime Marija torej zhe lahko pojavilo kot priproshnjica, cheprav ni nujno, da gre za isto osebo kot v kodeksu.

Na chas nastanka napisa je možno sklepati tudi na podlagi oznake ilirske vojashke enote. Rimski cesar Trajan Decius,³¹ ki je vladal od leta 249 do 251, je namrech veljal za *zashchitnika ilirske vojske*.³² Pomemben podatek predstavljajo tudi spremembe pri poimenovanju rimskih legij. Te so bile prvotno oznachene s shtevilkami od I do XXX, s povechevanjem njihovega shtevila pa so se prichele oznachevati s shtevilkami I, II in III ter z dodanim imenom, pogosto v skrajshani obliki.³³ Podobno so se oznachevale tudi rimske kohorte.³⁴ She posebno je zanimivo, da so imele rimske vojashke enote dolochen tudi svoj »uradni« jezik. Ta je bil navadno latinshchina, medtem ko je bila samo pri *ilirski* enoti namesto latinskega navedena uporaba *ilirskega* jezika.³⁵ Kaj je bilo v tistem chasu mishljeno kot *ilirski jezik*, je iz navedenega tolmacenja napisa sedaj tudi nedvoumno jasno.

Poleg chasa nastanka napisa bi bilo potrebno oceniti tudi chas, kdaj so bile chelade zakopane. Nujnost, da bi zakopali vse chelade naenkrat, bi lahko povzročila nevarnost kakšnega barbarskega vdora ali pa tudi notranja verska trenja v tem chasu, ki so jim navadno sledili tudi krvavi spopadi med pristashi krshchanstva in poganstva.

Sštevilne nejasnosti pri raziskovanju chelad iz tega obdobja navaja tudi Janez Shvajncer. Gre za vprasanje, zakaj kljub domnevno obilni nastanitvi rimske vojske na nashih tleh med najdbami ni praktichno nobenih *rimskih* chelad. Razen na tako imenovanem Trajanovem stebru v Rimu tudi ni nobenega drugega »dokaza«, kakshna je bila *v resnici* opremljenost rimskih vojshchakov.³⁶

Prav tako she vedno ni zanesljivega odgovora na vprasanje, do kdaj so bile chelade negovskega tipa v uporabi, kar naj bi po zadnjih ocenah trajalo do okrog leta 300. pred n. sht. Che so bile chelade uporabljene kot kultni predmeti, je moralo bilo v blizhini negovske najdbe tudi krshchansko svetishche, namenjeno rimski vojski. O tem pricha tudi veliko shtevilo rimskih gomil na prostoru v blizhini negovske najdbe.

Za nadaljnje raziskave negovske najdbe obstaja torej she dovolj odprtih vprasanj, vendar ne o nekakshni slovenski »priselitvi«³⁷ izza karpatskih mochririj v 6. stoletju. S pravilnim razumevanjem negovskega napisa je namrech *kontinuiteta* slovenske naselitve sedaj dodatno utemeljena in skladna z ugotovitvami, ki jih je podal zhe Mario Alinei, eden najvidnejshih raziskovalcev evropske zgodovine.

Opombe

¹ Dilema, ali je bilo v najdbi dejansko shestindvajset chelad, she danes ni razreshena.

² Gabrovec, Stane: *Shljemovi iz Zhenjaka u Slovenskim Goricama (negovski shljemovi)*; v katalogu: *Kelti i njihovi savremenici na tlu Jugoslavije*, Narodni muzej v Ljubljani (soizd. muzej v Zagrebu in Beogradu), 1984, stran 26.

³ Po novejsih ugotovitvah naj bi shlo pri prvotnem vztrajanju na shestindvajsetih najdenih cheladah za nezanesljivo trditev. »Danes je dvanajst chelad v Umetnostnozgodovinskem muzeju na Dunaju, shest chelad v Univerzalnem muzeju Johanneumu v Gradcu in ena chelada v narodnem muzeju v Ljubljani. Vsi drugi pripisi chelad k depojski najdbi v Zhenjaku niso nujno resnichni.« Cit. po: V novi luchi = [arheoloshka dedishchina iz Univerzalnega muzeja Joanneum] = Ans Licht gebracht : [Archäologisches Erbe der Shtajerska aus dem Universalmuseum Joaneum] : Katalog / [urednica Barbara Porod; prevod Blazh Slana]; Gradec, 2013.

⁴ Shvajncer, Janez J.: *Chelade*; katalog, Posavski muzej Brezhice; Brezhice, 2008, stran 20.

⁵ Gabrovec, Stane, nav. d. stran 26.

⁶ Kunsthistorisches Museum, Wien.

⁷ V. M.: *Skrivnosti Benedikta*; Demokracija, 50/2004.

⁸ Gabrovec, Stane, nav. d. stran 28.

⁹ Bor, Matej: *Jeziik, ki govori tudi danashnjemu Slovencu*; Delo, 22. 8. 1985.

¹⁰ Vodopivec, Vinko: *Starejsba slovenska etnogeneza* (2010), *Jeziikovni temelji starejsbe slovenske etnogeneze* (2010), *Slovenci praprebivalci Evrope* (2012), vse Zalozhba Jutro, Ljubljana.

¹¹ Vodopivec, Vinko: *Jeziikovni temelji starejsbe slovenske etnogeneze*; Zalozhba Jutro, Ljubljana, 2010, stran 167.

¹² Berlot, Anton: *So bili Etrushchani Slovani?*; Zalozhba Lipa, Koper, 1984, stran 167.

¹³ Shkrlep, Dushan: *Negovska chelada*; Vojnozgodovinski zbornik, sht. 34/2009, stran 4.

¹⁴ » ... the most recent interpretation is by T. L. Markey (2001), who reads the inscription as 'Harigast the priest', Negau helmet, wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Negau_helmet; chas zadnje spremembe 19. 7. 2017.

¹⁵ »Inscription "harigastiteiva" nennt den vermutlich germanischen Namen Harigast(i) und zählt damit zu den ältesten bekannten germanischen Sprachdenkmälern. "Teiva" ist wahrscheinlich als zweiter Name desselben Mannes zu deuten. Das Textende markieren drei Schrägstriche, gefolgt von zwei Füllzeichen." Negauer Helm mit Harigast-Inschrift, <https://www.khm.at/objektdb/detail/65446/>, povzeto s spletne strani KHM dne 27. 11. 2017.

¹⁶ Gabrovec, Stane, nav. d. stran 26.

¹⁷ Egger, Rudolf: *Die Inschrift des Harigasthelmes*; R. M. Rohrer, Dunaj, 1959.

¹⁸ Gabrovec, Stane, nav. d. stran 27.

¹⁹ Modern research on the Raeti and Raetic,

http://www.univie.ac.at/raetica/wiki/Modern_research_on_the_Raeti_and_Raetic;

»His work is distinguished by great methodological care. ... Mommsen succeeded in correctly discriminating between different alphabets, among them a "Swiss alphabet" in the West, an alphabet of Padua/Este, as well as a "Styrian alphabet" on the Negau helmets.« Povzeto 30. 11. 2017.

²⁰ Shtruc, Milan: *Novo tolmačenje negovskih napisov*; Vojnozgodovinski zbornik, sht. 32; Logatec, 2008, stran 13.

²¹ Mikloshich, Franc: *Staroslovensko oblikoslojje v paradigmatih z besedili iz glagolishkih virov*; Dunaj, 1874; v: *Gospa Sveta*, Zbornik, uredil Peter Amalietti, Ljubljana, Amalietti & Amalietti, 2017, stran 37.

²² Negau helmet: http://en.wikipedia.org/wiki/Negau_helmet in *V novi luči / Ans Licht gebracht*; Katalog, Universalmuseum Joanneum, Gradec, 2013.

²³ Vodopivec, Vinko: *Jeziškovni temelji starejše slovenske etnogeneze*; Založba Jutro, Ljubljana, 2010, stran 167.

²⁴ »An zwei weiteren Stellen an der Krempe sind die Zeichenfolgen "HIXIX" eingeritzt. Die Bedeutung ist unklar, vielleicht handelt es sich um Zahlzeichen oder Eigentums- bzw. Herstellermarken." *Negauer Helm mit Harigast-Inschrift*, <https://www.khm.at/objektdb/detail/65446/>; povzeto s spletne strani KHM dne 27. 11. 2017.

²⁵ »Der mit Reihen von eingepunzten Ornamenten geschmückte Bronzehelm zählt zu den ältesten Negauer Helmen aus dem Depotfund von Zhenjak-Negau (Helm "B").« *Negauer Helm mit Harigast-Inschrift*.

²⁶ » ... focusing on the Principate (early Empire, 27 BC – 284 AD) legions, for which there exists substantial literary, epigraphic and archaeological evidence.« List of Roman legions, Wikipedija, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Roman_legions; chas zadnje spremembe 19. 11. 2017.

²⁷ Zika, Ivan: *750 let mesta Kamnika: iz kamniške zgodovine*; Kamnik, 2011, stran 25.

²⁸ *Zgodovinar dr. Bogdan Kolar o koreninah krshchanstva na Celjskem*; Družina, 1. 1. 2017, stran 8.

²⁹ Early Chirstianity, From Wikipedia, the free encyclopedia;

https://en.wikipedia.org/wiki/Early_Christianity; This page was last edited on 26 November 2017, at 08:25.

³⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Berlin_Codex

³¹ Traian Decius, Genius Exercitui Illyriciani, torej Trajan Decij, zashchitnik ilirske vojske; Göbl, Robert: *Die Münzprägung des Kaisers Aurelianus (270/275)*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Dunaj, 1993.

³² <http://en.wikipedia.org/wiki/Decius>; http://www.wildwinds.com/coins/ric/trajan_decius/i.html;

<http://www.romanarmy.com/cms/content/view/16/114/1/1/>;

³³ Kandus, Bogdan: *Rimski legijski novci*; Numizmatični vestnik, sht. 34, NDS, Ljubljana, 2008, stran 219.

³⁴ Legions of the Imperial Roman Empire, <http://www.legionxxiv.org/legionshist/>, Updated August 12, 2004; povzeto 30. 11. 2017.

³⁴ J. Shvajncer, nav. d. stran 20, in S. Gabrovec, nav. d. stran 26.

³⁵ List of Roman auxiliary regiments, List of auxilia ethnic regimental names: Name: Illyricorum; Native language: Illyrian. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Roman_auxiliary_regiments

³⁶ Shvajncer, Janez J.: *Chelade*; katalog, Posavski muzej Brezovice; Brezovice, 2008.

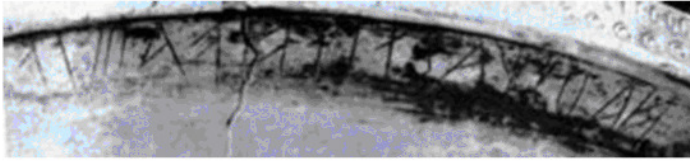

Napis na negovski čeladi

Slika 1. Negovska chelada shtev. 22 oziroma Negova B

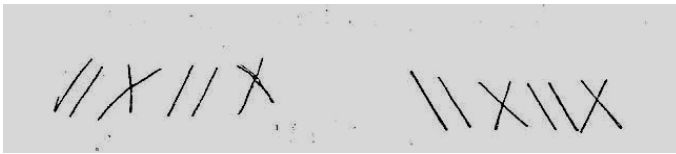
Slika 2. Danashnja oznaka kraja najdbe

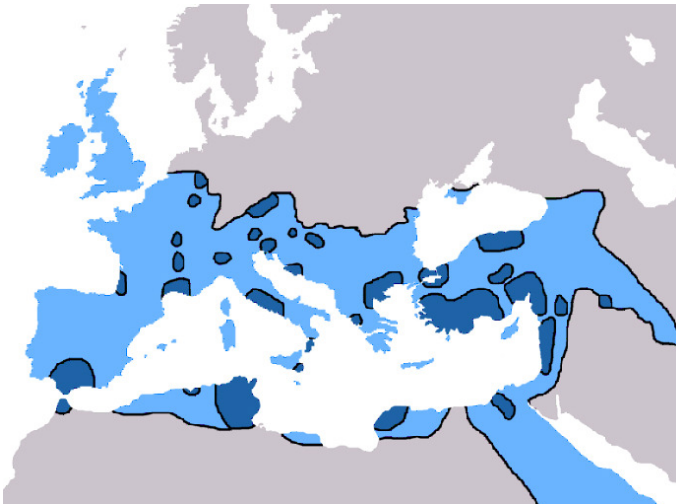
11 // A A I E T T S A Y I D A H

	17	16	15		14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	(1)
M	L	I	H		A	V	I	E	T	I	T	S	A	G	I	R	A	H	(2)
	L	I	III		A	V	I	E	T	I	T	S	A	G	I	R	A	H	(3)
	L	I	III		A	V	I	E	T	I	T	Š	A	J	I	R	A	M	(4)

Slika 3: Napis na cheladi Negova B: (1) oshtevilčenje znakov, (2) prechrkovanje po Prosdociimiju; (3) prechrkovanje po Eggerju; (4) predlog novega prechrkovanja

Slika 4: Krajsha napisa na cheladi shtev. 22 oziroma Negova B

Spread of Christianity to AD 325
 Spread of Christianity to AD 600

Slika 5. Razširjenost krsčhanstva do leta 325 in do leta 600 po n. sht.²⁹

Thomas Jaritz

O VECHINSKO VINEDSKEM POREKLU PREBIVALCEV NEMSHKIH DEZHEL

Knjigici na pot

Vsaka zmota je ena sramota za chloveshtvo. Tisti chlovek pa, ki ljubi chloveshtvo, sovrazhi njegovo zmoto in ne more drugache, kakor da se trudi zmoto odpraviti. Nevihite ochistijo zrak in iz boja mnenj se izluschchi resnica. Temu boju nasproti naj gredo moja izvajanja, ki sledijo in naj brez obzhalovanja potonejo, ako se ne bodo zmogla obdrzhati v ognjeni preizkusnji. Zgodovina je kakor eno drugo Sonce na Zemlji, osvetljuje dejanja in usode ljudstev, toda skoraj bolje je biti kar brez zgodovine, kakor pa zhibeti z zgodovino brez resnice. Resnica, ki je Bogu dopadljiva, naj nikogar ne uzhali, sploh pa tega namena ni v mojih izvajanjih, ki ne nosijo s seboj niti najmanjshega namena prizadeti plemenito in sposhtovanja vredno nemsbko ljudstvo.

Zblizhati dvoje velikih ljudskih plemen, mednju polozhati lepi trak medsebojnega sposhtovanja in ljubezni, to je namen tega drobnega pisanja.

Zbelim, da ta namen ne bo zgresbil zadanega si cilja! Vendar naj se tudi moji izsledki ne srechajo z visokodonechem, a votlim govorichenjem, temvech z vrlo, nepristransko ljubeznijo do resnice in s klenimi dognanji, ki bodo boljsha, pravilnejsha ter bolj preprichljiva, vpricho katerih bodo potem moja z veseljem skromno potonila v ozadje.

Pisec

Latinsko ime RHETIA (Rezija) izvira iz imena Gorecje, gorata dezhela in slednje iz Gor, gorovje, Gorc ali Gorec, prebivalec gora. Zachetni zlog Go- se izgovarja skoraj nechujno, zato so Rimljani, ki so bili z vinedsko govorico Germanije slabo ali kar nich seznanjeni, razumeli samo zadnja dva zloga in tako je potem nastalo ime RHETIA.

Ime NORICUM izhaja iz zastarele vinedske besede nor, jezero, Norca ali Norica, dezhela jezer, katerih je bilo v starih chasih neprimerno vech kakor dandanes. Tudi ime Norveshka izvira iz Nor, kajti v njene morske brege se zajeda mnogo zalivov, ki so videti kot jezera. Po Shafáriku so Vinedi tam nekoch zhiveli. Ljudstva utonejo v pozabo, a imena ostanejo. V skladu z Blankovim Zemljepisom III, str. 349, 351, 353, najdemo ime Nor tudi:

- a) v Mongoliji kot Kukunoor ali jezero Kuku.
- b) v Turfanu kot Lopnoor ali Lepo jezero ter

c) v Tibetu kot Tengriinoor, kjer morda zhe preko dva tisoč let ne zhivi vech noben Vined, pach pa izvirajo ta imena zhe iz onih chasov, ko so se bili **Vinedi** razshirili iz Kashmirja in Hindustana, deloma preko Perzije ter Kitajske in Tatarije v ves shirni svet.

Dvoje ali troje imen more pomeniti naključno podobnost z vinedskimi besedami in zato v njih she ne moremo videti zanesljivega dokaza o vinedstvu, toda Nor ni edino ime, katerega so bili zapustili Vinedi na onih področjih – kajti beseda handzhar izvira iz konchar, pokonchevalec, ubijalec, in je vrsta bodala v Perziji. Beseda Uchje pride iz Uch, razsvetljenje, luch, kar je ime za eno sveto govoricu v Tibetu – Bogdo Lama, od Boga dan Lama, prav tako v Tibetu – reka Kerka (Kærka, Krka) v Perziji – pushchava Gobi – gola, prazna v Tatariji – shtevilni konchni zlogi na -stan, kakor npr. Hindu-, Kurdi-, Afganistan, vsi iz – stan, rod – in celo ime Kashmir, ta prva zibel chlovshkega rodu je vinedskega izvora ter pomeni Kazhe Mir, (po)kazhi mir. Kot je znano, je ta rajska dezhela kakor ena trdnjava s treh strani zashchitena z gorovji, na chetrthi strani pa obdana z reko Ind ter zasluzhi ime, ki točno opisuje njegovo lego: Kazhi mir. Teh nekaj natrosenih drobtin pokazhe in dokazhe, da Nor ni le sad pesnishkega navdiha in ako dodatno ime Tengri Nor izvajamo iz Te Vingori Nor, torej To vinogradno jezero, z zlahka preslishanim samoglasnikom -o- in zlogom ui-, potem spoznamo, da so vsi trije Nor-i, ki se nahajajo na Kitajskem, chisto vinedska imena.

Panonia izhaja iz imena Puanonja, dezhela brez hribovja in slednje iz puanno, lano, brez gora, ravnina. Samoglasnik -u- v besedi puanno se izgovarja skoraj neslishno, zato so ga Rimljani zlahka preslishali. Znano je, da Rimljani v Germaniji niso uvajali nobenih novih imen, ampak so obdrzhali stara imena.

Ime Germanija izhaja iz besede germanja, dezhela grmichevja, grmovja in gozdov in to iz besede G(e)rm, Gærm ali tudi H(e)rm, Hærm ali Hrm, grmovnica, grm, gozd. Ako strnemo soglasnik -m s sledechim mu zlogom -an, -ani, dobimo v ednini German ter Germani v mnozhini, – torej prebivalec/-ci z grmovnicami porashchene dezhele ali Grmi – Grmovniki (*pri nas in po slovanskih dezhelah she danes poznamo priimek npr. Grmek, Hrmek, German, Herman, itd). **Vinedi**, kot prvi prebivalci Germanije so sebe, na pol za shalo na pol zares, imenovali Germani in takshno ime so bili nato zvesto prevzeli Rimljani. Shafárik trdi, da so **Vinedi** prebivali v Germaniji zhe mnogo stoletij prej, preden so se pojavili Nemci in ta trditev zagotovo ni brez osnove. Seveda so bili zmagoviti Rimljani preponosni, da bi se nauchili germanskega jezika in so zaradi tega, iz neznanja jezika, mnoga germanska imena popachili vse tja do neprepoznavnosti, tako da v njih ni mogoche prepoznati vinedskega ali nemshkega izvora. Kljub temu pri mnozhici imen ne moremo prezreti vinedskega izvora, kot npr. pri imenu Kati (mn.), ki izhaja iz Kat (kot, akanje, a/o), Kotar, nem. Winkler. Kuadi (mn.) iz izraza k Uadi, prebivalci bregov voda, Hermunduren (mn.) iz Herm (germ, gærm, grm, herm, hærm, hrm, g → h) ter iz duorit, dvoriti, torej so Hermunduoren, z

zlahka preslishanim samoglasnikom -o- Hermunduren, izkrchevalci shavja, grmichevja. Dalje: Usibeti (mn.), iz usi torej vsi in -beti, -biti, biti bitke, bojevati se – Maciaki (mn.) iz mach, mech – Herminoni (mn.) iz Hermina, grmina – Cimeri (mn.) iz Zimerji, (pre)zimovalci – Fozi (mn.) iz voz (v/f), kajti pokriti bivalni vozi so bili v rabi zhe takrat – Peucini (mn.) iz pevci, Soravadi (mn.) iz Zharco vodi, prebivalci dezhele, v kateri je obilo izvirov slatin, grenkih in kislih, Bog, trije bogi. – Treveri iz Dreve, drevesa, od tod Dreverji, drvarji in ker Francoz imenuje mesto Trier, torej ni nich nemogočega, da je ime vinedsko ter da je sestavljeno iz besede Dreu, drevo in ves, vas, saj govorica ljudstev sega dalech onkraj nastanka mest in ohranja marsikaj zvesteje kakor pa knjige ter zbirke starih listin – Tigurini (mn.), iz Ti gorini, torej Ti górani, gorenjci, hribovci. Zhe samo nezgreshljivo **vinedstvo** teh ljudstev mora mogočno omajati vero o zgolj nemshkih ljudstvih kot edinih prebivalcih Germanije. Toda to she ni vse, kar potrjuje zgornjo Sháfarikovo trditev: Da bi si v Rimu povechali svojo slavo, da bi Rimu dopovedali, kako težko je osvajati Germanijo, so se bili Rimljani, kakor vse daje vtis, zelo potrudili nashteti prav mnogo imen germanskih ljudstev in tako najdemo zapisanih, odvisno od kraja in dejavnosti, približno sto germanskih ljudstev, ki pa so bili v bistvu samo veje enega in istega ljudstva. A tudi v vseh omenjenih imenih ne prepoznamo niti enega nemshkega imena. **Vined** imenuje Nemca Nemet ali Nemeč, zato je videti, da so tedaj bili Nemci novi prishleki v dezhele ob Reni ter do prihoda Alemanov edino sredi **Vinedov** prebivajoče nemshko ljudstvo, saj TACITUSv skladu s starim temeljnim izrekom – GERMANI A GALLIS LINGUA DIFFERUNT – prepozna pri teh Nemetih jezik, ki se razlikuje od jezika, katerega so govorili bili Germani in je zato prishtel Nemete (Nemce) h Galcem.

Ime Tuiscon pride iz izraza Tuiscon, torej en chlovek, ki se napoti v tujino, in sicer iz tui, tuj ter iskat, iskoun, ishchoch, kakor so po ustroju podobne besede npr. boun, bovn, boln, bolan in cerkoun, cerkven. **Vinedi**, ki so jih pregnali iz njihovih azijskih domov, so dali svojemu kasnejshemu kralju ali vodju, ki so ga obozhevali, vzdevek Tuiscon, ker jim je pomagal najti nove domove v tujini, kar je bila sprva Evropa zanje. In ta vodja se je imenoval tudi Odin, Vodin, Vodan (nem. Odin, Wodin, Wodan), iz pojmov uodit ali wodit – voditi.

Zhensko ime Thusnelda izhaja iz Tuisenelda, skrajshano Thuisnelda ali Tui se ne u da, torej zhenska oseba, ki se ne porochi zunaj lastnega naroda in se torej ne vda nobenemu tujcu. Zhe samo to ime, kakor da hoche povedati, da je bil **Th u s n e l d i n** soprog neki Vined.

Ime Tuisto iz Tui stoi, tujec obstani tukaj, od tu dalje zatè ni poti naprej. Namrech potem, ko so se bili iz Azije pregnani **Vinedi** razshirili do skrajnih severnih shirjav Evrope in morda na severu tudi Azije, ko so trchili ob vode Severnega morja, je nastal polozhaj, podoben tistemu ob nekdej Herkulovih stebrih. Meji se reche v **vinedskem** jeziku Mea ali Meja in mejni bog je torej Mean ali Mejan. Ako teh besed ne izgovarjamo s poudarjeno razlochnostjo kot dvozlogovne besede, potem nekdo, ki ni veshch **vinedskega** jezika, zlahka slishi besedo kakor Man, namesto

Mean. Na ta način se razjasnita bog Tuisto in njegov sina Mann, kakor ju omenja pisec Haus v svojem delu Staroznanstvo Germanije, del II, na strani 171, kjer pravi: »Morda sta se v semnonskem logu resnično ali pa samo v ljudski domishljiji, zadrževala Tuisto in njegov sin Mann, praočak nemškega naroda ter so, vsled tega imeli ta kraj za izvorno torishche Germanov«. Po tej razlagi bi bil sin enega, očitno **vinedskega** očetja praočak nemškega ljudstva, kar ima za posledico, da je v vsej Nemčiji vladajoče zaničevanje Slovanov pravzaprav ena, v nebo vpijocha zhalitev **vindskega** boga Tuista.

Ime ljudstva Skaldi izhaja iz poimenovanja po skalah, torej Skaldi, kar pomeni toliko kolikor pevci s pečin, ker pechine in skalovja ojachajo pojocne glase ter pogosto povzročijo lep odmev.

Ime Druidi iz Dreuidi, in to iz Dreu, drevo, saj so, kakor je splošno znano, druidi prirejali svoja bogosluzhja v svetih gajih, pod drevesi. Iz besede Dreu, dobimo skrajshano Dru ter druide, prim. npr. vinedski izraz »ni dru«, torej: ni vech drv, ki vsebuje skrajshano besedo dreu.

Nem. Gletscher (ledenik) iz Gledshar, razlednik v daljavo in to sestavljeno iz besede Gled, razgled v daljavo, razgled. Tudi ime Himalaya bi moglo izvirati iz izraza Ima Glaya, ima razgled, ker imamo v Hindustanu posebno veliko slovanskih poimenovanj.

Ime Turje (avstr. Tauern) izhaja iz izraza 'da Uri', da vreme, torej Dauri, dajalec vremena, gorski nazobchani zbiralci vremena, namrech visoke, nashpichene ter nazobchane gor, kjer se zbirajo vremena. Iz Da Uri, toda nepravilno zapisano Dauri, so potem Rimljani naredili Tauri ter za Rimljani Nemci Tauern. Iz enakega izraza izvira tudi ime kantona Uri in v skladu z B l a n k o m III., 11, da-ursko pogorje v Rusiji, III., stran 348, Da-urje na Kitajskem ter Turje na (polotoku) Krimu.

Ime Helvetia izhaja iz zastarele slovanske besede hel, torej skala, pechina, torej Helvec, skalar, prebivalec skalnate pokrajine. Enak izvor zaznamuje ime Hela, boginja smrti, ker skalovje spada v mrtvo naravo in celo pogosto povzroči smrt – potem helebarda, mesarska sekira boginje Hele, in parta, mesarska sekira, ker se na helebardah nahaja ena vrsta sekire. Iz te slovanske besede parta izvirata morda tudi imeni Parti, Perzijci in partizan. In naposled izvira iz besede Hel tudi poimenovanje skal na otoku Helgolandu, iz hel in gola, gole skale, pechine, dalje Helmuth v Litvi, Helsingburg na Shvedskem, Helsingfors na Finskem, Helsingör na Danskem in Helvez Lovi na Nizozemskem, torej, povsod, kjer so bili po Shafáriku Vinedi prvotni prebivalci ter so zato korenski zlogi iz njihovega jezika.

Ime reke Are izvira iz pojma arl, gorska vrana. Ker tudi ta reka pogosto ovzroča, kakor skoraj vse gorske reke, trpko škodo po poljih, travnikih in domovih, so ji dali roparsko ime gorska vrana.

Ime Arjovist izvira iz izraza 'Ar je vist', gorska vrana je zvesta. Kajti ne glede na svojo roparsko naravo je namrech gorska vrana tudi vzor zvestobe v primerjavi z

galsko nevarnostjo, kajti v surovem gorskem svetu je chloveshki vsakdan sicer trd, toda she vedno varen, medtem ko najde chlovek v Galiji smrt in pogin. Ta pripomba se nanasha na tole dejstvo: Ne oziraje se na strashen poraz, kakrshnega je bil zadal C e z a r Helvetom, ki so se hoteli preseliti v Galijo, so shest let kasneje Rauraki, v zaveznistvu z Boji, Markomani, Harudi, Triboki, Nemeti in Vangi, ponovno vpadli v Galijo, toda tudi ta drugi pohod narodov je bil C e z a r morilsko odbil. Arjovist je vodil ta ponesrecheni pohod ljudstev. S krvavecho dusho je najbrzh **vinedski** del porazhencev vzdihnil: »Ar je vist! Ar je vist!«, s chimer so hoteli povedati – gorski vran je bolj zvest kot ti. Med tolovaji izpade gorski vran kakor angel, hujshi nichvrednezhi so nas vodili v Galijo. Ta ochitek Arjovistu se je v ustih ljudstev spremenil v trajno ime, kajti kakor se zdi in je tudi nadvse verjetno, se pred porazom she ni imenoval Arjovist, marvech je imel drugachno ime, ta zhalostni vzdevek, ki ga postavlja celo pod vranjo zvestobo, pa je dobil shele po porazu ali pa si je z njim poskushal reshiti chast.

Schwyz iz Shivic, zhivahen, vesel chlovek, kar za Shvicarje she danes velja.

Ime Solothurn, nem. Goldberg, izvira iz Solot, zlat ter Gurn, iz Gorn, gora.

Ime Appenzell, apneno torishche, iz besed Appen, apno in Zell, selishche, selo, mesto.

RHODANUS iz 'Rhodan', rebrasta reka, rebrasto porechje, iz besede 'Rod', rebro, kajti reka na poti vzdolzh doline navzdol posrka z obeh strani doline vase mnozhico gorskih hudournikov, tako da pogled nanjo iz ptichjega leta zelo spominja na kachje okostje, lezheche na hrbtu. Tudi njeno danashnje ime Rhône more biti zhe vinedskega izvora, in sicer iz Rodne torej rebrach, kajti soglasnik -d- izgovarjamo skoraj neslishno, zato ga vsakdo, kdor ni seznanjen s vinedskim jezikom, zlahka preslishi. Rhône se she danes imenuje v jeziku tamkajshnjih domachinov – der Rodden – ter s tem potrjuje izvajanje iz 'Rod', Roden, Rodan celo z dokazom iz ljudskega jezika – s tem prastarim, nepodkupljivim ter zvestim sprichevalom.

Ime reke Drense iz Drenca, razkopalka, vrtalka, derka (ki dere, odira) in to iz glagola dret(i).

Ime RHENUS iz goren, gorski tok, gorska reka. Uvodni zlog Go- se izgovarja skoraj neslishno ter ga zato ljudje, neuki jezika, zlahka preslishijo, kakor navedeno zhe spredaj pri imenu Gorezja in nato Gorin.

Ime Inn iz Gorin, majhna gorska reka. Tudi ime reke Rene (nem. der Rhein) je v starih listinah zapisano kot Rhin, ker noben strog zakon ne razlikuje besedi Gorin in Goren.

Ime gore Matihorn, Omot(ich)na gora, iz glagola mati (3. oseba ednine), kar pomeni: On povzrocha omotico in –horn, od Hora, gora. Vsa imena gora s konchnico -horn, kakor so npr. Wetter-, Schreck-, Finster-, Breit- ter Großhorn, vsebujejo vinedski korenski zlog –horn in so zato vinedskega izvora.

Ime Tessin (Shvica) iz Tesen, Ta ozka, ime reke, ki se prebija skozi ozke tésni – tésno stisnjena teche ta reka. Tudi njeno latinsko ime TICINUS more izvirati iz vinedske besede, tichi , torej ona tichi (v tésni).

Ime Waadt (Shvica), iz Wada, voda, ime, ki kakor v primeru reke Adda nedvomno izvira iz Wada ali Uada, posebno zhe zato, ker se samoglasnik u- v besedi Uada izgovarja komaj slishno.

Ime Tirol (Avstrija) iz Ti Rouli, rovi, zhlebi, namrech globoko vrezane prepadne doline, kakršna je npr. Kanalska dolina na Koroshkem, katere si predstavljamo kot zhlebe, rove, jarke, iz CANALIS, zhleb, jarek, potem imamo na Solnogradskem (Avstrija) Rauris, iz Rourica ter AUGUSTA RAURACORUM v kantonu Basel (Shvica). V starini samoglasnikov a in o niso strogo lochevali, marvech so ju je, posledichno, nadomeshchali z enim vmesnim glasom, zdaj zapisanim z a zdaj z o ter od koder imamo ime Arlberg, iz Arl, Vranja gora in Ortspitze iz Orl, nem. der Rabenberg, torej izvira oboje iz besede vran, vrana in na enak nachin zdaj Rou, zdaj Rau, rov, zhleb.

Alzacija, nem. Elsass je poimenovana po olshah, ali, kakor smo pravkar premlevali, zlahka tudi iz Alsa, torej jelsha. Tudi njeno mejno gorovje na zahodni strani nosi verjetno vinedsko ime, kajti ni izkljucheno, da ime Vokezi ne izhaja iz Vouke, torej Volchje pogorje (nem. Wolfsberge), che preslishimo samoglasnik 'u' ter s konchnico -eze, ki, kakor je pripeta npr. na besedi HUNGARESE ali ANGLESE, da Vokeze. Ker so, kakor navaja H a u s , v Alzaciji prebivali Triboki, ne more preostati noben dvom o vinedskem znachaju Alzacije.

Ime Shvabska (nem. Schwaben) izvira iz Suaben ter le-to iz zuabit, zvabiti, sklicati skupaj, izbrani, povabiti, torej ime, ki namiguje na Shvabsko zvezo ljudstev. Sicer pa dejstvo, da je bila Shvabska prebivalishche **Vinedov** ne sledi samo iz imena njenega glavnega mesta **VINDELICORUM** AUGUSTA, ki je, kakor tudi **VINDONISSA** v Aargau (Shvica) in **VINDOBONA** (danes poavstrijakeno Wien, kar pa je she vedno zvestejshe izrochilo kakor novoslovensko – Dunaj!) v Avstriji, nosila ime **Vined** na chelu, povrh vsega so Rimljani imenovali celo dezhelo **VINDELICIA**. Celo nem. Staufen je najbrzh vinedskega izvora stau ali stou, stol, kakor so npr. she do pred kratkem v velikem ugledu obstojali Stoli na Ogrskem.

Ime Costniz iz besede Gozda, Gozdnica in slednji iz groza, strah. To veliko jezero deluje na marsikaterega nevajenega opazovalca presenetljivo pretresljivo, kar je verjetno vzrok, da so mu dali takshno ime.

Ime Bavarske Baiern izvira iz Bojar, zakrnelo tudi Bajar, boj(ev)nik, Bojarna, Bajarna, torej dezhela boj(ev)nikov.

Ime reke Isser izvira iz imena Izar(a), torej reka iz jezera. Primerljaj tudi znano smucharsko sredishche Val d'Iser, v Savojskih (Zavojskih) Alpah, Francija.

Ime reke Iller izhaja iz Illar, hitrec, reka, ki hitro teche.

Ime reke Regen ima svoj izvor v imenu Recken, hudournik, derocha reka. Nemška beseda (der) Recke, krepak mozh, divji kopach, sekach, bi mogla biti izpeljana iz njenega imena. Mesto Regensburg (na Bavarskem, Nemčija) je zapisano v starih listinah kot Reckna spurug, torej je očitno ime nastalo iz Recken ter so ime shele kasneje ponemčili iz Recka, Reckna v Regen.

Ime Böheim (Bohemija, Pemska, Cheshka) iz Bojeham, Bojevishki gozd in sicer iz Boi, vojna ter ham ali hom, zelo verjetno tudi Chom, gozd. Ime Hom so kasneje ponemčili v Heim, od tod prideta imeni Bojeheim in Böheim ter tudi Hamburg in Homburg, oba sta vinedskega izvora, pa she Drusenheim v Alzaciji ne izvira iz imena DRUSUS, marveč iz Drus, drozg in Ham, gozd, sicer bi se mesto moralo imenovati DRUSIA ali DRUSIUM, nikakor pa ne Drusenham ali Drusenheim.

Ime Marcomani prihaja iz Marchomani, prebivalci moravskih gozdov. Ta beseda je sestavljena iz skrajshane besede Marave, Moravska in iz Chom, gozd. Končni soglasnik -m, spojen z -an, -ani poda v ednini Marchoman ter Marchomani v množini, kakor zhe spredej German in Germani.

Marbod je bilo ime kralju Markomanov in je zhivel istochasno s Hermanom. Oba sta uzhila vzgojo v rimski vojashki sholi ter sta se zato znala kasneje postaviti Rimljanom po robu. Chisto vinedsko ime Mar-bod je sestavljeno iz skrajshane besede Marave ter iz besede Bod, vod(ja). Vojashki vodja, kar pomeni beseda Boibod, boj(a) vod(ja) ter zatorej pomeni osebno ime Marbod toliko kolikor Moravski vojvod(a), -vojd.

Ime Friesen (Frizi, Frigijci) Vriesen, torej so ti ljudje Vreslani, ime, ki je povzeto po imenu rastline Vries, (v)resje, prebivalci goljave, porashchene z (v)resjem.

Radbod je bil kralj Frigijcev (Frizijcev) ter je njegovo chisto vinedsko ime sestavljeno iz Rad, torej, veselo odlochen ter iz Bod (voj)vod, torej pomeni ime Radbod toliko kolikor Ta veselo odlocheni (voj)vod(a) (soglasnik v se pogosto zamenjuje z glasom b, tako imenovani betatizem).

Ime nem. Herman der Cherusker, slovensko Herusk Herman, pride iz besede Herm, grm ter hkrati pomeni tudi grom, torej pomeni Herman toliko kolikor Grm(ovnik) ali Gromovnik. Sam se je, kakor vse daje videz, prirochneje kakor Herman imenoval Hrmin, iz Hrmina, grmovina ali hrom, grom, saj so ga Rimljani imenovali Armin, s tem, da so njim tuj in raskav zachetni zlog Hrm-, ki je brez samoglasnikov, izgovarjali kot Arm-.

Ime Heruski izhaja iz Geruski ter to iz Gorouski – Görouski, kakor npr. Göriach namesto Goriach ter Wölnitz namesto Wolfnitz – in zato pomeni Geruski toliko kolikor Hribovci, Gor(j)ani, Hostniki, Gozdniki. Končni zlogi na -ski niso nikoli nemshki in hkrati s samoglasnikom -u- v istem zlogu izgovorjeni -o- nepoznavalci jezika sploh ne opazijo, ampak slishijo zgolj Geruski. Ker so imeli Geruski, pod poveljstvom H e r m a n a, najodlichnejshi delezh pri obrambi dezhele, odbili ter nagnali so tudi Langobarde, so zato od tedaj dalje prevzeli ime Vranki torej Branki. To ime izvira iz glagola vranit(æ) ali od vran (bran, betatizem), orozhje in je

nedvomno vinedsko. Ko so kasneje Novofranki, ne vech pripadajoči k vinedskemu, temveč bolj k nemshkemu plemenu, osvojili dezhelo Geruskov, je ime Vranki preslo na te zmagovalce in podjarmljeni vinedski Prafranki so izginili iz zgodovine. A ker so bili prvotni Franki brez vsakega dvoma **Vinedi**, potem to dejstvo tudi pojasni, zakaj je bil veliki **vinedski** kralj Samo, ki je nastopil kakor en **vinedski** Mojzes in je hotel osvoboditi kakor slednji Izrael svoje podjarmljene **Vinede**, sicer rojen Frank, ki pa je bil obenem tudi **Vined**, saj je bilo v tistem chasu she docela nemogoče, da bi bili zhe kar vsi v frankovski dezveli podjarmljeni **Vinedi** ponemcheni.

Ime Bataver, otok iz Wadavar, Vodni var(uh), iz Wada, torej voda in Var, iz varit(i), varovati, vārati, torej zashchita, shchit, kajti za rekami se je lazhje braniti pred sovrazhniki. Kot je znano, so na tem rechnem otoku prebivali salijski Franki. Enemu raziskovalcu zgodovine se je o tem ljudstvu zapisala pripomba, katero je vredno pomniti: »Dokler se je omenjalo ime Heruski, ni bilo she nich znanega o Salijcih, a kakor hitro so se slednji pojavili, so Heruski izginili«. Iz te pripombe izhaja trdno zagotovilo, da so bili Heruski in Starofranki eno in isto ljudstvo, ki je iz spredaj omenjenega vzroka spremenilo svoje ime. Za zanesljivo vinedskost tega ljudstva z dvojnim imenom pa pricha, razen zhe spredaj napisanega, tudi okolnost, da so imena Winda-, Vodo-, Salo- in Arogast popolnoma vinedska imena ter da je teh chetvero mozh napisalo oni prastari zakonik, katerega so kasneje Novofranki prevzeli od Prafrankov, kakor jim tudi ni bilo pod chastjo prevzeti lepo ime nekoch nadvse slavnega in, cheprav premaganega, she vedno sposhtovanja vrednega vinedskega (staro)frankovskega ljudstva.

Ime Deutsche (mn.), Nemci, se je izoblikovalo iz izraza Daite she, dajte in dajajte kar naprej, brez prestanka. Ko so bili Nemci osvojili Germanijo, so bili tukaj bivajoči **Vinedi** zhe na precej visoki stopnji omike. Ukvarjali so se s poljedelstvom, zhivinorejo, z obrtni ter trgovino, skratka, bili so v vseh pogledih marljivi in obrtni. Usoda podjarmljenih ljudstev je bila delati in sadove svoje marljivosti izrochati v roke zmagovalcu – torej biti marljiva chebelica in suzhenj vladajočega ljudstva. Tudi v Germaniji te razmere niso izostale, kajti da bi Nemci, ki so vdrlj v Germanijo in nato povsem iztrebili **Vinede**, o tem ne vesta niti zgodovina niti ljudske bajke nichesar ter dejstvo o neiztrebljenju Vinedov potrjuje, da je iz besede Slav (Slovan) izshla nemshka beseda Sklav(e), torej suzhenj, ker so se bili Nemci navadili v vsakem Slovanu videti suzhnja in so zacheli zanichevati Slovane. S tem dejstvo se sklada tudi zgodovina, kakor npr. pishe H a u s l, na str. 58: »Sklav je bilo prvotno ime enega ljudstva – Slav – vendar so ga, po podreditvi vechine tega ljudstva, pricheli uporabljati za vse tlachane«. Ta podjarmljeni narod in novopeчени suzhnji so brez vsakega dvoma Slovani. Med gospodarji in suzhnji ne obstoji eno dolocheno merilo za dajatve, posledichno so pogoltnejshi gospodarji kar pogosto, nasploh pa so vsi gospodarji skupaj svojim suzhnjem precej krati ukazovali – dajte she – kar dajajte – dajte she, dajte she. Kadarkoli je **Vined** ugledal Nemca, si je najbrzh dejal, sam pri sebi ali pa tudi svoji okolici:

»Tamle prihaja she en Dajte she«, in tako je pri Vinedih postalo navadno, oznachiti vsakega Nemca in vse Nemce z imenom Daite she. Nemeec se zaradi tega imena ni pochutil prizadetea, saj ga je to spomnilo na ponosno prednost, da je on gospodar in da je del vladajochea ljudstva in torej v srechnem polozhaju, ko je mogel zadovoljevati svoje potrebe zgolj z ukazom 'Dajte she', in tako so Nemci, v zachetku najbrzh shaljivo ter samo med dobrimi prijatelji, sami sebe poimenovali, potem vedno resneje in na koncu trajno. Ker pa Nemeec nikoli ne govori chiste **vinedshchine**, je zato izpustil konchni samoglasnik -e v besedi ter govoril Dait she, ali z drugim pravopisom Deutsche. To prichujoche izvajanje je sicer podano v bolj zhajlvem smislu, toda pogosto je v eni shali vech resnice, kakor v vsej ocetnokisli resnobnosti.

Nikar se ne posmehujte, ne pomilujte izpeljavam v tej drobni knjizhici, dokler ne morete na njihovo mesto polozhiti oчитno boljshih, pravilnejshih, tochnejshih. Dalech bolj ubozhne so dosedanje nemshke izpeljave, ko npr. duhoviti R o t t e c k ne chuti pomislekov, da ne bi izpeljeval imena Germani iz mejnega kola na severu MANN RECTE MEAN ter Heruska H e r m a n a razlagal kot Heeresmanna, kakor da bi bil izraz nem. Heer znan zhe za chasa (rimskega cesarja) A u g u s t a in tudi bil razen tega zhe znan v tedanjem nemshkem jeziku. Niti eden danashnji Nemeec ne bi mogel razumeti nemshkega jezika, kakor so ga govorili pred tisoeh leti, sploh pa ne one nemshchine, katero so govorili pred osemnajststo leti. Jezik pa, ki ga Nemeec ne more razumeti, she vedno ostaja en jezik, toda ne nemshki. Ona stara govorica je preshla in nastala je popolnoma nova, chesar pa omenjeni R o t t e c k, kot je razvidno, ni uposhteval. Kakor on, greshita tudi B l a n k in M a h l m a n n, ki v svojem sicer pridnem Zemljepisu izpeljujeta ime Germanija iz brambovcev in Arjovista, kot: 'Chvrst v chasti'. H a u s v svojem delu Veda o starinah Germanije (nem. Alterthümerkunde Germaniens) ugiba, kako da je zlagoma, korak za korakom, iz imena Tuiskon nastalo ime Tuisker, zatem Tuitsche ter, po tezhkem porodu, beseda Deutsche (Nemci, mn.). In prav isti H a u s se pregreshi ponovno, namrech ko se loti izvajati ime nem. Franken, Frankija, dezhela Frankov, iz poulichne popevke – F r a n k u n d F r e y – ki je bila komajda mogla obstajati zhe za chasa rimskega cesarja A U G U S T U S A, in tako torej danashnjo poulichno popevko izgrebe in jo prodaja kot izvor za prastaro ime Frankov. Takshne bazhe so nemshka izvajanja. Po izvajanjih v tem drobnem spisu so Helveti, Tigurini, Rauraki, Triboki, Saravadi, Trevi, Batavi, Frizi, Uzibeti, Franki, Kimri, Hauki, Fozi, Peucini, Hermononi, Katti, Svevi, Heruski, Boji, Marcomani, Kuadi, Hermunduri nedvomno vinedska imena ljudstev in z nekaj sile bi brez dvoma prepoznali she vech takshnih prastarih imen germanskih ljudstev kot vinedska imena, ker se je, po vsej verjetnosti, eno glavno vinedsko leme bilo naselilo v Germaniji ter sploh na evropskem severovzhodu. Ker med tako shtevilnimi vinedskimi imeni ne najdemo enega edinega nemshkega, potem moramo videti v Nemetih edino resnichno nemshko ljudstvo in neke vrste predhodnico kasnejshega nemshkega vdora v Germanijo.

Precej mogoče je, celo verjetno, da so Nemci v Nemchijo privandrali shele kot Almani in podjarmili tukaj zhiveche Vinede, na katere so pri vdoru naleteli, in se dvignili v vladajoče ljudstvo. Razlogi za takšno mnenje so naslednji:

- ◆ Galci, kot prastari in najbližji mejashi Germanije, she danes imenujejo Nemce Alman, iz chesar sledi, da so Nemci in Almani eno in isto ljudstvo. Ljudski govor je zvestejshi ohranjevalec posameznih dejstev, kakor pa so knjige in arhivi.
- ◆ Stoletja pred prihodom Almanov sta bili Nemchija in Galija obljudeni in do prihoda Almanov ni padlo nobenemu Galcu niti na pamet, da bi bil prebivalce danashnje Nemchije imenoval Almane. Chetudi si lahko predstavljamo, da so se Almani, ko so prishli v Germanijo, pochutili preshibke, da bi se spustili kar v boj proti Rimljanom in Germanom in da so po vzoru drugih osvajalcev pregovorili za zaveznishtvo Katte, Teukte, Uzibete ter Vangione, toda iz takih zvez ni nastal nemshki jezik, she manj pa ne nemshko ljudstvo.
- ◆ Vinedska imena so razshirjena po vsej Nemchiji (in Shvici, in Avstriji, in Franciji, in Veliki Britaniji in Irski itd.) Tako kakor sklepamo iz najdenih rimskih spomenikov, da so tam nekoch bili Rimljani, moramo iz vinedskih imen, ki so razprostrta preko vse Nemchije, sklepati, da so morali biti tam nekoch Vinedi, in sicer pred Nemci, kajti, che ne bi bili tam **Vinedi** pred Nemci, potem bi se Vinedi kot zmagovalci razshirili po vsej Nemchiji, postali vladajoče ljudstvo in ne bi bilo nobenega nemshkega jezika, kajti kakor je izginil vinedski jezik prav iz razloga, ker so tam kot zmagovalci nastopili Nemci in so nato v dolgih stoletjih ponemchili vse in vsakogar pred seboj, bi se zgodilo tudi v nasprotnem primeru.

Vinedskih praljudstev v Germaniji niso, kot smo zhe omenili, iztrebili, temvech so se pomeshala z Nemci, nekako kot zamorci v Ameriki s svojimi gospodarji, sprejeli so njihove obichaje in jezik ter se v teku stoletij tako temeljito ponemchili, da je razen nekaterih lastnih imen (npr. Zajc, Krchmar, Kres, zhupan, Vojd, Mike, Fon itd.) poniknila vsaka sled njihove nekdanje navzočnosti.

Nemci so lepi ljudje in nich manj lepi niso **Vinedi**, in zato ne moremo izkljuhevati, da se niso zmeshali med seboj, saj si je popolnoma nemogoche predstavljati, da bi dva tako chedna ljudstva mogla bivati eno ob drugem poldrugo tisochetje brez medsebojnih porok, katerih se she danes sklepa na tisoche. Verjetno se ne more nobena nemshka družhina 'hvaliti', da je chistokrvnega nemshkega porekla, ko pa so se tolika vinedska ljudstva, ja, na milijone vinedskih prebivalcev se je vmeshalo v neprimerno manjshe nemshko ljudstvo.

Toda! Ampak! – bi mogli ugovarjati – od kod to meshanje vse dotlej, dokler nemshka zgodovina ne ve nichesar o vinedskih prebivalcih Germanije ter jih ne omenja niti z enim zlogom, torej temu meshanju manjka vsaka zgodovinska

podlaga. Vendar napaka, ki je sprozhila takshen pomislek, ne lezhi v zgodovinskih dejstvih, marveč v celoti pri piscih zgodovin, kajti zhe zdavnaj bi moralo nemshke zgodovinopisce zbsti vprashanje, kako in od kod je vendar dejstvo, da od stotih imen germanskih ljudstev iz njih ne pokuka na svetlo niti en nemshki zlog? Che bi se nemshki zgodovinopisarji od blizu soochili s tem prvim vprashanjem z vso potrebno resnostjo, bi se sami spotaknili ob naslednje vprashanje, od kod jim namrech pravica, da popolnoma tuja ali najmanj nenemshko zvenecha imena razglasijo za chisto nemshka in ob tem ne zachutijo niti najmanjshega nemira in nikoli niti vsaj ne podvomijo v nemshkost teh docela tuje zvenechih imen? Ko bi se nemshki zgodovinopisarji to dvojico lahkkih vprashanj ogledali temeljito in od blizu, potem bi se moralo kmalu pojaviti preprichanje, da popolnoma manjkajo vsa ona zgodovinsko trdna dejstva, po katerih naj bi v Nemcih videli praprebivalce Germanije. Nemci zanichujejo Slovane s slovanskim jezikom vred in naravna, pravichna kazen za takshno zanichevanje je tukaj nakazana zabloda nemshkih zgodovinopiscev.

Prvo meshanje Nemcev z **Vinedi** pade v precej globoko zgodovinsko temo, ko je nemshki vulkanski kotel zhe zachel kuhati in je s tem za dolgo chasa prepRechil kakrshnokoli zgodovinsko bistrost. Ko se je po dolgotrajnih sem ter tjjah nazadnje zachelo v zgodovini daniti, so bili vinedski elementi v Nemchiji zhe zabrisani, razen tistih sledi, ki so poznavalcem vinedskega jezika germanskih ljudstev svetile na pot nasproti, iz daljave. Nemeč se ni nauchil vinedskega jezika, saj ga je preziral, zato so bile zanj te sledi, kakor da jih sploh vech ni. Ob svitanju svetlejshega dne v zgodovinopisju je Nemeč videl vso Germanijo poseljeno zgolj z nemshkimi ljudstvi, v novejši zgodovini je bral, da so se Slovani shele v V. in VI. stoletju pojavili na vzhodni in juzhni meji Germanije ter ni imel osnovnega pojma o tem, da so bili ti **Vinedi** v V. in VI. stol. samo pozna krdela, zanj pa so bili chisto prvi in popolnoma

novi prishleki – in na takshen nachin se je izoblikoval v vsej Nemchiji gigantichen predsodek, namrech da so bili Germani, katere je bil opisoval T A C I T in njegovi strokovni tovarishi, nezmeshani Nemci – ter da so samo Nemci izpolnili vsa ona dejanja, o katerih za Germane pripoveduje preteklost.

Plemenito ter sposhтовanja vredno je nemshko ljudstvo – med ljudstvi tega sveta na dalech blesti s svojimi umetnostmi, s svojo znanostjo, pogumom in obchutkom za vrline – zato ta drobni zapis ne nosi v sebi niti najmanjshega zlega namena uzhaliti nemshka srca, marveč ga vodi samo en dobrohoten namen, da bi razdrlo ta nemshki predsodek, ki Nemce nagiba k temu, da gledajo na Vinede zvisshka, z določenim prezirom, in chigar velikanski predsodek sicer priznано nemshko temeljitost nemshkega raziskovalnega duha zatemni v ocheh tistih, ki morda vedo, da Herman in Hermanova bitka, da Markomani ter vechina ostalih germanskih ljudstev, ki so jih opisovali ter imenovali rimski zgodovinarji, niso pripadali k Nemcem. Na tem svetu je vse minljivo, tudi ta ljudstva so izginila, globoko potonila, kakor Babilon in Palmyra ter Tir in Kartagina, in tako, kakor je Nemeč

ponosen nanje, naj bo tudi **Vined**, dva bratska naroda naj si delita skupaj to dedishchino.

Ko bo Nemcem postalo jasno, da so se vsi praprebivalci Germanije in nemški narod pomeshali med seboj – da so bili ti praprebivalci **Vinedi** – da je iz te meshnice vech kot polovica nemshkega ljudstva vinedskega porekla – da nobena nemshka družhina ne ve in ne more vedeti ali je nemshkega ali **vinedskega** porekla – da se she kar naprej sklepa na tisoche porok med Nemci in **Vinedi** – da noben bog ne more vech lochiti dvoje, izpred vech kakor v poldrugem tisoehletju skupaj, eno v drugem zraslo lepo ljudstvo, in posledichno naj tudi chlovek ne poskusha potegniti med njima predelne stene – da po plemenitosti in pogumu Vinedi tekmujejo z Nemci – da je tisoeh knjizhevni del, katere so bili napisali Vinedi v nemshkem jeziku, ki se kazhejo kot nemshka knjizhevnost – da ni zhe od nekdej nobene umetnostne veje ali podrochja v znanosti, kjer ne bi bili Vinedi krepko sodelovali ter se v njih odlikovali, enako kot Nemci – z eno besedo – ko bo vse to postalo Nemcem popolnoma jasno, potem smemo upati, da bodo Nemci, kot polovichni Vinedi manj odbijajoche in prezirljivo sodili o Vinedih in se jim bodo marali priblizhati z vech ljubezni.

Chlovek, ki v surovem narodnjashkem mraku zanichuje druge narode, ki so morda enako plemeniti kakor njegov lastni, se sam dela smeshnega in vrednega zanichevanja. Nobeno ljudstvo ni popolnoma dobro in nobeno ljudstvo ni popolnoma slabo, posledichno ni potrebe, da bi koga zlatili in drugega zanichevali. Ljubezen rada domuje v velikem duhu in v širokem srcu, a le malodushna hlapchevska naravnanost sovrazhi in prezira druge narode. Nemci so širokosrchni ter plemeniti, plemeniti in širokosrchni so **Vinedi**, nobeno ljudstvo naj se ne sramuje drugega in Bozhji mir bo domoval na Zemlji.

Prevedel Eric Tomas de Saint-Maur

THOMAS JARITZ (datacija neznana), koroshki pesnik in publicist iz sredine 19. stol. Edini vir o njem: Katja Sturm-Schnabl & Bojan-Ilija Schnabl (Hg.), *Enzyklopädie der slovenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Korosška – Von den Anfängen bis 1942*; Böhlau Verlag, Wien – Köln – Weimar, 2016 (zv. 1-2-3). V zv. 2 na zacetku gesla (avtor Peter Kersche) oznaka »Lyriker, Hobbyetymologe«; dalje: Koroshec, okrajni komisar, skrbnik na Chajnskem gradu (Wasserleonburg), posestnik v Töplitschu in chlan koroshke c. k. Kmetijske družbe. Sledijo povzeta mnenja nemških piscev o njegovi neresnosti, nepomembnosti. Nazadnje je omenjena negativna oznaka v razpravi: Tom Priestly, *Vandali, Veneti, Vindisharji (Pasti amaterske historichne lingvistike)*, obj. v *Slavistichni reviji* (4-2001); kanadski slavist (prof. Univ. Alberta, rusist, specialist za slovenska koroshka narečja in prevajalec Presherna) poleg kritike Ivana Topolovshka, Franca Jeze in Mateja Bora omeni tudi Jaritza; zadevni odlomek iz SR (str. 280; razpravo iz angl. prev. Dushan Chop) je tukaj zaradi znachilnosti citiran v celoti:

»Ni težko najti podobno neresnih etimologij pri drugih uchenjakih. Tako je Boguchwal (v 13. stoletju) razlagal ime *Dalmatia*, chesh da je slovansko, iz *dala mati (Jagić 1910: 6). Debolecki je podkrepil svojo teorijo, da sta Adam in Eva govorila slovansko, z etimologijami kot Babylon < *babje lono in *Amazon* < *same zbony* (Brtan 1939: 79). Konchno je Koroshec Thomas Jaritz nashel sledi slovanskih narodov od Kashmira do doline reke Mozele v severozahodni Nemchiji in svoje zamisli zasnoval na skrajno ponarejenih jezikovnih domislicah; tako razlaga Kashmir kot slovansko »pokazhi mir« (/kazh mir/) in ime mesta Trier ali Trèves kot 'drevesna vas' (/drev ves/). Celo etnonim »Deutsche« razlaga iz slovanskega »/daite she/« (1853: 6, 9, 23).«

Kersche navede tudi edini znani Jaritzovi publikaciji, izdani v Beljaku: *Schwanentöne an mein geliebtes Kärnthen*, Villach 1853 (zbirka pesmi *Labodji spevi o moji ljubljeni Korosška*) in razpravo *Über die größten Theils slavische Abstammung der Bewohner deutscher Länder*, Villach 1853. Pri tem Kersche nima podatka, da je slednjo predstavil in prevedel slovenski raziskovalec Eric Tomas de Saint-Maur v svoji knjigi *Ockhamova britev* (2013). Po tem prevodu je tukajšnja objava osnovnega teksta, zato je brez prevajalčevih opomb ter brez sklepnega pripisa; omeniti velja le njegovo opozorilo, da je Jaritzove termine *Slave*, *Slaven* in *Winde*, *Winden* poenotil s »krepko pisanim« *Vined*, *Vinedi*, *vinedski* (tako tudi tukaj). Prevajalec v podnaslovu sloveni »Tomazh Jarich«; ker je v *KIR novicab* (1845) v rubriki *Imena delezhnikov* (s. III) naveden »Jaric Tomazh, c. k. uradnik pri visoki sodnji gosposki v Celovcu«, je tukaj le zapis po nemškem natisu (mozhna izv. oblika Jarc – prim. Primc, Primic ipd.).

V izvorni broshuri (36 strani, mala osmerka) vsebina v obliki slovarskih gesel (vstopni termin v latinici, ostali tekst v gotici) v prevodu ni razvidna, ker je prevajalec zacetke tematskih odstavkov razshiril s pojasnili (tukaj ohranjenimi). Prevajalec v pripisu omenja, da je knjizhico, neznano avstrijskim in nemškim knjizhnicam, »po velikem "krompirju" konchno nashel«; ne omenja pa nahajalishcha (edini izvod je v ljubljanski NUK). Ne glede na mozhne kritichne pripombe je Jaritzova razprava bibliotekarsko-slavistichni kuriozum; kolikor je znano, je prva samostojna knjizhna publikacija s slovanskega ozemlja na temo slovanske/venetske kontinuitete. Bistven je njen, chetudi skromen, pionirski delezh pri raziskovanju slovanskega substrata Nemchije/Zah. Evrope, zaznavnega zlasti v toponimiji (podobno kot npr. pri indijanskih sledovih v obeh Amerikah); okolje je seveda poskrbelo za »izbris« te publikacije. Idejo kontinuitete so sicer zagovarjali mnogi slovenski kulturniki od Bohoricha dalje (Presheren: »Ochetov nashih imenitna dela /.../ kako Metulum se Avgustu branik«) ter je zlasti v drugi polovici 19. stoletja z vrsto (pozneje »uradno zavrzhenih«) piscev odigrala pomembno kulturnopolitichno vlogo.

Opomba o avtorju Ivo Antich

Vprashalnica

*Jolka Milich*BREZ FILTRA –
SEVEDA Z VSEMI USEDLINAMI

med prebiranjem starih ali sprotnih člankov, pisem, sporočil, ki so pritegnili mojo radovednost ali zanimanje.

1.

O popravljanju imen

Tržbaška profesorica je nedavno naslovila Slovlitu to pisemce: Vrnitev izvornih imen in priimkov. Nekeje drugje je bilo tudi rečeno, naj ji damo roko podpore pri teh in podobnih prizadevanjih, saj gre v bistvu za to, da naredimo tudi Slovence bolj vidne, ne samo slovenshčino. Torej ji ugodimo in preberimo, kar je napisala:

From: Elena Cerkvenc <elenacerkvenc@gmail.com>

To: slovlit@ijs.si

Date: Sun, 10 Dec 2017 10:36:35 +0100

Subject: UVELJAVITEV PO ZAKONU IZVORNIH SLOV. LASTNIH IMEN IN PRIIMKOV.

Skupina, ki je pred nekaj meseci, nastala na facebooku, podpira akcijo za povrnitev izvornih oblik imen in priimkov, ki so bila poitalijanchena v obdobju fashizma. V ta namen vabi medije, da redno in preko primerne, temeljite medijske politike, motivira občanke in občane vseh generacij predvsem mlajših generacij, za uveljavitev slovenskih izvornih lastnih imen in priimkov, ki so bila med fashizmom spremenjena v poitalijanchene oblike in za vzpodbujanje k motivaciji sosede, prijatelje, kolege, svojce. Pri tem namenu so nadvse pomembni vplivi politike. Vabimo, da si za to akcijo prizadeva politika v prvi vrsti. Po zakonu imamo občanke in občani pravico, da ponovno uveljavimo slovenske izvirne oblike naših imen in naših priimkov, ki so nam bila spremenjena v italijanske oblike. Poitalijanchevanje lastnih imen in priimkov našim ljudem, ki je bilo sistematično izvajano s strani fashistichnega rezhima na našem območju, je bila unichujoča in nasilna modaliteta, preko katere so bili fashistichni nameni sledechi: izruvanje naših slovenskih korenin s teritorija, unichenje in tlachenje dostojanstva nashega slovenskega naroda ter unichenje in tlachenje dostojanstva nashega slovenskega

jezika. Naj mediji redno javno seznanijo bralke in bralce, poslushalke in poslushalce, o pravici, ki jo po zakonu imamo, naj bralke in bralce, poslushalke in poslushalce redno in temeljito informirajo o potrebnem postopku in naj jih redno in skrbno informirajo, da vsa navodila za izpopolnjevanje proshnje in she dodatne informacije lahko dobijo na Prefekturi v Trstu. Motivacijo obchank in obchanov lahko vzpodbujamo edinole ob ustrezni politichni volji in ob ustreznih medijskih politikah. V odnosu do navedenega aspekta ima nashe slovenstvo pravico, da je vidno, otipljivo in zhivo.

Elena Cerkvénich

Dan kasneje pa je dodala she, kar pishe tu spodaj:

Date: Mon, 11 Dec 2017 16:45:45 +0100

Subject: VRNITEV POITALIJANCHENIH IMEN IN SLOVENSKA FONETIKA

Zaradi pogostih odnosov, ki jih imamo vsi mi, Slovenke in Slovenci v Italiji, ki imamo slovenske priimke in slovenska lastna imena, znotraj italijanske vechinske komponente v mestu v raznih sluzhbach, katerih se posluzhujemo, bi morali mi sami, mislim, nasha skupnost bi morala poskrbeti, da bi italijanskim someshchanom, ki so na določenih delovnih mestih, znotraj zdravstvenih ustanov, zdravstvenih sluzhb, v bankah, na poshti itd. ponudili redne techaje slovenske fonetike. [...] To je moje mnenje, v tem je za nas problem, ki imamo slovenska lastna imena ali priimke, v kolikor v glavnem uradniki, osebje najrazlichnejshih sluzhb ne poznajo specifike slovenske fonetike. Njihovo nepoznavanje nashe fonetike izredno otezhkocha vse postopke in nam zaradi velike potrate energije in chasa ustvarja velike frustracije in obcutke nelagodja. To kar sem tu povedala, je striktno povezano s hotenjem ali nehotenjem posameznika po vrnitvi lastnega poitalijanchenega imena ali priimka, v slovensko izvorno obliko, v kolikor samo to dejstvo, da nas ne bodo po uradih in zdravstvenih sluzhbach razumeli, v kolikor ne razumejo fonetike nashih slovenskih imen in priimkov in bi mi ob tem dozhiveli velike frustracije in velika nelagodja, v kolikor bi mi morali vsakih skrbno in potrpezhljivo vsakemu posameznemu uradniku chrkovati nashe lastno ime ali-in nash slovenski priimek. To nas tudi enostavno prisili, da si sploh ne zhelimo vrnitve poitalijanchenega priimka ali imena v slovensko izvorno obliko.

Elena Cerkvénich

Moj komentar:

Che odmislimo njen predlog, da si slovenski manjshinci onkraj nekdanjih meja sami nalozhijo (najbrzh brezplachno) vlogo jezikovnih inshttruktorjev italijanske nevedne vechine, sodi vse drugo zares med pametne nasvete. Shkoda, da ni bila

gospa Elena bolj nagla s svojimi hvalevrednimi sugestijami. Če bi jih bil kdo vesel, bi to bila prav gotovo trzhashka ... zhiva legenda, prav tako profesorica, jezikoslovka, esejistka, publicistka in she marsikaj Lelja Rehar Sancin, ki pa je na zhalost, kot je sicer zhe novi obichaj na splošno, nedavno umrla v visoki starosti, in glede tega (menjava ital. priimkov) si upam celo trditi, da je bila vsaj malce, che ne precej zagrenjena. Ona bi se ji prav gotovo pridruzhila in z njo glasno navijala za povrnitev izvirnih priimkov, cheprav bi se na tihem precej skeptichno sprashevala, ali je shtevilnim njenim sorojakom v Italiji sploh kaj do tega ali chisto nich. Zdi se, da njim zadostuje, da je slovenshchina na tablah in plakatih pa na cestnih signalih zelo vidna, in celo na dalech razvidna, oni sami pa chisto nevidni pod vechkrat (ne)spretno poitalijančenimi priimki, kot da jih sploh ni in bi jih zategadelj lahko gladko zamenjali z ... italianissimi, to je s tistimi, ki celo samim sebi solijo pamet, da jim zhil ne omadezhuje niti kanchek slovanske alias drugorazredne krvi, saj kar v njih krozhi in klokota, je stoodstotno kvalitetno in she asepticno za povrh, beri: niti malo kuzhno.

Ko to pishem, se sprashujem, ali bralci iz Slovenije sploh razumejo, o chem teche beseda. Najbrzh jim je malo mar vse to, kar bi moralo biti za nas Slovence v celoti ne samo zelo pomembno, marvech bistveno, je pa za tiste, ki jim je zlasti do varnosti in ljubega miru (torej po mozhnosti in brez potrebe nich ali zelo malo posebnih sprememb, ker so postopki she vedno precej tezhavni in stanje problematichno), ne povsem razchishcheno, saj nikoli ne vesh, kaj te lahko doleti, torej nasha parola je previdnost. Za tiste, ki vedo bolj malo ali nich o rojakih zunaj meja, je pa to malo manj ali malo vech kot shpanska vas.

Sem prav radovedna, ali bo gospa Elena Cerkvénich pridobila kakshnega resnega interesenta za menjavo priimka v prvotno obliko. Najbrzh je minilo zhe prevech chasa in so se ljudje nanje in na marsikaj nesprejemljivega na...vezali tako zelo, da jim je zhe priraslo k srcu. In ne kazhe pozabiti tudi, da ima strah she vedno zelo velike oči, cheprav je bilo zhe davno dokazano, da je znotraj votel in zunaj ga nich ni. Pa vseeno rad strashi in bega ljudi. Bojim se, da se bodo tudi njena vzorno lepa prizadevanja kot davni trud marsikoga, vkljuchno z napori omenjene legendarne Lelje, izkazali za ... nichne alias za glas vpijochega v pushchavi. Ko smo se kmalu potem nekam poklapano pogovarjali o podobni temi v ljubeznivni kavarnici pod lipami, je neki shaljivec zabrundal: Kompanija, menjajmo muziko. Akademsko povedano neakademski raji: niso vech chasi za lepomisne formalnosti in jezikovne homatije. Ste mar pozabili, da zhe po vsem svetu, ne samo v mestu v zalivu ali v Sezhani, fantasti in zanesenjaki bedno zhivijo in navadno she slabshe konchajo? Kdo je za novo rundo sladoleda?

2.

Le nekaj vrstic o prvi svetovni vojni

Zadnja leta je vsepovsod veliko govorjenja in pisanja o prvi svetovni vojni. Tu na mizi imam vojni dnevnik *Pa z bogom, junaki ...* Filipa Jurkovicha, inženirja in vojaka avstro-ogrske vojske. Založila ga je RTV Slovenija, Ljubljana 2017, stane 15 evrov, za nekaj dni mi ga je posodil znanec, ki se je oglasil na desetminutni klepet. V knjigi je pustil tudi chasopisno stran, kjer novinarka Jana Krebelj v 7. valu koprskih *Primorskih novic* z dne 17. novembra 2017 poroča o njej. Naslov chlanka je povzela iz knjige: *Moj Bog, keje si chloveshki razum, da se moramo tako ubijati ...* Pod fotografijo pisca pa je dala spet njegov citat: »...«, zakaj se tisti, ki imajo korist od tega strashnega klanja, sami med seboj ne bojujejo, preostali narod pa naj pustijo pri miru?« Medtem sem dodobra prelistala vso knjigo (360 strani) in marsikaj pretresljivega prebrala. Tudi o grozovitem spopadu z bajoneti in she o marsichem strashnem in hudem, zelo podobnem mesarskemu klanju.

Kar pa prav bode v oči, navkljub neusmiljenjemu medsebojnemu ubijanju, da ne rechem iztrebljanju, ki je trajalo po vsej Evropi od konca julija 1914 do 11. novembra 1918 in spravilo pod rusho – pishi in beri – 8.700.000 ljudi med vojaki in civilisti, je pri tem ogromno pretezhno mladih osebkov, vech kot za shtiri Slovenije tako rekoeh (podatke navajam iz spleta), pa vendar niso takrat pridelali chisto nobenega ... vojnega zlochincea. To je naravnost nepredstavljivo, ko pa teh zlochincev v drugi svetovni vojni kar mrgoli. In she v dodatnih kasnejshih bolj lokalnih vojnih spopadih. Saj jih ima zhe vsak zaselek, da se izrazim nalashch ironichno in paradoksalno, vsepovsod po nekaj. Je shlo med prvo svetovno vojno za drugachne, manj stroge in zdalech bolj popustljive parametre ali pa so se ... klali manj zavratno in krvoločno kot kasneje, malodane v rokavicah, kot v shportnih arenah, se pach drzhali strogo nekakshnih regelcev in posploshenih pravil? Skratka ... ne spominjam se, da bi koga med takratnimi zmagovalci metali s piedestala in ga postavljali pred tribunal in nato med odpadke zgodovine. She Cadorna, ki so ga obtozhevali, da je bil glavni krivec za poraz pri Kobaridu in nesposobnezh skoz in skoz, ki je brezchutno in za prazen nich zhrtvoval ubogo vojashtvo in pokrajino, je bil po vojni povishan v ne vem vech kaj, vem pa, da ima celo v Trstu svojo ulico, ne dalech od ulice drugega italijanskega generala (Armanda Diaza), ki je bil menda za mishjo dlako manj zanikrn in zakrknjen od Cadorne, a posmrtno se z ulicama nekako zhlahtata, nekje v blizhini trzhashkega znamenitega muzeja Revoltella. Le kako je uspelo udelezhencem in zlasti sprozhiteljem in voditeljem prve svetovne vojne, da se niso pozhivinili, kot so se shtevilni akterji druge? Oziroma, kako jim je uspelo v vojni vihri, ko je od vsepovsod med obstreljevanjem blazno treskalo in pokalo in je smrt grozila vsemu zhivemu, ko je zhe huda lakota redchila vrste in so vojashtvo zalezovale in oblegale same tezhave, da se ni ... ta in oni in she kdo zraven kratkomalo povampiril in se chloveshko nepovratno degradiral? In si brez vsake zadrzhanosti *a pieno titolo* prisluzhil vzdevek vojnega zlochincea, in kot tak bil

tudi uradno obravnavan – brez najmanjšega upanja, da bi se kdaj lahko opral krivde?

3.

O zhivljenju in smrti

(Sem, **ker** sem bil)

V *Delu* (16. decembra 2017) je na celi strani – *in memoriam* – zadnje slovo, posvečeno velikemu igralcu Jerneju Shugmanu. Dokaj melanholično berem del govora ravnatelja ljubljanske Drame Igorja Samoborja, ki je z njim dolgo let tudi prijateljaval in celo delil garderobo. Spodaj v posebnem poročilu pa so od težkega slovesa omenjene druge zhalne podrobnosti, med katerimi je tudi ganljivo, tako rekoč »na robu solz«, branje igralca Jurija Zrneca pesmi *Molitev* Edvarda Kocbeka. Pesem je tudi v *Delu* navedena v celoti. Vendar na zacetku – zhe spet! – z drobnim, a bistvenim, hudo zavajajochim pogreshkom za pravilno razumevanje Kocbekove misli. Navedla bom prvo kitico z napako, ki jo bom podchrtala:

Sem, / **kar** sem bil, / in vsakdo / me bo mogel / pozabiti.

Kocbek ni napisal **kar**, ampak **ker**. Filozofsko vzeto kar prepadna razlika, cheprav gre za spremembo ene same drobne chrke, in sicer samoglasnika **e** v **a**. In koliko ljudi je zhe bralo tako, na zacetku narobe, in si jo posledichno malce narobe tudi tolmachilo. Zadnji tak je bil letos oktobra v gorishkem *Novem glasu* doberdobski zhupnik Ambrozih Kodelja, ki je napisal o tej pesmi silno zanimivo premishljevanje, in pri tem sugestivno opisal davni spomin na prof. dr. Janeza Janzhekovicha, kateremu je kot shtudent podtaknil to pesem in chakal na njegovo reakcijo. Zelo sochna anekdota, vredna branja. Na ta napachni **KAR** namesto **KER** sem zhe pred kakshnim letom v *Prim. dnevniku* opozorila primorskega novinarja in publicista Martina Breclja, ki pa mi je to prej smrtno zameril, namesto da bi se veselil popravka. S tem sem ga hotela le opozoriti, da vchasih beremo kaj narobe, saj nismo nezmotljivi, in da zaradi tega lahko pridemo do zgreshenih sklepanj in zakljuchkov, to pa je zhiva resnica. Breclj namrech, kot raziskovalec nekega politichnega zlochina – po mojem laichnem mnenju – nekoliko pre nagljene ali neuchakane chudi, nam zelo rad servira dobre indice za kot skala trdne argumente in prave pravcate utemeljitve krivde, pa ni recheno, da so, saj nihajo she vedno na gugalnici skoraj obveznega dvoma: lahko so ali pa niso, resnobnemu videzu navkljub. In dubio pro reo.

Tudi Manca Koshir, ki nas zelo pridno celo uchi brati, je v neki svoji nedavni knjigi pogovorov z znanimi osebnostmi, ker rada v svoje spise dodaja kakshno pesem, ki jo je posebej pritegnila in jo nato chuteche komentira, podobno kot vsi trije zgoraj omenjeni zamenjala **ker** v **kar**. In Kocbeku, ki se v *Molitvi* sploh ne

sprashuje, če se sploh kdaj, po tem, kar je bil, saj vse tako kazhe, da mu zadostuje bivanjska konstatacija, da je bil oziroma ker je bil, je pesem nehote in nevede delno le korigirala in potvorila.

Pa she koga bi lahko omenila, a v svojem papirnatem kaosu ne najdem listkov s podatki. Kdove kam so se skrili. Se bodo zhe prikazali, ko jih ne bom potrebovala.

No, to je vse. Ko pa boste Kocbeka she kaj in kdaj navajali, in to vam svetujem jaz, njegova dvorna prevajalka v italijanshchino, bodite posebno pozorni na besede, ki jih je uporabil ta veliki in neprekosljivi mojster besede.

Prerano umrlemu Jerneju Shugmanu pa naj bo zemljica rahla.

4.

O smrti, ki si jo sami povzročamo

Konchno in po dolgem chasu sem se z branjem prebila do zadnje 486. strani izredno zanimive knjige Grigorija Chartishvilija *Pisatelj in samomor*, zbirka Labirinti, izdal LUD Literatura, Ljubljana 2017, cena 35 evrov.

Pogledala sem ta hip v koledar in odkrila, da bo jutri 20. december, torej manjka le nekaj ur do srede, ki je zadnji rok, da poshljem tole napisano reviji. Povedano drugache, ni chasa za nadaljevanje, ker si nochem napraviti prilozhnosti in zamuditi vlaka, ki bo vsak chas odpiskal iz postaje. O samomoru potemtakem drugich, saj ne bo zbezhhal. Ko pa bi odtegnil pete in jo popihal kdove kam, she boljshe. En hud problem, da ne rechem velika nadloga manj v dezheli. Aleluja.

[Ker sta uvodni pismi E. Cerkvenich citata, nista lektorirani. – Op. ur.]

Dokumenti

Dokument 1

Matevž Krivic

»SUMMUM IUS – SUMMA INIURIA«

Ljubljana, 12. 10. 2017

Rajko Shushtarshich*
 Prazhakova 13
 Ljubljana

DELOVNO IN SOCIALNO SODISHCHE
Komenskega 7, Ljubljana

P R I T O Z H B A

zoper sodbo sht. V Ps 2177/2016 z dne 7. 9. 2017, vročeno 28. 9. 2017

– z vseh predlogi za presojo ustavnosti zakonodaje

2 x

–

* (To pritozhbo je pritožniku napisal Matevž Krivic, Spodnje Pirniche 24, Medvode, podpisuje in vlaga pa jo pritožnik sam.)

A. Neskladje med izrekom in obrazložitvijo (lapsus v izreku)

»izpushчено kot vsebinsko nepomembno«.

B. Ugovor združitvi teh dveh sporov v skupno obravnavanje

Oba spora (sht.V Ps 526/2017 in sht.V Ps 2177/2017) sta bila združena v skupno obravnavo s sklepom sodishcha z dne 30. 5. 2017, zoper katerega ni pritozhbe – ugovarjati temu sklepu je torej možno shele v tej pritozhbi. Utemeljitev sklepa: »... sodishche ocenjuje, da bo dejansko stanje možno celovito in popolno ugotoviti v skupnem dokaznem postopku. S tem se bo pospeshilo obravnavanje in zmanjšali se bodo stroški postopka.«

Ocena iz prvega od teh dveh stavkov je napachna, ker je za odlochitev v prvem in drugem sporu potrebno ugotavljanje povsem drugačnega dejanskega stanja, pa tudi pravne podlage za zakonito odlochitev. V drugi tozhbi je tozhnik kot prava neuka stranka sicer res napisal, da tam izpodbijana odlochba ZPIZ-a z dne 14. 3. 2017 »temelji na istih zmotnih dejstvih« kot prva (z dne 20. 12. 2016), vendar bi se sodishche moralo zavedati, da druga odlochba v resnici ne temelji na istih dejstvih, ampak na prvi odlochbi (v kateri so bila ta dejstva ugotovljena) – vendar pa ta prva odlochba (z dne 20. 12. 2016) v trenutku izdaje druge odlochbe (14. 3. 2017) she ni bila pravnomochna, ker je bil zoper njo sprozhen socialni spor (s tozhbo z dne 27. 12. 2016). Pri ugotavljanju dejanskega stanja, ki bi ga bilo treba razjasniti za zakonito odlochitev v drugem sporu, bi bilo torej treba ugotoviti, ali je res (kot se zatrjuje v prvostopni odlochbi z dne 21. 10. 2016 in potrjuje v drugostopni odlochbi z dne 14. 3. 2017), da je »zavarovanec v chasu od 1. 1. do 30. 9. 2016 neupravicheno prejel znesek 2.901,60 €«. Ta znesek je seveda (kot del svoje redne pokojnine) res prejel, sporno pa je, ali res »neupravicheno«. To je izpodbijal s prvo tozhbo (z dne 27. 12. 2016), o kateri takrat she ni bilo odlocheno. Zmanjšhajo ti pokojnino za 25%, proti temu grobemu posegu v svojo temeljno pravico iz dela zahtevash sodno varstvo – preden sodishche o tem odlochi, pa te držhava kar takoj udari she enkrat: ker ti je medtem sama (prek ZPIZS) izplachala she devet nezmanjšhanih pokojnin, ne pochaka, da bi sodishche ugotovilo, ali je bilo zmanjšhanje zakonito in ustavno ali ne, ampak ti dvanajst naslednjih izplachil kar takoj zmanjšha she za nadaljnjih skoraj 20% (točneje: 18,75%), tako da potem naslednje leto prejemas le she dobrih 55% svoje z delom zasluzhene pokojnine!¹

Tudi che bi sodishche gornjo napachno ugotovitev dejanskega stanja (da je zavarovanec neupravicheno prejel navedeni znesek) shtelo ne za napachno ugotovitev dejanskega stanja, ampak za napachno uporabo materialnega prava, to ne spremeni dejstva, da v prvi in drugi tozhbi izpodbijane odlochbe ne temeljijo na istem dejanskem stanju.

Oba spora, katerih obravnavanje je bilo združheno, sta prevech razlichna (tako po dejanski podlagi kot po spornih pravnih vprashanjih), da bi bilo združheno obravnavanje smiselno, zato se s to pritozhbo predlaga njuna razdružhitev. Najprej naj se dokonchno razreshi vprashanje zakonitosti (in skladnosti z ustavnimi pravicami) s prvo tozhbo izpodbijane odlochbe (o tem, da zavarovancu pripada le she 75% njegove pokojnine) – tu je mozhna tudi prekinitev postopka zaradi vmesnega odlochanja o ustavnosti relevantne zakonske ureditve – druga sporna zadeva je posledica prve in mora biti razreshena v skladu z njo. Kot je bilo zhe navedeno, pa je o njej ZPIZS odlochil, preden je bila pravnomochno razreshena prva sporna zadeva. Razdružhitev obeh zadev je nujna tudi zato, da bi sodishche v tej drugi sporni zadevi zhe pred dokonchno odlochitvijo o njej, ki ni mozhna pred dokonchno razreshitvijo prve sporne zadeve, lahko takoj odlochilo samo o

spornem (preuranjenem) dodatnem posegu v pritožnikovo pokojnino (12-mesečno zmanjšanje pokojnine she za dodatnih skoraj 20%), preden je postala pravnomočna odločitev o zmanjšanju pokojnine na 75%. O tem vprašanju je možno in potrebno odločiti posebej. Pri tem ne gre samo za nedopusten poseg v ustavno pravico do pokojnine – to hkrati pomeni tudi nedopusten poseg v lastninsko pravico po 33. členu Ustave oziroma v analogno pravico iz 1. člena I. Protokola k EKChP (kar je pomembno, che se bo razreshevanje vseh teh spornih pravnih vprašanj nadaljevalo she pred Ustavnim sodishchem in pred ESChP).

Razdruzhitev obeh zdruzhenih zadev se predlaga tudi zato, da bi se nadaljnja obravnava vsake od njiju lazhje osredotocila na sporna vsebinska vprašanja v vsaki od njiju, ki so (razen posledichne vezanosti druge na prvo) precej razlichna.

C. Utemeljitev pritozhbe zoper zavrnitev prve tozhbe

1. »Summum ius – summa iniuria«

Upravno in sodno odlochanje o prvem spornem vprašanju – o zmanjšanju zavarovancheve pokojnine na 75% – je (kljub razlichnostim) primerljivo z zhe znamenito zadevo Vaskrsich: tam so bile (tu je celo to precej bolj sporno!) formalno vse odločitve pravilne in zakonite, privedle pa so do absurdnega rezultata, do kakrshnega v pravni in socialni drzhavi ne bi smelo priti – in ga je, kolikor je to naknadno sploh she možno, korigiralo shele strasbourgshko ESChP. Da se kaj podobnega ne bi ponovilo she v tem primeru, se vlaga ta pritozhba.

Za take primere je zhe Cicero uveljavil znameniti rek »*Summum ius – summa iniuria*«. Gre seveda za oksimoron (slovensko: bistroumni nesmisel), saj pravo ne bi smelo povzročati krivic, ampak bi jih moralo preprechevati in popravljati. Che njegova uporaba privede do hude krivice, je nekaj narobe bodisi s tem pravom bodisi z njegovo uporabo. Ker so danes sodishcha dolzhna soditi ne le po zakonih, ampak tudi po ustavi in mednarodnih pogodbah, in so, kadar bi odlochanje zgolj po zakonih pomenilo krshitev neke ustavne pravice, dolzhna po nachelu sorazmernosti pretehtati, kateri od ustavnih pravic in vrednot, ki pridejo v kolizijo, je treba dati prednost, je v primeru, kakrshen je tu obravnavani (potem ko bo v nadaljevanju dokazano, da izpodbijana sodba pomeni hudo krshitev neke temeljne chlovekove pravice), jasno, da za to krshitev prava (temeljne chlovekove pravice) ni krivo pravo, ampak njegova napachna uporaba.

Pravo v svojem podrobnejšem, zakonskem zapisu seveda nikoli ne more zajeti in vnaprej predvideti ter natanchno regulirati vseh mozhnih zhivljenjskih primerov. Nujno se omejuje na reguliranje tipichnih, pogosteje ponavljajochih se primerov – che se pred sodishchi pojavi drugachen, izjemen primer, pa ga je treba reshevati

tako, kot je prikazano v prejšnjem odstavku (kadar ni zhe v zakonu samem she drugih pravil, kako v takih primerih odlochati).

Tu obravnavani primer je po mnenju pisca besedila te pritozhbe (bivshega ustavnega sodnika Krivica) skrajno redek primer chloveka (tu: sociologa, prouchevalca vrednot), ki potem, ko mu je zaradi njegove neprilagojenosti sistemu ta onemogochil njegovo delovanje na dotedanji nachin in ga prisilil v upokojitev, ob tem sodno pridobljenih sredstev (izplachila neizplachanih plach, odpravnin itd.) ni uporabil le za normalno osebno porabo, ampak v pretezhnem delu za povsem osebno financiranje nekega shirshe koristnega kulturno-umetnishkega projekta. Pritozhnik je tako zhe leta 1993 ustanovil Revijo SRP (Svoboda, Resnica, Pogum), ki odtlej nepretrgano

izhaja zhe 25 let² – brez honorarjev za avtorje, distribuirana brezplachno, vse stroshke krije skoraj izkljuchno pritozhnik sam, ki tudi sam opravi skoraj vse urednishko, izdajateljsko in administrativno delo. Ena od posebnosti te revije je tudi njena likovna oprema z reprodukcijami umetnishkih del v barvnem tisku na odlicnem papirju.

Iz izkljuchno formalnih razlogov (da bi se reviji olajshalo nadaljnje izhajanje in pridobivanje javnih sredstev na razpisih MK RS) je bil novembra 1998 ustanovljen she zavod pod imenom »Revija SRP, Zavod za zalozhnishtvo na podrochju kulture in umetnosti«, ki pa je dejansko obstajal le nekaj let, ko je Revija SRP na ta nachin dobivala vsaj neka simbolichna javna sredstva (1999-2002). Pritozhnik je kot formalni direktor tega »zavoda na papirju« (brez zaposlenih in brez sredstev) odstopil zhe maja 2000 in ostal (»do imenovanja novega«) le she »pooblashchena oseba za zastopanje zavoda«.

In prav zaradi ustanovitve tega »zavoda na papirju«, ki ga kasneje, ko je postal za nadaljnje izdajanje revije nepotreben, ustanoviteljem (kulturnim delavcem, neveshchim birokratskega poslovanja – samim amaterjem) kljub vsem naporom nikakor ni uspelo tudi formalno likvidirati in izbrisati iz registra, je pritozhnika kasneje doletelo to, zaradi chesar se zdaj vlaga ta pritozhba. Ko je po neuspeshnih poskusih zadostiti vsem zahtevanim (v tem specifichnem primeru izrazito nepotrebim) formalnostim za izvedbo formalne likvidacije neprofitnega zavoda (ki nikoli tudi ni imel ne zaposlenih ne sredstev ne nichesar) konchno obupal in je, star takrat zhe 71 let (danes 78), svoj razpolozhljivi chas posvetil raje urejanju in izdajanju revije (na svoje stroshke) namesto brezupnemu boju z birokracijo³, ga je nato doletelo ne le to, kar je neposredno predmet prve tozhbe (zmanjshanje pokojnine na 75%) in kar bo podrobneje pojasnjeno v nadaljevanju (v naslednjih tochkah), in to, kar je predmet druge tozhbe (12-mesechno zmanjshanje pokojnine she za nadaljnjih skoraj 20%), ampak poleg tega she cela vrsta plachilnih nalogov za prekrshke, ker je za zhe zdavnaj ugasli in neobstojechi zavod prenehajati

povsem nesmiselna letna poročila, kjer bi bilo na 9 straneh treba v vseh rubrikah stokrat napisati »0,00 evra« – in potem mu seveda v izvršbi od pokojnine odtegujejo še te neplachane globe s stroški izvršbe vred. Te globe seveda niso predmet tega socialnega spora in se tu navajajo samo kot dodatna ilustracija za birokratske absurde, do katerih lahko pripelje ne samo slepo sledenje chrkam predpisov brez uposhtevanja njihovega smisla⁴, ampak tudi slaba in nepopolna zakonodaja, ki nekaterih pomembnih vprasanj sploh ne ureja in s tem sili uradnike k uporabi predpisov, ki so namenjeni urejanju povsem drugačnih vprasanj (npr. določb ZGD-1 tudi za neprofitne zavode).

Na slednje je pritožnik opozoril npr. tudi v svoji vlogi na DSS z dne 20. 2. 2017 (odgovor na odgovor ZPIZ na tozhbo), kjer je med drugim zapisal: »*Sistem ima zakon za ustanavljanje zavodov, nima pa zakona o ukinjanju zavodov; dve brezupni vlogi na Okrožno sodišče v Ljubljani za izpis iz registra sta bili gladko zavrnjeni z utemeljitvijo, da je izpis mogoč le po ZGD-1, čeprav ravno pri Zavodu Revija SRP ni nikakršne analogije z gospodarsko družbo. A nekatere zavode je bilo mogoče izpisati iz registra tudi zgolj kot zavode brez te analogije z ZGD-1. **Ob tem se seveda zastavlja vprasanje o enakosti subjektov pred zakonom.***« (Podchrtano naknadno, tu v pritožbi.) S tem je laični tožnik (v laično napisani vlogi) sodišču pravzaprav zhe zastavil vprasanje, ali je taka zakonska ureditev (oziroma praznina v njej) v skladu z ustavo (z nacheli pravne drzhave in z nachelom enakosti pred zakonom). Ker je prvostopno sodišče to vprasanje (ta tozhbeni ugovor) spregledalo, se to s to pritožbo uveljavlja kot pritožbeni ugovor bistvene kršitve pravil postopka (ignoriranje pomembnega tozhbenega ugovora) in hkrati kot ugovor napadne uporabe materialnega prava. Poleg tega se pritožbenemu sodišču predlaga, da postopek prekine in pred Ustavnim sodiščem sprozhi postopek za oceno (ne)ustavnosti navedene zakonske ureditve oziroma neustavne praznine v njej, ker ni zakonske ureditve za ukinjanje neprofitnih zavodov, ki se lahko zato ukinjajo le po pravilih za ukinjanje profitnih gospodarskih organizacij, kar je v očitnem nasprotju z nachelom enakosti pred zakonom (enaka pravila za bistveno različne primere) in zato tudi z nacheli pravne in socialne drzhave.

Za zaključek tega uvoda: zakaj je v tem primeru toga, formalistichna uporaba neprofitnim zavodom neustreznih predpisov za gospodarske organizacije pripeljala (kljub formalni zakonitosti vseh odločitev) ne le do neprimerne, ampak celo do absurdnega rezultata (»*summum ius – summa iniuria*«)? Zato, ker v tem primeru niti ta neprofitni zavod ni deloval tako, kot je to tipično (normalno) za take zavode, torej z zaposlenimi vodilnimi, strokovnimi in administrativnimi uslužbenci ter z ustreznimi finančnimi sredstvi (in zakonodaja naj bi urejala le take tipične primere – pa niti za take tipične neprofitne zavode tega v pomembnem delu ne urejal), ampak je bil popolna izjema tudi nasproti neprofitnim zavodom, saj je »deloval« s skoraj izključnim finančnim, delovnim in vsakim drugim vložkom ene same osebe – tega pritožnika. In ker pritožniku po prenehanju zhe dotlej

zgolj »papirnatega« delovanja zavoda in po njegovi ukinitvi kljub vsem (za laika na teh področjih težko premagljivim) naporom tega bivšega, nedelujočega in ukinjenega zavoda ni uspelo tudi formalno dokončno izbrisati iz uradnih registrov, je bil za svoje 25-letno zastojno delovanje na področju slovenske kulture (in celo lastno financiranje izdajanja kulturne revije) »nagrajen« z zmanjšanjem svoje pokojnine na 75% – in she z vsem drugim, kar se je k temu she dodalo (glej zgoraj)!

O formalnem (formalističnem) razlogu oziroma opravičilu za ta absurdni rezultat vech spodaj, tu le she citat iz pritožnikove zhe omenjene vloge sodishchu z dne 20. 2. 2017 (podčrtano naknadno, zdaj): *»Poglavitni razlog pritožbe pa je nelegitimnost oziroma **neustrezna uporaba prava** ... Kakor in kolikor razumem namen teh uporabljenih zakonov (po duhu zakonov), **ni njihov namen to, da bi drastično sankcionirali tiste upokojece, ki delajo brezplachno tudi she po upokojitvi**, in tudi ne tistih, ki so delezhniki v zavodih brez premoženja, ter tudi ne, da bi se status zaposlitve ugotavljal zgolj na osnovi neazhurne evidence – v tem primeru: Poslovnega registra Slovenije.«*

zhe to, kar je laichni pritožnik zgoraj navedel, bi sodishche moralo razumeti kot tozhbeni ugovor napachne uporabe materialnega prava – ker ni, se to zdaj izrecno navaja kot pritozhbeni ugovor. Che bo pritozhbeno sodishche ocenilo, da so bili vsi zakoni tu pravilno uporabljeni in da jih tudi v tako specifichnih konkretnih primerih ni mogoche (in ni potrebno) uporabiti v skladu z njihovim smislom (ki je urejanje tipichnih primerov – za utemeljene atipichne primere torej vseh njihovih dolochb zhe po nachelu enakosti pred zakonom ni mogoche uporabiti), potem se v primeru take sodne ocene (da zakon sodishchu ne omogocha, da bi sposhтовanju temeljnih chlovekovih pravic pritožnika do pokojnine in lastnine dalo prednost pred temu nasprotujočimi dolochbami zakona, namenjenimi drugachnim primerom) sodishchu predlaga, da tako razumljeno zakonsko ureditev izpodbija pred Ustavnim sodishchem kot neskladno z ustavnimi pravicami do pokojnine in do zasebne lastnine, pa tudi s pravico do chloveshkega dostojanstva, kakor tudi z nacheli pravne in socialne drzhave ter z nachelom enakosti pred zakonom (enako urejanje bistveno razlichnih polozhajev), in da do odlochitve Ustavnega sodishcha prekine odlochanje v tej zadevi.

Ker nasha sodishcha takega nachina odlochanja, kot se zgoraj primarno predlaga (da zhe redno sodishche – brez ustavnosodnih posegov v zakonodajo – zakone interpretira »ustavnoskladno«, torej ob uposhtevanju ustavnih pravic strank, cheprav zakonsko besedilo tega neposredno ne dolocha), niso vajena, se s to pritozhbo dodatno opozarja na to, da je bil tak nachin odlochanja npr. v Nemchiji prvich vpeljan zhe leta 1957 z znamenito odlochbo nemshkega ustavnega sodishcha v zadevi Lüth (tkim. »radiacijski uchinek ustavnih pravic na zakonodajok«

– »*Ausstrahlungseffekt der Grundrechte*«) in da v bistvu isto sledi tudi iz zhe vechkrat citiranih odlochb ESChP v zadnjih letih, v katerih je ESChP odlochilo (citirano iz dopisa Varuha ChP sht. 5.2-24/2014-13 z dne 20. 7. 2015 – podchrtavanja dodana) takole:

Locheno od vezave na druzhinsko zhivljenje je ESChP razvilo tudi kriterije, pod katerimi ima drzhava pozitivno obligacijo, da legalizira status oseb z dolgotrajno toleriranim bivanjem v drzhavi chlanici. V takih primerih pravica do priznavanja de facto stanja in legalizacija le-tega prevlada nad zahtevami imigrantske zakonodaje v drzhavi chlanici. She vech, vztrajanje na zakonitem bivanju v primeru tehtanja do pravice do druzhinskega zhivljenja je sodishche oznachilo za »prekomerni formalizem« (t. i. excessive formalism, glej: Ariztimuno Mendizabal v France; Sisoja et. al. v Latvia; Rodrigues Da Silva & Hoogkamer v The Netherlands).

Temu je vsaj v enem primeru zhe sledilo tudi nashe Upravno sodishche. S sodbo sht. I U 136/2016-6 z dne 5. 2. 2016 je odpravilo izpodbijano odlochbo PPIU Kranj sht. 225-70/2015/4 z dne 9. 12. 2015 (v zvezi z odlochbo MNZ sht. 2253-44/2015/7 z dne 21. 12. 2015) in zadevo vrnilo v ponovno odlochanje, iz obrazlozhitve pa navajam nekatera mesta, ki so pomembna tudi za ta postopek:

– v 20. točki obrazlozhitve sodishche opozarja, da bi po Direktivi EU o vrachanju »*moralo biti sposhтовanje druzhinskega zhivljenja najpomembnejše vodilo drzhav chlanic pri izvajanju te direktive*«;

– v 23. točki obrazlozhitve pa sodishche opozarja, da so »*ne le sodishcha, ampak tudi upravni organi drzhav chlanic dolzhni v takih primerih pravu EU dati prednost pred domacho zakonodajo ("obveznost ignorirati /ne uporabiti/ nacionalno normo")*«. Ni pomembno, da se tu sodishche izrecno sklicuje na pravo EU in ne na EKChP – v obeh primerih gre namrech za dolzhnost uposhtevanja temeljnih chlovekovih pravic, dolochenih v "nadzakonskem" pravu (bodisi v pravu EU bodisi v mednarodnih konvencijah, ki Slovenijo zavezujejo).

2. Formalni (formalistichni) razlogi za zmanjshanje pokojnine na 75%

Ti razlogi so v izpodbijani sodbi navedeni v 9. točki njene obrazlozhitve. Na razloge, navedene v drugi, tretji in chetrti alinei te točke (naj bi bil pritozhnik – zaradi neizvedenega izbrija iz registra – she vedno »druzhbenik in poslovodna oseba« v zavodu, cheprav ta dejansko zhe dolgo ne obstaja vech, in da tudi »izbris poslovodne funkcije ni bil izveden«), je bilo v zadostni meri odgovorjeno zhe v vseh dosedanjih vlogah v tem postopku, zato tega tu ni treba ponavljati. Nekaj dodatnih pripomb oziroma ugovorov le she na razlog, naveden v peti alinei (da pritozhnik do zakonskega roka 31. 1. 2016 »ni uskladil svojega statusa s 116. chlenom ZPIZ-2B«).

Po tej zakonski določbi se (citirano po sodbi) »uzhivalcu pokojnine, ki zachne ponovno delati ... najmanj s chetrtino polnega zavarovalnega chasa, izplachuje sorazmerni del pokojnine, in sicer v vishini 75⁰%, che zavarovanec dela dve uri dnevno ...«. Pritožnik kot uzhivalec pokojnine sploh nikoli »ni zachel ponovno delati« (v smislu delovnega razmerja oziroma sploh kakrshnegakoli dela za plachilo), tudi povsem »papirnat« funkcije direktorja »zavoda na papirju« (brez sredstev in brez zaposlenih) pa je bil razreshen zhe zdavnaj pred januarjem 2016, ko naj bi po določbah 116. chlena ZPIZ-2B moral »ponovno vstopiti v obvezno zavarovanje za najmanj 2 uri dnevno«. Ker tega nesmiselnega in z vsako logiko in realnostjo skreganega koraka seveda ni naredil, mu je ZPIZS (citirano iz 2. točke sodbe) »1. 3. 2016 izdal odlochbo, ... da ima od 1. 1. 2016 lastnost zavarovanca pok. in inv. zavarovanja iz naslova družhbenishtva in poslovođenja zasebne družhbe⁵ ... za 10 ur na tedem«. In dalje: »Zoper navedeno odlochbo ... ni vlozhil pritozhbe in je postala pravnomochna. ... Tozhbenec tudi poudarja, da je za odlochitev relevanten le vpis v Poslovni register in ne morebitno neprejemanje kakrshnihkoli dohodkov iz tega naslova.«

Z zadnjim stavkom iz gornjih citatov je ZPIZS seveda jasno povedal, da pri tej zadevi ni bistveno to, da se zoper odlochbo njen prejemnik ni pritozhil – tudi che bi se bil pritozhil, za ZPIZS ni pomembno, ali je zavarovanec res ponovno zachel delati (v smislu plachanega dela) 10 ur tedensko ali ne (tega sploh ne bi ugotavljal) – zanj je »relevanten le vpis v Poslovni register«.

Pri obravnavi tega konkretnega primera lahko (zaradi njegove specifichnosti) pustimo ob strani tezhje vprashanje, ali je taka zakonska ureditev po 116. chlenu (in nanj vezanih chlenih) ZPIZ-2B zhe sama po sebi (kot zakonska ureditev tipichnih primerov) skladna z ustavo (ustavnimi pravicami prizadetih) ali ne. Zaradi mozhnega izmikanja direktorjev gospodarskih družhb (in lahko tudi direktorjev neprofitnih zavodov), ki obichajno (ne eni ne drugi) svojega dela ne opravljajo brezplachno, »uskladitvi svojega statusa po 116. chlenu«, bi sporna ureditev, da ob »neuskladitvi tega statusa« to določi kar ZPIZS z odlochbo, morda lahko celo vzdrzhala preizkus svoje ustavnosti (po opravljenem tehtanju kolidirajochih ustavnih dobrin po nachelu sorazmernosti). V tu obravnavanem specifichnem, skrajno atipichnem primeru pa je nesorazmerje med tezhjo ravnanja pritozhnika, ki »ni uskladił svojega statusa po 116. chlenu zakona«, in tezhjo sankcije, ki ga je zato zadela (odvzem chetrtine pokojnine), tako ochitno (»v oči bijochek«), da je enako ali najbrzh she hujshe kot tisto v zadevi Vaskrsich (ko so nekomu zaradi neplachila 125 € na drazhbi prodali hisho, vredno 150.000 € za polovichno ceno).

Tu obravnavani primer je tako skrajno atipichen, tako skrajno redek, da najbrzh ne bi imelo smisla zaradi enega takega skrajno redkega primera ochitati zakonu, da pravichne (z ustavnimi

pravicami skladne) reshitve takih skrajnih primerov ne predvideva in ne omogoča – in da bi ga zaradi tega podvrgli preverjanju njegove skladnosti z ustavo. Po zhe prej omenjenem nachelu »radiacije ustavnih pravic na zakonodajo« in po nachelih, postavljenih v prej citiranih sodbah ESChP, zaradi takih primerov ni potrebno spreminjati zakonodaje, ampak zadoshcha, da sodishcha ob reshevanju takih individualnih primerov (ob tehtanju z uporabo zakonskih meril prizadetih ustavnih pravic stranke in drugih ustavnih dobrin, katerih varstvu so namenjena taka zakonska merila, napisana za tipichne primere) dajo prednost v konkretnem primeru krsheni pomembni ustavni pravici in rzsodijo v njen prid.

Che pritozhbeno sodishche te argumentacije ne bo sprejelo, pa se (torej subsidiarno) s to pritozhbo predlaga, da zoper zakonsko ureditev, ki po njegovi presoji predlagano reshitev tega primera (ugoditev tozhbi) onemogoča, sprozhi postopek presoje njene skladnosti z ustavo (che ta po njegovi presoji celo v tako izjemnih primerih zahteva, da se prizadetega prikrajsha za chetrtino njegove z delom zasluhene pokojnine).

D. Utemeljitev pritozhbe zoper zavrnitev druge tozhbe

Ta utemeljitev je v zadostni meri podana zhe zgoraj pod B.

¹ V zgoraj prikazanem izrachunu (oziroma zmanjshevanju pokojnine) pa je she ena (cheprav manjsa) nezakonitost. Od polne pokojnine (1.289,60 €) je zavarovanec namrech placheval 26,26 € davka, od zmanjsane pokojnine na 75% (tj. 967,20 €) pa mu davka ni vech treba plachevati. Kljub temu so mu kot neupravicheno izplachano razliko za tistih devet mesecev shteli celotno razliko med polno in zmanjsano pokojnino, cheprav je od polne pokojnine dejansko prejel mesechno 26,26 € manj. To pa pomeni pravzaprav nekaj podobnega kot dvojna obdavchitev: che ti drzhava sama nekaj chasa pomotoma izplachuje prevech (in ti za to odteguje davek), potem ti pa to za nazaj zmanjsa in zahteva, da ji vrachash, bi morala pri tem uposhtevati, da ti je del tega domnevnega (zatrjevanega) presezhka zhe obdavchila. Che ti ta presezhek zdaj (za nazaj) odvzame, bi morala odrachunati to, kar ti je z davkom zhe odvzela, in zahtevati le she vrachilo preostalega. Che bi rekla, da je prevech plachani davek nekaj drugega kot pokojnina in da morash glede tega pach sprozhit poseben postopek za vrachilo prevech plachanega davka, bi bil to samo she en nesmiselen formalizem – obremenjevanje drzhave in prizadetega z nesmiselnimi postopki in stroshki, namesto da bi se to preprosto obrachunalo pri obrachunu domnevno prevech izplachanih pokojnin (saj gre oboje iz javnih sredstev, le da eno direktno iz drzhavnega prorachuna, drugo pa iz pokojninske blagajne). Che bo sodishche mnenja, da po veljavni zakonski ureditvi tak obrachun ni mozhen, se s to pritozhbo sodishchu predlaga, da postopek prekine in pred Ustavnim sodishchem sprozhi postopek za oceno ustavnosti take zakonske ureditve kot neskladne z nacheli pravne in socialne drzhave – che torej omogoča drzhavi, da prek svojih sodishch od zavarovancev zahteva vrachanje prevech

izplachanih pokojnin, pri tem pa ne pokojninskemu zavodu ne sodishchem ne omogoča, da bi od tega vrachanja izvzeli zhe plachane davke – ali da bi znesek na ta nachin prevech plachanih davkov drzhava sama nakazala v pokojninsko blagajno, ne da bi s tem nesmiselno in nepotrebno she dodatno obremenjevala tako zavezance kot lasten upravni in sodni aparat.

² Doslej je izshlo 68 dvojnih shtevilk, torej 2-3 dvojne shtevilke na leto, poleg tega pa she: – 8 let dvojezichna (angl.- slov.) vzporednica LiVeS Journal 1-11 ; in trije Zborniki Revije SRP: BOHORICHICA 2001, 2003, 2006) ; ter 47 knjig (glej : Knjizhnica Revije SRP) <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/knjizh.htm>

– Revija ima doslej vech kot petsto sodelavcev in vech tisoeh njihovih avtorskih prispevkov (glej na otvoritveni strani Revije SRP: Avtorji in prevajalci ; Avtorsko in stvarno kazalo).

³ Podrobnosti o tem so dokumentirane v spisu z zadeve.

⁴ Pozitiven, a osamljen primer drugachnega ravnanja je prilozheni dopis AJPES z dne 23. 12. 2016, kjer je v zvezi z ugotovljenim prekrshkom nepredlozhitve letnega porochila za leto 2015 napisano: *»Ker gre za prekrshbek neznatnega pomena, saj je bil prekrshbek storjen v takih olajshovalnih okolishchinah, ki ga delajo posebno lahkega, saj je pravna oseba v preteklosti predlagala letna porochila AJPES, ter za prekrshbek, pri katerem ni nastala shkodljiva posledica, sem kot pooblashchena uradna oseba ... ocenila, da je glede na pomen dejanja pisno opozorilo zadosten ukrep.«* Sledi opozorilo, da pa je treba porochilo predlozhiti, tudi che pravna oseba ne deluje, dokler ni izbrisana iz primarnega registra. To najbrzh pomeni: tokrat vas nismo kaznovali, ker gre za prekrshbek neznatnega pomena brez shkodljivih posledic - in cheprav morebitni naslednji taki prekrshki ne bodo nuch hujshi in prav tako ne bodo imeli shkodljivih posledic, boste naslednjih najbrzh vseeno kaznovani (kajti red vendarle mora biti?).

⁵ V resnici gre seveda za neprofitni zavod, ne za gospodarsko družbo.

Rajko Shushtarshich

Priloga: 1

– AJPES pisno opozorilo, 23. decembra 2016

http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2003-3/UKINITEV_ZAVODA_arhiv/Ajpes-23dec2016.pdf

Dokument 2

Matevzh Krivic

»NASCITURUS PRO IAM NATO HABETUR«

Sp. Pirniche, 7. 11. 2017

Rajko Shushtarshich
Prazhakova 13, Ljubljana -
ki ga zastopa Matevzh Krivic,
Sp. Pirniche 24, 1215 Medvode
(pooblastilo priloženo)

FINANCHNA UPRAVA R.S.

Finančni urad Ljubljana
Davčna ulica 1, Ljubljana
(lj.fu@gov.si)

P R I T O Z H B A

zoper odlochbo sht. DT 4250-13325/2017-1 z dne 18. 10. 2017, vročeno 24. 10. 2017
– s predlogom za zadržanje izvrševanja izpodbijane odlochbe

Pritožniku je s to odlochbo naloženo plachilo "prispevkov za socialno varnost za obdobje od 1. 1. 2016 do 31. 12. 2016" v znesku (z obrestmi vred) 1.345,88 €, od chesar znashajo prispevki zavarovanca 777,79 € in prispevki delodajalca 568,09 €.

1. V I. točki izreka se mu gornje nalaga v plachilo kot "zavezancu za davek" – v obrazložitvi pa se navaja, naj bi bil ta zavezanec "vključen v obvezno zavarovanje kot ustanovitelj Zavoda za založništvo na področju kulture in umetnosti, Revija SRP (Svoboda, Resnica, Pogum)". Zhe to pomeni napachno ugotovitev dejanskega stanja, na katero naj bi se nanashala izpodbijana odlochba. Z odlochbo ZPIZS sht. 10301-125512/2016 z dne 1. 3. 2016 je bila uzhivalcu pokojnine Rajku Shushtarshichu namrech odrejena oziroma vsiljena (ob očitni kršitvi njegovih temeljnih chlovekovih pravic – podrobneje o tem glej v priloženi pritozhbi na Vishje delovno in socialno sodishche z dne 12. 10. 2017 zoper sodbo DSS sht. V Ps 2177/2016 z dne 7. 9. 2017) "lastnost zavarovanca pokojninskega in invalidskega zavarovanja iz naslova družbenishtva in poslovođenja zasebne družbe po dolochbi 16. chlena ZPIZ-2 za 10 ur na teden". Tudi ta kvalifikacija njegovega statusa je sicer vechkratno sporna, kar pa seveda ni predmet te pritozhbe – gotovo pa je vključenost pritožnika v zavarovanje "kot ustanovitelja Zavoda" nekaj bistveno drugega kot njegova "lastnost zavarovanca iz naslova družbenishtva in poslovođenja zasebne družbe".

2.a) Po kakšni logiki (in na podlagi katerih zakonskih določb) naj bi bil pritožnik dolžan za svojo (ob tem sploh povsem od ZPIZS izmisljeno in tudi po zakonu zgolj fiktivno) 10-urno tedensko zaposlitev v dejansko zhe dolgo neobstoječem in nedelujočem zavodu plachevati "prispevke za socialno varnost"? Zaposlen tam ni, plache ne dobiva – plachevati pa naj bi moral prispevke za socialno varnost?

b) Namen zakonskih fikcij (ki jemljejo kot resnično nekaj, kar to ni, in jih zato seveda ni mogoče izpodbijati z dokazovanjem neresničnosti) je lahko v skladu z ustavnimi pravicami prizadetih (npr. zakonska fikcija "*nasciturus pro iam nato habetur*"), lahko pa tudi ni. Zakonska fikcija iz 16. chlena ZPIZ-2, na podlagi katere se pritožnik shteje za zaposlenega v neobstoječem in nedelujočem zavodu in naj bi bil zato dolžan plachevati drzhavi prispevke za socialno varnost, je (vsaj za take primere, kot je pritožnikov) eklatantno ("kricheche") protiustavna – nalaganje plachevanja teh prispevkov na podlagi take absurdne zakonske fikcije pa pomeni grobo krshitev pritožnikovih temeljnih chlovekovih pravic. Ustavnosti take zakonske fikcije sicer v tu potekajočem upravnem postopku she ni mogoče izpodbijati (to bo mogoče shele, ko bo spor prishel pred sodishche) – zhe upravni organi sami pa bi vsaj v tako očitnih izjemnih primerih mogli in morali odločiti celo *contra legem*, kadar odlochanje po chrki zakona pomeni tako očitno in tako grobo krshitev temeljnih chlovekovih pravic prizadetega.

c) Che bi pritožbenemu organu uspelo gornje ugovore pod a in b preprichljivo zavrniti, pa se zastavlja tu she tretje vprashanje: che omenjena zakonska fikcija ni protiustavna in ne pomeni krshitve temeljnih chlovekovih pravic ter je (posledichno) ta fiktivno zaposleni dolžan plachevati prispevke za socialno varnost – po kakšni logiki (in na podlagi katerih zakonskih določb) naj bi bil kot zavarovanec dolžan poleg prispevkov zavarovanca plachevati she prispevke delodajalca??

3. Iz zgoraj pod 1. zhe omenjene (in tej pritozhbi prilozhene) pritozhbe na Vishje delovno in socialno sodishche z dne 12. 10. 2017 zoper sodbo DSS se tu le informativno citirajo trije odlomki:

... za ZPIZS ni pomembno, ali je zavarovanec res ponovno zachel delati (v smislu plachanega dela) 10 ur tedensko ali ne (tega sploh ne bi ugotavljal) – zanj je "*relevanten le vpis v Poslovni register*".

... V tu obravnavanem specifichnem, skrajno atipichnem primeru pa je nesorazmerje med tezho ravnanja pritožnika, ki "ni uskladil svojega statusa po 116. chlenu zakona", in tezho sankcije, ki ga je zato zadela (odvzem chetrtime pokojnine), tako očitno ("v ochi bijoche"), da je enako ali najbrzh she hujshe kot tisto v zadevi Vaskrsich (ko so nekomu zaradi neplachila 125 € na drazhbi prodali hisho, vredno 150.000 € za polovichno ceno).

... zadoshča, da sodishča ob reshevanju takih individualnih primerov (ob tehtanju z uporabo zakonskih meril prizadetih ustavnih pravic stranke in drugih ustavnih dobrin, katerih varstvu so namenjena taka zakonska merila, napisana za tipične primere) dajo prednost v konkretnem primeru kršeni pomembni ustavni pravici in razi sodijo v njen prid.

4. Če bo pritozheni organ (kljub gornjim ugovorom pod 1. in 2.) mnenja, da je izpodbijana odlochba sama po sebi pravilna in zakonita, ne glede na morebitno spornost njenih pravnih podlag, ki so izpodbijane v zhe omenjeni pritozhibi na Vishje delovno in socialno sodishche z dne 12. 10. 2017 (kjer bo sodishche moralo odločiti tudi o vech predlogih za presojo ustavnosti zakonodaje), pa se s to pritozhibo predlaga, da v tem primeru postopek prekine (z odlochanjem pochaka), dokler v prej omenjenem sodnem postopku ne bo odlocheno o tem, ali bodo te pravne podlage za tu izpodbijano odlochbo davchne uprave obveljale kot zakonite in z ustavo skladne ali ne – in da z izdajo zachasne odredbe ali na drug zakonit nachin zadrzhi nadaljnje izvrševanje tu izpodbijane odlochbe (torej davchno izvršhbo). Če tega ne bo naredil, bo namrech pritozhniku (che bo na sodishchu zmanjšanje njegove pokojnine na 75% odpravljeno) s prisilno izvršhitvijo tu izpodbijane odlochbe nastala she dodatna shkoda (ker se mu z davchno izvršhbo posega v njegovo zhe tako zmanjšano pokojnino), ki bo naknadno tezhko popravljiva, ker bo realno vishino take shkode tezhko ugotoviti, predvsem pa bodo zhe z vrachanjem v izvršhbi odvzetih sredstev in obresti zanje (she brez zapletenega ugotavljanja povzrochene vechje shkode) drzhavi nastali nepotrebni dodatni stroshki (shkoda). Da bi se temu izognili, se predlaga zadrzhanje izvrševanja tu izpodbijane davchne odlochbe.

Pooblashchenec: Matevzh Krivic

Prilogi: pooblastilo in pritozhiba z dne 12. 10. 2017 zoper sodbo DSS sht. V Ps 2177/2016
(glej predhodni dokument - 1doc137)

http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2003-3/UKINITEV_ZAVODA_arhiv/Rajko-poobl.MK,MR.jpg
http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2003-3/UKINITEV_ZAVODA_arhiv/SRP-01-prit%20VDSS.pdf

Gornji naslov tu objavljenemu pisanju je bil za objavo v reviji dodan seveda v ironichnem smislu. Ta latinski pravni rek (dobesedno: »tisti, ki bo rojen, se shteje za zhe rojenega« - pomeni pa, da po umrlem ochetu deduje tudi njegov kasneje rojeni otrok, che se rodi zhiv) je namrech najbolj znan primer utemeljene in smiselne zakonske fikcije, s kakršnimi pravo prebrodi cheri lastnih formalizmov (prelisisichi samo sebe, bi lahko rekli) in ljudem vendarle omogochi pridobiti tisto, kar jim pripada. Seveda pa vsemogochna drzhava zakonsko fikcijo lahko uporabi tudi v drugachne namene. V spodaj obravnavanem primeru jo je slovensko sodobno pravo, ki starorimskemu seveda ne sezhe do glezhnjeve, uporabilo za to, da bi drzhavi omogochilo obdavchenje nekaterih, ki se davchnim obveznostim morda res izmikajo - jo pa potem, kot vidimo v tu obravnavanem primeru, brez vsakega pomisleka uporabi tudi za to, da neusmiljeno in neskrupulozno obdavchi tudi chloveka, ki ji z lastnimi sredstvi in brezplačno ustvarja kulturne vrednote. Nauk te zgodbe je torej, da drzhava poshtenjaka shteje za bedaka. Ali po latinsko: *Iustus pro stulto habetur.* (Op. avt. M.K.)

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,
občuti zločin pokorjenosti in težki k svobodi;
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,
kakshna nesrecha je to lahko za chloveka,
ki je edini resnichno rojen zato,
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...
Vedno pa se najdejo eni, srechnejshi od drugih,
ti, ki so rojeni pod srechno zvezdo,
ki občutijo težo jarma in ne morejo vzdržhati,
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,
zunaj tega sveta,
bi jo ti ljudje ozhivili v svoji predstavi,
občutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uzhivali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

Étienne de La Boétie